

Orígens i evolució de la cacera de bruixes a Catalunya (segles XV-XVI)

Pau Castell Granados

ADVERTIMENT. La consulta d'aquesta tesi queda condicionada a l'acceptació de les següents condicions d'ús: La difusió d'aquesta tesi per mitjà del servei TDX (www.tdx.cat) i a través del Dipòsit Digital de la UB (diposit.ub.edu) ha estat autoritzada pels titulars dels drets de propietat intel·lectual únicament per a usos privats emmarcats en activitats d'investigació i docència. No s'autoritza la seva reproducció amb finalitats de lucre ni la seva difusió i posada a disposició des d'un lloc aliè al servei TDX ni al Dipòsit Digital de la UB. No s'autoritza la presentació del seu contingut en una finestra o marc aliè a TDX o al Dipòsit Digital de la UB (framing). Aquesta reserva de drets afecta tant al resum de presentació de la tesi com als seus continguts. En la utilització o cita de parts de la tesi és obligat indicar el nom de la persona autora.

ADVERTENCIA. La consulta de esta tesis queda condicionada a la aceptación de las siguientes condiciones de uso: La difusión de esta tesis por medio del servicio TDR (www.tdx.cat) y a través del Repositorio Digital de la UB (diposit.ub.edu) ha sido autorizada por los titulares de los derechos de propiedad intelectual únicamente para usos privados enmarcados en actividades de investigación y docencia. No se autoriza su reproducción con finalidades de lucro ni su difusión y puesta a disposición desde un sitio ajeno al servicio TDR o al Repositorio Digital de la UB. No se autoriza la presentación de su contenido en una ventana o marco ajeno a TDR o al Repositorio Digital de la UB (framing). Esta reserva de derechos afecta tanto al resumen de presentación de la tesis como a sus contenidos. En la utilización o cita de partes de la tesis es obligado indicar el nombre de la persona autora.

WARNING. On having consulted this thesis you're accepting the following use conditions: Spreading this thesis by the TDX (www.tdx.cat) service and by the UB Digital Repository (diposit.ub.edu) has been authorized by the titular of the intellectual property rights only for private uses placed in investigation and teaching activities. Reproduction with lucrative aims is not authorized nor its spreading and availability from a site foreign to the TDX service or to the UB Digital Repository. Introducing its content in a window or frame foreign to the TDX service or to the UB Digital Repository is not authorized (framing). Those rights affect to the presentation summary of the thesis as well as to its contents. In the using or citation of parts of the thesis it's obliged to indicate the name of the author.

Universitat de Barcelona
Facultat de Geografia i Història
Departament d'Història Medieval, Paleografia i Diplomàtica
Programa de doctorat "Societat i Cultura". Bienni 2006-2008

Orígens i evolució de la cacera de bruixes
a Catalunya (segles XV-XVI)

APÈNDIX DOCUMENTAL

Tesi presentada per optar al títol de Doctor en Història

2013

Doctorand:

Pau Castell Granados

Directors:

Teresa Vinyoles Vidal i Agustí Alcoberro Pericay

Criteris d'edició

S'ha procurat que la transcripció fos al màxim de fidel a l'original, per bé que s'han adoptat algunes normes bàsiques per tal de facilitar-ne la lectura i la comprensió¹.

Pel que fa als criteris adoptats, són els següents:

- Normalització de la puntuació, l'ús de majúscules i l'accentuació gràfica de les paraules.
- En els fragments en català, utilització del punt volat per indicar les elisions i aglutinacions que no tenen representació gràfica en el català normatiu.
- Ús dels claudàtors per indicar les lletres o paraules de lectura dubtosa o bé il·legibles, indicant en aquest darrer cas el nombre aproximat de caràcters que hi manquen. També s'han utilitzat per restituir lletres o paraules que manquen en el manuscrit original i que s'han afegit en la transcripció per facilitar-ne la comprensió, indicant-ho sempre en nota.
- Indicació en l'aparat crític dels ratllats i els escrits a la interlínia més significatius. A causa de la seva abundància, no s'indiquen tots per tal de facilitar la lectura.
- Indicació en l'aparat crític de les notes marginals i les crides del text original.

Les diverses parts dels processos estan encapçalades per un títol en cursiva – *examen de senyals, primer interrogatori, instrucció de la defensa*, etc.– afegit per nosaltres per tal de facilitar-ne la lectura.

¹ Ens basem principalment en les normes de transcripció proposades per la *Commission Internationale de Diplomatique* i editades a *Folia Caesaraugustana* 1, Instituto Fernando el Católico, Zaragoza 1984.

Relació de documents editats

1. Judici contra Sança de Camins de Barcelona (1419)	355
2. Fragment de la sentència contra Caterina Yvona d'Escaldes (ca1430)	357
3. Carta de l'inquisidor de Barcelona sobre el judici contra Antònia Pentinada de Tarragona (1453)	359
4. Judici contra Maria Carta d'Andorra la Vella (1461)	361
5. Judici contra Esclarmonda Aymar d'Engordany (1471)	364
6. Judici contra Margarida Anglada d'Encamp (1471)	380
7. Interrogatori del judici contra Guillema Casala de Canilleu (1471)	389
8. Libel acusatori del judici contra Guillema Casala de Canilleu (1471)	393
9. Judici contra Joana Call àlies "Sucarranya" d'Engordany (1471)	394
10. Judici contra Joana Call de Segudet [1472]	401
11. Judici contra contra Maria Vidala de Pujol [1473]	410
12. Judici contra Caterina Tarrada d'Engordany (1473)	411
13. Sentència contra Maria Guida àlies "Tomassa" d'Encamp [1473]	424
14. Enquesta del judici contra Margarida Duranda de Conilo (1489)	426
15. Enquesta del judici contra Beatriu de Conilo d'Erinyà (1489)	430
16. Fragment del judici contra Dolça Narbona de Vila (1499)	453
17. Deposició testimonial contra Dolça Narbona (1500)	465
18. Judici contra Maria Tomassa d'Encamp (1499)	466
19. Acta de l'execució de Caterina Mora d'Estac i Margarida Saya d'Escós, condemnades per bruixes (1512)	498
20. Judici contra Blanca de Vilamur (1512)	500
21. Judici contra Marta Guisalda de Sirovall (1516)	509
22. Judici contra Margarida Guitarda de Llagunes (1516)	519
23. Carta de la Suprema a l'inquisidor de Barcelona ordenant-li predicar un edicte de fe contra les bruixes (1517)	540
24. Carta de la Suprema a l'inquisidor de Barcelona ordenant-li que actuï contra les bruixes del bisbat d'Urgell (1517)	541
25. Judici contra Francina Quera d'Engordany (1529)	544
26. Carta de la Suprema a l'inquisidor de Barcelona sobre les persones jutjades per bruixeria a la baronia d'Erill (1532)	553

27. Carta de la Suprema a l'inquisidor de Barcelona sobre els béns de les persones jutjades per bruixeria a la baronia d'Erill (1532)	554
28. Testimonis contra na Call de Lors (1532)	555
29. Testimoni contra Martineta Pellissera d'Encamp (1533)	557
30. Judici contra Caterina Piconà d'Estac (1534)	558
31. Carta de la Suprema a l'inquisidor de Barcelona sobre el judici contra Joana Pomarada (1537)	578
32. Carta de la Suprema a l'inquisidor de Barcelona amb instruccions a seguir en afers de bruixes (1537)	580
33. Carta de la Suprema al fiscal de la Inquisició de Barcelona reprenent-lo per la seva actuació (1517)	583
34. Ordre de captura contra set dones de la varvassoria de Toralla acusades de bruixes (1539)	584
35. Judici contra Joana de Riu d'Erinyà (1539)	585
36. Testimoni contra Margarida Guisalda de Sant Julià (1545)	606
37. Anotacions del judici contra Joana Mora i Tomassa d'El Tarter (1545)	607
38. Confessió de Joana Mora de Canilleu (1546)	608
39. Enquesta de testimonis a Canillo, Encamp i Sant Julià de Lòria (1551)	610
40. Judici contra Jalmina Cella de Lors (1551)	618
41. Judici contra Antònia Martina d'El Tarter (1551)	628
42. Judici contra Antònia Martina d'El Tarter per haver trencat l'exili (1554)	646
43. Carta del tribunal inquisitorial de Barcelona a la Suprema demanant instruccions sobre judicis per bruixeria (1574)	648
44. Carta de la Suprema a l'inquisidor de Barcelona en resposta a la demanda d'instruccions sobre judicis per bruixeria (1574)	650
45. Relació de causa del judici contra Joana Salaverda de Sant Martí (1574)	651
46. Relació de causa del judici contra Joana Toneta d'Escaldes (1574)	652
47. Testimonis contra Antònia Joanica de Sant Julià (1574)	653
48. Relació de causa del judici contra Andreua Beltraneta de Malmercat (1575)	656
49. Relació de causa del judici contra Margarida Boer d'Escós (1575)	658
50. Enquesta judicial sobre bruixeria a Mont-rós (1577)	659
51. Judici contra Gabriela Sancí d'Esterrí (1592)	677
52. Enquesta judicial sobre les acusacions de bruixeria llençades contra Margarida Carrió àlies "Doble" d'Erinyà (1593)	690

DOCUMENTS

Document 1

1419 juny 21. Barcelona

Interrogatori del procés “de bruxes” celebrat pel tribunal episcopal de Barcelona contra la llevadora Sança de Camins.

O. ADB, Processos n°327.

a. Josep Hernando, “Processos inquisitorials per crim d’heretgia i una apel·lació per maltractament i parcialitat per part de l’inquisidor (1440). Documents dels protocols notariais”, *Estudis Històrics i Documents dels Arxius de Protocols*, XXIII (2005), p.88-89, nota 36.

b. Yolanda Serrano, “El sistema penal del Tribunal Eclesiàstic de la Diòcesis de Barcelona en la Baja Edad Media”, *Clío & Crimen*, 3 (2006), doc.19, p.474-475.

De bruxes

Die martis intitulata XXI, mensis junii anno a Nativitate Domini M° CCCC° XVIII° juravit in facto proprio sine iuramento et in alieno cum iuramento.

Domina Sanccia, uxor Alfonsi de Camins, cisoris piscium, Barchinone.

Et primo fuit interrogata si ella deposant serie jamés anada ab algunes dones qui són appellades bruxes, ni ha haguda companyia de aquelles [1v], ni sap alguna persona qui use de aquelles coses. E dix que no.

Interrogada si ella deposant hauria dit a neguna persona “si tan bé fos calt com és fret que fora mort”. E dix que¹ no li recorde que ella haie dites tals perauls.

Interrogada si ella deposant hauria dit a neguna persona que moltes vegades de nits aparellava la taula de menjar, e posave·y tovalles, e pa, e vi, e aygua, e un mirall en que·s mirasen los del Trip, e que·s torbassen en menjar, e en beure, e en mirar·se en lo mirall, e no matassen [2r] los infants petits². E dix açò saber e ésser ver, que en una casa de Barchinona, en la plaça de l’Oli, en la casa de un mercader, lo nom d’en qual no li recorde, ella deposant levà l’infant mascle, fill del dit mercader, com la muller lo infantà. E en lo terç vespre, de nits³, que lo infant fonch nat, ella deposant mes una tovalla blanca, bella e neta en una taula de menjar, e posa·y aygua, e vi, e un mirall perquè lo Trip que venie aquí begués e·s miràs, e que en aquesta guisa l’infant [2v] serie deliure, que no calie aver por ni peril per lo dit Trip.

1 *Segueix no y sab res cancel·lat.*

2 *Segueix en aquesta cancel·lat.*

3 en lo terç vespre, de nits *afegit a la interlínia; segueix en aquella nit cancel·lat.*

Interrogada més avant si ha usat de les dites coses e arts en negunes altres cases ni lochs. E dix que no.

Interrogada més avant qui li mostrà ni d'on hagué que com los infants són nats, metesen taula ab tovalles blanques e en aquella taula metés aygua, vi et lo miral, segons damunt ha dit. E dix que stant en lo castell de Blanes, de mossèn Bernat de Cabrera, ella vehé fer çò que [3r] damunt ha dit a una levadora, la qual era del compte de Prades e levava los infants del dit mossèn Bernat de Cabrera.

Interrogada més havant si ella deposant ha dit jamés a neguna dona a la qual un infant li era mort “yo ho havia ja dit a vós que yo trobava monjoyes en les quals jo conexia que lo Trip o bruxes hi devien venir”. E dix que no, jamés talls paraules ella deposant dix a negun.

Interrogada més avant si ella deposant coneix una dona appellada Anthònia, muller d'en Guillem d'Àger, a la qual ella deposant hagués dites les paraules contengudes en lo testimoni de la dita Anthònia [3v], lo qual és stat legit a ella deposant. E dix que no la coneix ell ni sa muller.

Interrogada més avant si ella deposant ha levat negun infant o infanta a neguna dona, e que agués pres lo lit on lo infant o infanta se congrie en lo ventre de la mare, e aquells venés per preu de un florí a neguna altra persona. E dix que no.

Interrogada més havant si ella deposant roceguà lo dit lit del dit infant o infanta per la cambra en la qual jahie la partera. E dix que no.

Interrogada més avant si lo dit lit del damunt dit infant [4r] o infanta que la dita dona havie haut, si hi féu seure neguna dona damunt lo dit lit. E dix que hoc, madona Cirera.

Interrogada més avant ella deposant per què féu seure la dita na Cirera sobre lo dit lit. E dix que per ço que Déus li donàs infants.

Interrogada més avant si ella deposant haurie dit a neguna persona que tres dones eren de companyia que pomejaven los infants. E dix que no es ver ni jamés ne parlà ab neguna persona. [4v]

Interrogada si ella deposant sap res en un infant que morí, fill d'en Johan Flix e de la dona na Eulàlia muller sua⁴. E dix que no y sap res.

Fuit sibi lectum et perseveravit.

Presentibus ffratre Jacobo Paschasio, de ordine predicatorum, et Raphaele Martini, alias Fferriol, clerico.

4 *Segueix lo qual fonch tro cancel·lat; segueix si ella cancel·lat.*

Document 2

[1r terç del segle XV. Escaldes-Engordany]¹

Fragment de la sentència contra Caterina Yvona d'Escaldes, condemnada a mort per les autoritats andorranes acusada de crims de malefici i metzines.

O. ANA, Tribunal de Corts, doc.5161

[...] moltes diverses, geminades e multiplicades públicament davant Nos e autèntiques persones honrades e notables, per diversos temps e hores e locs per dita Caterina fetes; vists los testimonis de dita enquesta e los acaraments e affronts de aquels ab dita Caterina; vist finalment, considerat, ruminat e diligentment examinat; vistes les assignacions fetes a hoyr e declarar, pronuntiam la nostra present sentència, a la qual proferir a cautela lo dia e hora presents assignam; vistes e ateses les coses vehedores que lo ànimo de jutge a bé e dretament judicar mouen, los sancts quatre evangelis davant Nos posats e per Nos reverentment mirats e contemplats perquè los uyls de la nostra pensa veure e conèxer pusquen veritat, e de la fas de Nostre Déu e Senyor omnipotent crehador nostre juhí procehesca, sehent tribunal al costum de nostres maiors lo dia e hora presents, instant lo dit venerable procurador fiscal, a la nostra present sentència e declaració procehim en e segons la forma e modo següents:

E com per los mèrits de la present enquesta e procés, e per les espontànees, voluntàries, multiplicades e diverses confessions pròpies de dita Caterina Yvona clarament e evident consta e-s mostra ella haver fets, perpetrats, comesos e a efecte portats e deduïts malefics e crims enormes e capitals, çò és que ab ànimo e propòsit deliberat de metzinar, noure e matar, posà metzines maneyant e untant² lo cap e cabell de una fillya d'en Ramonet Bertolomeu a Les Caldes, nomenada Maria, de les quals metzines e unt realment diu e confessà morí. E més ab una coca untada de [1v] metzines fou a donar a meyar a Johan Puyal³, sehent⁴ a l'oratori a Les Caldes; e menyat de dita coca se n'anà a casa, meté-se al lit; de les quals metzines e coca diu morí dit Puyal. E més ab un troç de pa de sèguel untat de metzines fonc a metzinar la fillya de Rafel Morató⁵ de Angordany, de les quals metzines morí dita fillya, que no visqué XV dies. Més ab propòsit de matar donà una coca untada de metzines e feta per matar na Ricarda, mare de Johan Ricart⁶, la

1 Els noms de casa que consten en la sentència apareixen en el Diplomatarí de la Vall d'Andorra en documents datats entre 1405 i 1437; *cfr.* Susanna Vela (ed.), *Diplomatari de la Vall d'Andorra*, vol.4, Govern d'Andorra, Ministeri de Turisme i Cultura, Arxiu Històric Nacional, Andorra la Vella 2002.

2 e untant *afegit al lateral*.

3 Trobem una única referència al cognom Puyal al Diplomatarí d'Andorra, corresponent a Jaume Puyal, que actua com a testimoni en un document de 1405; *vid. Vela, Diplomatarí*, doc.7.

4 *Segueix* a la porta davant lo *cancel·lat*.

5 Trobem una referència al cognom Morató corresponent a Jaume Morató, citat en un document de l'any 1428; Vela, *Diplomatari*, doc.33.

6 El cognom Ricart apareix vinculat a la parròquia d'Escaldes-Engordany en dues ocasions. En ambdós

qual coca fonc donada per los pastors de dit Ricart a un ca del bestiar, lo qual de continent se enmalaltí e venc fins a sequar-se. Més fonc a untar e metzinar un banc hont sehien Tuxell de Ramonet Bertolomeu y Bernat, fils de dit Ramonet Bertolomeu, e per çò vengueren tots ésser rancs e dol[orits] de les [±8] anques. E més ab una verga de metzines untà o tocà al cap a un moço de Bernat Bertolomeu, que era al pont de Les Caldes, de que dit moço stigué lo dia e nit fol e fora de seny.

Per los quals multiplicats delictes enormes e malefics e morts per ellya fetes, la dita Caterina en via e disposició de dret merex e deu ésser condemnada, sentenciada, punida e executada de natural mort, com sia cosa més orrible e destable matar ab metzines que ab coltel e armes. Per çò ab la present sentència condemnam e sentenciam a mort natural a dita Caterina Yvona, çò és sia en forca penyada e aquí ab corda scanyada e stranglada e morta, a pena e càstic seu e eximpli gran als altres, talment que del seu cors sia separada la sua ànima, la qual reta a son Déu e creador.

casos es tracta de Pere Ricart, que consta en dos documents de 1410 i [1437]; Vela, *Diplomatari*, docs.15 i 44.

Document 3

1453 juliol 28. Barcelona

Minuta notarial d'una lletra de fra Jaume de Sant Joan, inquisidor de la diòcesi de Barcelona, dirigida a les autoritats eclesiàstiques i seculares de Tarragona per demanar-los que li enviïn còpia d'un procés contra Antònia Pentinada, la qual mantenia empresonada a Barcelona acusada de crim d'heretgia i "de bruja".

O. AHCB, Fons Consellers, 1C.XVIII, n°5 doc.s/n¹

Mandamiento contra una bruja²

1453

Jhesus

Ffrater Jacobus de Sancto Johanne et cetera, honorabilibus providisque viris utriusque iurisdiccioni vicariis seu vicarias regentibus civitatis Terracone, necnon universis et singulis officialibus tam ecclesiasticis quam secularibus etiam inquisitori heretice pravitatis³ in dicta civitate Terracone, quacumque fugentibus auctoritate, et dictorum officialium locatenentis, salutem⁴ e catholicam fidem ferventi spiritu et deffendere et teneri.

Noveritis quod instancia et requisicione procuratoris fischalis nostre curie, detinemus hic⁵ Anthoniam Pentinada de crimine heresis delatam, maxime de *bruxa*⁶, supplicaveritque nobis et debita cum instancia requisiverit idem procurator fischalis, cum ipse, pro⁷ dicta inquisicione fundanda, indigeat quodam processu coram vobis et in vestris curiis, ut asserit, contra eandem Anthoniam acitatio⁸ de simili cassu⁹; vos

1 Aquest document fou citat per primer cop per Andreu Balaguer i Merino, "Carta al Sr. D. Matias de Martino parlant-li de la superstició a Catalunya en lo segle XVè", *La Renaixensa*, VI (1876), pp. 284-290, 297-298. Marcelino Menéndez Pelayo copià aquella cita afegint-hi un error de datació en la seva *Historia de los heterodoxos españoles*, Librería Católica de San José, Madrid 1880, vol.I, p.604. La referència a aquest document, amb l'error de datació que el situava l'any 1433, apareix en la compil·lació europea de Joseph Hansen, *Quellen und Untersuchungen zur Geschichte des Hexenwahns und der Hexenverfolgung im Mittelalter*, C. Georgi, Bonn 1901, reimpr. Hildesheim, 1963, p.467.

2 Mandamiento contra una bruja *afegit al lateral per una mà posterior*.

3 etiam inquisitori heretice pravitatis *afegit a la interlínia*.

4 *Segueix in domino et nostris ymo verius apostolicis firmiter obedire mandatis cancel·lat*.

5 *Segueix quandam feminam vocatam cancel·lat*.

6 *Segueix et que occidit infantes cancel·lat*.

7 *Segueix sua cancel·lat*.

8 *Segueix ut vobis cancel·lat*.

9 de simili cassu *afegit a la interlínia*.

requirere deberemus quarum¹⁰ dicti processus et omnium etiam actum et enantamentorum contra eandem Anthoniam actitatorum, copiam sive translatum eidem procuratori fiscali¹¹ dare deberetis.

Nos enim petitioni sive tanquam iusta racionique consone, annuentes vos ac vestrum quemlibet supradicta qua fungimur auctoritate in iusticia subsidium, requirimus et monemus, inique ex parte de presenti et attentis¹², quarum satisfactis ipsius officialibus et ministris vestris nificis¹³ debitis et congruentibus laboribus, dictum processum originalem seu eius transumptum plenam et indubiam fidem facientem quem trans poteritis per presentum latorem nobis transumere procuretis¹⁴.

Adeo¹⁵ ne veritas tam ffacta¹⁶ valeat¹⁷ ullatenus occultari, sed fides catholica quam supremam leticiam sumus adepturi¹⁸ integra remaneat pariter et intacta¹⁹. Offerentes nos pro vobis si casus occurrerit facere similia et maiora.

Datum Barchinonem in conventu predicatoris XXVIII julii anno a Nativitate Domini M^o CCCC LIII°.

10 *Segueix* copiam satisfacer copiam *cancel-lat*.

11 eidem procuratori fiscali *afegit a la interlínia*.

12 inique ex parte de presenti et attentis *afegit al lateral*.

13 et ministris vestris nificis *afegit a la interlínia*.

14 *Segueix* Alioquin *cancel-lat*.

15 *Segueix* ut cum eode ne premissorum *cancel-lat*.

16 tam ffacta *afegit a la interlínia*.

17 *Segueix* quomodolibet *cancel-lat*.

18 quam supremam leticiam sumus adepturi *afegit a la interlínia*.

19 *Segueix* Alioquin *cancel-lat*.

Document 4

1461 octubre 25-27. Andorra la Vella

Judici contra Maria de Carta d'Andorra la Vella per bruixa i metzinera, presidit pel batlle de la Seu d'Urgell i veguer comtal Pere Pauils i pel jutge de les valls d'Andorra Ramón Corrida.

O. ANA, Tribunal de Corts, doc.1799.

Inquisicio facta contra Mariam de Carta

Die jovis XV^a mensis octobris ano a Nativitate Domini M^o CCCC LXI°

Guillema uxor Johannis Soxira loci Andorre, testis citate, jurate et cetera.

Et primo fuit interrogata per què ella testimoni ha requerit que Maria [serventa] que [salve] esse de [arrest] aut qui fos presa.

Et dixit que per çò que tostemps li venie hi vene que ha perdut ses creatures, no sab certament si ela li'n met mal.

Interrogada de quin mal són morts sos infants.

Et dixit que los primers que per mal de panolla¹ moriren, que eren tres. L'altro fó manegat.

Interrogada si sab qui·l manegà.

Et dixit que no·s sab.

Interrogada si aquesta Maria, que ella testimoni ha feyt pendre, sinch ere encara quant lo dit infant fó manegat.

Et dixit que encara no stava en la terra d'Andorra.

Interrogada donchs pus que no y hinc ere la negada, per què l'a feyta pendre.

Et dixit que per çò com moltes vegades l'a feyta felona, que la guardava ab mal hull.

Interrogada qui y havie present quant la dita Maria la feya felona.

Et dixit [1v] que un colp hi era la muller de Bernat lo batlle, e altro colp lo dit batlle.

Interrogada per què la fahie felona.

Et dixit que no·s sab.

1 Panolla: Minova, tumor que es forma sota l'aixella o a l'entreuix. (DCVB)

Interrogada si ella testimoni sab que la dita Maria sàpie donar metzines ni fer deguns altres malifficis.
Et dixit que no u sab.

Die sabbati XVII^a mensis octobris anno predicto.

Maria de Carta proximedicta que existebat capta in carceribus curie Andorra, liberata a dicto carcere, prestito juramentum et homagium in posse honorabilis Petri Pahuls, baiuli Sedis Urgelli et vicarii vallium Andorre pro domino comite Ffluxi quod tenebat salvum arrestum per totum terminum loci Andorre et quod ab inde non exiet sine prius petita licencia et obtenta.

Testes Arnaldus Domenge et Arnaldus Serradell habitatores loci Andorre.

Postemque quidem liberacionem dicta Maria maxima ad instancia requisivit dictum vicarium quarum capiat seu capi faciat dictam Guillemam Soxirana, que eandam acusavit maliciose et false de dicto crimine, requirendo quod probet ipsam fore ellam de dicta acusacione, alias quod stet ad illud quod ipsa stare debent, protestando de injuria sibi illata et de omnibus dampnis et repensis, requirendo super hiis pronunciare cum ipsa velit ab in petitis exire cum sententia. [2r]

Paulo post ipsa eadem die fuit assignatam dicte Guillema per dictam curiam quarum hinc ad terciam diem probet dictam Mariam fore bruxam, alias quod procedemur in dicta causa pro ut facere iurum et racionis.

Die martis XX^a mensis octobris anno predicto, comparuit dicta Guillerma et dixit quod nolebat aliquid in predictis dicere sed quod remitebat se gratia et mercedi dicte curie, atque fuerunt testes presentes Guillelmus Botele et Anthoniis Sança Andorre².

Similiter comparuit dicta Maria et requisivit quarum dicta Guillema probet ipsam fore bruxam, alias quod stet ad id quod ipsa stare debeat et nichilominus petit super falsis acusacionibus sibi factis sententia fferri.

Et dictus dominus iudex assignavit dictis partibus ad audiendum declaracionem crastinam diem. [2v]

Et cum ex depossicione predicte Guilleme uxoris Johannis Suxira nobis evidenter et clare constet maliciose acussase Mariam de Karta habit[atrix] loci Andorre de

2 Els homes de casa Sança d'Andorra la Vella apareixen repetidament en documents del segle XV exercint en ocasions com a consellers de la vila o com a representants del Consell de la Terra; *vid. Vela, Diplomatarium*, p.483-484.

nonnullis excesibus et criminibus nefandissimis et enormibus, et nichilominus requisivit eam curiam ceperi in carceribus, et de facto fuit curiam cepata et possita et extetit per aliquos dies, fuit assignatum per Nos predictae Guilleme ad probandum suam accusationem et nichill potuit ad usque eam probare, ideo providendo declaramus ipsam Mariam ab accusatione predicta esse absolvenda, et ita Nos Raymundus Corrida, iudex vallium Andorre, absolvimus et relaxamus liberando eam a carcere et ab aresto mandando cancellari processum contra eam prima occasione formatum³, et molificando et moderando penam corporalem quam secundum justiciam subiri deberet predictam Guillema, condempnamus eam ad solvendum honorabili curie predictorum vallium ad decem florenorum, condempnando in expensis predictam Guillemam.

Die martis XXVII^a mensis octobris anno a Nativitate Domini M^o CCCC LXI° fuit oblata dicta sententia per dictum dominum iudicem, presentibus dominus vicariis et presentibus dictis partibus et dicta Maria sententiam requirentis.

Testes Johannes Pelicer de Canilleu⁴ et Johannes Resseguer d'Encamp⁵. [3v]

Sententia contra Guillemam Soxirana

3 *Segueix* condempnando predictam Guillemam in expensis et tatxacionem quarum nobis in posterum reservamus *cancel-lat*.

4 Els homes de casa Pellicer de Canillo apareixen repetidament al llarg del segle XV al Diplomatarium de les valls, exercint en ocasions com a jurats, representants o consellers de la parròquia, com a cònsols de Canillo o com a representants del Consell de la Terra; *vid Vela, Diplomatarium*, p.480.

5 Joan Resseguer de la parròquia d'Encamp signa com a testimoni en un document de venda de 1467; *vid Vela, Diplomatarium*, doc.80.

Document 5

1471, maig-juny. [Escaldes-Engordany]

Judici per bruixeria contra Esclamonda Aymar d'Engordany. Conté una còpia d'una enquesta anterior de l'any 1450 arran d'un plet entre l'acusada i Bertran d'Abadia.

O. ANA, Tribunal de Corts, doc.1804.

Jhesus

Die XXI^a madii anno a Nativitate Domini M^o CCCC LCCII^o

Pervenit et cetera.

Sciamonda Aymar loci d'Engordany parrochie Andorre, testis citata et cetera.

Et primo fuit interrogata si sab ella deposant per què sta así en poder de la cort.
Et dixit que no sab perquè és así, si donchs no ere per Marguarida Solera que la hagués acusada.

Interrogada si sab de què la pot acusar dita Marguarida.
Et dixit que veritat és que tot jorn, ara hun any, mengaven pomes. E que ella testimoni portà-n un jorn, e no-s sab si ella deposant li'n donà o si dita Margarida si se'n pres de la sua falda. E per çò com li faeren gran mall, la dita fadrina li a dit que ella deposant l'avia mentzinada. Perhò ella deposant creu [1v] que la dita Marguarida mengà massa pomes e creu li faeren mall. E que axí és stat.

Interrogada si ella deposant dix après lo menyar de les pomes a la dita Margarida que no curàs, que ella la gorire, e que no digués res.
Et dixit que may après li a parlat mot, e que veu que bona malaltia <ha> haguda, que no li a fet gran mall.

Interrogada si ella deposant s'és baralada ab negú.
Et dixit que no sab que hage haguda mala barala ab negú.

Interrogada si conex en Mas qui vuy stà pres, ne si sab quina fama ha.
Et dixit que bon home és e ha bona fama. E que ella deposant metria la mà al foch que no sab negun mal art. [2r]

Interrogada si sab que en lo loch hon ella deposant stà, si y ha negú qui hage gotirrons.
Et dixit que no-s sab, que ella deposant n'aga conexensa.

Interrogada si sab ne creu que gotirrons se puguan donar.
Et dixit que no creu que se'n puguan dar, ne ella may n'a sabut dar ne u voll saber.

Ffuit sibi lectum et perseveravit

Dicta die

Margarida Soler, testis citata, interrogata et cetera.

Et primo fuit interrogata si ella testimoni sab que na Sclamonda Aymar l'age metzinada. Et dixit que stà en veritat [2v] que en les venemes pasadas, la dita Sclamonda donà a ella testis miga poma. E com la li ach donada, ella testis dix: “Meyau-la-us en bona hora, que jo no la vull”. E la dita Sclamonda dix a ella testis: “Meya-la, que a mi tota m'a refrescada”. E de ffet ella testis levors la meyà, e tentost hora per hora li solevà¹ lo cor e vomità quant tenia al cors. E axí tot jorn ella testis vench en gran malaltia e clamà-se'n a son amo. E son amo, lo Pubill Ribot, deye: “Com no menyas? Què as?”. E ella testis no volie dir res fins que veé que lo mal la sobrevà², e levors dix al dit Pubill que na Sclamonda li havie dada miya poma e que may pus havie fet de son prou. E lo dit Pubill levors dix que no li podie [3r] alre fer.

E dix més interrogada que lo jorn de Perici³ la dita Sclamonda vench a veure ella testimoni e dix-li que ella-s desdigués, que dit li havien que ella dehie que ere metzinera. E ella testimoni dix que, pus que ella testimoni stave axí, que ela-n dirie. E de ffet la dita Sclamonda dix: “Ara no-n digues res”, e palpà-li lo coll mentant-lo-li. E ella testimoni dix: “Vós sabeu que jo no havie gotirrons ne mall e ara só tota inflada e tinch gotirrons”. E la dita Sclamonda dix-li: “Ver te dius que no havies gotirrons, més tu no-n devies res dir a negú, més que me u devies dir a mi”.

Interrogada si sab que la dita Sclamonda sie metzinera.

E dix que no-s sab sinó tant com li donà la dita miya poma, [3v] perquè <ha> haguda la dita malaltia, la quall li a durat més de sis setmanas, que de temps en temps venie en passament. E que alre no y sab, sinó que en la dita malaltia li venie en les mans e peus una tremoló que li parie hi ven que són fromiges.

Ffuit sibi lectum et perseveravit

Die veneris XXIII madii

Fuit reinterrogata dicta Sclamonda, presente dicta Margarida Soler, qui facia ad faciam perseveravit dicta Margarida in per eam deponis et ipsa Sclamonda negavit omnia per ipsam Margaritam asserta, honorabile curia presente. [4r]

1 Sollevar: Remoure el ventrell, fer ois. (DCVB)

2 Sobrevingué? Sobrellevà?

3 Aparici: ant. L'Epifania (dia dels Reis). (DCVB)

Et ipsa et eadem die, presente honorabilis domino iudice meque notario et presentibus et audientibus Johanne Pelicer del Vilar parrochie de Canilleu⁴, Petro Maçana Castri Civitatis⁵ et Jacobo Guaçol ville Talarni⁶, fuit reinterrogata dicta Sclamonda dictum honorabilem iudicem presente, per discreto Petro Sabater notario civitatis Urgellensis, que ella deposant digués la veritat.

Et dicta Sclamonda dixit que veritat és que la dita Margarida la havie mal mesclada⁷ en casa. E axí ella deposant, per dar-li un càstich, pres miga poma e hagué un poc de baladre, e picà'l e untà'n la poma, e donà-la-li a menyar. De que ha hoyt dir és venguda en fort punt. Perhò que ella denunciand no la untà sinó un poc, perquè no la matàs. E més dix que vingué en fort punt, e ella testimoni deposant havie gran pahor que no murís.

E més fonch interrogada qui li ha mostrat la dita medecina.

Et dixit que no negú, sinó que axí com ella deposant ha hoyt dir moltes vegades “bon baladre”. E axí ella deposant féu lo dit fet ab lo baladre.

E més dix interrogada que ella deposant n'a fet a les rates de casa, tantes n'i havie. E après no n'i han sentides guayre.

Et dictus Johannes Pelicer, Petrus Maçana et Jacobus Gaçol, mediante juramento confessi fuerunt audivisse deponicionem desuper factam per dictam Sclamondam.

Post hec quasi incontinenti comparens coram honorabili curia procurator fiscalis dicte curie, qui adversus dictam Sclamondam obtulit et producit quandam papiri cedulam [4v] scriptam huiusmodi tenoris.

Cum dicta Sclamonda Aymara delata si et inculpada apud curiam.

<espai en blanc>

Necnon produxit inquisitiones hunch usque contra ipsam Sclamondam factis ut ecce. [5r]⁸

4 Joan Pellicer consta com a conseller de la parròquia d'Ordino en un document de 1448; *vid* Vela, *Diplomatari*, doc.61.

5 Pere Maçana signa com a batlle de Castellciutat en un document de l'any 1483; *vid*. Vela, *Diplomatari*, doc.100.

6 Els Gassol de Talarn-Tremp són una de les famílies importants del Pallars, als que veiem ocupant diversos càrrecs a l'administració reial durant els segles moderns; *cfr.* Eva Serra, “Els Gassol. De cavallers de Tremp a protonotaris del consell d'Aragó”, *Pedralbes revista d'Història Moderna*, 7 (1987), p.43-78.

7 Mesclar mal: ant. Posar mal, promoure discòrdia. (DCVB)

8 Segueix interpolada una còpia de l'enquesta de testimonis realitzada l'any 1450 arran d'un plet entre Bertran d'Abadia i Esclarmonda Aymar relatiu al crim de metzines.

<Còpia de l'enquesta de testimonis de l'any 1450>

Inquisicio facta contra Bertrandum de Abbacia et Sclamondam uxorem Raymundi Ribot paratorem d'Angordany.

Die jovis XVIII^a mensis novembris anno a Nativitate Domini M^o CCCC L^o

Pervenit ad auditum curie et cetera.

<espai en blanc>

Bertrandus de Abbacia, parator pannorum lane loci Andorre, testis citatus, juratus in facto alieno et ut deponit facto suo proprio dicere veritatem ac quam sciat et cetera⁹.

Et primo fuit interrogatus si ell testimoni sab ni ha hoyt dir que Johan Aymar e Perich Aymar l'agen deffiat.

Et dixit que stà en veritat que Peret Bruna lo vingué [5v] deffiar de part dels dits Aymars dient-ho als seus macips, los quals trobà al seu molí draper, que d'aquí avant lo trobassen com ha hom, car ells lo deffiaven Ramonet Aymar lur oncle. E per semblant ho dix a ell deposant Ramon Moles¹⁰, que·s gordàs que los Aymars lo dampnificarien, e que ere dupte que a casa matexa no l'avalotassen.

Interrogat si ell deposant sab ni ha hoyt que los dits Johan, Perich e Ramonet Aymars se sien absentats de les dites valls per la dita rahó.

Et dixit que hoc. E stants absents tots, li trametien menaços de mort.

Interrogat si ell testimoni sab per què los dits Aymars lo deffiaren.

Et dixit que fore vere que lo dit Pere Bruna vench a ell deposant dient-li que fes companyia ab los dits Aymars e que totes aquestes rumós¹¹ passarien. Hi ell deposant respòs que no curave de lur companyia, que Perich Ysern quondam se clamà en sa fi que na Sclamonda, mare dels dits Aymars, lo havie metzinat. E que sobre aquella causa no volie lur companyia. Si ere ver o no, que ell deposant allò no sabia. E creu ell deposant que lo dit Bruna reportà aquestes noves als dits Aymars e per aquesta rahó l'an deffiat, crehent que lo dit Pere Bruna hi affigís més paraules que no havie dites, car en lur companyia se meté contra ell deposant. [6r]

9 El 9 de gener de 1451, poques setmanes després de realitzada aquesta enquesta, es conserva un inventari dels béns de Bertran d'Abadia, paraire d'Andorra, dut a terme pel batlle de la Seu d'Urgell i veguer de les valls d'Andorra, potser per a sufragar les despeses d'un judici del que Abadia hauria sortit perdedor. La seva dona manleva aquests béns, essent-ne testimonis el saig Guillem Moles i Joan Batlle d'Andorra; *vid. Vela, Diplomatarium*, doc.66.

10 Ramon Moles consta com a representant dels homes d'Andorra la Vella en un document de 1442, consta com a conseller d'Andorra la Vella el 1448 i finalment com a procurador i síndic de la parròquia d'Andorra el 1456; *vid. Vela, Diplomatarium*, doc.50, 61 i 70.

11 Rumor o remor: ant. Avalot, soroll de brega, de discòrdia. (DCVB)

Interrogat si ell deposant dix que la dita Sclarmonda fos bagassa.
Et dixit que pot ésser que ell deposant ho hage dit, emperò que no li recorde.

Interrogat si ell deposant sab ni ha hoyt dir que la dita Sclarmonda hage metzinat lo dit Perich Isern ni altra persona.
Et dixit que stà en veritat que ha hoyt dir a Martí Guillem, e que procés n'i havie.

Interrogat si li hoy dir en quina manera lo metzinà.
Et dixit que li hoy dir que ab hun pol que na Oriola li donà. E la dita Sclamonda lo aparellà. E que d'aquí avant, quant lo hagé meniat, lo dit Perich Isern se clamà, e ab aquella malaltia morí.

Interrogat si ell deposant sab ni ha hoyt lo dit Perich Isern de què·s clamave.
Et dixit que del ventre, que li unflà e feu-li una gran bústia o unfladura en la cuxa dreita hi en lo anguonal.

Interrogat si ell testimoni sab ni ha hoyt dir que la dita Sclarmonda hage metzinat Peyrot Ribot ni sa muller ni deguns altres.
Et dixit que no.

Interrogat si la dita Sclarmonda és diffamada públicament que sie metzineria.
Et dixit que hoc, car axí u ha hoyt a molts públicament que ha mala fama.

Interrogat qui pot sabre en los feyts de Perich Isern.
Et dixit que Arnau Isern e los de sa casa.

Ffuit sibi lectum [6v]

Die veneris XX mensis novembris anno predicto

Raymundus Ribot loci d'Angordany, testis citatus, juratus et interrogatus et cetera.

Et primo fuit interrogat si ell sab ni ha hoyt dir que na Sclarmonda Aymara hage donat metzines ni sie diffamada de tal crim.
Et dixit que·ll no u sab certament mas que u ha hoyt dir e n'és diffamada públicament.

Interrogat si ell testimoni sab ni ha hoyt dir a qual persona o persones la dita Sclarmonda hage donat les dites metzines.
Et dixit que moltes vegades s'és dit hi és diffamada de Perich Isern, que li haurie donat o feyt donar metzines, e que s'és dit públicament. E que ell testimoni ha sospita que son fill Peyrot, per tant com menià e begué e jagué en la casa de la dita Sclarmonda, e al terç jorn prengué lo mal en casa sua. E perdé la paraula, que null temps no pogué parlar mot. E visqué sis jorn<s>. E ab aquella malaltia morí, car ell testimoni lo tragué de la casa de la dita Sclarmonda, e·ll se'n hagué a portar ab barres a casa sua.

Interrogat per què ell deposant ha sospita que la dita Sclarmonda li hage metzinat son fill. [7r]

Et dixit fore verum que après que lo dit Peyrot fó exit de casa de mossèn Ramon Sança quondam, vicarii d'Andorra, son oncle, lo qual lo havie heretat, lo dit Peyrot se n'anà Angordany e dix que volie comprar lo alberch de Perich Aymar del dit loch. E la dita Sclarmonda, sabent açò, dix que si lo dit Peyrot comprave lo dit alberch, que ela hi metere foch, com mostràs sabre-li molt greu. E lavós lo dit Perich Aymar e Peyrot se convingueren, que lo dit Perich Aymar li prestà la mitat del dit alberch, lo qual lo dit Peyrot obrà de postats e altres obres segons li fonch vist fos necessari. E après dos dies que lo dit Peyrot hagué obrat la part del dit alberch, li seguí lo dit cas en la dita casa. Perquè axí mateix com la dita Sclarmonda ere ja diffamada haver metzinat lo dit Perich Isern, ell testimoni hagué sospita que ella hagués metzinat lo dit Peyrot.

Interrogat si ell testimoni sab ni ha hoyt dir per què sabé greu a la dita Sclarmonda que lo dit Peyrot, fill d'ell testimoni, compràs ho obràs lo dit alberch o part de aquell.

Et dixit que per çò com l'alberch susdit ere del dit Perich Aymar son fill, hon la dita Sclarmonda stave. E axí mateix per çò que ella pogués [7v] fer a sa guisa ab en Ramon de l'Areny, saig de les dues valls per lo senyor comte de Ffoix, del qual és diffamada que·s jau ab ell¹². E axí han vist jaure lo dit Ramon en lo lit de la dita Sclarmonda. E si lo dit Peyrot compràs o stigués en lo dit alberch, ella no poguere fer axí a sa guisa. E per aquestas rahons sabie a la dita Sclarmonda molt greu que lo dit alberch vingués en mans del dit Peyrot.

Interrogat si ell testimoni sab ni ha hoyt dir qui ha vist jaure lo dit en Ramon en lo lit de la dita Sclarmonda.

Et dixit que ell testimoni ha hoyt dir a Martona sa filla, muller de Thomas Guiem àlies Calba de Villa, que ella lo havie vist jaure en lo lit de la dita Sclarmonda.

Interrogat si ell testimoni sab ni ha hoyt dir que la dita Sclarmonda hage dades metzines a la filla de Pere Moxela d'Angordany, qui fonch muller de dit Peyrot, per les quals metzines la dita dona sie morta.

Et dixit que ell testimoni ha hoyt dir al dit Pere Moxela que ell ere molt sospitós que la dita sa filla appellada Beatriu fos stada metzinada, per la qual rahó havie sospita fos morta¹³.

Interrogat qui pot sabre en aquestes coses. [8r]

Et dixit que a ell testimoni no recorde, sinó tant com la dita Sclarmonda és diffamada públicament per les dites coses.

12 Ramón de l'Areny consta com a saig comtal de les valls en diversos documents a partir de 1421, essent l'última referència documental a la seva persona del 20 de desembre de 1450; *vid.* Vela, *Diplomatari*, doc.30, 31, 35, 37, 46, 53, 56 i 65.

13 Pere Moxella apareix com a propietari de la meitat del molí draper d'Engordany, l'altra meitat del qual correspon als Aymar, segons consta en la definició de dot d'Esclarmonda de 1437; *vid.* Vela, *Diplomatari*, doc.44.

Ffuit sibi lectum et perseveravit.

Die veneris XXVII^a mensis novembris anno predicto

Sclarmonda Aymara loci d'Angordany deponens in facto suo proprio et ut testis in alieno dicere veritatem et cetera.

Et primo fuit interrogata son fill Pere si és fill de son marit o de Nando lo Parayre.
Et dixit fore verum que és fill de Ramon Ribot son marit, car veritat és que com son marit fó sgarrat, ella ere prenys del dit Pere. E lo dit Nando no vench en aquestes parts ni ella jamés no l'havie vist sinó après dos anys passats o entorn. [8v]

Die jovis III^a die mensis decembris anno predicto

Bartholomeua uxor Petri Moxela loci d'Angordany, testis citatus, juratus et interrogatus dicere veritatem et cetera.

Et primo fuit interrogata si ella testimoni sab ni ha hoyt dir que Sclarmonda Aymara age donat metzines a degú ni sie diffamada de tal crim.
Et dixit que ella testimoni no y sab res.

Interrogada si ella testimoni sab ni ha hoyt dir que Peyrot Ribot quondam, parayre, genre de la testimoni, sie mort per metzines.
Et dixit que aytal se dehie labores quant moré.

Interrogada en quina casa moré lo dit Peyrot Ribot.
Et dixit que a la casa de la dita Sclarmonda prené lo mal, puys portaren-lo a casa de son pare e aquí <morí>.

Interrogada per què se dehie quant morí que de metzines morí.
Et dixit que per çò com morí que no pogué parlar ab degú des que lo mal l'agué pres.

Interrogada si ella testimoni sab ni ha hoyt dir que Perich Aymar, fill de la dita Sclarmonda, sie fill de Nando Parayre.
Et dixit que Aytal ho ha hoyt dir, mas que ella que no y sab res.

Ffuit sibi lectum et cetera. [9r]

Raymundam uxor Martini Guillemi loci d'Angordany, testis citata, jurata et interrogata.

Et primo fuit interrogata si ell testimoni sab ni ha hoyt dir que na Sclarmonda Aymara

hage donat metzines a degú ni sie diffamada de tal crim.
Et dixit que ella testimoni no y sab res.

Interrogada si ella testimoni sab ni ha hoyt dir que Perich fill de la dita Sclarmonda sie fill de Nando Parayre.
Et dixit que ella testimoni no y sab res. Déu hi ella s'o sab de qui és fill.

Interrogada si ella testimoni sab ni ha hoyt dir que la dita Sclarmonda fos diffamada que hagués què fer ab lo dit Nando.
Et dixit que stà en veritat que n fo diffamada.

Interrogada si ella testimoni sab ni ha hoyt dir que lo dit Perich sie nat en casa de Ramon Ribot, marit de la dita Sclarmonda.
Et dixit que hoc.

Interrogada si ella testimoni sab que entre lo dit Ramon Ribot, marit de la dita Sclarmonda, e la dita Sclarmonda sie stat feyt entre ells legítim matrimoni.
Et dixit que [9v] a ella testimoni no recorde de lur matrimoni, mas que per marit e per muller són haguts e reputats.

Ffuit sibi lectum.

Raymundus Ribot loci d'Angordany, testis citatus, juratus et interrogatus et cetera.

Et primo fuit interrogatus si ell testimoni sab ni ha hoyt dir que Perich fill de la dita Sclarmonda sie fill de Nando Parayre.
Et dixit que ell testimoni no u sab de certa sciencia, mas que aytal ho ha hoyt dir.

Interrogatus a quibus audivit dir.
Et dixit que axí és fama pública per tota la parròquia d'Andorra.

Interrogat si ell testimoni sab ni ha hoyt dir que entre lo dit Ramon Ribot, marit de la dita Sclarmonda, e la dita Sclarmonda sie stat feyt matrimoni legítim entre ells.
Et dixit que hoc, car ell testimoni fó a les noces dels dits Ramon e Sclarmonda, car son ffrare és lo dit Ramon.

Ffuit sibi lectum et cetera. [10r]

Guillelmus Vitalis loci d'Engordany, testis citatus, juratus et interrogatus dicere veritatem.

Et primo fuit interrogat si ell testimoni sab ni ha hoyt dir que Sclarmonda Aymara, muller de Ramon Ribot lo ranch, hage donat metzines a degú ni sie stada diffamada de

tal crim.

Et dixit que jamés no u hoyt dir.

Interrogat si ell testimoni sab ni ha hoyt dir que Perich Aymar, fill de la dita Sclarmonda, sie fill de d'ú apellat Nando Parayre.

Et dixit que bé u ha hoyt dir mas que ell no u sab de certa sciencia.

Interrogat a qui ho ha hoyt dir.

Et dixit que vulgarment ho ha hoyt dir a molt, lo nom dels quals no li recorde.

Interrogat si ell testimoni sab ni ha hoyt dir que la dita Sclarmonda e lo dit Ribot ranch sien marit e muller per legítim matrimoni.

Et dixit que hoc.

Interrogat quomodo sit.

Et dixit que per çò com ell testimoni fó a les sues nocés. [10v]

Interrogat si ell testimoni sab ni ha hoyt dir que lo dit Perich Aymar sie nat en casa del dit Ribot ranch.

Et dixit que hoc.

Ffuit sibi lectum.

Die veneris III^a mensis decembris anno predicto.

Petrus Sucarana loci d'Angordany, testis citatus, juratus et interrogatus dicere veritatem et cetera.

Et primo fuit interrogatus si ell testimoni sab ni ha hoyt dir que Sclarmonda Aymara, muller d'en Ramon Ribot lo ranch, age donat metzines a degú ni sie diffamada de tal crim.

Et dixit que no y sab res, car diverses vegades ha meniat e begut en sa casa, que jamés no se n'és talegat¹⁴ de res.

Interrogat si ell testimoni sab ni ha hoyt dir que Perich Aymar, fill de la dita Sclarmonda, sie fill de Nando Parayre.

Et dixit que [11r] quant lo dit Nando stave Angordany ell testimoni ere petit, e no sab res de lurs affers. Déus hi ells s'o sabén.

Interrogat si ell testimoni sab ni ha hoyt dir que los dits Ramon Ribot e la dita Sclarmonda sien marit e muller per legítim matrimoni contractat.

Et dixit que ell testimoni no ha memòria de lurs núpcies, mas per marit e muller los ha

14 Taleiar-se: Veure o adonar-se d'alguna cosa.

hoyt tostemps nomenar e per tals són haguts e reputats.

Ffuit sibi lectum et cetera.

Arnaldus Riberaygua loci d'Angordany, testis citatus, juratus et interrogatus dicere veritatem.

Et primo fuit interrogatus si ell testimoni sab ni ha hoyt dir que Sclarmonda Aymara, muller de Ramon Ribot lo ranch, age donat metzines a degú ni sie diffamada de tal crim. Et dixit que ell testimoni no u sab de certa sciència mas que fama n'és [11v] anada e aytal ho ha hoyt dir.

Interrogat a qui ho ha hoyt dir.

Et dixit que a Perich Isern, qui Déus perdó, que li mostrà a la segada lo ventre que tenie tot unflat de la cinta avall, e dehie que l'avien metzinat.

Interrogat si li hoy dir qui l'avie metzinat.

Et dixit que no li recorde que li u digués, mas que u havie pres al vehinat d'Angordany.

Interrogat si li hoy dir en casa de qui ho havie pres.

Et dixit que a casa d'en Oriol, meniant hun polastre, havie sospita no u hagués pres.

Interrogat si li hoy dir qui li havie aparellat lo dit polastre.

Et dixit que no, mas que li hoy dir que havie sospita en la muller del dit Oriol hi en la dita Sclarmonda, que amdues no u haguessen aguisat¹⁵ e que abdues hi tinguessen.

Interrogat si sab ni ha hoyt dir que lo dit [12r] Perich Isern morís per la dita hunfladura.

Et dixit que aytal hoy dir, que per alò morí.

Interrogat si ell testimoni sab ni ha hoyt dir que Perich Aymar, fill de la dita Sclarmonda, sie fill d'ú apelat Nando Parayre.

Et dixit que no y sab res.

Interrogat si ell testimoni sab que los dits Ramon Ribot e la dita Sclarmonda sien marit e muller per legítim matrimoni.

Et dixit que hoc.

Interrogatus quomodo sit.

Et dixit que per çò com ha hoyt dir que lo dit Ribot la tragué nupcialment de la sglésia, e per tal són haguts e reputats.

Ffuit sibi lectum et cetera.

¹⁵ Aguisar: Preparar, disposar bé. (DCVB)

Die veneris III^a mensis decembris anno predicto

Thomas Guillemi alias Calba loci de Villa Stremera¹⁶, parrochie d'Encamp, testis citatus, juratus et interrogatus. [12v]

Et primo fuit interrogatus si ell testimoni sab ni ha hoyt dir que Sclarmonda Aymara, muller d'en Ramon Ribot d'Angordany, parayre, age donat metzines ni sie diffamada de tal crim.

Et dixit que ell no u sab de certa sciència mas que ha hoyt dir que y han hagut sospita.

Interrogat a qui ha hoyt dir que y hagen hagut sospita.

Et dixit que a molta gent ha hoyt dir que la dita Sclarmonda e da Oriola, muller de Guillem Oriol¹⁷, havien tengut a metzinar Perich Isern.

Interrogada si li recorde qui eren les gents qui dehien que la dita Sclarmonda e da Oriola haguessen tengut a metzinar lo dit Perich Isern.

Et dixit que ja ha gran temps que lo dit Perich és mort, que no li recorde qui eren sinó que axí n'és stada fama pública.

Interrogat si ell testimoni sab ni ha hoyt dir que la dita Sclarmonda e lo dit Ramon Ribot sien marit e muller de legítim matrimoni.

Et dixit que hoc.

Interrogatus quomodo sit.

Et dixit que tostemps los ha vistos star abdós en una casa e per tal són haguts e reputats.

Ffuit sibi lectum. [13r]

Die sabbati V^a mensis decembris anno predicto

Raymunda uxor Raymundi Ribot loci d'Angordany, testis citata, jurata et interrogata et cetera.

Et primo fuit interrogata si ella sab ni ha hoyt dir que Sclarmonda Aymara, muller d'en Ribot lo ranch, age donat metzines a degú ni sie stada diffamada de tal crim.

Et dixit que ella testimoni no u sab sinó per hoyr dir.

Interrogada a qui ho ha hoyt dir.

Et dixit que no li recorde.

Interrogada si ella testimoni sab de quin mal és mort son fill Peyrot.

16 Nom antic de la població de Vila.

17 Guillem Oriol apareix com a testimoni en la definició de dot d'Esclarmonda Aymar feta el 1437; *vid. Vela, Diplomatarium*, doc.44.

Et dixit que no·s sab sinó que prengué lo mal en la casa de la dita Sclarmonda.

Interrogada si ella testimoni sab ni ha hoyt dir Perich, fill de la dita Sclarmonda, si és [13v] fill d'ú apellat Nando Parayre.

Et dixit que no·s sab mas que u ha hoyt dir.

Interrogata a quibus audivit dir.

Et dixit que a moltes gents, los noms dels quals no li recorden.

Interrogada si ella testimoni sab que los dits Sclarmonda e Ribot lo ranch sien marit e muller de legítim matrimoni.

Et dixit que creu que marit e muller són, car tostemps han habitat abdós e per tal són reputats.

Fuit sibi lectum.

Arnaldus Isern loci de la Marganeda, testis citatus, juratis et interrogatus dicere veritatem et cetera.

Et primo fuit interrogatus si ell testimoni sab ni ha hoyt dir que Sclarmonda Aymara hage donat metzines a degú ni sie [14r] diffamada de tal crim.

Et dixit que ell testimoni no u sab ni u ha hoyt dir entrò fins que ara són anades aquestes parlaries¹⁸.

Interrogat si ell testimoni sab ni ha hoyt dir que Perich, fill de la dita Sclarmonda, sie fill d'ú apellat Nando Parayre.

Et dixit que no y sab res ni jamás no n'hoy parlar entrò ssus¹⁹ enguan.

Interrogat si ell testimoni sab que la dita Sclarmonda e lo dit Ribot lo ranch sien marit e muller de legítim matrimoni.

Et dixit que hoc aytant com ell testimoni sab, ni jamás no ha hoyt dir lo contre.

Ffuit sibi lectum et cetera.

Guillema uxor Arnaldi Isern loci de la Margineda, testis citata, Jurata et interrogata dicere veritatem et cetera.

Et primo fuit interrogata si ella testimoni sab ni [14v] ha hoyt dir que Sclarmonda Aymara hage donat metzines a dengú ni sie deffamada de tal crim.

Et dixit que no y sab res car jamás no li ha vist fer sinó tot bé.

18 Parleria o parlaria: Acció de parlar, i sobretot de parlar massa o malament; cast. *parlería, habladuría*. (DCVB)

19 Entrò sus: forma intensiva de *entrò*, amb el mateix significat de 'fins'. (DCVB)

Interrogada si ella testimoni sab ni ha hoyt dir que Perich, fill de la dita Sclarmonda, sie fill d'ú appellat Nando Parayre.

Et dixit que noy sab res, Déus hi ells s'o saben, ni jamás no u hoyt dir que u fos fins ara.

Ffuit sibi lectum et cetera.

Petrus Moxela loci d'Angordany, testis citatus, juratus et interrogatus dicere veritatem et cetera.

Et primo fuit interrogatus si ell testimoni sab ni ha hoyt dir que Sclarmonda Aymara hage donat metzines a degú ni sie diffamada de tal crim.

Et dixit que ell testimoni no u sab de certa sciència ni se'n guarda, mas que u ha hoyt dir. [15r]

Interrogat a qui ho ha hoyt dir.

Et dixit que no li recorde sinó aytant com Perich Isern morí, que·s digué que fó metzinat e que²⁰ no sab per qui ni per qui no.

Interrogat si ell testimoni hoyt dir en casa de qui fó metzinat.

Et dixit que hoyt dir que a casa de da Oriola ho havie pres. E que als no y sab.

Interrogat si ell testimoni sab ni ha hoyt dir que Perich, fill de la dita Sclarmonda, sie fill d'ú appellat Nando Parayre.

Et dixit que no y sab res.

Ffuit sibi lectum et perseveravit.

Martinus Guillemi loci d'Angordany, testis citatus, juratus et interrogatus dicere veritatem ac quam sciunt. [15v]

Et primo fuit interrogatus si ell testimoni sab ni ha hoyt dir que Sclarmonda Aymara age donat metzines a degú ni sie diffamada de tal crim.

Et dixit que no que ell sàpie, sinó aytant com aquell procès que·s prengué de da Oriola quant ell testimoni ere say²¹. E que si res hi a, que ho remet al dit procès.

Interrogat si ell testimoni sab ni ha hoyt dir que Perich, fill de la dita Sclarmonda, sie fill d'ú appellat Nando Parayre.

Et dixit que ell testimoni no u sab, bé stave en sa casa lo dit Nando. E que Déus hi ells

20 *Segueix* çò que morí a casa de da Oriola, que la dita Sclarmonda ho havie aguisat *cancel·lat*.

21 Martí Guillem apareix com a possessor d'una terra a Engordany el 1434 i consta com a saig episcopal de les valls d'Andorra en documents datats entre els anys 1440 i 1444; *vid. Vela, Diplomatarium*, doc.40, 46, 48, 50 i 53). El procès ha de ser posterior a 1436, moment en que Pere Isern apareix encara en vida en la lluçió d'un censal; *vid. Vela, Diplomatarium*, doc.43.

s'o saben.

Interrogat si ell testimoni sab que lo dit Nando stigués en casa de la dita Sclarmonda abans que lo dit Perich nasqués o après que fó nat.

Et dixit que no li membre.

Ffuit sibi lectum et cetera.

Petrus Isern loci de la Marganeda, testis citatus, juratus et cetera. [16r]

Et primo fuit interrogatus si ell testimoni sab ni ha hoyt dir que Sclarmonda Aymara hage donat metzines a degú ni sie diffamada de tal crim.

Et dixit que no y sab res ni may no u ha hoyt dir.

Interrogat si ell testimoni sab ni ha hoyt dir que Perich, fill de la dita Sclarmonda, sie fill d'ú appellat Nando Parayre.

Et dixit que no y sab res.

Ffuit sibi lectum et cetera.

<Acceptació de les defenses i nomenament de raonador>

Quibus productis, lectis et presentatis, dicta honorabilis curia, concessa copia de eisdem dicte Sclamonde si eam petierit et habere voluerit, eidem ad respondendum et eam interrogandum si se voluerit defendere aut submittere [16v] honorabile curie hunch ad crastinam proxime.

Mandans idem honorabilis curia omnia supradicta intimari eidem Sclamonde per me notario presente et infrascriptum.

Que fuerunt intimata et seu notificata dicta Sclamonde ipsa et eadem die per me notarium infrascriptum personaliter in domo Bernardi de Lepadu²² capta inventa.

Qua intimatione facta, dicta Sclamonda in verba materna dixit hec vel similia verba in effectu: “Jo he hoyda vostra intimació e lo que m'aveu dit; perquè [17r] jo vull reunador, e que la hú de mos fills me reuna car jo·m vull defendre”.

Et dicta honorabilis curia dat et assignat eidem Sclamonde in reunatorem et procuratorem Petrum Aymar filium suum presente, et honus huiusmodi procurationis in se sponte succipiente.

²² Bernat de Lepadu, sargidor d'Andorra la Vella, signa com a testimoni en un document de 1448; *vid. Vela, Diplomatarium*, doc.62.

Qua assignatione facta, dictus Petrus Aymar petit copiam uisus processus et inquisitionis sibi concedi et tradi necnon tempo congruum infra quem se positus acordare et super hiis providere.

Et dicta honorabilis curia, concessa copia, dicto Petro Aymar nomine [17v] quo super eidem ad respondendum et alias ad comparandum et debito modo in presenti causa prosedendum diem quartam proxime venientem assignavit.

<Presentació de la defensa>

Adveniente autem dicta die quarta que erat dies martis intitulata vicessima octava mensis madii anno dicta a Nativitate Domini Millesimo CCCC^o septuagesimo primo, coram dicta honorabilis curia, comparuit in iudicio Guillemus Aymar, procurator et coniuncta persona ut asseruit dicte Sclamonde, qui obtulit et produxit quidam papiri cedula [18r] scriptam seriey sequentis:

Jhesus Creator Ineffabilis

Et dicta Sclamonda Aymara salvo iurum inepte et inpertinente. [18v]

[19r] Quoquidem cedula per dictum Guillermum Aymar nomine pronio producta et per me notarium infrascriptum eidem honorabili curie omnino lecta, dicta honorabilis curia, concessa copia dicto procuratori fiscali si eam petierit et habere voluerit, eidem ad respondendum et debito modo in presenti causa prosedendum diem crastinam horam in mane assignavit.

<Presentació de l'acusació>

Deinseps vero ad veniente dicta die crastina superius dictis partibus assignata, intitulata vicessima nona dictorum mensis et anni Millesimi Quadrigentessimi Septuagesimi primi, coram dicta honorabili curia, [19v] in iudicio comparuit dictus procurator fischalis qui adversus seu contra dictam Sclamondam obtulit et produxit quadam papiri cedulam scriptam huiusmodi seriey.

Si ad merita presentis inquisitionis

<espai en blanc>

[20r] Ex alia dictus Guillermi Aymar nomine predicto.

<Sentència interlocutòria de turments>

Qua cedula producta et dicte honorabili curie presentata per dictum procuratorem fiscalem et per me notarium infrascriptum omnino lecta, dictus honorabilis dominus iudex et curia, vassis et recognitis meritis presentis inquisissionis, vassis cedulis dictis iudicis [20v] productis, vassis aliis pluribus videndis ac tentis ach tendendis, habito super hiis digesto et maturo consilio, sedendo pro tribunali more solito, ad nostram procedimus declaracionem interloquendo pronunciat et declarat ex eo quia sunt talia quod non suficiit nisi sola eius oris confecio ipsam fore supponendam questionibus sive tormentis taliter ut de eius ore veritas eruatur.

Lata, lecta et publicata fit et cetera.

Testes Petrus Maçana baiuli de Ciutat et discretus Sabbastianus [Reat] notarius civitatis Urgelli. [21r]

[21v] Inquisissio contra Sclamondam Aymara

Document 6

1471 maig-juny. [Encamp]

Judici per bruixeria contra Margarida Anglada àlies Guillema d'Encamp.

O. ANA, Tribunal de Corts, doc.1806.

Jhesus

Inquisissio contra Marguaritam matrem Petri Amyll

[2r] Jhesus

Die XX madii anno a Nativitate Domini M^o CCCC^o LXXI°

Pervenit et cetera.

<*Interrogatori de l'acusada*>

Margarida Anglada alias Guillema deponens in facto proprio et cetera. Jurata, interrogata et cetera.

Et primo fuit interrogada si sab ne presomex per què és así.

Et dixit que ver és que ella depositant a dit al batlle com l'a pressa com enculpan-me de metzinere, perhò que fermament ela no sab per què l'an presa.

Interrogada si ela depositant sab que hage tenguda ne gordada let muniyida de les vaques de Ramón Areny d'Encamp dient-li: “Jo us he gordada aquesta let, que cans no le us mengassen”, e asò en la era del dit Areny on ella depositant fos entrada.

Et dixit que no may tall cosa a dita, bé és ver que li n'an donada dos o tres colps.

Interrogada si ella depositant sab ne ha hoyt dir que hage home ne dona metziner o metzineria en les valls d'Endorra.

Et dixit que may ho ha hoyt dir. [2v]

Interrogada si ella depositant a dats may a negú metzines ne goternons.

Et dixit que no plàsia a Déus ella sàpia tant de malls, “ne sé de aquelles”.

Interrogada si ella depositant té en cassa mendragola.

Et dixit que bé n'a tenguda, sò és que l'a trobada en cassa hon ella vuy stà.

Interrogada si per què l'an tenguda.

Et dixit que no per alre, sinó que la jaquien star en cassa là hon le s'avien trobada.

Fuit recognita en les axeles si havie pèlls, et non habuit sed habuit in sua natura.

Interrogada si ella deposant ha demenat a la muller de Ramón Areny d'Encamp si sabie que lo vegués fos passat e anat avall la via de la Seu com fos <a> Ancamp.

Et dixit que no may.

Interrogada si ella deposant s'és amaguada neguna veguada que lo veguer sie stat <a> Encamp.

Et dixit que no may perquè no·s sent de res culpable. [3r]

<Deposicions testimoniales>

Jhesus

Die XXI madii

Ermanguaudus Parador loci d'Encamp, testis citatus, juratus et interrogatus et cetera.

Et primo fuit interrogatus si sab ho ha hoyt dit que na Margarida Anglada, mare de Pere Amill, hage fama de metzinera.

Et dixit que fama n'a entre los de la parròquia d'Encamp.

Interrogat ell testimoni si sab ho ha hoyt dir que dita Margarida hage donadas metzines ne goternons a negú.

Et dixit que no·s sab de sarta sciència. Bé és veritat que tot jorn s'i fa gran mal e·s donen goternons e metzines. No sab qui u fa. E que ell testimoni té hun nét al quall foren donades metzines, e ells conegueren-ho tantost e ajudaren-li. Bé és veritat que dita Margarida preticha molt en casa sua e que molts de la parròquia dien a ell testimoni “mall le y aculireu”, dient-ne molt de mall. És veritat que l'Ostalera morta tenie ell testimoni en gran sospita. E que [3v] alre no y sab, bé suplica al senyor de veguer que fassa justicia e que y fassa bona diligència.

Ffuit sibi lectum et perseveravit

Raymundus Areny loci de Mosquera, parrochie d'Encamp, testis citatus et cetera.

Et primo fuit interrogatus si ell testimoni sab ho ha hoyt dir que na Margarida Anglada, mare de Pere Amill, sie metzinera o n'age fama.

Et dixit que stà en veritat que bé n'a fama. E que ha bé un any o més que ell testimoni mungia les sues vaques en una cort que ell testimoni ha prop de cassa de dit Pere Amill, hon ela stà; e que <en> haver mungit, havià ses vaques. E com ell testimoni tornà, trobà dins la cort dita Margarida, [4r] la quall dix ell testimoni, sens ell testimoni enterroguar-

le: “Senyor en Ramon, jo us he gordada la leyt, que cans no le us mengassen”. E de fet dix ell testimoni que levors ell pres una gran sospita e portà la leyt a cassa del testimoni e dix a la muller que per neguna via en lo món negú de sa companya no mengàs de aquella let. E axí u faeren, comtat a la muller tot lo que ha dit demunt. E dix ell testimoni que levors la muller del testimoni possà la eyna hon stave la leyt en una scata¹ on los gats de cassa solien puyar per veure com ne prenie alls gats si·n menyaven. Et dixit que la dita sa muller e tots los de cassa tengueren ament² los dits gats què faeren, per quant són molt glots de la let. E lavors de continent los gats puyaren sobre la heyna de la let, e anlorant dita leyt no·n volgueren menyar. E lavors dita sa muller baxà-la en terra e tempoch [4v] ne volgueren ne gats ne cans, ans un ca qui en la vesprada ne menyà e stech més de tres setmanas que vomitave e no podie menyar neguna cossa del món.

Item dix més interroguat que na Ricarda, muller d'en Arnau Berenguer, que darerament fonch muller d'en Jatme Ricart d'Encamp, havie encaygut e stant en lo lit. Dix que ha hoyt dir que dehie que la mare del dit Amill li ere venguda en lo lit e que puyave pell lit amont volent-li levar l'infant que havie hagut. E la dita Margarida cridà, e axí cridant la dita mare d'Amill posàs les mans devant la cara e tornà arera, e axí se n'anà segons ell testimoni ha hoyt dir a dita Ricarda. E que despuys tothom l'a tenguda en sospita, e que tothom diu que ella és bruxa o pur³ que u sab. E que tot se [5r] deu trobar en los processos que té en Lobet, los qualls són plens de aquestes metzineres.⁴

Ffuit sibi lectum et perseveravit

Dicta die

Magdelana Ricarda loci d'Encamp, testis citata, jurata et interrogata et cetera.

Et primo fuit interrogata si ella testimoni haver encaygut e stant en lo lit si li vench neguna bruxa qui li volgués levar l'infant.

Et dixit que és veritat que huna volta ela havie infantat. E de nit, envés la miga nit, li vench una bruxa la quall li gretà la mà. E cremave lum, e feye-la tan foscha que casi no·s mostrava. E ella sentint-se gretar la mà, mes un gran crit e la dita bruxa tornà atràs tenint tostemps la cara [5v] ves ella testimoni, tornant-se'n a recules. E axí com fonch al peu del lit, la dita bruxa li manassà ab lo dit e axí se n'anà. E que li donà de parer que

1 Escat: ant. Mena de rajola. (DCVB)

2 Ament: ant. Esmement. (DCVB)

3 O pur: o bé (italià *oppure*). (DCVB)

4 Segons els registres notariais de l'Arxiu Capitular d'Urgell (ACU), el notari Jaume Llobet regentà la notaria de la Seu d'Urgell i Andorra fins al desembre de 1466 (ACU, Protocols, núm.238, fol.286^r) i es conserva un dels seus manuals corresponents a la dècada de 1460 a l'ANA, . Llobet apareix també com a notari públic de les valls d'Andorra pel bisbe d'Urgell i el comte de Foix en diversos documents datats entre 1466 i 1472 (Vela, *Diplomatari*, docs.76-80 i 94) i consta com a quondam l'any 1475 (José Mª Madurell Marimón, *El arte en la comarca alta de Urgel*, Anales y Boletín de los Museos de Arte de Barcelona, Barcelona 1946, doc.20, p.277-279).

ere la mare d'Amill que caperó portava.

Ffuit sibi lectum et perseveravit

<Rebuig de les defenses per part de l'acusada>

Die XXV madii anno dicto, in domo baiuli, videlicet Bernardi de Lapedu, personaliter capta, fuit interrogata Margarita Anglada per honorabilem iudicem, me notario presente et presentibus Petro Maçana, baiulo Castrocivitatis, et discreto Petro Sabbater, notario civitate Urgellensis, si se vult defendere aut submittere, et hoc tribus vel quatuor vicibus, qui respondens dixit hec verba: “Mossèn jo só contenta sobmetre'm a la misericòrdia de la cort o vostra et cetera” perseverando, fit mihi notario iniunctum predicta continuari in presenti processu inquisitionis et cetera.

<Acarament amb Ramón d'Areny>

Die XXVII madii anno dicto, fuit factum acaramentum de dicto Raymundo Areyn cum dicta [6r]

[...] ⁵

<Fragment final de la confessió de l'acusada>

[...] deposant ho sabie que la dita Roya li u dehie. E li dehie: “Vine ab mi que jo t'o mostraré tot”.

Interrogada qui eren les dones qui eren ab elles al boch.
Et dixit que no n'i conexia sinó na Roya.

E dix més interrogada que és veritat que aquesta Berthomeua qui és presa ⁶ metzinà Pere Mir, marit seu, e la fila del Bort Serra. E asò feu en cassa de don Mas de Gerri, on fehien una novena de Margarida Massa. E asò sab ella deposant per son marit e tots los que y foren, per quant dita Berthomeua ere cognessa ⁷.

E dix més interrogada que na Roga li dix que na Calbana de Soldeu e na Mirona, que ere muller de Bernat Cassall de Canileu, són bruxes. E la sogra qui ere de Johan lo [pareter], que és morta. E l'Osta qui és morta. [6v]

5 Les actes del procés s'interrompen aquí i es reprenen amb el darrer foli de la confessió de Margarida (fol.6^r-6^v), en el que la delada denuncia els seus còmplices i reconeix haver comès diversos crims. Les pàgines que manquen, i que haurien estat probablement extrapolades per a ésser utilitzades en un altre judici, correspondrien a l'acarament amb Ramon d'Areny i a l'interrogatori sota tortura de l'acusada.

6 qui és presa *afegit a la interlínia*.

7 Cognat-da: Parent per cognació; cast. *cognado*. (DCVB)

Interrogada si ella deposant ha dats goternons.

E dix que hoc, al fill d'Ermangou Nadona, qui ja és mort. E meté baladra a la leyt d'en Ramón de l'Areny perquè morissen los de cassa, qui tant de mall los an fet tot los béns e l'ostall.⁸

Interrogada com se donen los goternons.

E dix que la dita Roga féu la polvera e la donà a ella deposant. E no·s sab com se ffa. És veritat que dix que la dita Roga li dehie que prenien lo fetge dells infants e picave·ll bé. E que·ll donave a mengar an aquells que mal [vol]ie. E que alre no y sab.

Ffuit sibi lectum et perseveravit [7r]⁹

<Presentació de nous testimonis>

Die septima junii, anno a Nativitate Domini M° CCCC° LXX° primo

Anthonia filia Anthoni Puydecases, ville Organiani, comorans cum Raymundo Areny loci de Mosquera, parrochie d'Encamp, vallium Andorre, testis citata, jurata et interrogata dicere veritatem quem sciat in et super quibus interrogabatur.

Et primo fuit interrogata si ella deposant coneix n'Amilla del present loch de Mosquera, que huy stà pressa.

E dix que hoc.

Interrogada si sab ni ha hoyt dir per què stà pressa.

E dix que ha hoyt dir públicament que per metzines.

Interrogada si ella deposant sab ni ha hoyt dir que la dita n'Amilla tingue o haye tengut en sa casa negun grapalt.

E dix que stà en veritat que qualsque huyt dies ans <que a la> dita n'Amilla prengesen, ella deposant [7v] essent devant la porta de la casa de la dita n'Amilla, que anave al stable ab una infanteta, trobà la dita n'Amilla que fillave dintre la porta del stable, vehé un grapalt que creu era exit del celer de la dita n'Amilla. E ella deposant dix a la dita n'Amilla: “Gordau qui grapal a ací a la porta, que vol entrar”. E la dita n'Amilla li respòs e dix que no era grapalt mas granota. He ella deposant afermà que grapalt era e dix que·l matassen. He la dita n'Amilla dix que no fessen, mas que·l lexassen anar que el se n'entrare en lo celer d'on era exit. E dix a ella deposant que li donàs un broch¹⁰ que havie aquí, e que·l poger girar que entràs al celer. E axí ella deposant no u volgé fer,

8 Al manual del notari Llobet corresponent als anys 1460, hi ha diversos documents de la casa d'Amill, on potser queda patent aquest perjudici del seu patrimoni en favor de la casa d'Areny.

9 A partir d'aquest foli s'evidencia un canvi de lletra amb un mòdul més petit i regular. Segueixen les deposicions de quatre testimonis de Mosquera.

10 Broc: Tros de branca o de canya sense fulles. (DCVB)

mas ab pedres lo va matar. E mort, la dita n'Amilla lo pres ab lo dit broch e aportà'l en un prat d'en Tomàs devant sua casa.

E dix més interrogada que ella deposant ho dix a casa del dit Ramon Areny, [8r] e lavos respòs Bernat, fill del dit Ramón Areny: “Si ela és de aquells, alà li levarà les potes, que axí u han fet a Vila a un Grapal que havien mort hi enastat, que après li an levat les potes”. E dix interrogada que passant ella deposant per lo dit prat d'en Tomàs on la dita Amilla havie lançat lo dit grapalt he ella testimoni havie vist lansar, e trobà lo dit grapalt que li avien levat totes les quatre potes he li avien tret los huylls. E que ha sospita que la dita Amilla no u haye fet, atés que tant li dolí, he que ela matexa lo y avie lançat.

E més dix interrogada que ·V· dies ans que matassen lo grapalt, vehé ella deposant com la dita Amilla portave una scudela de sopes dejús lo pordoàs¹¹ al celer d'on lo dit grapalt isqué. E una gata volíe-y entrá e la dita n'Amilla la'n fer tornar e li tanquà la porta del celer que no entràs.

Ffuit sibi lectum et perseveravit [8v]

Bernardus Areny loci de Mosquera, filius Raymundus Areny, testis.

Et primo fuit interrogatus si ell testimoni ha vist que a Vila hagessen enastat un grapal e possat en una parada¹².

E dix que hoc.

Interrogat si a vist que al dit grapalt hayen levats los peus.

E dix que hoc.

Interrogat si sab ni ha hoyt dir qui u ha fet.

E dix que no sab sinó que an sospita ab la dita <A>milla perquè tot dia hi anave.

Ffuit sibi lectum et perseveravit

Johana uxor Raymundus Philip, testis citata et jurata dicere veritatem quam sciat in et super quibus interrogabatur.

Et primo fuit interrogata si ella testimoni sab ni ha hoyt dir que n'Amilla sia metzinera.

E dix que ella deposant no [9r] sab de certa sciència que sàpie res de mal. Emperò que és fama pública que és de aquells. E que los fills e filles que té són plenes <de> guiterns, los quals <fills i filles> no són exides del loch; e que dins aquel an agut a penre lo mal que tenen.

Ffuit sibi lectum et perseveravit

11 Pordomàs: ant. Peça de vestit.

12 Parada: Porció plana de terra de conreu d'hortalissa o de llegums, separada de les altres per un solc o un crestall; cast. *bancal*. (DCVB)

Catharina filia Ermengaudi paredador, loci de Mosquera, testis citata, jurata et interrogata.

Et primo fuit interrogata si ella testimoni sab ni ha hoyt dir que n'Amilla sia pública metxinera, haye donat metxines ni guiterns a negú ni sia bruxa.

E dix que ela no sab de certa sciència, mas que tota la paroquia la té en aquella opinió. E més dix interrogada que ha hoyt dir bé a tres o quatre anys a Thomàs Porta de la val de Tost, que stave ab l'Oste, fill de Guillem Areny, que el l'avie vista lo matí de Sanct Johan en un prat ab la filosa que portave, e que stiraçave unes tovalles per un prat. E axí li levà la [9v] filosa que portave lo matí de Sanct Johan e aquela portà lo dit Tomàs en la plaça e la penyà aquí.

Ffuit sibi lectum et perseveravit

<Segueix un foli en blanc>

<Reinterrogatori de l'acusada>

[11r] Die nona junii, anno a Nativitate Domini M° CCCC° LXX° [primo].

Margarita Anglada alias Amilla fuit reinterrogata si ella deposant a donades metzines a un nét de do Armengou paredador de Mosquera, fill de Johan Armengou, lo qual era mut.

E dix que hoc.

Interrogada si morí de les dites metzines.

E dix que bé visqué un any après les li hac donades.

Interrogada de què compongé ella deposant les metzines.

E dix que ella deposant no la féu, mas que da Roya les li va donar perquè les sperimentàs.

Interrogada si la dita Roya li dix de què eren compostes les dites metzines.

E dix que li dix que frexuretes d'infants e de ros de may¹³.

Interrogada en quin loch li donà les dites metzines.

E dix que a vila en la casa de la dita Roya.

Interrogada com hi anà ella deposant ni per quina rahó.

E dix per tant com la trobà en l'areny d'Encamp e li dix que anàs a sa casa, que ela volie menexar una criatura de sa nora da Ricarda, perquè li volie mal. [11v]

13 Ros: 1. Rou; cast. rocío. 2. Suc de les flors, que les abelles xuclen i en fan la mel; cast. jugo. *Prendre el ros de Sant Joan*: estar exposat a la rosada de la nit de Sant Joan per obtenir certs beneficis màgics. (DCVB)

Interrogada si ella deposant e la dita Royà menejaren la dita criatura.

E dix que no-l tocà, mas que li hoy dir que havie meneyada una filleta de da Ricarda que huy en dia és viva.

Interrogada com anant al boch en quina manera se untà.

E dix que ab untet que li avie donta da Royà, que al vespre se untàs los palmels de les mans, la cara e lo ventre.

Interrogada si li dix de què havie fet lo dit untet.

E dix que no sab.

Interrogada quinyes paraules hi va dir al vespre ella deposant untant-se.

E dix que “pich sobre fulla”. E axí ensemps ab da Royà, partint de sa casa e exint per la porta trobaren lo diable a la porta, e axí en l'ayre les se'n va amenar en les fronteres de Béarn. E com foren alà se trobaren X [*sic*] e balaren. He lo dit boch va-li dir que li besàs la mà e li fés homenatge besà-li lo cul, dient-li que renegàs lo Creador e “preneu a mi per senyor”. E après li jurà que tota hora que agés avinentesa de fer mal, lo fera. E après li prometé que lo mal que farie, que may lo confessarie e que cascun any rebrie lo cors de Jhesu Christ. E que quescuna setmana lo digerís. Hi anà-se'n. E axí stigeren dues [12r] ores e se'n tornaren fins a la porta de la casa de da Royà. E aquí se partiren e ella deposant se n'anà a sa casa.

Interrogada si qantes vegades ella deposant hi és anada.

E dix que V o VI vegades.

Interrogada que y menjaven.

E dix que formatge, pa, vi, carn.

Interrogada si lo dit boch la strenà.

E dix que hoc, que cada vegada li dave V sous.

Interrogada quantes vegades ella deposant és anada de nits en les cases dels Amichs¹⁴.

E dix que quatre o V vegades.

E dix en quines cases se aplegaven.

E dix que a casa de don Casal una vegada, a casa de Nandi Bonich altra vegada, e a casa de don Calba. E aquí's donaven plaer de menjar he beure, e axí se n'avien a tornar ans lo gal cant.

14 Els anomenats Amics de Déu (Gottesfreunde) foren un grup religiós format al segle XIV al voltant de Basilea, relacionat amb el moviment de les Beguines, els Begards i dels Germans del Lliure Esperit. Aquest moviment fou considerat herètic a finals del segle XIV i diversos dels seus líders condemnats a la foguera. La seva desaparició a inicis del segle XV (1409), igual que la desaparició dels Germans del Lliure Esperit (1411), coincideix amb l'inici de les caceres de bruixes. És interessant el lligam dins la mentalitat dels interrogadors de Margarida entre bruixeria i heretgia.

Interrogada quantes eren de companyia.

E dix que aquelles que anaven per les cases eren tres o quatre: da Roya, da Vilara, da Thomassa, da Berengara, da Vidala Puyol. Les altres no li recorden. [12v]

Interrogada si anant per les cases meneyaven negun infant.

E dix que hoc, a casa de don Planel de les Bons.

Interrogada quala li mostrà de donar gortinyons.

E dix que da Roya.

Interrogada en quina manera li va mostrar que donàs los gortinyons.

E dix que li dix que prenés scuma de grapalt e ros de maig.

Interrogada a quants a donats ella depositant guiternons.

E dix que a quatre o V, çò és a dos d'en Pere Cadena de les Bons e a un orch¹⁵ d'en Ramón Peret.

Interrogada com se gorexen los guiterns.

E dix que mosegant-los e dient aquestes paraules: “dos ti prenguen, tres te strenguen, a gra de mill detornes, axí·t fones com fa la sal en la ola, e tal te torns com lo carbó”. E fer-ho en dejú cada matí per nou matins. E açò fan als petits.

Item als gortinyons grosos fan pólvores de sponxa blanca¹⁶, brotònega menuda¹⁷, panicalt, berbena, tot cremat; pebre lonch, femta de lob, tot polveritzat sie donat per una novena. [13r]

Interrogada quantes voltes fonch ella depositant a desotarrar infants morts.

E dix que no·y fonch sinó una volta ab la dita na Roya, que anaren desotarrar un infant en Ortal que tenie mort la dita na Roya. E de aquell tragé la frexureta per fer metzines la dita na Roya.

Interrogada si ella depositant sab ligar los cans que no morden negú.

E dix que hoc, per semblants paraules: “Déus embrassa e ca enlassa, prech a Déu que mal no·m faça, axí perdes tu lo sen com fa lo pagès, com filla de cap la·n pren”.

E dix més interrogada per tolre pressa al lop que deu om dir: “Conjur-te balam, per Luch e per Johan, e per Mateu e per lo sant poder de Déu, que de la cosa que tu portes que no·n menyes ni tu ni eu”.

Ffuit sibi lectum et perseveravit [13v]

Na Palancha del Puy compagna de Johana¹⁸.

15 Persona amb discapacitat mental.

16 Esponja vegetal o *Luffa aegyptiaca*.

17 Brotònega o betònica és el nom d'una familia de plantes lamiàcies del gènere *Stachis*.

18 Aquesta darrera menció podria indicar l'inici d'un altre procés.

Document 7

1471 juny 10-26. [Canilleu]

Interrogatori del judici per bruixeria contra Guillema Casala de Canilleu.

O. ANA, Tribunal de Corts, doc.5947.

Casala

Die X^a juni anno a Nativitate Domini M^o CCCC^o LXX primo.

Pervenit ad auditum honorabile curie vallium Andorre comodo et qualiter domina Guillalma, uxor relictæ Bernardi Casal, parrochie de Canilleu, quondam. [1v]

<Interrogatori de l'acusada>

[2r] Domina Guillalma uxor relictæ Bernardi Casal parrochie de Canilleu, deponens in acto proprio sine juramento et in alieno cum juramento dicere et deponere omnimodam veritatem quem sciat super perventis curie.

Et primo fuit interrogata ella depositans si a haguda conexença de sa tia na Garreta de Les Bons quondam.

E dix que hoc.

Interrogata si sab ella depositans que fos delada de bruxa o metzinera.

E dix que hoc.

Interrogada quomodo sit.

E dix que per tant com un dia, mentre vivia la dita Garreta, e essent jove e maridada ab Pere Cadena de Les Bons quondam, la dita na Garreta la va covidar a beure. E dix a ella depositans que anàs traure vi, çò és de un bot, e dix-li que no tragés de aquel del celó¹. E axí ella depositans tragé del vi del celó. E lavós la dita Garreta dix-li com hageren begut: “Ay, dolenta sies tu. [2v] Per què as tret del vi del celó? Com no portaves del vi del bot? Mala febra te mat”. E dix més interrogada que la dita Garreta li va dir que ella depositans donàs la ànima al Diable. E ella depositans dix-li que no fera pas. E axí se n'isqué de sa casa. E la dita Garreta la va seguir detràs e dix-li: “Scolta, de çò que t'e dit no·n diges res a negú”. E ella depositans li promés que no u fera, axí com no u ha.

E dix més que la dita na Garreta l'a feta anar al boch de Biterna, car la dita Garreta li pasà la mà per les exelles e la untà. E li dix que digés “puya fulla”. E axí se trobà de

1 Silló o selló: Càntir amb una ansa i dos brocs. (DCVB)

continent ab la dita Garreta defora. E axí anaren en l'ayre en una muntanya que no li recorde. E que y vehé un hom molt gran appellat lo Diable, quasi mix hom. He vehé que y [3r] eren entorn XX entre homens he dones. E los uns balaven, los altres menjaven fruyta. He ella deposant stave vergonyossa, que les altres la convidaven. E dix que lo Diable los dix: “D'on sou vengudes?”. E lavos lo dit Diable pres a ella deposant. E la dita Garreta li dix que li bessàs la mà. E lavos ela li bessà la mà. E lo dit Diable <dix>: “Staràs ab mi bona anfantà?”, e ella deposant li respòs que hoc. He lavós creu que li besà lo cul he li prestà homenatge e·l pres per senyor, e renegà lo Crehador. E li promés que tota hora que pogera fer mal lo fera, e que aquel mal no confesare e que rebere cascun any Nostre Senyor. E axí dix interrogada que après usà ab ela deposant carnalment. E dix interrogada que tenie lo membre molt fret. E après se'n vingeren a casa. Emperò dix interrogada que primer usà ab les altres, más que bé feu cridar a ela deposant fort. [3v]

E dix que après ella deposant he la dita Garreta anaren una nit en una casa, no sab de qui, e menyaren he begeren de bon vi. E après dix que preneren de aquela casa del lit un infant e aquel meneyaren he balaren e puys tornaren aquel <al> lit.

Interrogada si dels mals ni peccats que ella deposant ha fets s'és confesada.
E dix que no, car no gosa may dir-ho al capelà.

Interrogada si ella deposant cascú any a rebut lo preciós cors de Jhesu Christ.
E dix que hoc.

Interrogada ella deposant si ha donat gortinyons a negú.
E dix que no, mas dix interrogada que ha hoyt dir com se donen, que salen lo grapalt e el scumen. E après prenen aquella scuma e unten la fruyta que volen donar a menyar.

Interrogada a qui u ha hoyt dir ella deposant.
E dix que a da Ponta, muller d'en Bartholí Pont del loch de Les Bons quondam. E que axí ella deposant ne donà a un gos ab pas per sperimentar. E après a un infant de don Garreta, que era bon minyó, ab pa. [4r]

Interrogada pus ella deposant donà guiterns al dit ca e al dit minyó, d'on agé la scuma.
E dix que stà en veritat que da Ponta li donà la scuma en una scudeleta e que·l gordàs bé, car aquella scuma era bo a dar guiterns.

Interrogada si la dita Ponta tenie grapalt.
E dix que bé sab que·n tenie, mas no sabie ha hon.

Interrogada qui són les dones qui saben fer tals o semblants maleficus.
E dix que la muller de Bortolí Pont de Les Bons ha hoyt dir que·n sab.

Interrogada a qui ho ha hoyt dir.
E dix a molts, más no li recorde a qui.

Ffuit sibi lectum et perseveravit

Die XVIII^a junii

Ffuit reinterrogata dicta Guillerma per honorabilem dominum iudicem de premissis et perseveravit.

Interrogada com ella deposant sie stada al boch de Biterna, he aye confessat que y eren XX entre homens hi dones, [4v] si conegué aquelles qui eren.
E dix que no regonegé sinó la dita Garreta.

Interrogada com entrà ella deposant ab la dita Garreta en la casa d'on preneren l'infant que meneyaren.
E dix que no sab, car la dita Garreta obrí la porta.

Interrogada si sab si portaven lum.
E dix que de continent que fonch dins la porta dix que ja trobaren aquí la lum.

Interrogada qui portave la lum.
E dix que la dita Garreta.

Interrogada si ella deposant ha donades metzines a negú.
E dix que no, sinó los guiterns com dit ha.

Interrogada si have desoterats ni aydats a desoterar neguns infants morts.
E dix que no.

Interrogada si ella deposant a vist de fer neguns ligaments.
E dix que no.

Fuit sibi lectum et perseveravit [5r]

Insuper die mercuri intitulata vicesima sexta predictorum mensis et anni, dicta domina Guillalma fuit reinterrogata in presentia dicti honorabile domini iudicis, et perseveravit super predictis.

Et nichilominus dictus honorabilis dominus iudex interrogavit eam an si super premissis se volebat deffendere, quod ipse erat presto sibi dare et tradere in advocatum et procuratorem quemcumque ipsa voluerit.

Et in continenti dicta domina Guillelma gratis dixit quod ipsa se submittebat mercedi et misericordie dicti honorabile domini iudicis, et quod erat presta et parata succipere

quamcumque penam civilem et criminalem quam ipse sibi intulerit, renunciantis omnibus et singulis apellationibus, pronotacionibus et suplicationibus deffensionibus et nullitatis quibus se posset iuvare seu deffendere. Et pro hiis ab perso et bona eius re fuerunt acta in loco Andorre, die, anno et loco predictis et presentibus pro testibus Guillermo [5v] Moles Andorre², Baltasare Corts et Jacobo Gaçol de Talarn, loci de Ciutat. [6r]

[6v] Jhesus

Inquisissio Guillema uxor relicta Bernardi Casall del Canilleu, matris Petri Cadena.

² Apareix com a batlle episcopal de les valls d'Andorra en un document de 1482; *vid. Vela, Diplomatarium*, doc.99.

Document 8

1471 [juliol. Canilleu]

Libel acusatori del judici per bruixeria contra Guillema Casala de Canilleu.

O. ANA, Tribunal de Corts, doc.5947 ds-1

Jhesus

Libellum contra Guillemam Casala

Jhesus

Coram vobis multum honorabilem domina curia vallium Andorre et in vestro iudicio comparens fisci procurator vestre curie et comparendo dicit, aserit et proponit adversus et contra Guillermam, uxor relictam Bernardi Casal parrochie de Canilleu, se cum dicta Guillema temporibus retroactis, animo indurato pharaonico, non timens Deum nece jurisdictionem vestram, sue salutis eterne immemor, mente ach proponito delibearatis unacum aliis iuivit ad diabolum, hoc est ad bocum de Biterna, Creatorem suum abnegando, manumque suam diabolo totaliter dando, prestando sibi homagium, offerendo dicto diabolo facere omne malum quod facere possit e quamcumque ab ipsis malis per ipsam perpetratis non se confessa fuit ymo, quod peius est, quolibet anno corpus Domini Nostri Jhesu Christi recepit in peccatum mortali, utendo carnaliter cum dicto diabolo; et addendo mala malis meneyaren un infant et nichilominus dedit poponos sive gortinyons cuidam filio d'en Garreta et uno cani, et multa alia nephandissima crimina perpetravit que oculis convinentibus non debent transire absque debita punicione per maxime cum sint notoria, publica et manifesta tam per confessione dicte Guillalme quam per merita presente processus; ea propter procurator fiscalis predictus petit, suplicat et requirit vos dictis honorabilis dominam curiam quarum per vestram sententiam difinientis et condepnentis eandem Guillalmam ad penam legis contra talis et tam gravia et enormia crimina perpetrantis institutis, cum sit rey publice interesse taliter et tali modo quod eidem senciatur ad penam et castigum aliis vero similia perpetrantis transeat in exemplum, et tota terra Andorre purgetur a pesimis mulieribus. Et ad fundandam eius intencionem produxit inquisitione et confessione ipsius.

Document 9

1471 juny 20-27. [Escaldes-Engordany]

Judici per bruixeria contra Joana Call àlies Sucarranya, d'Engordany.

O. ANA, Tribunal de Corts, doc.5948.

Inquisició de na Call

Pervenit ad auditum honorabilis curie vallium Andorre. [2r]

<Interrogatori de l'acusada>

Jhesus

Die XXI junii anno Domini M° CCCC° LXXI°

Pervenit et cetera.

Johana Call alias Sucarana, loci d'Enguordany, deponit in facto suo et cetera.

Et primo fuit interrogata si ella depositant és anada al boch de Biterna.

Et dixit que hoch, una veguada o dues.

Interrogada ab qui hi anà.

Et dixit que ab na Sclamonda Aymar, e ab na Solera¹.

Interrogada si s'untaren com anaren al dit boch.

Et dixit que hoc, que la dita Sclamonda li donà l'unt dient-li que s'untàs enlà e avall de part devant.

Interrogada quinas paraules dehie com s'untaven.

Et dixit que na Sclamonda les dix, e ella [2v] no se'n recorde.

Interrogada si da Terrada a fama de ser metzinera ne bruja, axí com a ella depositant.

Et dixit que bé n'a fama².

Interrogada quantes veguades hi són anades.

E dixit que dues. E que bé merexia ella depositant que fos cremada abans que son frara³ ne negú n'agués vergonya.

1 *Segueix* e ab na Terrada *cancel·lat*.

2 *Segueix* e ab ella depositant e ab na Sclamonda anaren al boch de Biterna com a dit *cancel·lat*.

3 Frare: ant. Germà (en sentit propi de parentesc). (DCVB)

Interrogada si ella deposant és stada a traure fetge ne frexura de negun infant mort. Et dixit que ella no y és stada, bé és veritat que na Solera qui's morta e la dita Sclamonda ne portaren un jorn de nits, e que'l picaven ab alre e [3r] daven-ne a ella deposant, més poquet.

Interrogada quant foren al boch de Biterna què y faeren. Et dixit que besaren-lo al cull faent-li homanatge e reneguant Nostre Senyor de paraula, més ela no de cor. E de fet li u féu o se'n asegave, e que'l tenie fret e no li lensà res. E que y eren quatre o sinch, perhò que ella no y conexie sinó Sclamonda Aymara, e na Solera⁴.

Interrogada si ella a dades metzines a negú. Et dixit que és ver que una veguada la dita Solera e Sclamonda li donaren certa salsa, de la quall mes en la vianda que trametia a Ramon Ribot e son marit d'ela deposant, qui eren al bosc. E lo dit [3v] Ribot no-n volch menyar. E manyà-n son marit, que en cuydà morir, perhò que ella li fregà lo ventre e fonch gorit.

Interrogada si a qui a dats goternons ne metzines. Et dixit que no a negú sinó alls que a dit desús, e que per lo present no entèn a dir pus, més que altre volta ne dirà més.

Fuit sibi lectum et perseveravit

<Ratificació de la confessió i rebuig de les defenses>

Adveniente autem die intitulata vicesimaquinta dictorum mensis et anni, predicta omnia et singula, in presencia honorabilem domini iudicis, fuerunt perlecta per me Petrum Sabater dicte Janne Cal alias Sucarana, [4r] qui dixit quod ipsa stabat et perseverabat in per eam desuper dictis et deponitis.

Consequenter vero adveniente die mercurii intitulata vicesimasexta dictorum mensis et anni premisa omnia et singula fuerunt intimata et perlecta dicte delate per me dictum notarium, et fuit reinterrogata si perseverabat et stabat in per eam dictis desuper, qui dixit in presentiam dicti honorabilem domini iudicis que ipsa stabat et perseverabat in per eam dictis.

Et in continenti dictus honorabilem dominus iudex interrogabit dictam Johanam ansi se volebat de premisis submitere mercedi sue seu deffendere, [4v] qui dixit quod submittere.

Et in continenti gratis dicta Johana se submittit mercedi dicti honorabile domini iudicis, convenit et promissit in se succipere quencumquem penam civilem vel criminalem

4 *Segueix e na Terrada cancel-lat.*

quam ipse dominis iudex sibi voluerit infligere et per hiis renunciantis omnibus et singulis appellantis pernotationibus, suplicationibus, deffensionibus aut milloratibus quibus se iuvare possit, obligando persona et bona eius que fuerunt acta in domo vocata de Mestre Anequi, die, mense, anno et loco proxime dictis. Et presentibus pro testibus Salvatoris Moles Andorre, Baltasare Picó loco de Ciutat et Jacobo Gasol loci de Talarn.
[5r]

<Presentació de l'enquesta de testimonis realitzada el dia 20 de juny>

[5v] Inquisitio recepta contra na Socarana d'Angordany inculpatam de bruxa

[6r] Die XX^a junii anno a Nativitate Domini Millesimo CCC^o LXX° primo

Raymundus Ribot loci d'Engordany parrochie de Andorra, testis citatus, juratus et interrogatus dicere et deponere omnimodam veritatem quam sciat in et super perventis.

Et primo fuit interrogatus si sab ell testimoni na Succara d'Engordany, que huy stà pressa devés la dita honrada cort, si és inculpada ni difamada ésser bruxa ni metzinera. E dix ell testimoni que aytal fama és públicament en la dita val.

Interrogat si sab ni ha hoyt dir que la dita Sucarana haye donades metzines a negú. E dix que no sab de certa sciència sinó a tant com una [6v] vegada ell testimoni ajudave a cloure un corral a son marit de da Sucarana, e la dita Sucarana aportà·ls pa, formatge e vi en una bota que begessen. E ell testimoni tement-se de aquella per la mala fama que tenie dix que no volgé menjar ni beure de res que hages bortat⁵. És veritat que lo dit Sucarana son marit ne va menjar e beure, e axí com se'n vingué de la fahena lo pres tant de mal al cor. E per lo matí ell testimoni va anar veure lo dit Sucarana dient-li com s'ere trobat aquella nit, e el dix-li que mal, e que si no fos la dita sa muller que li havie fet gitar maurant-li lo ventre⁶ e untant-li lo cor, que crehie que fóra mort.

Interrogat si hoyt dir al dit Succarana que la dita sa muller l'agés metzinat. E dix que no, más bé havie ell testimoni conexença [7r] que la dita sa muller ho havie aparellat per ell testimoni.

Interrogat si sab ell testimoni que la dita Succarana sie stada trobada de nit ni vista anar fora sa casa.

E dix que no sab de certa sciència sinó que ha hoyt a dir a da d'Arenya que una nit ela vetlava en la casa de Ramonet Aymar ab d'altres; essent gran nit trach lo cap a la finestra he vehé exir de un torrentet de la font part sa casa la dita na Succarana ab da Tarrada. E que venint per lo torrentet amunt. He que portaven una greala dins la qual havie a son parer carn fresca o frexura. E que·s meteren dins una cort que ha devant sa casa de la

5 *Per portat.*

6 Maurar: Remoure una cosa amb premudes repetides, per estovar-la, fer-la apta per a l'elaboració, unir més íntimament les seves parts, etc.; cast. *sobar*: (DCVB)

dita Succarana. E que portaven lum. E dix que na Domenga⁷ hi volie exir per veure e sabre què fahien dins la cort, emperò lo dit Ramonet Aymar no u volgé e dix que las lexàs star.

E més ha hoyt dir a la dita na Domenge que ela hauria dit al dit Ramon Aymar que abdós vingesen denunciar lo dit cas [7v] a mossen veger ara mentre an tengudes corts, e que lo dit Ramon Aymar li hauria dit que u lexàs star que no n'exiria sinó que mal.

Interrogada si y sab als.

E dix que no sinó tant com ha hoyt dir a·n Tarrat lo prom⁸ que après la promfembra fonch morta, la qual havie fama de bona dona, trobave que tot lo jorn la dita Tarrada li furtave formatges e cansalada. E axí lo dit don Tarrat se mes a sercar los armaris e orris, he trobà molts engüents e pots e axí los lanzà per casa, entant que los gats que menyaren de aquels, moriren.

Interrogat si sab ni ha hoyt dir que la dita Succarana haye morta la muller de Guillem Cal.

E dix que no sab de certa sciència, bé ha hoyt dir que la dita muller del dit Guillem Cal vench a [8r] casa de la dita Sucarana, he que de vespre era sana hi alegre e que al matí ja fonch morta. E que los fills de la dita dona ne tenien ja en sospita la dita Sucarana emperò perquè ere lur tia no sabien què se fessen.

Ffuit sibi lectum et perseveravit

Dicta die

Anthonia Domenge loci d'Engordany, testis citata, iurata et interrogata dicere omnimodam veritatem quem sciet in et super perventis.

Et primo fuit interrogata si ella deposant sab ni conex na Sucarana.

E dix que hoc.

Interrogada si sab ni ha hoyt dir que la dita na Sucarana sie delada o inculpada de ésser bruxa ni metzinera.

E dix que [8v] no sab de certa sciència, mas que és tenguda en mala fama de aquel vici.

Interrogada si ella deposant ha vist negun vespre la dita Sucarana, ora acaptada, fora sa casa.

E dix açò a saber, que aquesta Coresma passada a haut un any que ella testimoni era a casa del Jutglar ensemps ab lo Jutglar e na Sclamonda Aymara. E era entorn dues ores de nits, lo dit Jutglar se féu a la finestra e après tornà dins e dix a ella testimoni e a d'Aymara que apagassen lo foch, dient “xit”, çò és que calasen. E après lo dit Jutglar se

7 *Segueix* Sucarana portave lum *cancel·lat*.

8 Prohom o prohome.

féu a la finestra e ella testimoni e la dita Sclamonda Aymara, e vaheren venir la dita Sucarrana, na Tarrada e la filla menor de da Tarrada que portave lum per lo torrentet de la font qui passe devant l'obrador del Jutglar amunt. E portaven una conqua en la qual portaven o carn fresca o frexureta, e fresquexave. [9r] E axí se n'entraren dins una cort que ha sobre casa de da Sucarana, e axí apagaren la lum. E stigeren aquí tant que may les ne veheren exir. E axí ella deposant dix al dit Jutglar que anassen veure a la porta del stable què fahien, e lo dit Jutglar dix: “No fassam, que donar-nos-en qualque com”. E en açò respòs la dita n'Aymara: “Que·l com hi fan eles, car no y són per res de bo”⁹.

E dix més interrogada que ha hoyt dir huy en dia a·n Bartholomeu dels Vilàs que el hauria hoyt dir a la dita fadrina filla de da Tarrada que, si ela se volie, ela fera pedregar.

Ffuit sibi lectum et perseveravit [9v]

<Presentació d'un nou testimoni>

Die XXVI junii anno dicto in loco d'Endorre

Raymundus Aymar loci d'Engordany, testis citatus, juratus et interrogatus et cetera.

Et primo fuit interrogatus si quines medecines portà ell testimoni a Francina fila de Ramon Moles.

Et dixit que és veritat que ell testimoni havie hagudes algunes medecines d'en Casasús de Pugcerdà, e asò per guarir goternons. E que de aqueles qui li eren sobrades, per quant ne havie gorit un seu fill, les li portà, perquè dix que dita Francina li havie dit que lo coll li inflave e·s sospitava de goternons o de ésser metzinada. [10r] E que havie dupte que no u hagués pres a cassa d'en don Bort de la Maçana, e que no u hagués fet d'Endreua, muller de dit Bort.

Interrogat si ell testimoni vehié hora de nit, stant en sa cassa, venir per lo torrentet amunt qui és entre cassa sua e la casa de na Socarrana, la dita Soquerrana e na Tarrada.

E dixit que és ver que aquesta Coresma pasada a hagut un any, gran hora de nit, ell testimoni velava ab na Domenge, sa filla e la companya de sa cassa, sentí remor e féu-se a la finestra. E vehé la dita [10v] Sucarana ab na Tarrada e la filla menor de na Tarrada qui portave una lum foscha. E axí se n'entraren en una stable de dita Socarrana. E que portaven una grasala¹⁰ de fust hon veeren carn fresca, perhò perquè ere tan gran nit que no pogueren conixer-ne primament què ere; bé ere carn fresca. E axí se n'entraren en dita stable. E ell testimoni stigué més de miga hora a la finestra que may les veeren axir de la stable. E axí na Domenge dix que u anasen veure, e ell testimoni [11r] dix que u jaquisen star, que no y podie exir sinó mall. Bé conseberen gran sospita que aquí·s devie fer calque gran mall.

9 Referent a una expressió de l'estil “Com així?”, que es diu per demanar explicació d'una cosa que fa estrany.

10 Greal: Plat gran i profund. (DCVB)

Interrogat si, tenint les corts prop passades, la dita Domenge dix a ell testimoni que·n faesen clams.

Et dixit que no.

Interrogat si la dita Soquerrana e la dita Tarrada sien bruxes ne metzineres.

Et dixit que fama pública és.

Ffuit sibi lectum et perseveravit [11v]

<Deixes testamentàries de l'acusada>

[12r] Die XXVII^a junii

Domna Johana Sucarana alias Cal, denuncia a la honorable cort com son pare li donà de dot XXVIII lliures.

Item agé del marit Bertomeu d'en Sala XX lliures de millora de son marit, he X lliures de un nodrisatge d'una filla, emperò que·n donà de aquelles X lliures, VII lliures a sa filla com pres marit.

Item ha en la casa d'en Sucarrana XX lliures de millora, fermança don Oliva d'Ordineu e don Dolça quondam de Santa Coloma, ha per returns lo prat de l'Areny e lo entuyà dejús casa.

E vol que, pagada la cort, del restant mi lex per la mia anima X lliures. Lo restant sia de mon frare en Guillem Cal, lo qual vull sia mon marmesor.

Item deu don Vilar I^a liura d'estany e X sous d'un prat de l'Ayrola.

Item dech Arnau Domenge II diners.

Item lex de les dites X lliures, un florí per amor de Déu.

Item lex a Ramon de Philip Fairé, batle, los X sous que·m deu don Prat.

In omnibus aliorum bonis fratrem suum Guilelmus Cal, heredem universalem instituit.

Testes Bernardus de la Pada et Gallardus Soler Andorre.

Item vol que de les deu lliures que·s lexa per la sua ànima sie donats a Preycadors un trentanari per lo quall lexa entre misas e candeles I liura XVI sous. [12v]

<Despeses realitzades per la cort el dia de l'execució>

[13r] Jhesus

Despenguem Encamp a casa de Johan de Rey, hosteler, dijous a XXVII de juy, que manam na Call a penyar de acanilla¹¹:

Primo de pa	II sous
Vi	V sous IIII
Cansalada	I sou VIII
Civada per tres bèsties	I sou VIII
Erba	sous VI
Let e fromatge	I sou
Suma	XII sous II <diners>

11 Hacanea: Haca gran, encara que no tan gran com el cavall ordinari. (DCVB)

Document 10

[1472 maig. Ordino]

Fragment del judici per bruixeria contra Joana Call de Segudet.

O. ANA, Tribunal de Corts, doc.1760

<Enquesta de testimonis a Ordino>

...dient-li què feye ny com se trobave, e que lo jermà de dita Call anomenat Bernat respongué dient que mala erba [no] pot morir, e que dita Joana Call respongués: “Calla no ans que yo te'n faré penedir”.

Et dixit ipse testis que és veritat que les companyes de casa de dita Joana Call deyen que dita Joana Call dix aquexes paraules que ella lo·n ferie penedir, e que tantost lo dit son germà Bernat Call vingué en la malaltia y stigué penant uns quants dies. Y ella se'n reye com lo vehie penar dient que bé li stave. Y axí morí.

Interrogatus de fama.

Et dixit que és veritat que cert és, quant en sa opinió, que és bruixa y mala dona, y per tal tenguda y reputada, que molts se'n talayen¹. [1v]

E més dix interrogat que té opinió que la nit de Nadal li vingué una cosa en lo lit y muntà desús, que li semblà ne pesave com hun plom, que li palpave desús. Y creu ell testimoni li cercave la criatura que ere al lit per matar-la, sinó que ell testimoni la va penre y las atosà². Y creu ell testimoni que és la dita dona Joana. E per çò requir a la iustícia la li levan davant, que ell no pot fer de son prou stant prop d'ella.

Interrogat qui y pot saber.

E dix que molts ho poden saber, specialment creu la muller de Bernat Call que Déus perdó. [2r]

E més dix que un dia una filla de [ell] testimoni alburave³ prop de casa del testimoni, y axí trobà-s'i la dita Joana Cal. Y creu ell testimoni que li féu algun mal art o coniuers y féu-li caure la minyona daltabaix. Y donà sobre una rocha y morí. Y axí com fou cayguda ella, dita Joana Call vehé axò y met-se a fogir y anà-se'n a casa. Y açò vehé na Maria Call que Déus perdó y·ls ho dix ha ell testimoni, que ells no y sabien res com dita fogie com dita minyona fonch cayguda.

Ffuit sibi lectum [2v]

1 Talaiar o atalaiar: Preocupar-se, pensar atentament en una cosa; sospitar. (DCVB)

2 Tossar: Donar cops amb el tò, amb el cap; es diu pròpiament dels cops que donen els animals banyegaires, i per extensió, de qualsevol cop violent donat amb el cap. (DCVB)

3 Albura: La part exterior i més jove de la llenya de les plantes dicotiledònies i gimnospermes. (DCVB)

Die XII mensis madii anno quo supra

Jacobus Jalme de Lors, testis iuratus et interrogatus dicere et deponere et cetera.

Et primo fuit interrogatus si ell testimoni ha vist ni hoyt dir que en la present parròquia de Ordino ni en altres de la terra haie algunes dones inculpades de bruxes ho metzineres, ho home bruxot ho metziner.

Et dixit ipse testimoni que ha hoyt dir de na Vidalia del Puyol y de na Busquera d'Escàs que són tengudes en opinió de bruxes. Y que ha hoyt dir que és stada dita Vidalia a matar una criatura d'en [Tor] de Pal.

E axí mateix dix interrogat que ha hoyt dir ací en lo loch de Ordino que na Joana Call de Segudet y da Palesa de Lors muller de Germà de Vilar, dien que tota la parroquia les té en aqueixa opinió de bruxes. E més que ha hoyt dir ha Vilar de la Cortinada que dita Palesa tenie opinió no li agués mortes quatre mules grasses y dos somers y dues egües. Y que ha hoyt dir que na Joana Call també [3r] ha fet gran dampnatge a la casa d'en [±4] de Segudet, y que li ha enmetzinat y deterrat hun fill. Y que cert ells tots se guarden d'ella y que ell testimoni no vo[ldrie] que li fes sopes. E més dix que dita Vidalia se n'és anada de les valls per pahor de la justícia les darreres corts passades. E que sa mare cremaren també per bruixa.

Ffuit sibi lectum et perseveravit.

Dicta die

Honorabilis Guillelmus Call loci de Segudet, parrochie de Ordino, testis citatus, iuratus et interrogatus.

Et primo interrogatus dixit que és veritat que ha Lors n'a una, çò és da Palesa. Y açò dix saber per quant se fa molt gran metgesa, que ha·n Plan d'Ancàs féu una cura ab sos engüents y coniuers. Y que les gents no·n presumeixen res de bé. [3v] E que també guarí a la muller de Garreta de [Surnàs], y açò vehé Rossell de Surnàs. Y que tostemp li veyen traure los engüents de algun topí. Y que negú no·n té neguna bona opinió de dita dona ni de sos engüents.

E més dix interrogat que també alguns parlen de na Joana Call de Segudet, que no sie també d'aquells.

E que també dix que ha hoyt dir que na Vidalia del Puyol no sie bruixa, que ha hoyt dir que se n'anà les darreres corts de les valls ha Tor, emperò no sab perquè. Bé és ver sab que dita sa mare de dita Vidalia és stada cremada per bruixa.

E axí matex sab que la mare de dita Palesa també fou foragitada per bruixa de les valls.

Ffuit sibi lectum et perseveravit

Dicta die

Petrus Joannes Vilar loci de la Cortinada, testis juratus interrogatus.

E dix interrogat que ha hoyt dir ell testimoni que ací en [4r] la present parròquia de Ordino, ha hoyt dir que na Palesa de Lors és tenguda en opinió de bruixa. Y axí mateix na Joana Call de Segudet. Que molt ne parlen y tal fama tenen. Y axí mateix de na Vidalia del Puyol.

E que ha hoyt dir essencialment a sa madrastra d'ell testimoni que essent barallats son pare y son honcle d'ell testimoni, marit de dita Palesa, dita Palesa dix a sa madrastra y a na Sucarana y altres del dit loch que ella ne fere penedir a dit son pare. Y que après s'és scaygut se són mortes a casa sua quatre mules y tres somés, y que encara tenen malaltes dues egües y una mula. Y que tenen opinió ab ella. Y que ha hoyt dir que sa mare de dita Palesa ere stada foragitada per bruixa de les valls.

Ffuit sibi lectum et perseveravit

Dicta die

Petrus Carbonell loci de la Cortinada, parrochie de Ordino, testis citatus, iuratus et interrogatus et cetera.

Et dixit interrogatus que és ver ha hoyt dir de na Palesa de Lors y de na Joana Call de Segudet que són tengudes en aquexa opinió y tal fama [4v] és ací entre ells. Y que ha hoyt dir que na Vidalia del Puyol haurie mort Pere Martí Torner y encara dat metzines ha una fadrina de dit Torner que és tornada orada.

E axí mateix ha hoyt dir de na Busqueta que una filla sua deye que sabie fer pedregar.

E més dix interrogat que ha hoyt dir que dita Palesa haurie mort algun bestiar de Vilar de la Cortinada, çò és IIII mules y alguns somers, y que ella s'o a lextat dir en algun loch, emperò no sab a qui ni a qui no.

E més ha entès a parlar que aquesta Joana Call haurie enmetzinat algun fill de Pellicer de Segudet, lo qual és tornat desanat.⁴

E més dix interrogat que un jorn se trobà ell testimoni ab d'altres que feyen los jochs. Y anaren a captar y foren a casa de Bernat de la Call. Y dita Joana Call li donà hun bull. Y

4 Desanar: ant. Perdre la vitalitat, defallir el cor. (DCVB)

axí com foren fora d'aquí, ell testimoni lo mostrà als altres y trobaren que no havie sinó tot ple de no sab quina podra⁵. Y que té opinió ell testimoni que no ere res de bé, y tornà-lo-li trametre a casa.

Ffuit sibi lectum et perseveravit

Dicta die

Petrus Plan loci d'Ancàs, parrochie de Ordino, testis citatus, iuratus et interrogatus.

Et dixit interrogatus que és veritat que hun jorn, essent vaquer ell testimoni en la montanya, [5r] lo prengué un gran mal de gola que no podie scasament pasar la saliva. Y axí li durà huns deu o XII dies. Y axí axí, après se trobà en la gorga un bonyet gros quasi com hun guitern. Y ell testimoni creu que ere guitern y creu certament que dita Palesa que lo li havie donat. E que après, hun jorn ell testimoni se trobà ab la dita Palesa y li dix ell testimoni: “Mira, jo crech que m'an donat guiterns”. Y ella dix: “Bé u sé que no han, per ma fe, si an palpa[ria]”. Y axí li palpà dita Palesa y despuigs no li féu mal ni agut guitern ni bonyet negú. Y que tanbé li ha fet de bones cures en moltes malalties que ell testimoni ha agudes.

Y que ha hoyt dir a Rossell de Sespony que vuy és, que un viatge ere malalt y que vingué a na Vidalia del Puyol que s troba a Sespony. Y ella li dix: “Ay fillol, tant dolent es, tu es bé malalt”. Y ell li dix: “Hoc per ma fe, padrina. Y bé trobaria plaher que vós que hi sabeu alguna cosa, per amor de Déu me'n ajudaseu si és feridura ho alre”. Y axí ella li dix que fere. Y allí li féu a la porta de sa casa algun coniuir. Y aquí mateix que se n'anà per vila [5v] enlà se'n trobà molt bé. Y despuigs que tornà anar-se'n dita Vidalia, li tornà lo mal pus fort. De que li dix dit Rossell ha ell testimoni que tostemps l'a tenguda en mala opinió que no fos bruixa.

Ffuit sibi lectum et perseveravit

Dicta die

Adzamat Garreta de Surnàs, parrochie de Ordino, testis citatus, juratus et interrogatus.

Et primo fuit interrogatus, et dixit interrogatus que ell no y sab res. Bé és ver que na Palesa de Lors molts la tenen en mala opinió. E que dita Palesa ha fet per hun mal de feridura a sa muller d'ell testimoni ab certs engüents, y que se'n trobave bé.

Ffuit sibi lectum et perseveravit [6r]

5 Podre: Podridura. (DCVB)

Dicta die

Joannes Rossell loci de Surnàs, parrochie de Ordineu, testis citatus interrogatus.

Et dixit interrogatus que és veritat que ha hoyt dir que ací ha Ordineu ho a Lors, que na Palesa de Lors públicament totom diu que sie bruxa.

E més dix a la Maçana ha hoyt dir de na Vidalia del Puyol, la vella. De la qual ha hoyt dir a sa cunyada, da Girbergua, que li venie bell svaloyment⁶, y per migà de dita Vidalia la gorie. Y axí mateix semblant ans a vist fer a dita Palesa de la muller d'en Garreta de Surnàs.

Ffuit sibi lectum et perseveravit

Dicta die

Joana Call loci de Segudet testis deponens et cetera.

Et dixit interrogata que ha hoyt dir que na Figada d'Arsalòrigua, que havia fama de bruixa.

Et dixit interrogata que ha hoyt dir que na Vidalia del Puyol n'és tanbé.

Ffuit sibi lectum [6v]

Dicta die

Joana uxor Bernardi de la Call quondam, testis jurata et interrogata.

Et primo fuit interrogata si ella testimoni sab, ha vist ni hoyt dir que en aquesta parròquia haie neguna bruxa ho metzinera ho bruxot o metziner.

Et dixit que ho ha hoyt dir que na Joana Call, la viuda, que és bruxa. E més dix interrogada que ha hoyt dir que son marit dix que mala erba no pot morir, essent malalta dita Joana. E més dix interrogada que és veritat que ha hoyt dir no sab a qui, que rahons corrien, que dita Joana Call deye que ella la·n fere penedir. Y que com son marit ere malalt dita Joana Call se'n reye y deye: "Aquí staràs". Y tot açò ha hoyt dir, emperò que no sab a qui.

Ffuit sibi lectum et perseveravit

6 Esvaïment.

<Interrogatori de l'acusada>

Die XXI mensis et anni predictorum

Joana Call uxor Petri Calbo quondam, loci d'Encamp, nunch vero habitatrix loci de Segudet et cetera, testis jurata interrogata.

Et primo fuit interrogata si entre ella y en Guillem [7r] Pellicer de Segudet han corregudes negunes malícies ni males voluntats.

Et dixit que moltes vegades li ha volgut mal y li menaçave ella testimoni per lo bestiar, que·l dexave anar per los béns seus, y que no s'i parave gayre. E no pas altres menaces ni altrament.

Interrogada quant après de les rahons que ella havie agut ab lo dit Pellicer moriren algunes vaques al dit Pellicer.

Et dixit que al parer d'ella testimoni havie cerca tres anys del temps que ella hagué les rahons ab lo dit Pellicer fins al temps que li moriren les vaques.

E més dix interrogada que a la malaltia de la una vaqua, quant caygué y·s scurronà⁷ als cortals de Casamanys, ella testimoni hi fonch, que la filla de dit Pellicer la cridà.

Interrogada si ella y lo dit Pellicer, ara poch ha, han corregut rahons dient que li agués enmetzinat hun fill.

Et dixit ipsa testis que és veritat que ara poch ha bé tres sentmanes que corregeren algunes rahons, e lo dit Pellicer li dix que ella testis li havie enmetzinat hun fill, e que eren als cortals de Casamanya en la carrera. [7v]

Interrogada quines altres criatures li han mortes al dit Pellicer.

Et dixit que una filla del dit Guillem Pellicer morí que caygué per hun arbre avall. E que ella testimoni no y ere de més de dues hores quant caygué, que ere ab lo bestiar, y no sab hon ere. Emperò bé ha hoyt dir que ere perill que na Maria Call quondam no u vehés y anà a levar la dita minyona.

Interrogada quants fills han morts al fill del dit Pellicer.

Et dixit que sab que li és mort hun fill hi una filla.

Interrogada si sab de què moriren ni sab moriren metzinats ni menegats.

Et dixit que no y sab res sinó que tant com per sa cunyada d'ella testis li dix hun jorn que hu ni devie haver de menegat ho masegat.

Interrogada quant ha que son jermà Bernat és mort.

Et dixit que quatre anys ha.

7 Corró: a) Regió lumbar del cos humà (Cardós, Tremp, Urgell, Cerdanya); cast. *lomos*. Els corróns: els renyons (Tremp). Caure de corróns: caure de costat o d'esquena, topant amb la renyonada.—b) Maluc, ballador de l'anca de les bísties (Pont de S., Ponts). (DCVB)

E més dix interrogada que ella ere stada malalta. Y tantost com ella fou fora de la malaltia lo dit son jermà hi donà, y no li durà sinó XV jorns la malaltia.

Interrogada si sab que, stant ella malalta, na Babota la vingués visitar.

Et dixit que no se'n recorde. [8r]

Interrogada si ella testimoni menaçà a son jermà Bernat de la Call perquè havie dit en sa malaltia d'ella testimoni que mala erba no podie morir, ni si ella testimoni dix: “Calla que jo te'n faré penedir”.

Et dixit ipsa testes que may tal cosa és stada.

Interrogada si ella testimoni donà a Carbonell de la Cortinada, unes festes de Nadal que feyen los jochs, un bull.

Et dixit que may li n'ha donat ni té tal membraça.

Interrogada com pot dir que ella no·n li n'haie dat com sie cert que ella testimoni li donà hun bull ple de pólvores que semblaven metzines y ell per aquella pahor lo li tornàs.

Et dixit que no sab tal cosa, que ell lo y dirà davant.

Ffuit sibi lectum et perseveravit

<Acarament amb Carbonell>

Die XXII mensis et anni predictorum fuit acaramentum de dicto Carbonell cum dicta Joana Call et lectum dictum interrogatorium del bull, et dictus Carbonell stat et perseverat in dictum et depositum, et dicta Joana Call dixit que no té membraça de tal cosa. [8v]

<Deposició testimonial de Pere Vilar>

Die XXIII mensis et anni predictorum

Petrus Vilar loci de la Cortinada, parrochie de la Maçana, testis citatus, iuratus et interrogatus.

Et interrogatus dixit que és veritat que ha hoyt dir públicament que na Palesa, sa cunyada, és manifestament bruxa, que tot lo món se'n garde. E que axí matex ho ha hoyt dir de na Joana Call que és ací presa, de la qual ha hoyt dir a sa jermana d'ell testimoni que tenie opinió que dita Joana Call li matà hun minyó, la qual jermana sua d'ell testimoni stà ha la Tor en Cerdanya. E que la dita Joana Call venie de Cerdanya, que ere anada ha veure unes jermanes que y havie, y fonch a la Tor a casa de dita sa jermana. Y que l'endemà que·n fou exida dita Call, vingué lo mal al dit minyó y morí tantost. Y tenen fantasia que ho féu dita Call.

E més dix interrogat que té fantasia que na Palesa de Lors, sa jermana, ha desenat⁸ y fet sort⁹ a son marit y jermà d'ell testimoni, que com entrà ab ella ere bo y sa y tant bon seny com pogués tenir [9r] un altre. E axí matex, ara hun any, dita Palesa se barallà ab ell testis sobre alguns bé[ns] de son jermà d'ell testis. Y la dita Palesa dix a fi de rahons que ella lo·n fere penedir y que s'i feren morts y morts, y que ell ho veurie. Y axí aquí mateix a poch dies li moriren tres cans grosos del bestiar y tres somers y quatre mules groses. Y que te opinió que dita Palesa per la mala voluntat que li té y per la remor que agueren li ha fet tot aquest dampnatge. E que ha hoyt dir que en Soler de la Cortinada se'n revirave¹⁰.

Ffuit sibi lectum et perseveravit

<Petició de turments i termini per a la defensa>

Nempe vero adveniente et cetera [9v]

[Petit] fisci procurator dictam Joana Call questionibus et turmentis [sub]poni, in quibus detineatur donec et tam diu veritas ab ore ipsius proferatur.

Et dictis honorabilis curia, habitis inquisitionem et capitula pro publicatis, concessa copia de predictis et venia de procuratore et advocato nominando eodem in procuratores Marcum Asser et Narbona, assignat eodem ad dandum suas defensiones ad crastinam hora octava ante meridiem cum sequencium horarum et dierum continuacione, intimetur.

Que fuerunt intimata dictum die per me notario dictam Joana Call delatam et incarcerata et dicto Marcho Aser.

<Reinterrogatori de l'acusada>

Dicta die

Joana Call, incarcerata et delata, fuit reinterrogata et cetera.

Et interrogata dixit que és veritat que ella hun jorn, venint de Cerdanya de veure ses jermanes, y pasà una nit a casa de Maria Vilara de la Tor. Y li ajudà lo sendemà a segurar y li manegà lo dit minyó y·l tingué en sos braços. Emperò ella testimoni no·l matà ni li féu mal. Bé ha hoyt dir que après morí a cap de dies, emperò que no li recorde qui lo y dix, sinó que li semble lo y dix na Figada. E que ere dit minyó de dos o tres anys.

8 Desanar: a) ant. Perdre la vitalitat, defallir el cor. (DCVB)

9 Per sord.

10 Revirar: Girar-se contra algú, oposar-se a allò que vol o demana. (DCVB)

Ffuit sibi lectum et perseveravit [10r]

Et dictis curia stat et perseverat in assignatis.

Denique vero *<espai en blanc>*.

<Interrogatori sota turment>

Petit fisci procurator declarari super tortura acusans contumaciam contra ipsam.

Et dictis honorabilis curia assignat ad declaracionem super dictis tortura hinc ad duodecimam horas meridiem cum sequencium horarum continuacione, intimetur.

Que fuerunt intimatis dictorum die et anno dicta Joana Call per me notario. [10v]

[Dicta] die Joana Call, delata et incarcerata, posita [ad] turmentum del vinagre y sal y sutga, et cum cordulis alligata manibus retro positis et supra quadam bancham et cetera. Et interrogata dixit nichil. Et ibidem fuit posita ad torturam de la stira, in quo nichil dixit.

Fuit porrogata dictis tortura hinc ad diem lune proxime et cetera.

Dicta die

Maria uxor Joannis Salvi fabri loci de Canillo, testis citata, iurata et interrogata.

Et interrogata dixit que és veritat que hun jorn, anant ella testimoni ab les vaques de son pare Guillem Pellicer en companyia de na Joana Call d'Ordino, que tanbé anave a guardar les vaques en sa companyia, en un planell caygué una vaqua de les sues d'ella testimoni. Y aquí matex fou scurrionada y a la lengua ne morí. Alre no y sab.

Ffuit sibi lectum et perseveravit [11r]

Die martis dicta Joana Call, capta et incarcerata, posita ad tormentum de la stira, in quo turmento interrogata si ha mort son jermà ni les criatures de Guillem Pellicer. Et dixit que non. [11v]

Processus inquisitionis recepta contra Joannam Call de Segudet inculpatam de bruxa.

Document 11

[1473 gener. Valls d'Andorra]¹

Sentència per bruixeria contra Maria Vidala de Pujol, dictada pel veguer Pere Paüls i el jutge de les Valls d'Andorra Ramon Corrida.

O. ANA, Tribunal de Corts, doc.5951 d/s-1

Jhesu Cristi nomine humiliter invocato

Unde nos Petrus Pauls, domicellus vicarius civitatis Urgellensis et vallium Andorre, sede vacante pro honorabilem capitulo urgellensis, visa in primis inquisicione facta adversus et contra Mariam Vidala loci del Puyol, parrochie de la Maçana, visa denuo petitione seu libello oblato contra predicta Mariam Vidala per procuratorem fiscalem, visa confessione per dicta Mariam facta et hoc sine turmentis, visa eius submissione, visis aliis pluribus videndis et attentis attendendis, consideratis considerandis, habito super premissis digestor maturo consilio cum peritis, per maxime cum honorabilis Raymundo Corrida, iudice predictarum vallium, sacro sanctis evangeliis coram nobis prepositis et per nos reverenter inspectis ut de vultu Dei Nostrum prodeat iudicium et oculi mentis nostre cernere valeat equitatem, die et hora dictis partibus assignatis, ad quas a cautelam de presente assignamus, sedendo pro tribunali more salvo et in loco assueto ad nostram procedimus sentenciam seu declaracionem in modum qui sequitur:

Et cum nobis evidenter et clare constet per merita presentis inquissicionis et ex propria eius oris confessionem, ipsam Mariam Vidala abnegasse Dominum Nostrum Jhesum Christum et assumpsisse in dominum diabolicum spiritum et eidem prestitisse homagium, per quam abnegacionem est digna concremandi, et constet nobis dedisse poponos sive gatirnonos propter quos homines difformantur, et quamplurima alia enormia et detestabilia comisisse que pertransire nequeant sine condigna punicione, cum interesit rei publice ne crimina remaneant impunita et ne facilitas venie intentum tribuat delinquendi, ideo per hanc nostram sentenciam seu declaracionem condepnamus predictam Mariam Vidalam.

Verso: Jhesum Christi nomine et eius gratia

1 En el document se'ns diu que la seu d'Urgell està vacant. Tenint en compte el nomenament com a bisbe de Pere de Cardona l'11 de desembre de 1472, en substitució de Roderic de Borja i Escrivà (1467-1472), no sembla agosarat situar el document durant els primers mesos de 1473, abans que el nou bisbe hagués pres possessió del càrrec. Sabem per un altre procés, que a dia 4 de febrer de 1473 la seu continuava vacant (ANA, TC, doc.1798). El fet de trobar aquesta sentència interpolada dins el procés de Caterina Tarrada (gener-febrer 1473) és també indicatiu.

Document 12

1473 gener-febrier. [Engordany]

Procés per bruixeria contra Caterina Tarrada d'Engordany.

O. ANA, Tribunal de Corts, doc.1798.— **A.** còpia simple que conté un foli solt amb la sentència contra Maria Vidala, ANA, TC, doc.5951.— **B.** còpia de la confessió sota turment de Tarrada, ANA, TC, doc.1759¹

Jhesus

Die X januari anno a Nativitate Domini M^o CCCC^o septuagesimo tertio

Pervenit et cetera.

<Interrogatori de l'acusada>

Caterina uxor Arnaldi Tarrat loci d'Engordany parrochie Andorre deponens in facto suo proprio absque juramento et in facto alieno cum juramento et cetera.

Et primo fuit interrogata si ella deposant sab ho ha hoyt dir que sie difamada de ésser bruxa ni matzinera.

Et dixit que moltes cosses ha hoydes dir, perhò que mercè a Déu que ella deposant no sab sinó tot bé.

Interrogada si ella deposant és stada may reptada per son marit, fills ne filles [1v] dient-li que la gent la difamave molt d'ésser bruxa e metzinera e que se'n castiguara².

Et dixit que may tal reptiri³ li és stat fet.

Interrogada si sab que son sogre en Terrat l'age inculpada que ella tenie serts pots on havie metzines⁴, de les qualls donà a gats e tantost moriren.

Et dixit que no sab tal cosa ne sab que guats sien morts de les cosses que staven en talls pots.

Ffuit sibi lectum et perseveravit [2r]

1 Hem utilitzat totes tres versions per a la transcripció, seguint la foliació del doc.1798, el més complet dels tres.

2 Castigar: ant. Corregir, esmenar, purgar dels defectes. (DCVB)

3 Repte, repremsió. (DCVB)

4 que ell havie trobats serts pots hon havie trobades metzines **A.**

<Deposicions dels fills i filles de l'acusada>

Die XII mensis januarii anno dicto

Margarida uxor Raphaelis, habitatrix de Les Caldes, filia Catherina Tarrada loci d'Engordany, testis citata, jurata et interrogata et cetera.

Et primo fuit interrogata si ella testimoni sab ho ha hoyt dir que Catherina Tarrada mare sua sie bruxa ne metzinera.

Et dixit que és veritat que és fama pública segons ha hoyt dir.

Interrogada si ella testimoni sab ho ha hoyt dir que la dita sa mara sie stada reptada per lo marit, fills e filles sues⁵, de la mala fama que dita sa mara tenia.

Et dixit que és ver que moltes voltes en cassa le n'an reptada, perhò que dita sa mara se scusave molt. [2v]

Interrogada si los de cassa l'an may reptada sobre los engüens que foren trobats en los pots que trobà son avi, els quals donà als gats, e de fet ne moriren.

Et dixit que és ver que la n'an reptada, e de fet ho ha hoyt dir que son avi ho trobà e que los gats ne moriren. E que alre no y sab.

Ffuit sibi lectum et perseveravit

Die XIII dictorum mensis et anni

Bertholomeua uxor Petri Tarrat, filius dicte Caterine Tarrada, testis citata et cetera.

Et primo fuit interrogata si ela testimoni té en sospita de bruxa ne de metzinera na Caterina, sogra sua.

Et dixit que [3r] stà en veritat que la dita sa sogra a fama de ésser bruxa e metzinera, e que ella testimoni la té en gran sospita. E que ha gran dupte que la dita sa sogra no hage fet qualque gran malifici entre ella testimoni e son marit, que abans que entràs en cassa de dita sa sogra, ella testimoni bé volie a son marit, e après se seguí que no·l volie veure, ans li prenie gran frendó, sò és gran feretat.

Item dix més interrogada que n'a presa ara de nou molta més sospita, perquè dita sa sogra li a dit que si la cort la interrogave, [3v] que tengués fort e que no digués res. E axí matex li n'ha dit son sogre, marit de dita sa sogra.

E dix més interrogada que la dita sa sogra ha dit a ella testimoni ara darerament, com és venguda de Andorra que la cort le y havie feta anar, que la dita cort la havie interrogada e que ella no havie volgut res dir.

5 per son marit, pare d'ela testimoni, fills e altres filles sues A.

Item més dix interrogada que ha hoyt dir a son besogre, sogre de la dita Caterina Tarrada, [4r] que ell trobà dins cassa serts pots en que havie engoents. E per la sospita que tenie de dita Caterina Tarrada, nora sua, los buydà en terra e gats menyaren-ne e tantost moriren.

Interrogada si ella testimoni fie de dita sa sogra.

Et dixit que per forsa n'a ha fiar pus tots stan en una cassa, més que si podie no li farie negun fill, que ja n'a mort hu, lo quall dins poch temps decaygué e-s foné tot. E un jorn vengueren-la veure n'Aymara e na Socarrana, e ella testimoni tenie·ll en la falda e no podie [4v] morir. E que après lo li prengueren dita Socarrana e n'Aymara, e com fonch en lur poder tantost l'infant morí. E dites dones, que tanbé són stades axecutades e mortes ara ha dos anys, e eren grans compayones de dita sa sogra⁶, digueren a ella testimoni que sertament aquell infant ere stat manegat; de que ella testimoni ha viscut e viu ab gran sospita que no u hage fet sa sogra.

Interrogada si ella testimoni ha may vist fer res de mall a dita sa sogra.

Et dixit que no y para sment, e axí matex que si dita sa sogra fa mall, se guarda d'ela testimoni. Bé és ver que dita [5r] sa sogra roman cada vespre la pus darera a colguar, que tostemp roman darera en la cuyna. E que alre no y sab.

Ffuit sibi lectum et perseveravit

Die XIII mensis januarii anno jamdicto

Johanna Terrada, filia Catherine Tarrada loci d'Engordany, testis citata, jurata et interrogata et cetera.

Et primo fuit interrogada si ella testimoni sab ne ha hoyt dir que sa mare Catherine Tarrada sie bruxa ne metzinera. [5v]

Et dixit que no sab tall cossa ne y sab sinó bé.

Interrogada si ella testimoni sab ne ha hoyt dir que son avi, sogre de dita sa mare, hage trobats pots de unguament en lur cassa ne·lls haga lensats en terra e que n'agen menyats gats e sien morts.

Et dixit que no sab tal cossa, ne ha hoyt dir ne y sab sinó tot bé.

Interrogada si ella testimoni a dit a da Inglaterra d'Engordany que ella farie pedregar si molt ho [volie].

Et dixit que may tal cossa a dita, e que [6r] no sab sinó tot bé. E que no dirie res, que res no sab.

6 que tanbé són stades axecutades e mortes ara ha dos anys, e eren grans compayones de dita sa sogra *afegit a la interlínia.*

Interrogada si ella testimoni ha dit a negú que si sa jermana, que vuy és muller de Rafell qui stà a Les Caldes, s'egués volgut o hagués volgut fer sò que sa mare li dehie, fore pus richa e sabera més que no sab.

Et dixit que tal cossa no sab ne ha dita, ne res no sab.

Fuit sibi lectum et perseveravit⁷ [6v]

<Reinterrogatori de l'acusada>⁸

Die XX dictorum mensis et anni

Predicti multum honorabilis domini Petrus Pahuls, vicarius, et dominus Raymundus Corrida, iudex, reinterrogaverunt predictam Caterinam, me notario presente, in modum qui sequitur.

Et primo interrogaverunt si ella deposant haurie dit a n'Anthonia, muller d'en Pere Domenge, anant sert jorn a missa e trobant-se prop la sglesya de Sant Andreu: “Digau na Domenge, lo nostro prom és stat a cassa vostra?”.

Et dixit que no. [7r]

Interrogada si dites les paraules en dit interrogatori espressades, si dita Anthonia li dix que hoch.

Et dixit que no li recorde que hagués ab dita Anthònia ella deposant tal reunament.

Interrogada si ella deposant dix a dita Anthònia que mala vida hagués lo dit prom, que en mala fama la havie mesa, que havie dit que ere bruxa.

Et dixit que no li recorde.

E més dix interrogada que los hòmens de casa, com han mester engüent per matar la ronya al bestiar, fan morterades de argent viu e meten-hi baladre e lart, e unten-ne lo bestiar. Si gats ne han menyat n'en són morts, no u porie dir ella deposant.

Interrogada qui féu lo engüent damunt dit.

Et dixit que los hòmens de casa.

E més dix interrogada que ha oyt dir als pròmens e a moltes gents que, com tenen la mola, per matar les rates que no·ls mengen la farina, ne molen e·n posen en qualque post per matar-les.

Interrogada quals de casa havien pastat lo dit engüent per matar la ronya del bestiar.

Et dixit que tant los uns com los altres, axí com ere sos sogre, marit e fill. Que encara n'i

7 En la còpia A s'ha obviat aquest darrer testimoni.

8 A partir d'aquí s'evidencia un canvi en el tipus de lletra.

ha un morter que servex per dita ronya. E si los gats moriren menyant de aquell ungüent que havie lançat son sogre, no ere de maravilla⁹. [7v]

Interrogada si a ella deposant fonch dit per la dita Anthonia d'en Domenge que lo prom en Terrat li havie dit que ella deposant havie morta la nora de na Suquerrana. Et dixit que no plàcie a Déu.

Interrogada de omnibus aliis per dictam Anthoniam depositis. Et dixit que no hi sab res.

Interrogada si ella deposant ha vist la muller de Martí Suquerrana malalta tot aquest estiu passat, que no podie dormir en sa casa, ans se havie a mudar a dormir a casa d'en Calba. Et dixit que abdues estaven malaltes.

Interrogada si ella deposant, estant malalta la dita Soquerrana, li sie venguda e li hage dit les paraules següens: “Digues Suquerrana com stàs?”, e que dita Suquerrana li respongués “mal stich”; e ella deposant li tornàs replicar “as sospita en negú?”, e que dita Suquerrana li respongués dient “bé puch haver sospita, que mal me va”. E encara ella deposant li tornà replicar dient-li “hauries sospita en mi?”, e que la dita Suquerrana respongués “prou sospitós hé, que stich en punt de morir”. E que lavos ella deposant se prengués quasi a plorar. Et dixit que veritat és que ella deposant li dix que no li calie haver sospita en ella deposant, que bé li volie fer e no pas mal. E ella deposant, per ocasió de la malaltia que tenia, se n'hac anar al cortal.

Interrogada si après hagueren hagut dit parlament, la dita Soquerrana prengués milora. Et dixit que no·s sab ella deposant.

E més dix interrogada que no li fes neguna medecina, bé li dix que bulís vi fort ab sàlvia. [8r]

Interrogada si ella deposant sab que son sogre tingués un anell e que, essent malalt lo dit son sogre, ella deposant li digués: “si vós me donau l'anell, vós sereu tantost gorit”. Et dixit que no. Bé és veritat que dit son sogre lo li donà¹⁰.

Interrogada si de continent que dit son sogre li hagué donat lo anell¹¹, si gorí de dita malaltia. Et dixit que ja ere gorit com lo li donà, car per bona servitut que li havie feta lo li donà. E axí ho diran los de casa.

9 En la còpia A s'han obviat les dues darreres respostes.

10 Interrogada si ella deposant sab que son sogre, estant malalt en sa casa, li prometés de dar-li un anell d'argent e una pinta de vori, e que ella deposant lo gorís, per quant la tenia en sospita. Et dixit que veritat és que lo dit son sogre li donà dit anell e pinta de vori, enperhò que no li dix que·ll gorís A.

11 e pinta de vori A.

<Acarament amb Antònia Domenge>

Quibus peractis illico predicti honorabili dominus vicarius et iudex fecerunt acaramentum de dicta Anthonia cum dicta delata. Et fuit lecta deposicio per dictam Anthoniam facta per discretum Petrum Çabaterii, qui medio juramento dixit se estare et perseverare in dicta deposicione¹².

E més dix interrogada que un jorn lo sogre de la dita Caterina li dix que la dita Caterina li havie dat una escudela perquè fes sopes, e lo prom vehé-la que ere tintosa no la volgué pendre.¹³

Interrogada dita Anthonia si ella depositant en temps passat, estant en la casa de Ramonet Aymar lo Juglar ensemps ab na Esclamonda Aymara e sa filla de la testimoni, una nit de Coresma, vehé portar a la dita na Sucarrana una gresala de carn fresca venint en companyia sua de la dita na Tarrada e la filla petita apelada Johaneta, qui portave lum, venint part casa del dit Ramon per un torrentet amunt e entrant en una cort que havie costa casa¹⁴ de la dita na Suquerrana. E dixit ésser veritat que la dita na Suquerrana portave dita carn e na Tarrada ere en sa companyia ab la dita Johaneta que portave la lum. Que isqueren sota unes moreres [8v] qui són entre la casa del dit Juglar e la casa de na Suquerrana.

E la dita na Tarrada dix no ésser veritat, emperò isqué de casa de na Suquerrana ab carn cuyta. E hi havie una botifarra e fetges de porch cuyt. E que eren a Sent Martí.

E la dita Anthonia dix que ans eren de Coresma.

Interrogada dita Anthonia si estigueren molt dins la cort hon entraren. Qui dixit que no sab ella testimoni.

E més dix interrogada que portaven lum, emperò no ere de tea.

E la dita na Tarrada dix que no portà may sinó lum de tea, e que no eren de Coresma.

Ffuit sibi lectum et perseveravit¹⁵

12 [Fuit factum acaramentum] ex eo quia dicta Domenge deposuerat omnia de quibus dicta Caterina Tarra[da] desuper fuit interrogata et sit lecta eius deposissio per dictam Anthoniam facta in posse discreti Petri Sabbater, nunch absentis, medio juramento dixit se stare et perseverare in dicta deposissione **A**.

13 E més dix interrogada que un jorn lo prom, sogre de dita Tarrada, dix a ella depositant que li és prop vehina, que la dita sa nora li havie aparelada una scudela de sopes, e que veent-les que eren tintosas, no la volgué pendre **A**.

14 Costa o de costa, usat com a preposició: Al costat, a la vora. (DCVB)

15 *En la còpia A, són obviades les respostes de na Tarrada, sintetitzant i enriquint el testimoni d'Antònia Domenge*: E més dix dicta Anthonia interrogada que en temps pasat, en sert dia que ere de Coresma, ella trobant-se en cassa de Ramonet Aymar a gran ora de nit, stant en la cassa e filant ab na Aymar e ab lo dit Ramonet Aymar, sentiren remor prop de lur cassa. E lo dit Ramonet Aymar féu-se a la finestra e

<Acarament amb Ramon Aymar>¹⁶

Die XXI januarii anno dicto

Fuit factum acaramentum de Raymundo Aymar cum dicta Caterina Tarrada, qui Raymundus Aymar resitando suam deposissionem et perseverando in eadem dixit eidem Caterine Tarrada hec verba.

“Jo dich que sò que he deposit és axí”, e que de sos ulls corporalls ell testimoni ab lo altres que a dit demunt, veeren [9r] la dita Tarrada e Socarrana e la filla de dita Tarrada que venien com a dit, e-s meteren dins lo stable o cort. E que ell garda sa ànima e per quant diu la veritat pensa aquella gonyar.

E la dita Tarrada negua tot sò quant lo dit Ramon Aymar a dit, e que si res portave ho treyé de cassa de na Socarrana e portave-u a cassa sua. E que eren vituales¹⁷.

<Reinterrogatori de l'acusada>

Die XXI dicti mensis

Predictus multum honorabilis dominus iudex reinterrogavit dictam Caterinam Terrada in modum qui sequitur¹⁸.

Et primo fuit interrogata què portave ella deposit en la gresala ab na Suquerrana un vespre puyant en lo torrent de la Font.

Et dixit que la dita Suquerrana portave una gresaleta en que havie una frexura de infant. Interrogada què portave ella deposit.

Et dixit que no res sinó que anave en companyia de la dita Terrada¹⁹.

de continent tornà-se'n e dix “xit, xit”, e apaguà lo foch, e dix a ella testimoni e a n'Aymara “scoltau, no diguau res”. E ayxí tots ab la lum apaguada feren-se en la finestra e veheren venir na Socarrana, qui és stada penyada, ab la dita na Caterina Tarrada, ab una fila de dita Tarrada que a nom Johaneta, la quall portave una lum foscha, e la dita Socarrana una conquesta de fust en que havie carn fresca. E venien per un torrent amunt que ha prop dita cassa, e és enmig de dita cassa e de aquella de na Socarana, e entraren-se'n en una cort de bestiar que és al cap del torrent. E d'aquí no les veeren may axir per molt que y gordasen ne y agoytasen; de que prengueren gran sospita tots. Ffuit sibi lectum et perseveravit. Et ibidem dicta Caterina, qui audiverat presente deposissionem, negavit dicens que no y havie res de veritat.

16 *En les anotacions d'aquest acarament s'aprecia un retorn puntual al tipus de lletra anterior.*

17 Quibus peractis fecerunt ibidem aliud acaramentum de dicto Ramonet Aymar, qui fecit simillem deposissionem coram dicta Caterina Tarrada perseverando, et cum firma facie dixit eidem Caterina Tarrada, qui ea omnia negavit, que no u podie neguar que axí era. E la dita Tarrada dixit que si res portave eren vituales que havie tretas de cassa na Socarrana, e que les portave a cassa sua **A**.

18 Quibus acaramentis factis, ad partem ibidem dicti honorabilem domini vicarii et iudex reinterrogaverunt dictam Caterinam Tarrada monendo eam quaris diceret veritatem et interrogando eam in modum qui sequitur. Dixit sine tortura omnia que sequitur **A**.

19 *Error de l'escrivent. Per Suquerrana.*

Interrogada de hon tragneren dita frexura.

Et dixit que del cimintiri d'Andorra, emperò no hi tocà ella depositant. [9v]

Interrogada si de nit o de dia.

Et dixit que de nit escura.

Interrogada si portaven lum.

Et dixit que la dita Suquerrana portave una lum fosca en la mà, que estave en un òs de persona.

Interrogada de quinya crehatura tragneren dita frexura.

Et dixit que ella depositant no hi tocave, que un tros n'estave luny. E la dita na Suquerrana dix-li que ere de una criatura que havie morta a n'Ordi.

Interrogada qui tenia la lum mentre dita Suquerrana tregé la frexura.

Et dixit que la dita Suquerrana li féu tenir un poch la lum e après ella depositant la li lexà.

Interrogada qui dessoterrà dita creatura.

Et dixit que la dita na Suquerrana.

Interrogada per hon li tragneren la frexura.

Et dixit que ella depositant com dit ha no hi tocà. Bé vehé que la li tragué per lo costat ab un ganivet que·l li fené.

Interrogada qui hi havie en companyia de elles.

Et dixit que elles abdues, e la dita na Suquerrana que li dix que detràs ella anave un home. E ella depositant no·l pogué veure ans li prengué gran frendó e gran glay. E·s confessà après e féu dir misses e promès de no tornar-hi may, ans se n'és lunyada, e promès fer presens a la Verge Maria.

Interrogada que·n feren de la dita frexura.

Et dixit que com foren a la cort, la dita na Suquerrana pres la [10r] dita frexura e picà-la. E ella depositant pres-la gran frendó que·s cuydà smortir, e lexà a la dita na Suquerrana a la cort e anassen a cassa de ella depositant.

Interrogada si la dita na Soquerrana li dix a què ere bona.

Et dixit qu no li'n dix, ne ella depositant no li'n demanà.

Interrogada què hi meteren.

Et dixit que no li u dix, car ella sò tenia.

Ffuit sibi lectum et perseveravit

<Interrogatori sota turment>

Die XXVIII° dictorum mensis et anni

Multum magnificus dominus Petrus Pahuls, vicarius, volentis procedere ut [veritas ab] hore dicte Catarine elucescat posuit ipsam questionibus et tormentis, et interrogavit eam in modum qui sequitur.²⁰

Et primo interrogata què feren ella deposant e na Suquerrana de la frexura que trageren del infant d'en Ordi [que] estave soterrat en lo cimintiri de Andorra.

Et dixit que no sab que se'n feu, que no la volgué escoltar, car la dita na Soquerrana la decebé.

Et dictus magnificus dominus vicarius²¹, extraxit dictam Caterinam a dictis tormentis et questionibus²².

Et primo interrogata què dix a ella deposant la dita na Soquerrana com la emprà, com vingeren a dessoterrar la creatura.

Et dixit que no li dix sinó que li vingués tenir companyia en Andorra.

Interrogada què feren de dita frexura.

Et dixit que com elles foren a la cort, la dita na Soquerrana la picà segons demunt ha dit. E no hi porie dir alre.

Fuit sibi lectum et perseveravit [10v]

Dicta et eadem die

E més dix interrogada que la dita na Suquerrana li dix un jorn que anassen en Andorra per dessoterrar un infant que s'i havie mort, e que-n traguessen la frexura e lo fetge. E axí hi vingeren axí com ha dit dessús.

Interrogada si la dita na Soquerrana li dix què feren de dita frexura e fetge.

Et dixit que no li'n dix lavos. Bé és veritat que com foren tornades Angordany e foren dins la cort, la dita na Soquerrana li dix que-n feren pólvora e donaren-ne per matar gents e bestiar.

20 Multum magnificus dominus Petrus Pahuls, vicarius, de consilio honorabilis domini Raymundi Corrida, iudicis callium Andorre, qui dictam Catharinam Tarrada interloquendo sententiavit ut questionibus sive tormentis proveretur volens prosedere iuxta [...] ut veritas ab ore dicte Catharine elucescat posuit ipsam questionibus et tormentis et interrogavit eam in modum qui sequitur **B**.

21 instante et requirente ach eidem suplicante dicta Caterina Tarrada **B**.

22 Et extreta et commutata in alio loco dictus magnificus vicarius eam interrogavit in modum sequentem **B**.

Interrogada mentre o picave dita na Soquerrana què hi mesclà.

Et dixit que dita na Soquerrana li dix que dita frexura e fetge de la creatura a soles no valie res. E axí se n'entrà dins sa casa e portà quesque²³ sò fes²⁴, e mesclà-ho tot en la gresala e après ho picà en un morter de fust.

Interrogada si li dix què hi mesclà.

Et dixit que li dix que hi havie mesclat del galàpet e arcènich.

Interrogada si li donà a ella deposant de dita pólvora.

Et dixit que veritat és que la dita na Soquerrana li donà pólvora, emperò no porie dir ella deposant si ere de aquella ho no. Emperò pense ella deposant ere de aquella havie feta de la frexura e fetge.

Interrogada que·n feu ella deposant de dita pólvora.

Et dixit que ella deposant ne donà ha un seu fill apelat Ramonet e isqué-li un guitern. E après ella deposant li féu esponxa ab bol armini²⁵ e mel, e donà-li'n una culereta, e gorí.

Interrogada ab què li donà dita pólvora que li donà na Suquerrana

Et dixit que ab comí.

Interrogada si·n donà a negun altri.

Et dixit que no, car ella deposant no·n volgué pus penre.

Interrogada qui ere l'ome que venie ab elles com venien dessoterrar lo infant.

Et dixit que ella deposant no·l vegé sinó quasi ab ombra. [11r]

E més dix interrogada que un iorn na Soquerrana li dix per què lexave gassallar²⁶ sa filla ab en Ramon Aymar de la Font, que no li podie mostrar res de bé. E ella deposant dix-li'n un jorn a la dita sa filla què li deye lo dit Ramon Aymar. E la dita sa filla dix-li que lo dit Aymar li havie dit què li mostraven sa mare de mal. E la dita sa filla respòs-li que no li havie mostrat res de mal e que no plagués a Déu. E lo dit Aymar respòs-li que li donare o mostrare coses que no hi haguere negun perill²⁷.

E més dix interrogada que ella deposant anà una volta ab la dita na Soquerrana al boch de Biterna.

Interrogada hon hi anaren.

Et dixit que al Puyc de Celòria²⁸.

23 Qesque: Qualsevol cosa que. (DCVB)

24 Fendre: Dividir una cosa en dues o més parts per ruptura o per tallament. (DCVB)

25 Bolo armini o boll armini: casta d'argila ferruginosa. (DCVB)

26 Gasalla: Reunió de companys, tabola de minyons i minyones; gresca i xerrameca que hi fan. (DCVB)

27 En la còpia **B** s'ha obviat aquesta resposta.

28 El Pic de Salòria o Bony de Salòria és una muntanya de 2.789 metres situada entre els municipis de les Valls de Valira a l'Alt Urgell i d'Alins al Pallars Sobirà. És el cim més alt de la comarca de l'Alt

Interrogada com hi anaren.

Et dixit que la dita na Soquerrana la untà ab un engüent que portave la dita na Soquerrana. E li untà los palmells de les mans e dels peus.

Interrogada quantes anaren de companyia.

Et dixit que no hi anaren sinó abdues.

Interrogada quinyes paraules digueren.

Et dixit que la dita na Soquerrana dix: “Bararum, Baraban, als diables te coman”. E ella deposant no hi dix res, sinó que la seguí.

Interrogada què·ls dix lo dit boch de Biterna com hi foren.

Et dixit que·ls dix que bé fossen vengudes, e les abraçà. A ella deposant un poch.

Interrogada si la besà.

Et dixit que no sinó tant com la dita na Soquerrana, que la besà tota primera.

Interrogada si jagué ab ella deposant carnalment.

Et dixit que no iagué pas ab ella carnalment, car no·ls ho fa totes hores que hi van. [11v]

Interrogada què li dix lo boch com hi fonch venguda novament.

Et dixit que segons ha dit dessús, los dix que bé fossen vengudes. E com la volgué abraçar e besar, ella deposant no u volgué.

Interrogada si li prestà jurament ni homenatge negú.

Et dixit que veritat és que ella no li volgué prestar sinó mix jurament e mix homenatge, retenint-se que no volie renegar lo nom de Nostre Senyor ans lo volie per Crehador e Governador.

Interrogada en quinya manera prestà lo segrament he homenatge.

Et dixit que prestà lo mix sagrament en la mà de la dita na Soquerrana e del dit boch. E l'omenatge, que·l besà propt lo cull.

Interrogada si ella deposant ha dat negunes coses a son sogre ni com és anat lo fet de l'anell.

Et dixit que no li ha pas dat res de mal. E com fonch gorit lo dit son sogre li dix que, pus bé lo havie servit, que li dave lo anell e un cordó e un pinte, e que u gordàs bé²⁹.

Interrogada si ella deposant és estada en dar metzines ni gatirrons a negun.

Et dixit que no plàcie a Déu sinó axí com ha dit dessús³⁰, car gran ferea li prengué.

Urgell.

29 En la còpia **B** s'ha obviat aquesta resposta.

30 Les següents qüestions no són copiades a **B**, ni tampoc les de la sessió del 4 de febrer.

Interrogada si sab ella deposant ni ha oyt dir que na Anthonia Aymara sie bruxa ne hage dat metzines a negú.

Et dixit que ella deposant no sab de certa sciència sie bruxa ni metzinera. Bé ha oyt dir que u és, e que havie dat a la fadrina del Noguer pa, o que li havie passada la mà per lo cap, e que despuys no havie fet de son prou. E axí matex que ha oyt dir que una filla d'en Berthomeu dels Vilàs qui està Arcavell, que s'ere enmalaltida, que ho havie fet la dita Anthonia.

E més ha oyt dir a la nora de la deposant, que havie sospita que la dita n'Aymara que dave gatirons. Si ho fege ho no, que no u sabie, sinó que hi havie sospita. [12r]

Interrogada si ella deposant ha renegat lo nom de Déu.

Et dixit que no plàcie a Déu.

Ffuit sibi lectum et perseveravit

Die IIII^a mensis ffebroari anno predicto

Predictus honorabilis dominus Petrus Pahuls, vicarium vallium Andorre pro honorabilem capitulo Urgellensis, sede vacante, ut melius veritas ab ore dicte Caterine elucescat et valeat super hiis iusticia ministrare, posuit dictam Caterinam questionibus et tormentis. Et abstracta a dictis questionibus et tormentis interrogavit eam in modum qui sequitur.

Et primo interrogada a qui ha dat ella deposant pólvores per matar e metzinar.

Et dixit ésser veritat que la dita na Soquerrana li donà pólvora com ha dit dessus e donà·n ha una vaca que tenien, que ere dolenta. E dita pólvora li donà mesclada ab sal. E axí la vaca ne anà cahent levant entorn un any, e axí·s morí. E açò feu per experimentar la pólvora.

Interrogada si ha fet altre mal.

Et dixit que no sinó tant com una volta que furtà dues galines ha un seu vehí, e aquelles li ha restituhides. E dos velos de lana ha un altre vehí, e açò ha ben restituhit al doble.

E més dix interrogada que per bé descarregar sa conciència: un iorn, essent a Bexesarri en temps del segar, hon ere en Martí Pales, sa muller e altres, com vench al vespre que foren colgats e jahien en un lit, ella deposant, lo dit Martí e sa muller e los fills se meteren tots en un lit. E ella deposant se [12v] mes en la hun estrem e lo dit Martí en l'altre. E com vench una hora de la nit, lo dit Martí se fonch mudat en lo seu costat. E axí ella deposant se despertà e sentí que lo dit Martí li metie lo membre en[tre l]es cuxes. E ella deposant tiràs arrera e lo dit Martí degé: “[ay] traydora no·t mogues, no u lexes par[ar]”. E ella deposant no u volch consentir, que ans la prengué gran frendó. E açò per tant com no volie consentir tal pecar per la [convenció] que ere entre son marit e la muller de dit Martí, qui eren cosins germans. E axí no n'i meté [±5] va-li'n lançar entre les cuxes e féu tot son esforç en fer-lo[-hi] si ella deposant ho volgués consentir. E

altre iorn, essent a la mola de Ausiàs Sansa, per lo semblant la volgué forçar, sinó que ella deposant no u volgué consentir ans ab afany se'n pogué exir defora.

Ffuit sibi lectum et perseveravit

Inquisitio recepta contra Catharinam Tarrada d'Angordany

*<Anotació en el darrer foli de la còpia **B**>*

Mossèn lo governador a manat a mossèn jutge e a dits avochats que no asejau a votar lo present prosés sinó que·l fasau votar a Laida ho a Servera, hont bé us serà vist de las traves me aveu ascrit, e no n'avem delibarat ancara. De la dilibarsió se'n farà vos avisaré et cetera.

Document 13

[1473. Valls d'Andorra]

Sentència contra Maria Guida àlies Tomassa, condemnada per bruixa i metzinera pel lloctinent del jutge de les valls d'Andorra, Pere Sabater.

O. ANA, Tribunal de Corts, doc.5090.

Sentència contra Maria Thomassa
fou condemnada a ésser cremada¹

Jhesum Christi nomine et eius genitoris Virginis Marie humiliter invocatos. Unde nos, Petrus Çabateri, locumtenentis magnifico viro domini Raymundi Corrida, iurum utriusque bacallarii iudens ordinarii vallium Andorre pro reverendo in Christo patrem et domino duon Petro de Cardona, divina miseracione episcopo urgellensis, et illustrissimo domino comite Ffluxi, condominis dictarum vallium, visa in presentis prevencione contra te, Mariam Guyda alias Thomassa facta apud curiam dictarum vallium, visa insuper inquisitione contra te super perventis curie recepta, visa petitione per fisci procuratorem dicte curie data requirendo contra te procedere de bene penis legalibus tanquam bruxam et veneficam, visa insuper confessione per te ffecta graciosse et sine turtura, visa etiam intimatione tibi facta si de confessis delictis et criminibus te volebas deffendere vel submittere mercedi curie predictae, visa insuper submissione per te gratiose facta remittens te mercedi et misericordie dicte curie, visa etiam assignatione tibi facta ad audiendam nostram sententiam et intimatione tibi facta, inde secuta, visis aliis videndis et attentis attendendis, consideratis considerandis quod animum iudicum recte judicantis considerare debent, habito super hiis digesto et maturo consilio et voto a dicto honorabile domino Raymundo Corrida iudicem, Deum per oculis habentes, sacro santo quatuor Dei evangelis coram nobis propositis et per nos reverenter inspectis, ut de vultri Dei Nostrum prodeat iudicium et oculi mentis nostre cernere valeant equitate, die et hora presentibus, ad nostram presentem sententiam promulgandam assignatis, pro ut nos diem presenti assignamus ad ulteriorem cautelam, sedentes pro tribunali more iudicis ad recte indicandis, sententiamus, pronunciamus et declaramus in modum qui sequitur.

Et quia ex meritis presentis cause nobis dicto locumtenentis indictis quam etiam ex propria oris confessione per te dictam Mariam Guoyda alias Thomassa facta evidenter constet te ffore bruxiam et veneficam, et te abnegasse Dominum Nostrum Jhesum Christum et assumisse in dominum tuum lo boch de Biterna, prestando eidem homagium, osculando eum in loco inhonesto, et promississe eidem facere semper malum, et illum nunquam confiteri alicui presbitero, et recepisse Creatorem tuum in peccato mortali, constet quem que te dedisse honorem Aron diabolo flectendo genua et

¹ fou condemnada a ésser cremada *anotació posterior*.

dicendo “in despectu Sanctissime Trinitatis te adoro”, constet et etiam te dedisse poponos Juliane, filie Johannis Areny, Martine, uxor Raymundus Serra, et uno gato, constet insuper te malificasse et veneficasse Mariam, uxor Johannis Martini de Mosquera, constet et etiam te exsepellisse a ciminterio ecclesie parrochialis d'Encamp quedam infantem [±10] et ex illo extraxisse les frexures et ex illia [±4]inasse et componisse una cum aliis animalibus venenosses metzines, [1v] constet et etiam te malificare fecisse certas vaccas quas Raymundus Moles quondam, dum in humanis agebat, a viro tuo quondam emerat, propter quod mortue fuerunt, insuper constet te venificasse poma ex quibus dedisse unam cuiusdam demente d'en Plandarans et alie cuidam infante, constet etiam te occidisse quendam bisnetum de na Carbonela, constat etiam te invocasse quendam diabolum vocatum Aron et sibi prestitisse reverentiam et adorationem ut grandine denostaret omnis fructus pendentis anni preteritis in parrochie d'Encamp, et multa alia nephandissima damna et enormia perpetrasse quod oculis conniventibus transire non debent absque condigna punicione, per maxime cum sit interesse rei publice ne crimina remaneant impunita et ne facilitas delinquentis perstet intendum deliquendi; ea propter per hanc nostram sententiam diffinitivam sententiamus, pronuntiamus et difinimus, et te dicta Mariam Guida delatam ad morte corporalem condepnamus, et fore et esse que conburendam et congregandam, taliter ut de predictis criminibus et excessibus tibi censeat ad penam, aliis ymo similia perpetrantibus seu perpetrari volentibus transeat in exemplum, et dicte valles Andorre purgentur a tam pesimis mulieribus.

Document 14

1489 novembre-deseembre. [Canilleu]

Enquesta del judici per bruixeria contra Margarida Duranda de Canillo.

O. ANA, Tribunal de Corts, doc.1832

Inquisicio facta per honorabilem curia vallium Andorre instante procuratore fiscali dicte curie contra na Duranda, loci de Canilleu, delatam et inculpatam super quodam galàpet quod ipsa tenebat, pro ut predictum procuratorem fiscalem assertur erga se pro faciendo venena ad veneficandum tam animalia rationabilia quam alia ut sequitur. [2r]

<Deposicions testimoniais>

Die ultima novembris anno a Nativitate Domini M° CCCC° octuagesimo nono.

Johannes Montergues, dioecesis de Tula, testes citatus, juratus et interrogatus dicere veritatem quam sciat in et super hiis quibus interrogabatur.

Et primo fuit interrogatus si ell testimoni sab ho ha hoyt dir que la dona na Duranda del loch de Canilleu sàpie ne hage acostumar de fer nenguns maleficis a nengunes persones. E dix que és veritat que hu, appellat Pere de la Pastera, del loch de Bellmunt del bisbat de Tula, de la terra de Limosí, cegave segons li dix a ell testimoni ab la dita dona e vehé un grapalt que li caygué de la falda. E lo dit Pere dix “Jhesús” e tornà arrere [2v] com lo vehé, donant-se gran pahor del cars. E hac qualque bastó e va enastar lo dit grapalt e mostrà'l a qualque un, qui no té a memòria. E més dix ell testimoni que ha hoyt dir a qualque un qui dehien que lo dit grapalt tenie un cascavell al peu o al coll.

Interrogat si sab que la dita dona sàpie altres maleficis.

Et dixit que no y sab sinó lo que desús ha depositat.

Ffuit sibi lectum et perseveravit [3r]

Dicta die

Petrus de la Pastera, loci de Bellmunt, dioecesis de Tula, terre de Lemosí, etate XXXX^{ta} annorum, testes citatus, juratus et interrogatus dicere veritatem quam sciat in et super hiis quibus interrogabatur.

Et primo fuit interrogatus si ell deposant conex na Duranda de Canilleu.

E dix que may la ha coneguda sinó un jorn que ella e son fill l'avien logat a cegar.

Interrogat si ell testimoni sab ho ha hoyt dir que la dita dona sàpie nengunes males arts de bruxa o metzinera.

E dix que ha bé set anys, e tantost après vingueren les mortalles en lo dit loch de Canilleu, que essent ell testimoni logat per la dita Durana e son fill, quant vench a la hora del beure de matí, la dita Durana portà entre les altres coses mató. E per quant en la dita cegada axí matex en ere logada una filla de Casal de la [3v] Aldosa, la qual havie dit a ell testimoni que ab pahor menjarie de res que aquella dona li donàs, per quant la tenien en sospita perquè li havien cremada la mare per bruxa o metzinera. E per les dites rahons, ell testimoni no volgué menjar del mató. E la dita Durana, quant vehé que ell testimoni no·n volgué menjar, li dix: “Mestre, menjats. Havets pahor?”. E ell dit testimoni dix: “Per ma fe no, más en nostre pahís no·n menjam”. Bé menjà de les altres coses que la dita dona havie portades, más a Déu Nostre no li nogueren¹. E quant tots hagueren menjat e foren tornats a la cegada, la dita Durana tota trossada² dix que tantbé los volie ajudar una stona encara que fos vella, e mes-se a cegar. E quant la calor la començà a picar, que ere cansada, ella se [4r] volgué desobreçar. E en aquell instant ell deposant, acostant al tall de la cegada prop ella, vehé e fa e té tota fe a son semblant que un gros grapalt qui saltà prop los peus de la dita Durana li ere exit de la falda com ella s'ere destrossada³. E axí ell deposant, com lo vehé, tornà un poch atràs e dix “Tant gros grapalt ha ací”. E llavors los altres cegadors que eren allí ensemps ab ell en la dita cegada, los quals dix no conegué ni sabie de hon eren, digueren que a qui devie ésser la mare del dit grapalt. No sab ell testimoni si n'entenien a dir de la dita Durana, más que ell testimoni hac gran pahor e respòs: “O la mare o lo pare, jo·l mataré”. E axí li tirà unes quantes pedrades. E llavors la dita Durana dix que⁴ feyen mal com los baven si no·l mataven de tot. E llavors ell testimoni demanà lo punyal a son fill e un bastó, [4v] e va·l agüar⁵, e enastà'l e posà'l en una pedra grossa. E los altres cegadors digueren a ell deposant: “Guarda, si la mare hi ha, anell deu tenir. Has ho guardat si té anell?”. E ell dix: “No pas”. E anaren-hi tots en lo loch on lo grapalt stave, après que la dita Durana se'n fonch partida, e conegueren tots a lur semblant que en lo dit havie motle que y devie haver stat anell.

Interrogat si sab ell deposant a qui·s mudaren a fer fahena o cegar.

E dix que aquell matex jorn que lo cars se seguí del grapalt, ells ab Soldevila cegaven en un camp qui ere contiguu al camp hon ells cegaven. E que als dix no y sab.

Ffuit sibi lectum et perseveravit [5r]

1 Noure: Fer mal; danyar. (DCVB)

2 Trossar: Arromangar. Trossar-se el cabell: disposar-lo de manera que la cabellera quedi recollida. (DCVB)

3 Destrossar: Desatrossar; desplegar allò que estava atrossat. (DCVB)

4 *Segueix* no·l tocàs o *cancel·lat*.

5 Agüar: Fer més agut, fer adquirir més punta (a una cosa). (DCVB)

<Interrogatori de l'acusada>

Die martis prima decembris anno a Nativitate Domini M° CCCC° octuagesimo nono.

Margarita uxor Raymundi Duran quondam, loci de Canilleu, medio iuramento fuit interrogata ut sequitur.

Et primo fuit interrogata si ella depositant conex Pere de la PASTRIA, de la terra de Limosí.
E dix que no·l conex ni sab que may l'age vist.

Interrogada si a ella depositant ha ajudat a cegar ans les mortalles de Canilleu.
E dix que no.

Interrogada si ella depositant ha cegat ab la filla de Casal de la Aldosa.
E dix que no ha cegat ab ella depositant.

Interrogada si la ha coneguda.
E dix que bé la ha coneguda.

Interrogada si és morta o viva.
E dix que morta és.

Interrogada quant temps ha que és morta.
E dix no y ha parat sment. [5v]

Interrogada si ella ha portat nenguna vegada mató a nengunes persones que cegassen en possessió sis o set anys ha passats, çò és ans les morts no·s seguissen en lo loch de Canilleu.
E dix que may los hi ha portat mató.

Interrogada si ella depositant ha acostumat de logar nengunes gents a cegar blat seu.
E dix que may ne ha acostumat de logar, car ells matexs los se cegaven per çò que no n'avien tants.

Interrogada si a ella depositant recorde que cegant en possessió d'en Soldevila, que és contigua a la sua, hagués nengunes gents que cegassen.
E dix que no li recorde.

Interrogada si ella depositant sab per què està presa.
E dix que no u sab, más pense·s que per unes noves que li digué la cort de un grapalt que deie havie tengut.

Interrogada si ella depositant ha tengut un galàpet.
E dix que may ne ha tengut.

Interrogada si ella deposant ha vist que en nenguna possessió sua se sie [6r] trobat nengun galàpet.

E dix que no sab que se n'hi hage trobat.

Interrogada si ella deposant sab que nenguns cegadors qui cegassen blat se'n trobassen nengun galàpet en possessió sua.

E dix que no u sab.

Interrogada quant temps ha que ella deposant se n'és anada en Cerdanya.

E dix que ans de les morts se n'anà.

Interrogada si se n'anà molts dies en Cerdanya ans de les mortalles.

E dix que no li recorde.

Interrogada si ella deposant ha aturat molt en Cerdanya.

E dix que no y ha parat sment.

Interrogada si ha molt que és tornada.

E dix que qualche mesos ha.

Interrogada per què se n'anà.

E dix que anà a sa filla en Cerdanya per servir-la, per quant li havien dit ere prenyada.

Interrogada si havie molt temps que la dita filla ere en Cerdanya.

E dix que no y ha parat sment.

Interrogada quant temps ha que [6v] les morts són stades en lo loch de Canilleu.

E dix que no y ha parat sment.

Interrogada si après que ella deposant se n'és anada en Cerdanya ha stat continuament fins ara en Cerdanya.

E dix que que no tornà de gran temps.

Interrogada si és venguda après en lo loch de Canilleu o en Andorre.

E dix que ella deposant tornà de Cerdanya e vingué en [±4] Canilleu fins que les morts vingueren en lo dit loch de Canilleu. E per les morts son fill la·n tragué, que no trigà VIII jorns, e que no y pogué pus aturar.⁶

6 que ella deposant tornà de Cerdanya e vingué en [±4] Canilleu fins que les morts vingueren en lo dit loch de Canilleu. E per les morts son fill la·n tragué, que no trigà VIII jorns, e que no y pogué pus aturar *afegit al lateral*.

Document 15

1489 juliol-agost. Erinyà

Enquesta del judici per bruixeria contra Beatriu de Conilo àlies Conilona d'Erinyà, presidit pel senyor de la varvassoria de Toralla.

O. ACA, Diversos, Sentmenat, Toralla, llig.1, doc.7

<Deposicions testimoniales>

Die ultima mensis julii anno a Nativitate Domini M° CCCC LXXX nono actum in loquo de Ariayono.

Johan de Riu del dit loch d'Arinyà, menor de dies, testis citat, jurat e interrogat de manament del manífich senyor mossèn Arau¹ Alaman de Toralla vervesor, senyor de las honors de Toralla e de Miralles dir veritat de e sobre lo qui serà interrogat. [1v]

E primerament fonch interrogat quines foren les rahons que-s digeren en la sagada del senyor, en la Pobla de Belví.

E dix que ell testis que los de Claveroll vengeren e digeren també: “Ço auries a saber, la egua te s'és morta, e anit la meteren a la cort e al matí no visqué dues ores”.

Interrogat qui eren los hòmens de Claveroll qui lo y digueren ha ell testis.

E dix que lo fill de Bascarbó e lo fill de Peret de Salvador de Claverol.

Interrogat los dits hòmens de [2r] Claveroll com o sabien que fos morta hera².

E dix ell testis que los dits hòmens li digueren que la veren com la trahien de fora, ço és lo pare de ell testis ab d'altres. E axí ell testis los respongué: “Loat sia Déu, axò bruyxes ho han fet”.

Interrogat qui hi avia present com los dits hòmens de Claveroll o digueren ha ell testis.

E dix que la senyora hi ere present, e Salvador de Masquarell, e Françoy de Cabrot, e dels altres que no-s recorda. [2v]

Interrogat si més rahons passaren ab los dits hòmens.

E dix ell testis que no, sinó que dix a la senyora en la sagada a la dita Pobla de Belví: “Per males gents aurem <de> lexar Ariyà”. E la senyora li respòs: “Aquexes males gents ferem-les-ne axir, e no-s calrà lexar de estar en Ariyà”.

Interrogat si passaren altres rahons més avant.

E dix ell testis depossant que no. [3r]

1 Segueix Rog<er> cancel·lat.

2 hera sense cancel·lar.

Interrogat sobre la mort de la egua, si té sospita en neguna persona de la vila, que la egua morta o aga fet negu<n>a persona de la vila.
E dix que no.

Interrogat que si la filla que li morí, si a sospita ni pensament que neguna persona de la vila ho age fet.
E dix que no ha sospita sinó que males persones ho auran fet, enperò no u pusch dir de sert quals çón.

Interrogat si més hi sap ni més hi voll dir.
E dix ell testis que no.

Generaliter aliter interrogatus et cetera.
E dix que no sinó que depossa per manament del senyor.

Ffuit sibi lectum et perseveravit fuit sibi ad iunctum scilencium. [3v]

Dicta die et anni

Johan de Riu del dit loch d'Ariyà, testis citat, jurat e interrogat de manament del dit senyor de dir veritat de e sobre lo que serà interrogat.

E tot primer fonch interrogat ell testis què sap com trobaren la dita egua morta en lo stable.
E dix ell testis que la trobaren tan feréstaga que espantà a son fill de ell testis. E que li exia la femta per los narills.

Interrogat què fonch après com veren la egua tan [4r] feretgossa.
E dix ell testis que un disapte a nit, ha hora de migantit, sentiren gran remor en lo stable. E la muller de ell testis li respòs la egua s'era enparadada. E ell testis li dix: “Laxau-la estar que les puses ho fan”. E après sa muller li dix: “Feu levar Jaumet”, fill de ell testis. E ell testis respòs: “Lexau-ho estar que massa és gran nit”. E com fonch en l'alba encara sentiren gran remor en lo stable a on era la dita egua. E ell testis dix a sa muller: “Cridau a Jaumet”, fill lur. E dix-li: “Pren lum e vegam la egua com està”. E lo fill anà envés lo stable e [4v] obrí lo stable, e la dita egua li esquí que lo spantà. E lo dit Jaumet tornà al dit son pare testis dient-li: “Senyor pare, la egua s'és endiablada”. E ell testis ab sa muller volgeren-hi anar, enperò fonch primera sa muller a lo stable. E dix al dit Jaumet que le y menàs³, e lo Jaumet respon: “No faré pas”. E la dita sa muller cuytà al establa e menà-la, e trobà que la femta li exia per los narills. E amenaren-la a mossèn Pere per veure si tenia avives⁴. E lo dit mossèn Pere li respòs: “Ores dich [5r] ara, e no la puch veure”. E lavons amenaren-la après a Barthomeu Cabrot que la pregontàs. E

3 Menar: Dirigir un animal i fer que vagi a un lloc determinat. (DCVB)

4 Avivassó: Multitud de cucs o animalons que es crien a la farina o altra matèria que es corromp. (DCVB)

dix-li Borthomeu: “No té d'aquex mal”. E d'aquí prenen-la e menan-la a Saradell per preguntar. E après ésser venguda de Saradell tantost fonch morta.

Interrogat si ell testis ha çospita que degú de la vila hage fet qualque mall a la egua que morís.

E dix ell testis que no de negú sinó del parlar que tothom fa. E dix que tothom parla de na Conilona. E que té openió que ella no u age fet, que ab sospita ne viu. E açò per las manases que fa com negú se baralla ab ella, [5v] que·s lexa dir: “Jo us en faré plorar” e moltes altres manases que fa a les gents.

Interrogat com li seguí ha ell testis la nit de Sent Johan de juyn prop passat ha ell e ha sa muller.

E dix que ans de migant poch més o meyns li vench al lit una dona, no sab qui és, enperò bé és ver que la gafà a la mamella. E aquella nit matexa se seguí que aquella nit matexa sa muller se sentí tota esclafada, que no·s pogué levar del lit fins la ageren perfumada ab erbes de Sent Johan. E ell testis que té un asgarayn en lo ventre [6r] que encara no·s pot senyar ni cordar.

Interrogat quines rahons li dix na Cabrota.

E dix que Déu li avia feta gràcia, que no avian poder ha ell testis ni a sa muller e s'ere segit a la egua, que ha ell ho a sa muller avien a matar.

Interrogat sobre la mort de la egua si ha sospita en altra persona.

E dix ell testis que no sinó per los parlás que na Conilona fa com se baralla ab negú, que·s lexa dir: “Jo us ne faré plorar”, e per aquells parlás las gents tenen sospita en ella.

Generaliter aliter interrogatus et cetera.

Et dixit quod non, e que deposite per manament del senyor mossèn Toralla.

Ffuit sibi lectum et perseveravit et fuit sibi ad iunctum scilencium. [6v]

Dicta die et anni in dicto loco d'Ariyà

Ffransoy de Cabrot del dit loch d'Ariyà, testis citat, jurat e interrogat de manament del dit senyor mossèn Toralla dir veritat de e sobre lo que serà interrogat.

E tot primer fonch interrogat ell testis què ha oit dir al fill de Johan de Riu en la segada del senyor en la Pobla de Bellví de na Conillona.

E dix que no res sinó que parlaren. E dix a la senyora que de més és aturar [7r] en Ariyà, que males gents los ne gitaven. E la senyora respòs e dix que no farien, que dar si a recapte⁵.

5 Donar recapte: ocupar-se, posar esment a una cosa, procurar que es faci o vagi així com cal. (DCVB)

Interrogat qui hi avia present.

E dix que Salvador de Mascarell, e lo fill de Bascarbó e Peret de Salvador, sobre la mort de la egua que ere morta. E tots en parlaven del cas com era morta. E avien sospita tots parlant que per males gents era morta. E no nomenaren negú sinó que de na Conilona o fa per los parlás, que ella mateixa se fa mall per lo parlar que fa, e met en sospita les gents com se lexa dir si·s baralla ab negú que li fassa negun anug: “Jo us en faré plorar”. E per aquests parlás les gents la tenen en sospita. [7v]

Interrogat si més hi sab ni més hi voll dir.

E dix que no.

Generalment interrogat et cetera.

E dix que no.

Interrogat com deposite.

E dix que per manament del senyor que l'a fet demanar.

Ffuit sibi lectum et perseveravit fuit sibi ad iunctum scilencium.

Die secunda mensis augusti

Pere Canut del loch d'Estavill de la baronia de Bellera, moço del senyor per a fer feyna, testis citat, jurat e interrogat dir veritat de e sobre lo que serà interrogat de manament del senyor.

E primer interroghat ell testis si era en la [8r] segada del dit senyor en la Pobla de Bellví com Johanet de Riu ni als altres qui eren ab ell parlaven de na Conilona.

E dix ell testis que no.

Interrogat si n'a hoït dir res de la dita na Conilona.

E dix que hoy dir en casa a la Pobla de Bellví com na Conilona s'ere baralada ab la mare del dit Johanet e que li avia morta la egua.

Interrogat com les dites rahons foren dites, qui avia, ni dites les dites rahons.

E dix que la senyora, enperò que no·s recorde que altri hi agés, més que moltes parlás e rahons se n'avia fetes, més no se'n recorda qui hi avia present, fins que en cassa se'n feya alguns parlás. [8v]

Interrogat si més hi sab ni més hi voll dir.

E dix que no.

Generaliter aliter interrogatus.

Et dixit quod non.

Interrogatus com deposite.

E dix que per manament del senyor, e que l'a fet citar.

Ffuit sibi lectum et perseveravit fuit sibi ad iunctum silencium.

Die tercia mensis augusti dicti anni

Anthoni Conill del loch d'Ariyà, testis citat, jurat e interrogat de manament del senyor dir veritat de e sobre lo que serà interrogat. [9r]

E primer fonch interrogat ell dit testis si sab negunes coses sobre la mort de la egua d'en Johan de Riu.

E dix ell testis que no y sap res sinó lo que ells matexs ne dien per sospites.

Interrogat si ell testis ha hoït dir res de na Conilona.

E dix que ell se barallà ab na Conilona. E après com se fonch baralat ell testis, la dita na Conilona li dix que lo·n faria plorar. E après a cap de dies se perdé⁶ un bou seu.

Interrogat si ell testis n'a hoït ni sap altres coses de la dita dona.

E dix que en temps passat, ell testis agé alguna baralla [9v] ab la dita Conillona. E en la baralla que agé ab ella, ella se le[x]à dir a ell testis com lo·n faria plorar, e li faria tenir mals ayns. E a cap de poch dies ha ell testis li murí un bou, de que li'n daren VI lliures. E mort lo dit bou, los goços que mengaren de la carn també moriren. E açò saben bé en la vila.

Interrogat quant pot aver que li seguí lo dit cars del dit bou.

E respòs e dix ell dit testis que pot aver entorn tres o quatre ayns poch [10r] més o meyns, que après l'ach comprat, no li durà en son poder ni mig ayn. E ha sospita que per causa de la baralla de la dita dona, per çon pler li segí la mort del dit bou. E après de la baralla no trigà molt a morir lo bou. E tén mala sospita.

Interrogat si ell testis n'a hoït dir negunes cosses de la dita dona na Conilona.

E dient ell testis com, estant cònsoll ell testis e Coll, estant cònsols de la vila, e la dita dona lo jorn de Sent Johan faya bugada. He ell testis ab lo dit Coll, cònsols, ne fayan rahons que mall era [10v] fet que en tal festa fes bugada. E perquè la dexalaven he·n digeren ells cònsols al senyor, dita dona tantost ne fonch felona. E lo senyor meté-la en la presó per lo tranquament de la festa <e> la dita dona se'n barallà ab ell testis e ab lo Coll, cònsols. E après lo sendemà de la festa de Sent Johan ara propassat, lo fill del dit testis li caygué de la escala de casa sua de ell testis. Que no y avia negú com caygué lo miyó, que ell testis ab los de casa sopaven, e lo dit miyó caygué. E après la dita dona se lexà [11r] dir que bé trobaria qui·ll gariria, que per la cayguda que féu lo miyó perdé la paraula. E axí matex en aquels dies, a Coll, comcompayó cònçol de ell testis, a una

6 Segueix la dona *cancel·lat*.

porcha que perdia molta sanch per la boqua e per la natura.

Interrogat si morí la porcha.

E dix que no, més encara no està gayre bé. E per totes aquestes cosses és tenguda en oppinó de les gents.

Interrogat si sap ni ha hoït dir com morí Pelicer.

Qui respòs e dix que ha hoït dir que en la feyna de la dita dona pres lo mall, e après morí. E açò [11v] per sospita de les gents és opinió que ella lo matà estant en la sua feyna.

Interrogat si sap res en lo fet de un asse de Johan de Riu de la Scala.

E dix que lo Johan de Riu se baralà ab la dita dona. E après a cap de tres dies al Johan de Riu li colbà lo somer que era caragat de garbas, que envides⁷ fonch a temps ha descaragar-lo que tantost fonch mort.

Interrogat que si més hi sap ni més hi vol dir.

E dix ell testis que no.[12r]

Generalment interrogat et cetera.

E dix que no.

Interrogat com deposse.

E dix que per manament del senyor qui l'a fet citar.

Ffuit sibi lectum et perseveravit fuit sibi adiuntum cilencium

Dicta die et anni

Anthoni de Cabrot del dit loch d'Ariyà, testis citat, jurat e interrogat de manament del dit senyor et cetera.

E tot primer fonch interrogat ell dit testis què sap ni ha hoït dir en lo fet de la mort de la egua del batle vell.

Qui respòs e dix ell dit testis que deya lo batle com [12v] fonch morta, que la stirasaven, que males gents lo y avien morta, tinent opinió.

Interrogat com lo dit batle vell deya que males gents la y avien morta, si nomenave negú.

E dix que no.

Interrogat si més hi sap.

7 Envides: ant. A penes, tot just. (DCVB)

E dix que no.

Interrogat si sap que negunes gents parlasen de la dita dona ni la tinguessen en opinió ni en sospita.

E dix ell testis que hoí dir a Jaume de Parisi, avia agut algunes [13r] rahons, la dita dona e lo Jaume Parisi.

E après si sap li segís negun desastre de res al Jaume de Parisi.

E dix ell dit testis que no se'n recorda.

Generaliter interrogatus et cetera.

Et dixit que no.

Interrogat com ell deposse.

E dix que per manament del senyor. E que és estat citat.

Ffuit sibi lectum et perseveravit et fuit sibi adiutum silencium [13v]

Dicta die et anni

Na Localia, muller d'en Johan de Riu del dit loch d'Ariyà, testis citada, jurada e interrogada de manament del senyor et cetera.

E tot primer fonch interrogada per lo sacrament que fet ha, què sap del fet de la egua.

E dix que un disapte vespre après la festa de Sent Johan de juyn propassat, en la nit ella testis sentí gran ramor en lo stable, pensant-se que la egua devia ésser enparada. E dix a son marit estant en lo lit abdosos, cridant-lo que dormia: “La egua se deu ésser emparada, que gran remor sent en lo estable”. E respòs çon marit que [14r] lexàs estar, que puces ho devian fer. E axí ella, congoxant-se molt de la sua egua, cridà a çon fill Jaumet: “Leva't, que gran remor sent en lo estable, la egua se deu ésser emparadada”. E axí çon fill Jaumet se levà e anà a veure la dita egua com estave, e trobà-la que li isqué a la porta, que l'espantà. E tornà-se'n dient: “Madona, la egua deu ésser endiablada, que gran por m'a fet”. E axí ella testis ab son fill anaren a l'establa com se fonch levada, e trobaren la dita egua en dolent punt. E tragueren-la del estable e perfumaren-la ab erbes de Sent Johan. E amenaren-la a mossèn Pere per conjurar-la si tenia avives, e a Borthomeu de Cabrot [14v] per lo semblant. E après amenaren-la a Saradell per conjurar-la si tenia lo mal major. E essent tornada la dita egua de Seradell tantost morí la dita egua.

Interrogada quines foren les rahons de ella testis e na Conilona com la trobà ab la erba que avia feta⁸ la vigília de Sent Johan, que avia feta ella en çò de ella testis⁹.

8 erba que avia feta *afegit a la interlínia*; egua *cancel·lat*.

9 que avia feta ella en çò de ella testis *afegit a la interlínia*.

E dix a la dita dona que: “Loat sia Déu, si jo fay la erba en ço del vostre, na Conilona, vós que dirieu?”. E après respòs ella dient: “Vela-us así, vela-us así”, lensant-la-y: “Prengaula-us”. E ella testis trobà lo batle e dix-li les rahons que ella testis avia agudes ab la dita na Conilona. E ella testis no·s gosa baralar ab ella, que tentost com s'i baralla los seguex algun dasastre. [15r]

Interrogada quines rahons agueren lo jorn de Sent Johan dels [±4] ab la dita dona, com ella testis se congoxave per causa de la festa que fóra bo que anassen a sagar, e perquè tranquaven la festa fessen dir una missa. E lavos la dita na Conilona li respòs: “No·m fareu vós fer feyna ni trenquar la festa”. E ella testis li respòs: “Negú no us mana tranquilhar la festa, que si la trenquam nosaltres, nós ho paguarem”. E la dita na Conilona respòs a ella testis: “No teniu vós tanta de senyoria de fer-me trenquar la festa”. E lavos ella testis li dix: “Més ne teniu vós, que feu la erba en ço del meu”. E lavos la dita na Conilona li respòs: “Yo hiré al senyor e metrem en [15v] son poder que·m proveu quina senyoria tinch yo sobre vós”. E axí ella testis anau-hi, e passaren moltes rahons entre elles abdues, e a sobre sobre la inquitat de la erba que avia feta en ço de ella testis na Conilona.

Interrogada si ella testis està en sospita que per la malavolentat e per la barella que aguere<n> abdues s'és segit lo cars de la egua.

E dix no és meyns de sospita. E per los parlás que ella fa com negú se barala ab ella. Més de certa siència no u pot dir, sinó que u ramet tot a Déu que sap què és.

Interrogada per lo sacrament que fet ha si sap que negú la tinga en sospita.

E dix que de la opinió, que tothom la té. E ara poch ha de la bugada, que Anthoni de Conill [16r] e Collet, cònsols, parlaven de la bugada lo jorn de Sent Johan que faya, se saguí cas hal fill d'en Conill e a la porqua de Collet. És en mala opinió de les gents e n'estan en sospita d'ella.

Interrogada si més hi sap ni més hi voll dir.

E dix que no sinó com sa beralla ab negú de la vila, los seguex qualque cas. Que a ella testis s'a saguit un cas de una néta, la quall morí que en la persona de la infanta xiqua, que havia qualque mig ayn com fonch morta, trobaren-li senyals sobre la persona de la infanta, en les espatles. E sospitaven-se'n que males gens no u agessen fet. [16v]

Generalment interrogada et cetera.

E dix que no, sinó que lo mal que n'an rebut ramet-ho a Déu tot.

Interrogada com deposse.

E dix que per manament del senyor.

Ffuit sibi lectum et perseveravit fuit sibi adiunctum scilencium

Dicta die III^a mensis augusti anno predicti

Johan Aparici del dit loch d'Ariyà, testis citat, jurat e interrogat de manament del senyor et cetera. [17r]

E tot primer fonch interrogat ell testis què sap sobre la mort de la egua del batle vell que ha nom Johan de Riu.

E dix ell testis que no y sap res sinó com los de casa de Riu tots complayen-se de la mort de la dita egua, e que males gens los ne meraxian mall.

Interrogat si los de casa d'en Riu nomenaven negunes gents que·l·ls aguessen fet aquell mal de la mort de la egua.

E dix que no.

Interrogat si sap ni ha hoït dir que negú com se baralla ab ella totstemp se saguex qualque cars.

E dix çap [17v] bé, que sa muller li dix que una vegada se barallà ab çon pare. E après com se foren baralats lo dit çon sogre, pare de sa muller, e la dita na Conilona. E la dita na Conilona li dix que no veuria lo cap del ayn lo dit çon sogre. E sagís après a cap de pocs dies, çò és a cap de tres mesos, lo dit çon sogre morí. E açò li rategué¹⁰ e contà-li sa muller que encara ell testis no avia la dita sa muller, sinó que per ella ho sap la dita cossa axí com lo y a contat. E via d'ella sap la dita cosa per sa muller, qui li avia comtat com morí son pare. [18r]

Interrogat si sap com li saguí sobre la mort del germà de ell testis, infant petit que morí, e què hi sap.

E dix que hoí dir a sa mare, que Déus aga, e a çon jermà lo major, que lo dit miyó cridà la dita na Conilona que volia beure, e ella donà a beure al dit miyó. E en la nit vinent pres lo mall, e morí après. E per aquesta rahó és tenguda en mala sospita de les gents per les coses que les gents ne dien com ab negú se baralla, com totstemp se saguix algun cars en aquels ab qui ella se barala. E per çò la tenen en molta sospita. [18v]

Interrogat ell testis què sap sobre la mort del somer de Johan de Riu, concunyat de ell testis.

E dix que hoí dir que la dita na Conilona se barallà ab lo cuiat d'el testis. E après al cendemà que ageren aguda la baralla, lo dit somer li morí. E lo dit son cuyat totstemp ha agut aquella apenió que ella ho féu. E de açò és fama pública per lo parlar que ella fa com se baralla ab negú, que après se saguix qualque cas a la persona que·s baralla ab ella. [19r]

Interrogat si més hi sap ni més hi voll dir.

E dix no.

10 Retre raó d'una cosa: donar raó, explicar aquella cosa. (DCVB)

Generalment interrogat et cetera.
E dixit quod non.

Interrogat com depossa.
E dix que per manament del senyor. E que l'a fet citar.

Ffuit sibi lectum et perseveravit et fuit sibi adinuctum cilencium

Dicta die et anni

Johan de Riu del loch de Ariyà, habitant en lo loch de Naens, testis citat, jurat e interrogat dir veritat de tot e quant ell serà interrogat de manament del senyor, trobant-se en lo dit loch d'Eriyà. [19v]

Que tot primer fonch interrogat ell testis per lo sacrament que fet ha, si ell testis ha agut sospita en na Conilona en la mort de çon pare.
E dix que hoc, atanent lo cars que·s seguí de la mort de çon pare, que·s barallà ella ab ell e après li dix que·ll faria plorar de vives làgrames. E axí a cap de pochs dies lo dit çon pare morí.

Interrogat sobre la mort del somer que ell testis se li morí, com se feu.
E dix que per lo semblant [±7] ell testis se barallaren ell e sa madastra ab ella, e après [20r] a cap de pochs dies li morí un somer que li'n dave Orteu de la Pobla LXV sous. E és cosa serta com negú se baralla ab ella tantost se lexa dir, que ella diu après que·ls farà plorar, e après se saguix qualque cars ab los qui·s baralla ella.

Interrogat si més hi sap ni més hi voll dir.
E dix que no.

Generalment interrogat et cetera.
E dix que no.

Interrogat com depossa.
E dix que hoc, per manament del senyor.

Ffuit sibi lectum et perseveravit fuit sibi adiunctum cilencium [20v]

Dicta die et anni

Jaume de Sent Andreu àlies Aparci, dicti loci de Ariyano, baiulus, testis citatus, juratus et interrogatus de mandato magnifici domini et cetera.

Et primo fuit interrogatus ell dit testis què sap ni què ha hoït dir sobre lo fet de la mort

de la egua d'en Johan de Riu.

E dix que res no y sap sinó per oyda dir algunes perçones qui·n murmuraven com la egua fonch morta.

Interrogat quines persones ne parlaven.

E dix que los de la casa del batle vell, qui·s clamaven que males gents los ne metien mall. Enperò no nomenaven neguna persona.

Interrogat si per altres persones n'a oyt dir res.

E dix que a na Monsarada ne parlave que en dies passats a la [21r] dita na Conilona deya: “Gran gitar mich volen, jo·ls faré prou de mal de luyn que de prop”. E aquestes paraules li dix la dita Monsarada a ell testis que·s lexave dir la dita na Conilona.

Interrogat quines foren les manases que na Conilona li faya ha ell testis.

E dix que un jorn no·s recorde, que ell testis dix al dit çon fill que anàs a fer feyna. E lo seu fill li dix a ell testis que no li anare en res, que la dita na Conilona los faya males porfetes¹¹, de que lo dit miyó ne pres por. E dix a ell testis: “Senyor pare, anau al senyor e digau-lo·y”. E axí ell testis no creya lo dit çon fill, anau a damanar a la nora de na Conilona. E la dita nora atorgà-lo-y com sa sogra ho avia dit. E axí lo dit miyó n'estave ab por, dient-li: “Ves, que yo·n parlaré ab lo senyor”. [21v]

Interrogat com morí lo pare de ell testis.

E dix que lo dit çon pare sopà en casa de la dita Conilona. E ere sans e alegre, e al sendemà lo pres mall. E malanegà de la festa de Sent Martí fins a la festa de Sent Illari. E al cap derer¹² morí, e tenint opinió que en casa de la dita na Conilona pres lo mall. E l'an tenguda en opinió, enperò deu ella ho saber, com és mort lo dit çon pare de ell testis.

Interrogat si sap en quina manera morí çon jermà, miyó que ere com morí.

E dix que la dita na Conillona s'era baralat ab ell dit testis sobre sertes figes que lo encolpave se avia mengades ell testis. E ell testis escusant-se'n, [22r] e la dita dona tenia porfídia que u avia fet. E la dita Conilona dient a ell testis que las li fera aver saguentes¹³. E après a cap de dies, que ell testis fonch vengut fora la vila, trobà la mare de ell testis a les portes de la vila dient-li: “Males figes has vices, que ton jermà Guillem és mort”. E ell testis complayent-se, e dix: “O mesquí, bé çé que no és mort”. E après lo Bastart d'Aulàs li dix: “Bé çou òmens, més si tant m'i anave com a vosaltres, yo cé com o faria”. E informant-se com ere mort lo dit çon jermà sabí que avia mengat e begut en casa de la dita Conilona, e après lo dit infant se clamà del cor. En tant que a cap de dies fonch mort, tenint opinió que al mengar que avia fet en casa d'ela, l'avia mort. [22v] E après, ans lo dit miyó no morís, ella se n'anà fora la vila, e estigí uns dies que no tornà.

11 Porferir o proferir: 1. ant. Oferir; manifestar-se dispost a fer o donar una cosa. 2. Pronunciar, dir perceptiblement. (DCVB)

12 A's cap darrer: per últim, a la fi. (DCVB)

13 Probablement derivat de saguer (sac ple o paquet pesant de la càrrega que es penja sota la saga del carro), amb el sentit de “faria que li pesessin”.

E com fonch tornada así a la vila, sabent que lo miyó ere mort, ella dix: “Si yo hi fos, no fora mort”. E açò li ohiren dir moltes gents de la vila.

Interrogat què sap ell testis sobre la mort de çon sogre, Johan P<e>licer.

E dix que ell no ere en la vila, més digeren-lo-y que avia mengat en una feyna prop la vila. E après ell baxà de Toralla enfora a la vila de Ariyà e trobà l'ome fort malaut. E dix-li ell testis: “Què és açò Johan?”. “Vet-ho que l'altre jorn me volien matar e no poguí morir, e sert ara mort çó”. E ell dit testis parlà ab lo rector mossèn Mateu Carrer. E dix-li lo dit mossèn Mateu: “Cors sagrat de Jhesuchrist, la Conilona li a port<at> ous al dit Pelisser metzinats, que eren tan negres com un carbó”. [23r] E açò no lo y hoy dir ell testis una vegada, más moltes ho dix ha ell testis.

Interrogat més com se sabé lo mall del dit Pelisser.

E dix que aportaren l'aygua a·n Bernat de Monich. E lo dit Bernat de Monich demanà al qui aportà l'aygua, que ere Anthoni Conill quondam, e dix lo dit Anthoni Conill que ere de Johan Pelisser. E lavos respòs lo dit Bernat de Monich: “Bon recapte té, bé l'an avengut”. E sab ell testis que lo fill del dit Pelisser pres dels ous, que·n mengà un bosí. E tanbé se'n cuydà morir, sinó que lançà lo bosí. E axí no ach tant poder de fer mall com féu al dit son pare.

Interrogat si més hi sap ni més hi voll dir.

E dix que moltes pèrdues ha fetes ell testis, que [23v] pot ésser que no age moltes sospites, enperò que se'n ramet tot a Déu.

Interrogat si més hi sap ni més hi voll dir.

E dix que no.

Generalment interrogat et cetera.

Et dix que no.

Interrogat com deposse.

E dix ell dit testis que per manament del dit senyor.

Interrogat si és estat citat per fer la present deposició.

E dix que hoc, que lo senyor l'a fet citar.

Ffuit sibi lectum et perseveravit fuit sibi adiunctum scilencium [24r]

+ Jhesus +

Die martis III^a mensis augusti anni predicti

Monsarada, muller d'en Jaume Conill del loch de Toralla, habitant en lo loch d'Ariyà, testis citada, jurada et interrogada et cetera.

Et tot primer fonch interrogada ella testis què sap en la mort de la egua del batle vell Johan de Riu.

E dix que no hi sap res.

Interrogada si ella testis si hoy dir a la dita na Conilona que digés, com se baralava ab negú, que ella si deya “gran gitar mich volen”, e encara que ella sia fora de la vila, ni sia a Salàs, ni a la Pobla, ni en altra loch, que ella sabrà tot quant si farà.

E dix que sertament ella testis lo y ha hoït dir a la dita na Conillona. [24v]

Interrogada que un jorn en dies passats, ella testis venia de la font en la ora baxa ab lo fill del batle vell, Johan. E encontraren-se <a na Conilona>, ella testis e lo dit fill Johan. E amenave un rosí ab una egua sua. E amena-u tot lo dit Johanet, e la dita na Conilona dix-li: “Bé n'ages tu, que m'as menat lo rosí. No u farian tots axí, que prou mich volen mall. E entenge-u qui entendre'm vulla”. E ella testis respòs: “No sé si u diu per mi, que así no ha sinó Johanet e yo”. E la dita na Conilona agé rahons ab ella testis. E deya: “Per aquest cop jo·ls ne faré plorar”. E ella testis respòs-li: “Mala us sou levada, que lo diable vos fa parlar”. E ella li respòs que anàs al diable ella. E axí ella testis va-se'n anar e lexà-la estar. E après departiren-se. E fa estar en sospita les gents per sos mals parlás que ella fa. [25r]

Interrogada si ella testis sap que manasàs al batle vell.

E dix que no u sap, més per los parlás que fa, diu que li volen mall. E alre no y sap.

Interrogada si més hi sap ni més hi voll dir.

E dix que no.

Generaliter interrogata et cetera.

E dix que no.

Interrogada com deposse.

E dix que per manament del senyor. E que l'a feta citar.

Ffuit sibi lectum et perseveravit fut sibi adiunctum scilencium

Dicta die et anni

Barthomeu de Cabrot del loch d'Ariyà, testis citat, jurat e interrogat de manament del dit senyor et cetera.

E tot primer fonch interrogat ell testis si sap ni ha hoït dir de la mort de la egua d'en Johan de Riu, batle vel. [24v]

Qui respòs e dix que no, sinó com la egua fonch morta que se'n complayen molt. E que males gents ho avien fet. Nomenaven neguna persona. Açò deyan los de la cassa del dit batle vel.

Interrogat si per les manases que ella fa na Conilona ni fes, se saguís negun cars a negú.
E dix que no sinó que com se baralla ab negú los fa moltes manases ab los qui·s baralla.
E ne stan ab sospita.

Interrogat si ell testis sap ni ha oyt dir que fos en opinió que ella sabia en la mort de Peliser.

Qui respòs e dix ell dit testis, que bé ne fayan parlás les gents per sospita.

Interrogat si sobre la mort d'en Johan de Riu si hoy dir sobre la mort si·n tenian [25r] en sospita la dita na Conilona.

Qui respòs e dix que tot fonch opinió de gents per les manases que la dita dona los faya.
E com se'n saguia lo cars a les persones que·s baralaven ab ella, com se sagia qualque cars ne sospitaven d'ella.

Interrogat si ell testis sap ni ha hoït dir res de la mort del Guillem, jermà de Aparisi.

Qui respòs e dix ell testis que bé oy dir que lo dit miyó ere mort de fet. E que begué en cassa de na Conilona e·s seguí lo cars del fadrí, e que morí après. E per çò ne segí lo cas, per causa del beure del fadrí.

Interrogat de la baralla que aguí ab Johan de Riu de la Esqualla.

E dix que per los parlás que fa la dita dona se sagex algun cas, e de açò tots ne estaven ab sospita com ha dit damont, per les males profertes als qui ella se baralla fa. [25v]

Interrogat si més hi sap ni més hi voll dir.

E dix que no.

Generalment interrogat et cetera.

Et dixit que no.

Interrogat com deposite.

E dix que per manament del senyor que l'a fet citar.

Ffuit sibi lectum et perseveravit fuit sibi adiunctum cilencium [26r]

Dicta die III^a augusti anni predicti

Sibilia, muller de Johan de Riu, àlies de Parici, testis citada, jurada e interrogada de manament del dit senyor et cetera.

E primerament fonch interrogada si sap ne ha hoït dir res en la mort de la egua.

E dix que no.

Interrogada si ella testis si sab, com son pare morí, si sab quom se seguí la sua mort.

E dix que en veritat està que çon pare de ella testis se barallà ab an Conilona e cap de

temps fonch malaut. E durà-li molt la malautia e a cap de temps morí. E axí ella e tots sos jermans n'estigeren en sospita com fonch mort que per causa de la barala ere mort. [26v]

Interrogada com se seguí la baralla de çon jermà de ella testis ab la dita dona. E dix que no se'n recorde com vench sinó que la dita na Conillona li dix que ans de quatre jorns lo n faria plorar. E après dels dits jorns morí lo dit çon jermà.

Interrogada si res hi sap ni més hi voll dir.
E dix que no

Generalment interrogada et cetera.
E dix que no.

Interrogada si fonch citada.
E dix que hoc e que de posse per manament del senyor.

Ffuit sibi lectum et perseveravit fut sibi adiunctum scilencium [27r]

Dicta die et anni

Sibilia muller de Fransoy de Crabot, testis citada, jurada e interrogada dir veritat la quall sobra de tot çò e quant serà interrogada, de manament del senyor mossèn Toralla.

E tot primer fonch interrogada ella testis què sap ni ha hoït dir com és morta la egua de Johan de Riu.
E dix que no y sap res.

Interrogada si sap ni aga oit dir als de casa del dit Riu, que digessen que de la mort de la dita egua, que digessen que gens los ne metia mall.
E dix ella testis que no. [27v]

Interrogada si ella testis ha hoït dir que ella, com ha ramor ab negú, què diu la dita Conilona.
E dix que bé l'a vista balarar ab moltes gents e lls fa après de males manases.

Interrogada per lo sagrament que fet ha si sap ni ha oyt dir que per la baralla que la dita na Conillona fa ab negú si a hoït dir se'n sagischa negún cars après.
E dix que bé fa manases. Que ella custuma de manasar a les gents e per son parlar fa estar ab dupte la gent de la vila. [28r]

Interrogada si més hi sap ni més hi voll dir.
E dix que no.

Generaliter interrogata et cetera.

E dix que no.

Interrogada si és estada sitada.

E dix que hoc, e que deposse per manament del senyor.

Ffuit sibi lectum et perseveravit fut sibi adiunctum scilencium

Dia V mensis augusti anni predicti

Na Dolça, muller d'en Barthomeu de Crabot, testis citada, jurada e interrogada de manament del senyor et cetera. [28v]

E primer interrogada ella testis què sap ni ha hoït dir com morí la egua d'en Johan d'Arill¹⁴ batle vell.

E dix que no y sap neguna cosa sinó que oy dir a Localia, muller del dit Johan de Riu, que la egua vench de la Pobla de Segú, e que·s menyà una garba de civada. E après en l'altre jorn, que ere lo diumege après, quala ora de la nit, sentiren gran remor a on estave la egua. E que dues ores ans del jorn la portaren al marit de ella testis per cunyurar-la si tenia avives, pensant-se que tenia aquell mall. E après manaren-la a Seradell. E com la tornaren no visqué en espay de dues ores. E com la agera escorxada, trobaren lo bot tot fes¹⁵. Ella testis no u viu sinó per lo parlar que·n fayan aquells qui ho [29r] veren com fonch escorxada e morta, que la obriren per saber quin mall avia agut.

Interrogada si en aquells abans no morís la egua, si na Conilona avia agudes negunes baralles ab neguns de casa del dit Johan de Riu.

E dix que no, sinó que tenia un bou malaut de son fill Ferrer, e volia la erba. E na Localia, muller del dit Riu, encontrà la dita Conilona que faya la erba en sò dell seu. E axí na Localia se barallà ab la dita na Conilona, e sobre la erba ageren de males noves abdues¹⁶. E que na Conilona avia dit ha ella testis que na Localia li avia dit que gran senyoria avia sobre ella. E [29v] no li dix alre de aquestes rahons.

Interrogada si ella testis sap ni ha hoït dir que per rahons ni baralles que ella testis agés ab negú se sagís neguns desastres.

E dix que en vida de mossèn, qui Déus aga, se barallà no sap ab qui. E que mossèn, hoint lo mall parlar que faya li dix: “Na bruja, tall per quall¹⁷! Si vós no calau jo us faré cremar e ventar la pols per los tusals”. E lavos la dita Conilona calà e entrà-se'n en cassa. E que ella testis sap que de moltes altres baralles a agudes ab moltes gents de que

14 *Per de Riu. Error de l'escriptent,*

15 Fes: 1. Obert amb un tall llarguer. 2. Esquerdat, que té un tall primíssim que no arriba a produir separació de parts. (DCVB)

16 Tenir (o haver) noves: tenir converses llargues, discussions. (DCVB)

17 Esser un tal i un qual, o un tal per qual: Esser una persona d'escassa solvència, de no gaire bon nom. (DCVB)

se n'ha segits casos. E l'altre dia, ara proppassada la festa de Sent Johan, se barallà per la bugada ab en Conill e Coll, cònsols de la vila, e dexalaren-la. E perquè la [30r] dexalaren ne feren clams al senyor. E baralaren-se ab ella e manasà'ls, de que·l·ls saguí que al Conill se anbalsà¹⁸ un fill de la escala, e al Coll la porqua, que li exia sanch per la natura <e> per la boqua. E que està en oponió de les gents per les baralles que ha ab negú, com après se seguix algun cars ab los qui ella se baralla.

Interrogada si de la mort de Johan de Riu, pare de Aparici, com morí, ni de la mort de Pelicer.

E dix que de la mort de Johan de Riu no sap res que n'hoís dir, més de Pelisser bé sap que hoy dir que a la feyna de na Conilona avia mengat ous fregits e que alí avia pres lo mall per mengar-los. E après [30v] que l'ach pres mall per mengar los ous, a cap de dies no trigà molt, morí lo dit Johan Peliser.

Interrogada si ella testis si sap ni ha oyt dir com morí Guillem, jermà de Aparici.

E dix que son fill de ella testis, Anthoni, e lo dit Guillem, mengaren priyons abdosos ensemps, e après begeren aygua e vengeren-se'n en la vila. E lo miyó Guilamet vench, <e> après com fonch a la vila avia set. E la dita na Conilona li dix: “Què fas Guilamet?”. “Volria beure”, e “No reches¹⁹ mare vina, que yo te'n daré”. E dona-li a beure, metent-lo-se'n en casa. E après se seguí que lo dit miyó morí no passà dos dies. E que avien-ne sospita sa mare del miyó. [31r] Enperò la dita na Conilona no ere en la vila com lo miyó morí. E ella dix: “Si yo hi fos estada no fóra mort lo miyó”.

Interrogada si més hi sap ni més hi voll dir.

E dix ella testis com a na Cabrota moriren dos fills. E a la naxensa exien bé e a cap de dies li morien. E avia sospita que persones que eren en lo seu part ne metian mal. E la dita na Conilona ere en lo seu part. E axí ella testis ho hoí dir e·n murmuraven en la vila.

Interrogada si més hi sap ni més hi voll dir.

E dix que no. [31v]

+Jhesus+

Die VI mensis predicti et anni

Johan de Monich batle de Seradell, testis citat, jurat e interrogat dir veritat de e sobre lo qui serà interrogat de manament del senyor mossèn Toralla et cetera.

E tot primer fonch interrogat ell testis per lo sagrament que fet ha si sap ni ha hoít dir com s'és seguida la mort de la egua d'en Johan de Riu, batle vell.

Qui respòs e dix ell, dit testis, que hoy dir al fill de Johan de Riu, que li dix ha ell testis,

18 Esbalçar: Estimbar; llançar avall d'un balç o d'altre lloc molt alt. (DCVB)

19 Recar: Saber greu, causar sentiment de disgust una acció, una pèrdua, un mancament. (DCVB)

que la egua era morta, e que males gents li'n metien mall. [32r]

Interrogat si ell testis hoís dir que negú se clamàs <que> per manasses que na Conilona fes a negú se seguís negun cars.

Qui respòs e dix ell testis que no, sinó que hoy dir a Jaume de Parici de alguns parlàs que ella faya, que en aquelles persones se saguí alguns cassos. Enperò no y parà gayre esment en les cosses que li deyan.

Interrogat si ell testis n'a hoït dir a negú negunes altres cosses de la dita na Conilona.
E dix que no.

Interrogat si més hi sap ni més hi voll dir.
E dix que no.

Generaliter interrogatus et cetera.
E dix que no.

Interrogat com deposite.
E dix que per manament del senyor.

Ffuit sibi lectum et perseveravit fut sibi adiunctum scilencium [32v]

Dicta die et anni

Thomàs de Parici del loch de Seradell, testis citat, jurat e interrogat et cetera.

E primer interrogat si sap ni ha hoït dir sobre la mort de la egua del batle vell de Ariyà com s'és seguida.

E dix que no u sap.

Inetrogat si en temps passat ni los de la cassa del dit batle ne fessen clamós neguns.
E dix que Johanet fill del batle vell deya que males gents los ne metia mall.

Interrogat si sap ni ha hoït dir que en temps passat la dita na Conilona agés remós ni males parles ab negunes persones.

E dix que no sinó que ha hoït dir que sa muller [33r] li dix que s'ere barallada ab l'altre marit seu, Johan de Riu. E après de la baralla se lexave dir que ella los ne faria plorar de vives làgrimes. E après a cap de dies se morí lo dit Johan de Riu, marit primer de sa muller.

E après se barallà ab la dita dona, e dins poch dies, estant ell testis ab la dita sa muller ensemps en lo lit, dix-li, que-s playa: “Ay ay que na Conilona me'n porta! No la veheu?”, que ere hora de miganyit; dient la dita sa muller, li deya ha ell testis: “No la veheu? Que vele-us aquí, que se m'enporta!”. E ell testis no veyà res sinó ella que-s

complaya. E ell testis agafà sa muller e abrasà-la dient: “Mesquina, vegau que·m voll pendre!”.

E tots temps que·s barale ab nagú, tots temps [33v] los seguix quanque cars.

E en vida del senyor, qui Déus perdó, la dita na Conilona, per la baralla que havia aguda ab la dita sa muller com dix, per la baralla que vos agés ab lo dit çon marit primer, dient: “Jo us ne faré penedir”. E axí après seguí lo dit primer marit. E la dita na Conilona se mes en poder del dit senyor, que Déus perdó, <e> pres sa muller dient-li que sa muller li provàs lo que avia dit. E après, a pregàries de algunes gents, lo senyor les soltà per amor de los parents d'ellas abdues.

Interrogat si sap ni ha hoït dir com morí çon jermà Guilamet, infant petit.

E dix ell testis [34r] que en temps passat hoy dir a la mare de ell testis que la dita na Conilona avia dat priyons al dit son Jermà Guillamet, que tantost en poch de temps tenien opinió que, per lo mengar que havia fet, morí. E pres per alò lo dayn com se saguí lo cas de la mort.

Interrogat si sap ni ha hoït dir de la mort de Johan Pelisser, com morí si sap que digessen que en la sua feyna de la Conilona menjàs ous, si oy dir que per causa de aquell mengar morís lo dit Pelisser.

E dix que de fi en fi no se'n recorda, més bé u hoy dir que per causa del menjar dels ous ere mort.

Interrogat que en temps passat se seguí una baralla entre lo filastre [34v] de sa muller, Johan de Riu, e la dita na Conilona, e après de la baralla li morí un somer a plan d'Oliver, que tirave garbes lo dit Riu e morí.

E dix que hoch que ho ha oit dir a sa muller e ha altres ell testis.

Interrogat si sap ni ha hoït dir d'altres se clamesan de la dita dona.

E dix que no.

De manases que ha fetes <a> altres persones.

E dix que no se'n recorde.

Interrogatus si més hi sap ni més hi voll dir.

E dix que no.

Generaliter interrogatus et cetera.

E dix que no.

Interrogat que depossa per manament del senyor

Ffuit sibi lectum et perseveravit fut sibi adiunctum scilencium [35r]

Dicta die et anni predicti in dicto loco de Ariyano

Bernat de Vilaspassa del loch de Saradell, testis jurat e interrogat de manament del senyor et cetera.

E primer fonch interrogat ell testis si sap ni ha hoït dir sobre la mort de la egua de Johan de Riu, batle vel.

E dix que no res sinó que fonch dit a la sagada del senyor, a la pobla de Belví, que hoí dir que dix Salvador de Carió a Johanet fill del dit Riu: “Ga saps com la egua se t'és morta”. E lavos lo dit Riu respòs: “Ja u sé”, e dix lavos: “Per lo cap de tall, senyor, males gents nos ne meten mall”.

Interrogat si sap ni ha hoït dir que na Conilona barallant-se ab negú [35v] se age segit a negú allgun cas.

E dix que ben ho ha hoït dir que si·s baralla ab negú la dita dona se saguex algun cars, <e> stà ab sospita de gents.

Interrogat si sap ni a hoït dir com era mort lo Guillamet jermà de Aparisi.

E dix que no sinó perquè n'Aparici n'avia esment pochs dies ha que lo dit çon jermà morí en los brasos del bastart d'Aulàs, e perquè avia mengat en cassa de la dita na Conilona a cap de uns dies morí. E açò li dix Aparici ha ell testis. [36r]

Interrogat si sap ni ha hoït dir res altre de la dita dona.

E dix que no sinó dels mals parlás que la dita dona fa.

Generaliter interrogatus et cetera.

E dix que no.

Interrogat com deposite.

E dix que per manament del senyor, que l'a fet citar

Ffuit sibi lectum et perseveravit fut sibi adiunctum scilencium [36v]

<Interrogatori de l'acusada>

Die sabbati VIII^a mensis augusti anni predicti

Beatriu, muller d'en Borthomeu Conilo del loch d'Ariyà, delada, se sia messa en poder del magnífich senyor mossèn Aranan de Toralla, senyor dels honors de Toralla e de Miralles, per sarta collpa en que ella és encompalda²⁰. E lo dit senyor, volent provehir en aquest fet per los remeys de justícia, pren la deposició de la dita Behatriu sots la forma segent:

20 *Per inculpada.*

E tot primer fonch interrogada ella deposant migansant sacrament [37r] en les cosses qui serà interrogada, al interès seu sense sacrament, al interès dels quals serà interrogada depossarà ab sacrament.

Interrogada ella depossant per quina rahó s'és messa en lo poder del dit senyor.

Qui respòs e dix ella deposant que un jorn, era ora baxa, vench en Cosma a casa sua e dix unes semblants paraules: “O de la nau”, e entràs-se'n per cassa ab lo falcó en lo puy. E dix: “Beranau? Jo·ls vos faré amargar, que un parent vostre m'a dit que vós aveu morta la egua del batle vell”. E ella depossant li respòs dient-li: “Vós o aquella persona qui u diu, ne ment per la barba”. E demanà [37v] al dit Cosma: “Lo senyor és en casa?”. E respòs lo dit Cosma dient-li ha ella deposant: “No. Si tall cosa és veritat, anau-vos-ne als XXX diables; si no, feu-vos-ne neta”. E ella depossant li dix: “Al senyor me'n vull anar”. E dix lo dit Cosma, la pres per lo bras dient-li: “No. És ora ora²¹ sabrem aquestes cosses com se són dites”. E la dita na Conilona estigué que no anà al senyor pus sabé que no y era.

E après lo sendamà vingué son fill major Pere e dix-li ella deposant: “Tals rahons se diu de mi”. Respòs-li çon fill dient-li: “Ga les sé”. E dix-li ella: “Com les saps tu?”. [38r] Respòs çon fill dient-li a ella deposant com la senyora les li avia dites a la Pobla de Belví. E que per lo semblant li dix çon fill Johanico. que estant a la porta del sabater mestre Anthoni a la Pobla de Bellví, que li sobresolave unes sabates mestre Anthoni, la senyora <que> saya a la porta de casa sua cridà: “Johanico vina así”. Ell anà a la senyora e la senyora li dix semblants rahons, com lo dit çon fill li avia drets. Però que la senyora les dix al dit Johanico, e lo Jonico les retegé ha ella depossant les dites rahons que çon fill Pere li ach dites, com deyen que ella avia morta la egua.

Interrogada si més hi voll dir.

E dix que no de la dita rahó del que ha dit.

Interrogada si sap ni ha oyt dir com és mort Johan de Riu de la Scala com morí.

E dix que no u sap.

E si après [38v] de la mort de barallà ab sa muller.

E dix que hoc, que un jorn se balararen ela e dita sa muler. Dix la dita muller de Johan de Riu que ella avia ajudat a morir Johan de Riu çon marit. E ella dita deposant Conilona se mes en poder del senyor, qui Déus perdó, e prengere-les abdues lo senyor. E tingé-les preses dos o tres jorns e les soltà après, escusant-se la dita muller de Johan de Riu que felonía li n'avía fet lo que avia dit.

Interrogada que après dels dies de la baralla se morí un ase del fill del dit Johan de Riu, e que morí après.

E dix que no y sap res en la mort del ase.

21 Ésser hora (d'una cosa): ésser el temps oportú, convenient, per a tal cosa. A hora horada: a temps just, gaire-bé fent tard. (DCVB)

Interrogada si en la mort de Peliser si sap [39r] res.

E dix que no, sinó que és ver que ella deposant agué lo dit Peliser en una feyna de clotar. E dient-li que begés. E lo dit Peliser li dix que no poria beure ni mengar, que lo dia passat avia fet lo capdayn de çon pare e que mengà tanta de carn, e que no poria mengar. E après ella deposant feu-li beure un poch de brou. E anà après a la dita feyna de clotar e treballà molt en la dita feyna, que s'alesà²². E axí ella depossant, provahent lo tan gran treball que lo dit Pelisser faya, li ajudà a tirar la palla. E ere-y present son fill del dit Pelisser. E après a berenar los fregí ous. E perquè no avia volgut mengar hi meté pebre perquè ne mengàs mior. E axí berenaren tots plegats, ella deposant e lo dit Pelisser e çon fill [39v] e alguns miyons que eren ab ells tots. E al vespre com foren tornats a casa sua lo dit Pelisser no pogé menyar. E com venia de la feyna dix lo dit Pelisser que paria que la vila se li metés en torn. E axí ella depossant li aportà a cassa sua un parell d'ous, que mengàs. E no volgé mengar sinó un poch.

E sobre lo fet del miyó Guilamet de Pari<ci>.

Que ab los seus miyons avien mengats priyons, e après begueren tots, los seus e lo dit Guilamet, que se'n prengeren ells matexos, que ela se saia a la porta. Que tenbé se destrenparen los seus que avien mengats dels priyons ab lo dit Guilamet de Parici. E après de açò ella vengué de Baén sabent [40r] que lo miyó Guilamet ere mort. Ella deposant dix-los: “Si li agessen fet çò que yo he fet als meus, que los doní oli ab sendra ab vi a beure, los hi e fets lensar los priyons sensés als meus miyons”.

Interrogada si més hi sap que vulla dir.

E dix que no.

Ffuit sibi lectum et persaveravit [40v]

<Deposició testimonial de Guillem Coll>

Die XI mensis predicti augusti dicti anni.

Guillem Coll, testis citat, jurat e interrogat et cetera.

E tot primer fonch interrogat ell dit testis que s'avia hoït dir de la egua del batle vell qui l'a mort.

E dix que no y sap res, sinó que los de cassa del batle vell se'n rencaraven dient que males gents los ne metien mall, no anomenant negú.

Interrogat si sap ni ha hoït dir que age agut ab negú baralla la dita Conilona. E dix que no [41r] ho sap, perquè no tura en vila.

22 Lassar: Cansar, fatigar. (DCVB)

Interrogat per lo sacrament que fet ha si sap ni ha hoït dir que la dita na Conilona age agut remor ni noves ab negú.

E dix que no.

Interrogat si en la festa de Sent Johan de juyn, que ell com a cònsoll ni hen Toni de Conill cònsoll, agés la dita Conilona neguna bara<lla> ab ells com l'acusaren per la bugada.

E dix que no, sinó que li avian dit ha ell testis que ella braveyave com l'avien acusada de la bugada que faya lo jorn de Sent Johan pus prop passat. Perquè eren cònsols ell testis e Anthoni Conill, e per l'ofici que tenien de cònsoll, avien esquivar tals cosses. E per çò la dita dona brevegave contra ells. [41v]

Interrogat si après del qui brevagave la dita dona Conillona, si sap ni a hoït dir que après de la baralla si saguís res en persones ne bèsties de casa de ell testis.

E dix que al matí après de la qui la dita brevegave contra ells cònsols, se seguí que al matí la muller de ell testis trobà la porcha més morta que viva. E axí ell testis ho hoy dir a sa muller com en la nit se trobàs bé. E açò li dix sa muller com fonch vengut fora la vila, enperò que deu ella saber com se féu. E que en aquells dies matexs caygué lo fill del altre cònsoll Anthoni Conill per la scala avall de casa sua. [42r]

Interrogat si més hi sap ni més hi voll dir, que per manases que la dita Conilona age fetes a negú, se age segit negun cars a negú.

E dix ell testis que no.

Ni sap que fos tenguda en opinió de negú.

Dient que no u sap.

Generalment interrogat et cetera.

E dix que no.

Interrogat com deposse.

E dix que manament del dit senyor, qui l'a fet citar per fer la present deposició.

Ffuit sibi lectum et perseveravit fuit sibi adiunctum scilencium.

Document 16

1499 abril. Andorra la Vella
Fragment del judici per bruixeria contra Dolça Narbona de Vila

O. ANA, Tribunal de Corts, doc.1874

<Deposicions testimoniais>

Die XIII mensis aprilis anno a Nativitate Domini M° CCCC° LXXXX VIII°

Antonia uxor Giraudi, textor loci d'Ancamp, testis, deponens et cetera.

Et primo fuit interrogata si ela deposant <coneix> na Dousa Nerbona de Vila.
E dix que hoc.

Interrogada com la conex.
Et dixit perquè li és veïna, estan tots en una parròquia.

Interrogada si sab ni ha oyt que tingue fama de ésser metzinere ni bruja.
E dix que no, sinó del que a donat a menjar a la fila de Bertran Areny.

Interrogada què n'a oyt dir de la fila de Bertran Areny.
E dix que ha oyt que dita Dolsa l'avie convida<da> a ca sua a menjar i a beure¹, que ploie o nevave, e que l'avie metzinada.

Interrogada a qui u ha oyt dir.
E dix que a la germana de la ditta fila de Bertran Areny anomenada Casala.

Interrogada si n'a oyt dir alre per fama.
E dix que no.

Interrogada si ela deposant sab que sàpie gorir de mal de mascle o de mal de mare.
E dix que una vegada, les festes de Nadal agut hun an, que dita Dousa li féu algunes medacines. E que qualque hun an ha se'n portà dos trossets de camisa en dues vegades, e que la hu li tornà e l'altre se aturà.

Interrogada si li dix ditta Dolsa en quina forma feie les medacines e la camisa.
E dix que no lo y [1v] dix.

Interrogada si ditta Dousa li demanà dits trosos de camisa o ela matexa li'n donà.
E dix que stant ela deposant del dit mal, la ditta Dousa li venc e li dix com se trobave ne

1 a menjar i a beure *afegit a la interlínia*.

què avie. E ela deposant li dix que ere lo mal de la mare, e li dix que li avien dit que ela li sabrie fer moltes coses. E ditta Dousa li dix que ela li sabrie de bones paraules, e li'n digé croant-la, enperò ela no sabrie què·s daie. E que après li dix ditta Dousa que si li volie donar penyora, que ela li farie salut ab dejú. E ela deposant li dix quina penyora volie. E ditta Dousa li dix que qualque tros de la camisa. E axí ela deposant li'n donà com dit ha per dos viatges. E la hun viatge li tornà dit tros e l'altro no.

Interrogada si la ditta Dousa li tornà dits trosos de camisa.

E dix que hun dia ditta Dousa li venc en casa e ala porta del stable ela la crohà e li féu salut. E ela deposant li dix que li tornàs los trosos de la camisa. E ditta Dousa li'n tornà la hun tros e l'altro li dix que avie perdut ab los porcs.

Interrogada si mentre ditta Dousa li faie salut ab la penyora, si la ditta Dousa li dix que bé li avien dat mala nit les altres perquè faie [arts].

E dix que és ver que dita Dousa li venc e li dix: “Comare, jo crec que jo auré mal per vós, que jo n'e malvolensa perquè us fas salut”. [2r]

Interrogada si li dix per qui n'avie malvolensa per fer-li salut.

E dix que li par que per la nora ne fore malvenguda.

Interrogada si ela deposant ha perdut degun infant que sie stat menejat ni stret.

E dix que hoc, que a ela mateixa se trobà la mà fexada a la mamela e trobà tot l'infant desfaxat e que li exie lo maliget e lo bras tot contret.

Interrogada si·l vingé veure ditte Dousa dit infant.

E dix que la ditte Dousa la vingé veure e li dix: “Què féu comare, com stau?”. E ela testimoni deposant dix: “Com a Déu plau”. E mostrà-li lo minyó dient-li si y sabrie degunes cosses. E ditte Dousa levà un gran fart de rialyes e dix li que y fore bo d'aquestes cuquetes. E ela deposant dix: “Quines cuques?”. E ditte Dousa li dix que d'aquestes que om trobe de ventura. E axí dita Dousa tor<nà> levar altro fart de rialyes e anà-se'n sens pus.

Interrogada si ela deposant, stant malalta, si la ditte Nerbona li ha fet deguna coqua ab menta e berbena.

E dix que hoc, bé le'n féu una coqua.

Ffuit sibi lectum et perseveravit [2v]

Die XV mensis aprilis anno a Nativitate Domini M° CCCC LXXXX VIII°

Johana uxor Bernardi Scoter, loci de la Cortinada, parrochie d'Ordineu, testis et cetera.

Et primo fuit interrogata si ela testis conex na Dousa Nerbona d'Ancamp.

E dix que masa la conex.

Interrogada com la conex.

E dix que perquè eren tots de la parròquia d'Ancamp.

Interrogada si sab ni ha oyt dir que tinge fama de ésser metzinera.

E dix que batent a hun mas que tenen a Vila, anà a casa de Nerbona ha foc e trobà dita Nerbona, e la convidà a menjar e beure e a mant², e dix que menjàs e begés. E axí ela menjà e begé. E ditta Dousa també menjave ab ela, enperò lo que ditta Dousa menjave ela o rostie, e no lo que dave a menjar a ela deposant testimoni. E que menjaven peus, los quals eren sobrat de les nocces, e carnsalada. E après quant ac menjat e begut³. És ver que axí com devie beure, ditta Dousa omplie la tasa e ditta Dousa bevie primer e ela testimoni bevie lo restant. E après ela testimoni pres foc e anà-se'n. E tantost anant-se'n sentí que li avalave una cosa molt calda per la huna part de la gola aval, que li semblave que fos una brasa de foc, e axí com se abaxave, que s'atansave al cor, ela testimoni defalie de manera que cuydave morir. E axí stant malalta, ela tramés a ditta Dousa que vengés a casa. E dix-li quant fou aribada lo que li avie dat li avie fet mal. E dita Dousa dix que ela no u avie fet. E axí ditta Dousa a son parer li féu medacines, que li mes una coca al clot del cor. [3r] E ela testimoni pres una novena d'oricorn⁴ e tota la cara e la boca li va exir plena de bues, e axí gorí.

Interrogada quant ela testimoni anà a la casa de la ditta Dousa, si era malalta.

E dix que no, que no·s sentie gens de mal.

Interrogada quant ela testimoni, stant al foc, tenie la mà al cap axí ficada.

E dix que no sinó que s'escalfave.

Interrogada si sab ela testimoni ni ha oyt dir a degú que dita Dousa age fama de ésser bruxa ni metzinera.

E dix que no sab. Bé és ver que ditta Dousa fugí aban que la justícia n'agés sentiment, perquè ela·s clamave del mal, e que li daie que ab la vianda que li avie dat se ere enmalaltida. E que alò ere la vigília de Santa Lúcia. E que ditta Dousa se'n fugí les matines de Nadal. E dix que bé és ver que u hoyhe dir que mala fama havie.

Interrogada a qui u ha oyt dir.

E dix que no n'a membransa, e que li semble a tots de la parròquia d'Ancamp.

Ffuit sibi lectum et perseveravit [3v]

Et ibidem fuit lecta cuilibet dictas depossiciones et cuilibet stetit et perseveravit in sua depossicione. [4r]

2 Mant: Molt; en gran nombre. (DCVB)

3 *Segueix* ela testimoni pres *cancel·lat*.

4 Unicorn: Banya del dit animal, i certa pedra groga grisenca a la qual s'atribuïen virtuts semblants a les de la banya autèntica de l'unicorn. (DCVB)

<Interrogatori de l'acusada>

[5r] Die XI mensis aprilis anno ut supra.

Dulcia Nerbona loci de Vila, parrochie d'Encamp, deponens in suo proprio facto absque juramenti et in alieno cum juramento.

Et primo fuit interrogata si ela deposant és infamada ni inculpada de ésser bruxa ni metsinera.

E dix que no, enperò que se infamian ab los veïns.

Interrogada si la fila de Bertran Areny anomenada Johana l'a inculpada que l'age metzinada donant-li a menjar he a beure en sa casa.

E dix que bé la n'a infama la dita Johana.

Interrogada què li va dar a menjar.

E dix que bon pa e bon vi e de bona perna carnsalada. E havia-n'i dos peus, enperò no-n menjà, e hun bul hi avie, de les porc<s>.

Interrogada si li donà alguna salsa.

E dix que no.

Interrogada què-s féu ditte Johana.

E dix que après que hac menjat, se n'anà. E après ditte Johana li tramés una sa germana que vingés a casa. E axí ela deposant hi anà. E axí com fonc a casa de Bertran Areny, trobà ditte Johana que stava malalta entorn del foc. E ditte Johana li dix: “Tro⁵, vós m'aveu metzinada”. E ela deposant li dix: “O traydora Joneta, axò dius? Que jo ne t'e fet mal ni teca, e si mors moriràs dapnada, car jo no t'o perdonaré”. [5v]

Interrogada si ela deposant li féu degunes medasines ni xarms.

E dix que no sinó una seba que li cogé ab sagí. E pense que la menjà, enperò guayre bé no li recorda.

Interrogada per què li donà ditte seba.

E dix que la y donà perquè tenie lo ventreyll enpaxat, que li adobàs.

Interrogada de quins mals sab gorir.

E dix que no sab a quin mal se val, sinó quan los minyons an mal, que·l·ls diu V paternostres e VII avemaries, per reverència de les sinc plages que ac Nostre Senyor en l'arbre de la creu e les set avemaries per los set gogs de la Verge Maria. E diu aquestes: “Gran mal ha an Johan mon frare crestià, no sé quins mals se són, Nostre Senyor Déu Jhesu Christ le n'ajudarà, e la gloriosa Verge Maria, mossènyer sent Pere e sant Johan;

5 Ves-te'n a fer trons! o Fe't trons!, o Vols-te fer trons?: exclamacions per a enviar algú a mal viatge, per a acomiadar-lo de mala manera. (DCVB)

mal, axí ten tu ta via com féu l'arcàngell sant Gabriel com se'n puyà al sel ab Verge Maria”.

Interrogada si ela deposant sab gorir de mal de masclo.
E dix que hoc, ab les paraules desús e fregant-los e untant ab oli.

Interrogada si sab gorir de mal de mare.
E dix que hoc, que tot he huna cosa ab lo mal de masclo.

Interrogada si fa alre ni y diu altra cosa al mal de mare.
E dix que no. [6r]

Interrogada quines dones n'a gorides de mal de mare.
E dix que da Giralda la féu anar a casa e l'in féu dues vegades.

Intterrogada quin mal tenie.
E dix que no sab sinó que li daie que morta ere.

Interrogada quina salut li féu.
E dix que no li féu sinó les paraules e una coca, no li recorde si ere de forment o d'ordi, ab menta e berbena. E meté-la-y a la bocha del ventreyll. E que altra cosa no li féu.

Interrogada si ela deposant, per gorir a la Girauda, si li demanà un tros de la sua camisa.
E dix que ela le'n donà dos viatges.

Interrogada si ela deposant li demanà los dits trosos de la camisa.
E dix que no, que la Girauda matexa los li donà sens que ela no·ls li demanà.

Interrogada si·ls prengé los dits draps.
E dix que hoc.

Interrogada per què·lls prení.
E dix que perquè la ditta Girauda volie que li digés aquelles paraules sobre los dits draps. E ela no u volie fer, car los confessós lo y avien desvedat.

Interrogada per què ha dit ela deposant que los confesós no han desvedat los conjurs.
E dix que no los que ha dit desús, más los que faie ab penyora bé lo y han vedat.

Interrogada si ela deposant se ere confesada que n'agés fet de conjurs ab penyora.
E dix que no. [6v]

Interrogada per què adoncs li vedaren los confessós si ela no se n'ere confesada.
E dix que bé y vas, bé n'a fet. E que tota stà regirada.

Interrogada si n'a fet ab penyora a degú.

E dix que no que li recorde, sinó a la Girauda.

Interrogada com se fa ab penyora.

E dix que prenen aquell drap o la corega e dien aquelles santes paraules sobre la penyora. E puy tornen-la sobre lo malalt.

Interrogada a quin mal val lo de la penyora.

E dix que tot val ha un mal.

Interrogada si tot val a hun mal, per què fa ab penyora.

E dix que moltes vegades li trameten la penyora a casa e no la y cal anar.

Interrogada qui li a dit a ela que penyora hi calie a gorir lo mal.

E dix que tans n'i ha per la terra que u fan.

Interrogada qui n'i fa en la terra.

E dix que no són vius hara. Que en Moxela e en Riberaigua d'Angordany ne faien.

Interrogada qui eren aquells que y trametien.

E dix que no n'i sab ara.

Interrogada si sab ela deposant que degunes altres dones ne sàprien fer en la terra.

E dix que no sab.

Interrogada qui li a mostrat.

E dix que na Salada ly lo y ha mostrat. E que bonament no-n vol donar rahó qui li ha mostrat ni d'on ho ha agut. [7r]

Interrogada de la Girauda, per què volie més de la camisa que del coset o vells o altres robes.

E dix que no sab, que ela matexa lo y donà.

Interrogada si les li tornà les penyores a la Girauda.

E dix que no, que perdé-les va, que del⁶ se li va exir.

Interrogada si la Girauda li demanà que li tornàs dites penyores.

E dix que hoc, e ela li dix que perdudes les avie.

Interrogada què li va profitar dittes penyores, pus se van perdre.

E dix que no sab.

Interrogada si sab ela deposant que age perduto una criatura o mort lo Sabater d'Ancamp.

E dix que bé n'a perduto.

6 *Manca una paraula.*

Interrogada com sab ela deposant que n'age perdut.
E dix que hoy dir que lo Sabater havie perdut una criatura.

Interrogada si ela deposant l'a vista morta.
E dix que no.

Interrogada si y anà a casa per veure la criatura abans que la sotarassen.
E dix que no.

Interrogada si ela deposant hoy dir que la ditta criatura fos stada menejada ni streta.
E dix que bé·s va dir fort que tocada ere stada.

Interrogada a qui u ha oyt dir.
E dix que a tothom hoy com la portaven a sebolir.

Interrogada com ela deposant féu salut a da Girauda, si deguna dona la'n va reptar.
E dix que no sinó [7v] son fil, que li dix: “Féu-li lo que pugau, que puy acusat-vos han de bruxa”.

Interrogada si ela deposant ha dit a la Girauda: “Ja sabs que mala nit m'an dat les altres”.
E dix que may no ha dit talls paraules.

Interrogada per què ha fugida ela deposant de les valls.
E dix que per dolent conseyll que agé, e que son fil no u volie.

Interrogada qui li aconselyà que se n'anàs.
E dix que son fil lo mort lo y aconselyà, mossèn Johan Moles e Oliver Bou.

Interrogada per què se n'anà.
E dix que lo que la filla de Bertran Areny l'acusave, de la mostra que avie fetta que l'avie metzinada.

Interrogada quant temps ha stada fugida.
E dix que stigé d'aquí a set ans.

Interrogada per què fugie ela pus se sentie neta del dit acte.
E dix que no fugie volentera, e que mal conseyll li van donar.

Interrogada si deguna minyona de la parròquia d'Ancamp s'és clamada que li agés dat deguna pera e li agés fet mal.
E dix que no.

Interrogada com és tornada pus ere fugida.
E dix que son fil Ramón la tornà en la terra.

Interrogada si sab que sie stada guiada.
E dix que no sab.

Fuit sibi lectum et perseveravit

Die XIII mensis aprilis dicta Nerbona fuit sibi lecta dicta deposicione dicta Dousa et perseveravit [8r]

Die XIII mensis aprilis anno ut supra

Dicta Dulcia reinterrogada in suo proprio foro et cetera.

Interrogada si ela deposant sab que na Girauda age perdut degun infant.
E dix que no sab⁷.

Interrogada si sab ni ha oyt dir que l'infant sie stat stret.
E dix que bé·s daie fort.

Interrogada si ela deposant l'a vist abans que morís, stant malalt lo dit infant.
E dix que no.

Interrogada si la Girauda demanà a ela deposant què li fore bo.
E dix que no jamés.

Interrogada si ela deposant li dix que li fessen d'aquelles cuquetes.
E dix que no, que may lo vegé viu ni mort, ni sab que jamés n'age perdut.

Interrogada si ella deposant.

<Acarament amb Antònia Girauda>

Dicta die

Fuit factum acaramentum dicta Dulcia cum dicta Antonia et lecta dicte depossicione com ditta Dousa daie que ditta Antònia li donà dos troços de camissa que ela no·lls li demanave, e encara là hon diu que avie perdudes les penyores, que no le n'avie tornat gens.

E la dita Dousa stigé e perseverà en lo que avie dit e ditta Antònia li dix lo contrari, sò és que la ditta Dousa li demanà la ditta penyora e que li dix que l'avie perduda ab los

7 Que bé n'a perdut, que trobaren-lo segons que ha oyt dir *cancel·lat*.

pos⁸ e ela le'n donà altra, e que après la y tornà e dix que l'altra avie perduda. E la dita Dousa dix que ere veritat sò que ditta Antònia ha dit.

Item etiam fuit lecta deposicio dicte Antonie in eo in quo deposuit sobre la mort d'un filet seu. [8v] Et lecta depossicione que deposa ditta Antònia, alà on diu si avie perdut degun infant.

E dix ditta Dousa que ditta Antònia depose la veritat de tot sò que ha dit del dit infant.

Et ibidem juramenti fuit reinterrogata dicta Dousa per què ha negat que no li agés demanat penyora ela mateixa, que ans daie que la y avie donada sens demanar.

E dix que per dolenteria e no per mal que ela hi sabie.

Interrogada per què negave que no li avie vist infant degú mort ni viu.

E dix que no li membrave que may li n'agés vist mort ni viu.

Die XV mensis aprilis anno ut supra

Fuit reinterrogata dicta Dulcia Nerbona.

Et Primo fuit interrogata si lo temps que la ditta Johana fonc a casa de ela deposant, si era ja malalta.

E dix que hoc, que tres sepmanes havie ja maleltejat de mal d'espalles.

Interrogada si lo que li donà a menjar si ere ja cuyt o u cogé lavons.

E dix que no li donà sinó lo que·l·ls ere sobrat a dinar, e que ja ere cuyt, que no·n cogé res ni per ela ni per la ditta Johana.

Interrogada si ela deposant menjà del que donà a menjar a la dita Johana.

E dix que hoc.

Interrogada lo que ela deposant menjave, si·n·cohie res per ela.

E dix que no, que andues menjaven una cosa mateixa e que no coie gens del que menjave ela. [9r]

Interrogada com li donave a beure, si bevien andues d'una tasa e que ela bevie primera e lo que sobrave o donave a la dita Johana. E dix que no, que quiscuna bevie sa vegada ab una tasa.

Interrogada quant ditta Johana li dix que l'avie metzinada, si ela deposant li féu degunes medasines de deguna coqua que li posàs davant.

E dix que no sinó la seba com ha dit desús.

8 Porcs?

Interrogada pus que la ditta Johana li daie que lo seu menjar li avie fet mal, per què li faie medacines.

E dix que no u devie fer, enperò ere tant amichada de la casa que no se'n podie star de fer-li medacines. E jagué aquella nit ab ditta Johana.

Die XVIII mensis aprilis anno ut supra

Dulcia Nerbona fuit reinterrogata si, vivint en Calba, si li vegé o ha oyt dir que en Calba matàs degun galàpet que ere en la sua pardina.

E dix que bé hoy dir que·l matà.

Interrogada a qui u ha oyt dir.

E dix que a la nora ha oyt dir que don Calba havie [9v] dit que avie trobat I galàpet a la sua pardina.

Interrogada per què son fil stigé de anar a les nocés que faie Calba d'una fila.

E dix que perquè li levave fals testimoni dit Calba que ela tenie amagat lo dit galàpet a la sua pardina. E ela avalave per lo losat a la pardina e, com ere a la pardina, ela se n'anave.

Interrogada quantes vegades hi avalà a la pardina per lo dit losat.

E dix que V o VI dies hi avalà.

Interrogada per què y avalave per lo losat a la ditta pardina tantes vegades.

E dix que y anave per sercar un ganivet que y avie perdut.

Interrogada si se'n tornave per lo losat.

E dix que no, que puyave per una paret e anave exir a la era de Riquart.

Interrogada si lo dit Calba matà lo galàpet an aquells dies que ela hi avalave a la dita pardina.

E dix que hoc, bé y vas, en però que ela no vegé lo galàpet.

Interrogada com lo y perdé lo dit ganivet.

E dix que adobant lo losat lo dit ganivet li va exir del four.

Interrogada si ela deposant és anada veure da Calba mentre ere malalta.

E dix que hoc. [10r]

Interrogada si la besà a la ditta Calba.

E dix que no sinó ab la lengua, que la tastà a la barba, al nas, e a la front si ere salat.

Interrogada com pot ésser salat.

E dix que com han cucs, tenen alò salat. E los cucs se menjen la vianda del cos, e no sab

si ve de axò la saladura.

Interrogada què li dix ela deposant a la ditte Calba quant agé tastat si ere salat.
E dix que li va dir que no ere cucs.

<Sentència interlocutòria de turments>

Et dictus dominus iudex, atento que per confesionem dicte delate et per inquisitionem precedenti et a notorio infra dictas valles constat dictam delatam fugisse et se absentase a dictis vallibus per querela facta per Johannam Scotera, filia Bertrandi Areny, cum qua fuit factum acaramentum, per spacium quinque annorum et redisse in dictas valles sibi datum salvoconductum per Guillem Colat, baiulum, ut ipse testatus est; constituto etiam de fama dicte delate de varietatibus et negacionibus jam in multis factis et viso quod ad interrogata novissime non dat veresimilem racionem ymo videtur valde titubare in gestis et in verbis, ideo et [10v] alias declarat dictam delatam ad torquendam veritatem caute et tamen et moderata ut ad dicta tortura remaneat illesa maxime atenta calitate et etate dicte delate.

Die XVIII mensis aprilis anno ut supra fuit lecta et publicata presentis sententia per magnificum iudicem, presente dicta delata.

Presentibus pro testibus Micael Texidor, loci et parrochie Andorre et Petro Boràs, loci de la Massana.

<Interrogatori sota turment>

Die XVIII mensis aprilis anno ut supra

Dicta Duclia fuit posita in turmentis presentibus pro testibus Bernardo Moles et Guillermo de Sent Abat nunc⁹ comorans, cum magnifico domino de Miglos.

Et ibidem fuit puyada tres viatges al turment e estant en lo pus fort del turment s'és adormida, no volent dir res. E après romanie sana e ab ferma paraula. [11r]

<Deposició testimonial d'Antoni Mas>

[12r] Die XVIII mensis aprilis anno predicto

Antonius Mas, loci de Les Bons, parrochie d'Ancamp, testis et cetera.

9 Segueix *vile de Tarascone* cancel·lat.

Et ptimo fuit interrogatus si sab que na Dousa Nerbona sie infamada de ésser bruxa ni metzinera.

E dix que bé n'agut fama hi encara la n'a. E que és stada fugida de la terra. E més dix interrogat que huna germana sua que li daien da Calba, la qual és morta diumenge ara darer pasat, qual li a dit que avie sospita que la ditta Dousa no l'agés metzinada, car stant ela malalta, dita Dousa la vingé a veure e la besà a la front, al nas e a la barba, e li dix: “Ay ma fila, no ages pahor que no as lo mal que·t penses”. E axí no féu sinó girar-se e anar-se'n. En què y ere present la fila d'Arnau Martí. E que dita sa germana lo y digé que n'avie sospita. E que son cunyat en Calba, dupte no sie mort d'aquell mal matex. E que a agut sospita en la ditta Nerbona. E que alre no y sab.

Fuit sibi lectum et perseveravit¹⁰

10 Si bé les actes del judici s'interrompen aquí, algunes de les confessions sota turment estan copiades en el procés coetani contra Maria Tomassa d'Encamp (apèndix n°18). Sembla que Dolça sobreviuria a aquest judici, ja que consta com a viva en una deposició testimonial de novembre de l'any següent (apèndix n°17).

Document 17

1500 novembre 8. Andorra la Vella
Deposició testimonial sobre Dolça Narbona de Vila

O. ANA, Tribunal de Corts, doc.1881

De na Narbona

Jhesus

Die VIII mensis novembris anno a Nativitate Domini M^o quingentessimo

Jalmina uxor Thome Calba testis citatus et cetera.

Et primo fuit interrogata si ela testis sab ni ha oyt dir que da Nerbona sie infamada de ésser bruxa.

E dix que no y sab res. És veritat que Noger del mas del Noger la té en sospita, e molts d'altres la tenen en sospita. E que ela no y té sospita sinó per sa lengua, enperò no y sab res més sinó per sa lengua, que ela matexa se infame e diu que altres dien és bruxa. E que son fil Johan la té en sospita. E que ela testis ha oyt dir al dit fil de Nerbona que tenie un fil mal, e dita Narbona dix al dit son fil: “E dolent, que dit ton fil sirà orch”. E axí lavons dit Johan Nerbona dix a sa mare que d'aquí anlà no li entrés ni exís en sa casa, que renegave él li donarie per lo punyal. E axí dita Nerbona no li entrà en casa, e lo dit filet a poc a poc pres millora e gorí. E asò li a dit essent present Riquart de Villa.

E axí matex dix interrogada que la muler de Martí Artiacha avie agut una criatura e morí. E dita Nerbona li dix: “E dolenta, que si m'agesses demanada, tu ageres la criatura viva”.

Ffuit sibi lectum et perseveravit

Document 18

1499 abril-juny. Andorra la Vella
Judici per bruixeria contra Maria Tomassa d'Encamp

O. ANA, Tribunal de Corts, doc.5973

<Deposicions testimoniales>

[...]¹ mensis aprilis anno ut supra

[...]ant

Et primo fuit interrogata si sab ela testimoni que en aquesta parròquia age dones que sien infamades de ésser bruxes.

E dix que no sab sinó per oyr dir a na Armongoua e la Girauda e unes quantes dones que se'n clamaven.

Interrogada de qui·s clamaven.

E dix que no sab.

Interrogada si sab ni ha oyt dir que sint age fet malificis.

E dix que no sab.

Dicta die

Guillermus Thomàs, loci de Mosquera, parrochie d'Ancamp, testis et cetera.

Et primo fuit interrogatus si él testimoni ha oyt dir que en aquesta parròquia age dones ni hòmens infamades de ésser bruxes.

E dix que ha oyt dir a la Armongoua, la mare e la fila, que la Thomasa la jove avie dat un bocí de mel a la dita fila d'Armongoua e avie stat un an malalta. E que axí matex ha oyt dir que molta gent se garde de la Ponta, e que los seus minyons scasament pasen la porta ja són plens de guiterns. E que altra cosa él testimoni no y sab.

Contra na Ermengoua e na Riba²

Visam pro iudicem veni [±6]. [2v]

1 Forat en el paper.

2 Na Ermengoua, una de les principals acusadores, i na Riba, un testimoni clau en la inculpació de Maria Tomassa, seran acusades de bruixes per aquesta durant els interrogatoris sota tortura.

[2r] Die XVI mensis aprilis anno a Nativitate Domini M° CCCC LXXXX° VIII°

Raymunda uxor Johannis Armongou quondam, loci de Tremat, parrochie d'Ancamp, testis et cetera.

Et primo fuit interrogata si sab ni ha oyt dir que e aquesta parròquia age bruxes e metzineres.

E dix que per oyr dir prou.

Interrogada a qui u ha oyt dir.

E dix que aquen ho ha oyt dir, que y tenen sospita.

Interrogada si aquexos que parlen axí, de qui tenen sospita.

E dix que més que més de les Tomases parlen, més que més.

Interrogada què n'a oyt dir ni a qui u ha oyt dir.

E dix que a na Girauda ho ha oyt dir, que s'ere baralyada ab na Tomasa la velya e que li avie vengut mal.

Interrogada si li a dit com li ere vengut lo dit mal.

E dix que no li a dit sinó que s'eren baralyades e que li avie vengut mal.

Interrogada si a denguna dona ni a dengun home li a oyt dir.

E dix que u ha oyt dir a da Malyola, que s'ere baralyada ab da Thomasa e que tantost li vingé mal e s'afolà d'una criatura.

Interrogada si li va dir si l'avie tocada ni menajada.

E dix que no li a dit.

Interrogada si n'a hoyt clamar altri.

E dix que da Moretona [2v] ha dit que una infanta que avie perdut, que si li agés dit, encara l'agere, li dix la Tomaseta a la ditta Moretona.

Interrogada si n'ha oyt dir altri.

E dix que no.

Interrogada si ela testis tén deguna fila.

E dix que hoc, una fila casada.

Interrogada si l'a oyda clamar que la Tomaseta li agés dat res que li agés fet mal.

E dix que lo jorn que ditta sa fila fonc nòvia, la ditta Tomaseta se féu donadora de mel e entre les altres volc donar un bosí de mel a la ditta sa fila. E la ditta sa fila no la volgé penre. E porfidejant ditta Tomaseta li dix que per amor de la mà hon venie, la devie penre. E ela deposant li dix: “Menja-la t tu matexa, pus ela no la vol”. E ditta Tomaseta li dix: “Sol aquest bocí, per amor de la mà hon ven”. E axí la ditta sa fila ne pres e agé

mal que li durà de Sent Andreu a Sent Miquell de setembre. E ageren sospita que alò ho féu. E après la ditta Tomaseta li venc: “Diges Francina, dius tu que jo t'e metzinada?”. E ditta sa fila li dix que lo bocí que li avie dat li avie fet mal, que no sabia què li avie mes. E ditta Tomaseta <dix> no li avie fet degun mal, enperò si avie sospita que fos metzinada, que agés de la scorsa de la raïu³ del noyer e del morer, e que begués una novena e altra de la berbena, que axí ho avie fet ela hun viatge que avie dupte que l'agessen metzinada. [3r]

Interrogada si feren la ditta medacina.

E dix que no.

Interrogada si n'a oyt clamar altri.

E dix que la muler del Sabater n'a hoyt clamar, que ha perdut infans e que avie sospita en la dita Tomaseta.

Interrogada si a oyt dir una infanta que perdé la Sabatera.

<E dix> que hoy dir a da Riba que na Thomasa la velya avie cuberta la ditta infanta e li avie mes draps en la bocha, car la Riba venc e trobà la infanta que no l'avie bé cosida e tornà-la descusir, e trobà-li la bocha axí tapada. E dix a la Thomasa per què havie fet alò, e ditta Thomasa li dix per stroncar-li la sanc, car no la y podie stroncar ab alre.

Interrogada si ela testis ha oyt dir a la Riba que conegés que fos stada menejada.

E dix que no.

Interrogada si n'a oyt dir res altri.

E dix que no.

Interrogada si sab la ditta Riba tinge fama de ésser metzinera.

E dix que no ha oyt dir tal cosa.

Interrogada si ela testimoni conex na Dolsa Nerbona.

E dix que bé la conex.

Interrogada si sab que age fama de ésser bruxa ni metzinera.

E dix que bé n'a fama e que ha stat dos o tres ans fora la terra, no sab per què ni per què no.

Més dix interrogada que na Martina n'a hoyt clamar de les dittes Thomases, de la huna o de l'altra, que plegaren [3v] hun lansolet e·l donà a la ditta Martina, e lo mal pres al minyonet e axí n'anà.

Ffuit sibi lectum et perseveravit

3 Raïu: Arrel. (DCVB)

Dicta die

Francina uxor Johannis Armengou, loci de Tremat, dicte parrochie d'Ancamp.

Et primo fuit interrogata si sab que en aquesta parròquia age dones que sien infamades de ésser bruxes ni metzineres.

E dix que no.

Interrogada si u ha oyt dir a degú que n'age en aquesta parròquia.

E dix que bé u ha oyt dir.

Interrogada a qui u ha oyt dir.

E dix que a molts ho ha oyt dir.

Interrogada quales són aquelles que ha oyt dir que sien bruxes.

E dix que de les Thomasetes.

Interrogada què n'a oyt dir.

E dix que no n'a hoyt dir res a degú, sinó tant com ela s'i és trobada.

Interrogada com s'i és trobada.

E dix que la fila de la Thomasete, lo jorn que féu les noces li donà pa e mel.

Interrogada si li féu mal lo dit pa e mel.

E dix que tota la nit li féu mal. [4r]

Interrogada ha on se sentí lo mal.

E dix que tota la nit li féu mal lo cor.

Interrogada si n'estigé molt malalta.

E dix que des que fonc nòvia fins en l'altro an stigé malalta, e tot lo stiu.

Interrogada si <la ditta Thomasete>⁴ li dix res a ela deposant.

E dix que no és ver que la ditta Thomasete li venc e dix-li: “Diges Francina, dius tu que jo t'e metzinada”, e ela li dix que no sabie si sò havie fet ela o qui, més que depuys que avie menjat la mel no se ere trobada bé.

Interrogada si ela agé sospita que u agés fet aquella mel.

E dix que tostemp agé sospita que ela o avie fet.

Interrogada si ela testimoni ha oyt dir a degú que les dittes Tomases agen fet malificis a degú que s'age trobat degun infant.

E dix que no.

4 Al text ela deposant (error de l'escrivà).

Interrogada si y sab alre ni n'a oyt dir res a degú.
E dix que no.

Ffuit sibi lectum et perseveravit [4v]

Die XVII mensis aprilis anno ut supra

Antònia uxor Johannis Nerbona, loci de Vila, parrochie d'Ancamp, testis et cetera.

Et primo fuit interrogata si sab ela testimoni ni age oyt dir que en aquesta parròquia d'Ancamp age degunes dones que sien infamades de ésser bruxes o metzineres.
E dix que hoc, de huna que ela testimoni la tén en gran suspita. E que encara diumenge li dix que ela la fere sclatar e morir a mala mort.

Interrogada qui és aquexa dona que li ha dit axò.
E dix que és la muler del pobil Bernat Areny de Mosquera.

Interrogada si li sab res ni ha oyt dir que age dat metzines ni fet deguns mals arts.
E dix que no, bé ha dit que li fere tenir mal goy de sos fills.

Interrogada si ela ha oyt dir mal de degunes dones d'aquesta parròquia d'Ancamp.
E dix que stant axí son marit malalt del mal que és mort, li dix que realment él ere mort e tenie sospita que⁵, essent morta la muler de Johan Gareta, lo tochà da Ponta la velya⁶ e da Masa la velya. E de continent li semblà que li dasen lansades, e axí despuys no avia fet de son prou.

Interrogada si sab ni ha oyt dir que aquelles dones agen fet deguns malificis.
E dix que no. [5r]

Interrogada si sab que degunes altres dones de la parròquia n'agen fama.
E dix que no que ela sàpie.

Interrogada si sab que sa sogra sie infamada de ésser bruxa ni metzinerera.
E dix que no sab res, ans li a comanat sos infants. E de altres ramós entre casa bé an hagut, enperò de mal ela no n'i sab.

Interrogada si sab ela testimoni que ditta sa sogra sie fugida de la terra per malificis.
E dix que certament, per huns parlaments que Bertran Areny féu, sospitant-se que agés metzinat sa fila donant-li a menjar la dita sa sogra. Son marit de ela deposant ne fou molt enugat d'aquells parlars. E aplegaren-se tots los amics, sò és Martí de Exoval, Giner d'Arans e ela deposant. E sos amics tots conselyaren per pahor de la justícia, que

5 *Segueix menjant a casa de Gareta cancel-lat.*

6 *Moretona cancel-lat.*

no destruyssen la casa, donaren-li de conseyll que donàs loc. E axí ha stat defora sinc ans.

Interrogada com és tornada.

E dix que sos fills la van anar cercar.

Interrogada si sab que sàpie gorir per xarms ni per medacines.

E dix que hoc, per xarms ab bones paraules dient lo paternoster e l'avemaria, dient-lo tres vegades.

Interrogada si tingés altra fama d'altri sinó de Bertran d'Areny.

E dix que no.

Ffuit sibi lectum et perseveravit [5v]

Dicta die

Guilalma uxor Raymundi Riba, loci d'Ancamp, testis et cetera.

Et primo fuit interrogata si sab ela testimoni que en aquesta parròquia d'Ancamp ni ha oyt que n'i age dones infamades de ésser bruxes ni metzineres.

E dix que ela testimoni no y sab res. És ver que ha oyt dir que la dona que tenen, sò és na Nerbona, és bruxa.

Interrogada què n'a oyt dir.

E dix que no n'a oyt dir sinó que d'aquells he.

Interrogada si sab ni ha oyt dir a degú que agés dat metzines a degú.

E dix que no sinó que hoy dir a la fila de Bertran Areny que li havie dat a menjar e li havie fet mal.

Interrogada ela testimoni si sab que de deguna altra dona de la parròquia digen mal.

E dix que de moltes dones de la paròquia dien mal.

Interrogada qui són.

E dix que ha oyt dir de da Tomasa la velya e de la muler del pobil de Bertran Areny.

Interrogada què n'a oyt dir de la ditta Thomasa ni muler del dit pobil Bertran Areny.

E dix que no n'a oyt dir sinó a da Nerbona, que li dix al semintiri: "Traydora, tu·m tens gran tort". E altres coses no ha oyt parlar.

Interrogada si sab ni ha oyt dir que degunes dones s'agen trobat los infants morts ni menejats al costat.

E dix que no. [6r]

Interrogada si sab que la Sabatera age perdut deguna infanta.

E dix que hoc, e que ere sa filola. E com fou morta, lo pare de la infanta li dix que anà abilar sa filyola e que prengés la capida⁷. E axí ela testimoni pres la capida e anà alà sus. E trobà la infanta que ja ere abilyada e que l'avie abilyada la Tomasa la velya. E ela deposant dix: “Ha, e ja n'eu abilyada la criatura? Son pare m'avie fet venir así per abilyar-la”. E axí ela testimoni li demanà si avie camisa, que ela volie que anàs a sa onor. E la ditta Thomasa li dix que no. E la mare de la ditta infanta li dix que volie que n'agés. E axí ela testimoni descobrí la infanta per abilyar-la milor a son plaer e trobà-li que li avien mes draps en la bocha. E ela testimoni demanà-li per què li avie mes alò en la bocha. E ditta Tomasa li dix que per stroncar-li la sanc los li avie mesos. E ela testimoni dix-li que no n'i veie gens de sanc al drap ni en altro loc. E la dita Thomasa li dix que no la y podie stroncar. E axí ela testimoni abilyà ditta infanta.

Interrogada si ela, menejant la ditta infanta, si conegé que fos menejada ni matada.

E dix que ere malament adobada e menejada e que encara s'i conexien los dits.

Interrogada si veent axí ela ditta criatura, si conexie que fos stada tocada realment ni streta per mans de persones.

E dix de prosomir ere, que la criatura tenie tots los costats blaus. [6v]

Interrogada si oy dir a la mare ni ha hun fadrí ni a degú altri que agessen vist la sanc que isqués de la criatura.

E dix que bé·lls hoy dir a la mare hi encara ha hun fadrí que stave ab dit Sabater, que li avie exit sanc per la bocha.

Interrogada si ela testimoni hoy clamar a la ditta mare de la criatura si avie sospita ab degú.

E dix que no. Bé és ver que hoy dir a la ditta mare de la ditta criatura, que dix a la ditta Thomasa que stave maravelyada com ere venguda aquí, sens que no l'avien demanada, per abilyar-la.

Interrogada si la ditta Thomasa li dix res.

E dix que no y sab alre ni no li a oyt dir altra cosa.

Ffuit sibi lectum et perseveravit

Dicta die

Johana Malyola uxor Raymundi Malyol, loci de Tremat, parrochie d'Ancamp, testis et cetera.

Et primo fuit interrogata si sab ni ha oyt dir a degú que n'age dones infamades de ésser

7 Capida: Vel blanc que posen al cap del minyó després de batejar-lo. (DCVB)

bruxes ni metzineres.
E dix que bé u ha oyt dir.

Interrogada de quines dones ho ha oyt dir.
E dix que de da Nerbona ho ha oyt dir, e a da Tomasa ne fan mala fama. [7r]

Interrogada si ha oyt dir que les dittes Thomases agen dat metzines ni agen menejat deguna criatura.
E dix que ha oyt dir que avien streta huna infanta de la Sabatera.

Interrogada a qui u ha oyt dir.
E dix que tothom se'n rugave los que l'avien vista daien que ere molt mal adobada.

Interrogada si n'a hoyt dir a degú que agessen dat metzines.
E dix que rahonant-se ab ses veynes les Armongoues, los hoy dir quant fou nòvia la ditta Armongoua la jove, la Tomasa la jove donave la mel. E donave·n un bocí al nòviu e lo nòviu no·n volgé. E ela donà·n a la nòvia e ditta nòvia no la volie. E axí la mare de la nòvia li dix: “Menja-la·t tu matexa, pus ela no la vol”. E dita Tomasa dix: “Prenet-la per amor de la mà hon ve”. E axí l'an forsà. E dita Armongoua pres ditta mel e las menjà. E après li féu mal e n·stigé molt malalta.

Interrogada si ela testimoni s'és jamés afolada de deguna criatura.
E dix que hoc.

Interrogada si agé sospita que per tocament degú que li agessen fet, agés perduda ditta criatura.
E dix que hoc, sospita n'agé, que de continent que·s fo baralyada ab una dona, no hagé bé ni posà fins l'agé lansada.

Interrogada qui ere la dona que s'ere baralyada que hanc [7v] sospita que·s fos afolada.
E dix que na Tomasa la velya perquè s'eren baralyades per lenya, que ditta Tomasa avie presa de la sua pila. E axí ditta Tomasa li dix que bé li costarie prou aquella lenya. E ela testimoni deposant li dix: “Guarda què dius, que jo ja·n só scadomada⁸”. E dix ditta Tomasa: “No, que no u dic per axò, sinó que jo·t faré trencar la squena a ton marit”. E ela deposant testimoni dix-li que de axò poc l'an preave. E tantost li venc un gran colp que no cesà fins agé lansat la criatura.

Interrogada si conegé que la dita Tomasa la tocàs gens.
E dix que no sinó que no féu sinó anar-se'n al prat e pres un rascle per rasclar la erba, e axí li vingeren tantost dittes dolós.

Interrogada si n'a hoyt dir altra cosa de les dites dones.

8 *Segueix* d'altro *cancel·lat*. Escadors: Sobrer o fraccionari respecte d'una quantitat que es compta, es mesura, es pesa, etc. (DCVB)

E dix que no sinó que avien stret un infant de la Girauda, enperò que no sabien qui u havie fet.

Ffuit sibi lectum et perseveravit

Dicta die

Johana uxor Johannis Moretó, loci de Mosquera, parrochie d'Ancamp, testis et cetera.

Et primo fuit interrogata si sab ni ha oyt dir que en aquesta parròquia d'Ancamp age dones que sien [8r] infamades de ésser bruxes ni metzineres.

E dix que bé u ha oyt dir.

Interrogada de quines dones n'a oyt dir mal.

E dix que d'aquella que se n'an menat aval, de da Nerbona.

Interrogada què n'a oyt dir.

E dix que no n'a hoyt dir alre sinó que va fugir.

Interrogada de quines altres dones ha oyt dir mal.

E dix que de les Thomases dien mal.

Interrogada a qui n'a oyt dir mal.

E dix que a n'aquexes gavatxes.

Interrogada si·lls hoyt dir per què eren males dones.

E dix que no.

Interrogada si ela testimoni ha perdut deguna criatura.

E dix que dues criatures ha perdut.

Interrogada si a hagut sospita ab degú que l'agen morta.

E dix que no.

Interrogada si degunes de les Thomases li an dit: “Si tu m'o agesses dit, encara ageres la criatura”.

E dix que no.

Interrogada⁹ [8v]

9 *Sense cancel·lar.*

Dicta die

Margarita uxor Johannis Martí, loci de Les Bons, parrochie d'Ancamp, testis et cetera.

Et primo fuit interrogata si sab ni ha oyt dir que en aquesta parròquia age dones que sien infamades de ésser bruxes ni metzineres.

E dix que bé u ha oyt dir de les Thomasetes.

Interrogada què n'a oyt dir.

E dix que ela testimoni ere prenyada e la dita Thomasa li venc que li prestàs una stanta de filasa. E axí ela la y prestà. E après, quant fou ajaguda, dita Thomasa li tornà ditta stanta e demanà -li ha on ere l'infant. E ela li dix que al brasol. E ditta Thomasa anà e mirà-la e puys se n'anà. E axí la criatura levà lo plor e no cesà fins que fo morta.

Interrogada si agé sospita que ditta Thomasa o fes.

E dix que hoc.

Interrogada si ela testimoni deposant li dix que ela ho agés fet.

<E dix que> ditta Thomassa dix-li que no, emperò ela testimoni tostemp hagut sospita que ela ho avie fet.

Interrogada si ha oyt dir que dites Thomases agen fet deguns maleficis ni mortes criatures.

E dix que bé u ha oyt dir d'una criatura de Sabater e Sabatera, que daien que avien sospita de la Tomasa que no·ls agés stret la criatura.

E més dix interrogada que la jove Tomasa li venc emprar [9r] un sac e un bot. E ela testimoni seie al lindar de la porta. E avent-ne ja paor se levà de la porta e son marit li donà lo bot e lo sac. E la ditta Thomasa entrà dins e pres un lansolet que ere caygut a la criatura, e va·l li plegar e lansà·l li. E de continent ela agé mes lo lansolet sobre la criatura, pres un gran crit que no cesà fins que fo mort. E com fou mort, trobaren la criatura tota menejada e macada, que encara si conexie la mà. E asò vegé da Masa, son marit e la muler de son filastre.

Ffuit sibi lectum et perseveravit

Dicta die

Johannes Martí, loci de Les Bons, parrochie d'Ancamp, testis citatus, juratus et interrogatus dicere veritatem et cetera.

Et primo fuit interrogatus si sab él testimoni ni oyt dir que en aquesta parròquia d'Ancamp age dones que sien infamades de ésser bruxes e metzineres.

E dix que bé·n parlen.

Interrogat de qui parlen.
E dix que d'aquexes Tomasses.

Interrogat si sab que eles agen fet mal a degú.
E dix que no.

Interrogat si ha perdut fills.
E dix que quatre n'a perdut d'aquesta muler.

Interrogat si sab que per malificis deguns n'age perdut.
E dix que no sab. Bé ha oyt dir a sa muler que tornant un bot avie agut sospita a hunes d'aquelles Thomases que no li agessen fet malificis a hun infant. E que él bé vegé [9v] e tingé l'infant en los brasos, e vegé que com fou mort ere tot torsut axí com si l'aguessen mes en hun ast. Emperò no sab qui u féu ni sab què fou.

Interrogat si sab que aquesta Nerbona sie mala dona e infamada de semblants arts.
E dix que no y sab res. Bé sab que és fugida de la terra e que li an dit que ab guiatge és tornat en la terra. E que altra cosa no y sab.

Ffuit sibi lectum et perseveravit

Dicta die

Antonia uxor Giraudi Godó, textor, loci de Mosquera, parrochie d'Ancamp, testis et cetera.

Et primo fuit interrogata si ela testimoni ha oyt dir ni sab que en aquesta parròquia d'Ancamp age dones infamades de ésser bruxes ni metzineres.
E dix que bé u ha oyt dir.

Interrogada a qui u ha oyt dir.
E dix que a da Armongoua mare e fila ho ha oyt dir, a da Martina e a la Sabatera.

Interrogada què·ls ha oyt dir.
E dix que·lls ha oyt dir o rancurar a les dites dones, que la huna daie que li avie dat un bocí, l'altra que l'avie metzinat, l'Armongoua la velya que avie comprat un got d'un vedrier e l'avie menejat; e puy anà-se'n a casa e begé, e tot aquest an stà malalta.

Interrogada de quines dones se clamaven les dittes dones.
E dix que de les Tomases. [10r]

Interrogada la Sabatera de qui·s clamave.
E dix que ha oyt dir a la Sabatera e a hun Johan qui stave ab lo Sabater, que li morí una fila a la ditte Sabatera. E que ab los plos e ab los crits la Tomasa la velya hoy los crits e

venc a la casa de la ditte Sabatera, e pres la infanta morta e mes-la·s en la falda e girà-la en la falda. E la ditte Sabatera li dix: “Comare, què mirau, és tocada la infanta?”. E dita Thomasa dix: “Hoc, a bona fe comare, tocada és”. E mentre lo Sabater, pare de la ditte minyonesa, fo anat a una capida a la església e per tocar, la dita Tomasa l'ac cuberta. E après vingé la Riba e demanà si li avien mes ganbuy¹⁰ e camiseta. E digé la ditte Thomasa que no, e la mare de la ditte infanta dix que li metessen camisseta e ganbux e que se n'anàs axí com anar-se'n avie. E axí la descusiren e trobaren que la dita Thomasa li avie tapada la bocha perquè la sanc se stroncàs, que faie sanc per la bocha. E que avien possada la infanta sobre una caxa e que la sanc n'anave per la caxa aval. E que asò ha oyt dir a la Sabatera e a na Riba, que vegé que l'avien bosada a la bocha. Enperò da Riba no vegé la sanc.

Interrogada de la mel a qui u ha oyt dir.

E dix que a la mare de la ditte Armongoua. Que la Tomasa la jove, lo jorn que feren les nocés de la ditte Armongoua la jove, la ditte Thomasa donà un bocí ab mel a la ditte Armongoua la jove, e estigé un gran temps malalta.

Interrogada quala ere la dona del veyre¹¹.

E dix que la Tomasa la jove, menejant lo dit got [10v] dix: “Com haveu comprat gentil got”. E anà a casa ditte Armongoua e begé ab lo dit got aygua sens lavar-lo. E tingé opinió que l'aygua que avie begut ab lo got li avie fet mal.

Interrogada si sab ni ha oyt dir que dittes dones ni altres agen fet deguns altres malificis.

E dix que no sab alre. És ver que per sospita ha agut sospita que a ela no li agen fet algun malifici, que avent noves ela ab la ditte Thomasa e ab na Ponta, perquè li daien eles que ela deposant avie dit que hun infant que ere mort a na Martina, que eles o avien fet. E ela deposant testimoni dix que no plagés a Déu que ela o agés dit, més que s'i gordasen eles matexes si u havien fet. E axí se n'anà. E quant fou a casa lo ven un gran colp per lo cap aval, e li senblà que alò ho avie fet.

E més dix interrogada que la Thomasa la jove venc a casa sua a hun pitxer de vi ab un ardit d'ous. E lo dit son marit no le'n volgé fer, que dix que volie recomplir hun vixel. E dit son marit li dix que li lexàs los ous que el lo donarie un ardit. E la dita Thomasa se n'anà furiosa, que no sab si li dix adéu siau. E ela testimoni reptà son marit per què no le n'avie fet que per hun pitxer de vi ni més ni manco, talemant que no li fesen degun enug. E après aquella setmana, una nit trobà tot lo minyó defaxat e desbaratat. E lo minyó lansà un crit e axí son marit se despertà e alà trobaren dit infant tot desbaratat e lo bras tot girat e lo ventre. E axí morí. E que atès que tot lo món se clamave de eles, n'agé sospita. [11r] E après vingé la Thomasa la velya e dix: “Què feu da Girauda?”. E ela dix: “Stic axí com a Déu plau”. E la ditte Thomasa li dix què faie ni com stave, e ela dix que stave trista del fil. E dita Tomasa li dix: “Calat, que Déus vos ne donarà un altre que us farà més goy que aquell”. E ela dix que si Déu ho faie que no s'i daie, enperò que

10 Gambuix o cambuix: Cobricap de tela fina que portaven les dones i els infants de mamella, aquelles per subjectar-se els cabells, i aquests per tenir el cap dret. (DCVB)

11 Veire: 1. Vidre; 2. Vas per a beure, got. (DCVB)

avie sospita que no u agessen fet males gens. E après a cap d'un temps, ela agé una filya. E axí après a cap de XV jorns ditta Thomasa li dix que ere prenys d'un minyó. E que ha oyt dir a la Thomasa josana que scasament los minyons exien de casa, ja avien guiterns.

E més dix interrogada que la Armongoua la velya li va dir que la Tomasa li dix, la jove: “Si aveu sospita que siau metzinada, ajau de la raïu del noyer e del morer”, e que·n begés una novena e altra de la berbena.

Ffuit sibi lectum et perseveravit

Dicta die

Johana Tomasa uxor Guillemi Thomas, loci de Mosquera, parrochie d'Ancamp.

Et primo fuit interrogata si sab ela testimoni deposant ni ha oyt dir que en aquesta parròquia d'Ancamp age degunes dones que sien infamades de ésser bruxes ni metzineres.

E dix que bé n'i ha que són infamades e que les tenen en mala dama. E que scasament les sues criatures li pasen la porta, que són plenes [11v] de guiterns e tornen sordes, que tén parer que no li ve de guayre luny. Enperò que ela sàpie d'on li ve, no.

Interrogada qui són aquelles que tenen mala fama.

E dix que les sues veïnes matexes, les Thomasses són. E que lo dimecres sant agut hun an que ela testimoni tramès una sua fila ab los pos¹² a huna terra que dien a la Coma, e dues altres minyonetes van-la seguir. E axí a cap de una stona venc la huna de les dittes infantes, la més xica, a la porta de casa. E axí una altra sa fila vingé e dix-li: “Mare, Jalmina és a la porta que no pot parlar”. E ela testimoni dix-li: “Ves-hi e mena-la”. E axí la dita minyona portà dita Jalmina, e quant fou aquí trobà-la que no avie a fer sinó a pasar, e li exie saliva de la boqua. E axí ela testimoni li donà tragó tres viatges e li n'untà lo cor, los polsos e les mans. E axí ditta infanta, quant ac stat una gran diada, ela tornà e cobrà lo parlar. E axí ela testimoni dix-li on ere stada, e dita Jalmina dix-li que a la Coma ere stada ab los pos. E après los minyons li digeren que la dita infanta volie dormir e la Tomaseta la velya la levà. E la infanta portave un tros de pa e va-li caure. E dita Tomaseta lo plegà e donà·l a la dita infanta. E vingeren les dittes Thomases e digeren-li la velya que ela avie levat dita infanta e lo pa que li ere caygut: “Jo li doní enperò sana e alegre ere la nena”. E puy li dix que la vegé a la porta malalta que scasament [12r] se podie tenir. E que vingeren aquí andues de continent sens demanar, sabens ela testimoni no·ls faie gran senda a casa lur ni eles a la sua casa.

E més dix interrogada que una altra fila sua ere e és filola del jenre de la Tomasa la velya e anà tot jorn a casa de eles. E la manasave que no volie que y anàs e la baté.

12 Porcs?

Baste que no s'en podie star, tant que ela desliverà que la lexàs anar a son arisc¹³. En tant que ela tornà ab la gola plena de guiterns e sorda e-s demenjà. E après les dites Thomases digeren que·lls avien fet un despit, e que li van fregar un poc les orelyes e que la ditte infanta se exordà.

Interrogada si sab degunes altres dones sien infamades.
E dix que na Ponta ha oyt dir que n'és infamada. L'Artiacha e na Nerbona.

Interrogada a qui u ha oyt dir.
E dix que a tothom.

Interrogada de què són infamades.
E dix que hoye dir que en tal casa e sospita no m'ajen dat guiterns, hi en tal.

Interrogada qui són aquells que u daien.
E dix que bonament no u porie dir, enperò tot lo món les tén en sospita.

Interrogada si ha oyt dir que deguns infants sien morts que sien stats menejats.
E dix que no sab. Bé és ver que ela vegé hun infant [12v] mort de la Girauda que ere tot macat e sclafat e blau, e que avien sospita en les dittes Tomases. Enperò que ela no sab ni ditte gavatxa si u havie fet.

Interrogada si sab que Johan Gran Sabater age perduda una infanta.
E dix que bé u sab.

Interrogada com s'és morta.
E dix que la·s trobà morta. E que oy dir que quant fou morta, que la ditte Tomasa venc en casa de la dita Sabatera sens demanar e pres la infanta en la falda e dix a sa mare si volie que la gornís. E la dita Sabatera dix que·n fessen què·s volgessen. E axí la sanc li arivalà¹⁴, que no la y podien stroncar. E dita Tomasa mes-li draps a la boca e cobrí-la ab anbolcades e altres draps que ela savie. E après venc da Riba ab la capida e tornà-la descosir. E trobà la boca enbosada e que corie de sanc. E axí mudaren-la ab la capida e tornaren-la cosir.

E que ha oyt dir a les Armongoua la velya e a la fila de ela deposant, que a les noces de la Armongoua la jove, la Tomaseta jove convidà la ditte Armongoua jove de mel. E ditte Armongoua no la volie penre e ditte Tomasa li dix: “Pren-la per amor de la mà d'on ve”. E la mare de la dita nòvia dix-li: “Menja-la·t tú mateixa, pus ela no la vol menjar”. E ditte Tomaseta tornà que la prengés per amor de la mà d'on venie. E axí la pres e tantost li pres lo mal, de que ha stat més de hun an malalta.

E més dix interrogada que ha oyt dir a la muler de Pere Martí que ditte [13r] Tomaseta

13 Arrisc: Perill, risc. (DCVB)

14 Rivar: Decórrer com un riu. (DCVB)

jove li aportà una faldada de pomes a casa. E la dita Martina no les volie penre. E ditte Tomasa les li lexà. E axí ditte dona pres les pomes e amagà-les entre palya perquè degú no-n menjàs, sospitant-se que no y agés alguna cosa. E après, perquè li semblaven bones, ela-n menjà e tantost una gran coentura li vingé al cor hi a la bocha, e va-u gitar. E après li vingé que stigé més de III sepmanes que no pogé menjar e après los giterns li feren a la gola plena.

E més dix interrogada que ha oyt dir a da Malyola que hun jorn baralyava-se ditte Malyola ab la Tomasa la velya d'una somada de lenya, dix dita Thomasa: “Cala que jo te'n faré penedir”. E la dita Malyola li dix: “Guarda què dius, que jo jan só prou scadomada”. E dita Thomasa li dix que no u daie per axò més que la fere batre a son marit. E tantost li venc un gran colp a les lonses e tantost se afolà.

E més dix interrogada que la Ostesa sobirana ere prenys e vingé la Tomaseta la velya e dix-li que li prestàs pa. E dita Ostesa no u volc fer. E axí li vingé mal e s'afolà de dos infans.

E més dix interrogada que la Tomasa jove dix a la Moretona que si lo marit no li agradave, que ela l'endemà ela se'n fere vídua. E dita Moratona li dix ab a què. E dita Tomasa li dix que ab baladre ho ab hu o alre.

Ffuit sibi lectum et perseveravit [13v]

Dicta die

Johannes Adger, loci de Mosquera, parrochie d'Ancamp, testis et cetera.

Et primo fuit interrogatus si sab él testimoni ni oyt dir que an aquesta parròquia d'Ancamp age dones infamades de ésser bruxes ni metzineres.

E dix que quant lo Pelicer anomenada la damisela féu nocés, li morí una criatura. E na Tomasa vingé a casa sua de él testimoni e pres la minyonesa morta del brasol e tantost la criatura se soltà de sanc. E el testimoni deposant ere anat a la capida e fer lo vas, e la ditte Thomasa, sens dir-li res, cobrí la ditte criatura e li tapà la bocha ab draps per la sanc. E après vingé sa comare da Riba e descobrí la criatura, e trobà-li la bocha tapada. Enperò él no y ere en res com dit ha, que ere a la gle per fer-li fer lo vas. Enperò sa muler lo y dix e un fadrí qui stave ab el, que avie nom Johan, ho vegeren tot.

E més dix interrogat se trobà hun infant mort. E trobaren-lo que tots los brasos tenie trencats.

Interrogat si él testimoni ha sospita en les dittes Tomases.

E dix que certament sospita n'agé, majorment que no acostumave de venir a casa sua ni despuys no y ha stada.

Interrogada si sab ni ha oyt dir que agen fet deguns altres malificis.
E dix que no.

E més dix interrogat que él no la demanà ni degú de sa casa que él sàpie, que no y avie sinó él testimoni, sa muler e lo moso desús nomenat.

Ffuit sibi lectum et perseveravit [14r]

Die XVIII mensis aprilis anno ut supra

Raymundus Areny, loci d'Ancamp, testis et cetera.

Et primo fuit interrogatus si sab él testimoni que en aquesta parròquia d'Ancamp age dones ni hòmens que sien infamades de ésser bruxes ni metzineres.
E dix que prou n'i ha de infamades.

Interrogat qui són les qui són infamades.
E dix que les Tomases, mare e filya, e la Riba.

Interrogat si a oyt dir que agen fet deguns malificis.
E dix que no sinó tant com la Girauda, que cridave que l'avien metzinada, que per los carés o cridave. E que la Martina, que ha oyt dir a la Thomasa que la Martina daie que ela li noie¹⁵ d'un infant que avie perdut. E que altres coses él testimoni no y sab.

Dicta die

Raymundus Riba, loci d'Ancamp, testis et cetera.

Et primo fuit interrogatus si sab él testimoni que en aquesta parròquia age degunes dones que sien infamades de ésser bruxes ni metzineres.
E dix que de la sogra de Bernat Thomàs tothom hi ladre. E d'un minyó que morí de Johan Gran, que ela hi fó de matí ditta Thomasa. E prengé·l e va lansar gran sanc, segons li dix lo moso de Johan Gran, lo parent de mossèn Pere Mauriac. E a Johan Gran ho ha oyt dir. E de da Nerbona, que ha oyt dir que la huna daie que havie dat guiterns.

Interrogat a qui u ha oyt dir.
E dix que a molts, no li recorde qui són. [14v]

15 Noure: Fer mal; danyar. (DCVB)

Dicta die

Guillermus Baro, loci de Tremat, parrochie d'Ancamp, testis et cetera.

Et primo fuit interrogatus si sab él testimoni ni ha oyt dir a degú que en la parròquia d'Ancamp age dones que sien infamades de ésser bruxes ni metzineres.

Et dixit que él testimoni no y sab res. És ver que les dones se acusen unes ab altres, e que la Texidora acuse aquexes Thomases. E que él testimoni no y sab sinó tot bé.

Interrogat si ha oyt dir de què les acusen.

E dix que de alguns minyons que s'eren morts aquí, que d'aquells ne daven colpa. E que altra cosa él testimoni no y sab.

Dicta die

Antonius Mas, loci de Les Bons, parrochie d'Ancamp, testis et cetera.

Et primo fuit interrogatus si sab él testimoni ni ha oyt dir que en la parròquia d'Ancamp age dones ni hòmens que sien infamats de ésser bruxes ni metzineres.

E dix que moltes coses n'a hoyt dir. Que de la Thomasa ha oyt dir que hun minyó que havie mort al Sabater, que la ditta Thomasa la velya l'avie cubert e que sclatà de sanc. E que n'hoyt dir axò a moltes gens. E que la ditta Thomasa li avie demanat de conseyl què-n fere del que la Girauda l'acusave, e que ela se'n volie fer bona. E él testimoni li dix que si n'ere, que·s fes alre¹⁶. E que no y sab alre. [15r]

Dicta die

Arnaldus Beringer, loci de Mosquera, testis et cetera.

Et primo fuit interrogatus si sab él testimoni ni ha oyt dir a deú que a la parròquia d'Ancamp age hòmens ni dones que sien infamades de ésser bruxes ni metzineres.

E dix que hoc, la que tenen presa n'és infamada, que per axò se n'és anada segons ditta de gens.

Interrogat si sab que age fet deguns malificis.

E dix que no sinó de la fila de Bertran Areny, que daien que li avie dat alguna cosa.

Interrogat si sab ni ha oyt dir degunes coses de altres dones.

E dix que no.

¹⁶ Fer alre: fer cas, preocupar-se de quelcom. (DCVB)

Dicta die

Bartolomeus Palyerés, loci d'Ancamp, testis et cetera.

Et primo fuit interrogatus sis ab él testimoni que en la dita parròquia d'Ancamp ni ha oyt dir que y age dones infamades de ésser bruxes ni metzineres.

E dix que moltes dolenteries n'a hoyt dir que no sab si són veritat. [15v]

Interrogat què n'a hoyt dir.

E dix que d'aquexes Thomases dien que són bruxes, que la huna se clame que li han dat guiterns, altres metzines, altres que·l·ls an mort criatures.

Interrogat qui són aquelles o aquells que se'n clamen.

E dix que da Girauda. E de les altres no li recorde qui són.

E més dix que de da Riba n'a hoyt dir moltes coses.

Interrogat què n'a oyt dir.

E dix que hu que li daien Johan lo Negre, lo qual ara és mort, li dix hun viatge: "Palyerés, jo só metzinat", e que l'avien metzinat da Riba e la Garbajala. E que dit Johan lo Negre morí d'aquell mal.

E més dix interrogat que hun viatge la Riba li vingé si avie dinés a la gle, e él testimoni dix-li que hoc. E ela li dix que li prestàs VII o VIII sous sobre una pesa d'or e donar-la-y. E él testimoni dix-li que no ere bona. E ela dix: "Ja sé de qui he stada". E axí ela anà e anà-se'n a sa casa. E la ditta Riba e la Garbayala prengerén lo dit Johan lo Negre e se n'acabalaren¹⁷. E que altra cosa él testimoni no y sab.

Ffuit sibi lectum et perseveravit [16r]

Dicta die

Johannes Beringer, loci d'Ancamp, testis et cetera.

Et primo fuit interrogatus si sab él testimoni que en la parròquia d'Ancamp age dones ni hòmens que sien infamats de ésser bruxes ni metzineres.

E dix que moltes coses n'a hoydes dir, no sab si són veritat.

Interrogat què n'a hoyt dir.

E dix que ha hoyt dir a na Martina que aquexa Tomasa la jove li avie mort hun infant. E que u hoy dir alí quant li trahirn hun infant de casa, que ela sabie qui u avie fet. E lo sendemà que li avien sobolit hun infant, trobant-se a la església, com foren defora ditta

17 Acabalar: Justipreciar, estimar la vàlua qualitativa o quantitativa d'una cosa. (DCVB)

Thomasa e Martina se pregeren de noves sobre la mort del dit infant, que la ditte Thomasa li dix: “Gordau compare que m'aleven que na Martina m'a dit que jo he mort hun infant”. E axí-s partiren, que la dona d'Arnau Martí les partisqué. E que ha oyt que la Nerbona, que vuy tenen presa así, avie metzinat la fila de Bertran Areny, segons dit Areny li dix.

Fuit sibi lectum et perseveravit [16v]

Dicta die

Bartolomeus Pont, loci de Les Bons, testis et cetera.

Et primo fuit interrogatus si sab él testimoni que en la parròquia d'Ancamp age dones ni hòmens que sien infamats de ésser bruxes ni metzineres.

E dix que no y sab res. És ver que ha oyt dir que n'i avie.

Interrogat a qui u ha oyt dir.

E dix que a da Girauda ho ha oyt dir.

Interrogat què ha oyt dir.

E dix que li hoy cridar “bruixa” a la sogra de Bernat Thomas passant per lo carer.

Die XXIII mensis aprilis anno ut supra¹⁸

Johannes de Mateu, loci Sancti Cristofori, diocesi Claramontensis, testis citatus, juratis et interrogatus, et cetera.

Et primo fuit interrogatus si sab él testimoni que stant ab Johan Gran li morís un infant al dit Johan Gran.

E dix que ha tres ans que él testis stave ab dit Johan Gran e li morí una fileta.

Interrogat si sab ni ha oyt dir de quin mal és morta.

E dix que no sab. És ver que la criatura ere sana e alegra lo vespre, segons éls podien conéxer, e lo matí abans de jorn son amo lo cridà que-s levàs e que li portàs lum a la cambra. E él testimoni se levà e portà [17r] lum a la cambra, e trobaren la criatura morta.

Interrogat si veé ni oy dir que la ditte infanta fos stada menejada.

E dix asò a saber, que com la criatura fonc morta, que tenien aquí a hun brasol e son amo se n'anà a cercar una capida per cobrir-la. E avie lexat a él testimoni deposant ab sa muler, que stave tota cosirosa. E él deposant s'ere a huna finestra mirant uns balls, e

18 A partir d'aquesta data es constata un canvi d'escrivent.

vengé una dona e pres la ditta infanta e volgé-la cobrir ab qualque drap. E él testimoni li dix que l'amo ere anat cercar una capida per cobrir-la, e la ditta dona li dix que bo serie lo drap aquell per cobrir-la. Estant axí girant, se vegé que la infanta sagnà per la bocha. E dix a la dita dona que la infanta sagnave, e la ditta dona li dix que no faie. E él testimoni li dix que no hirie axí onestament, que demoràs l'amo que vinrie ab la capida. E la ditta dona pres un trosset de drap mentre la plegave e mes-lo y a la bocha. E axí la cobrí. E en asò venc na Riba e agé qualsque rahons ab la dona, no sab quines, e desplegà e descobrí la ditta infanta e trobà lo tap que li avie mes a la bocha. E mentre la ditta Riba la menegà, no sacnà gens. E axí la tornaren cobrir ab la capida.

Interrogat qui ere la ditta dona.
E dix que ere la [17v] sogra de Tomàs.

Interrogat si sab él testimoni que él testimoni, ni sa hama ni hamo, agen fet venir la ditta dona.
E dix que no que él sàpie.

Interrogat si hay dir que la ditta infanta fos stada menejada.
E dix que ja u ha dit desús, e que altra cosa él testimoni no y sab.

Ffuit sibi lectum et perseveravit

<Interrogatori de l'acusada>

Maria, uxor Petri Areny quondam, alias Thomas, loci de Mosquera, parrochie d'Ancamp, deponens in suo proprio facto absque juramento et in alieno cum juramento.

Et primo fuit interrogata si sab ela deposant que en la parròquia d'Ancamp age dones que sien infamades de ésser bruxes.
E dix que no n'i sab res.

Interrogada si sab que aquí en la ditta parròquia age infants que age oyt dir que ls agen strets ni morts.
E dix que no sab.

Interrogada si sab aquests dies pasats ha II o tres ans o més, poc més o menys, hage mort huna criatura de Johan Gran Sabater.
E dix que hoc, una infanta.

Interrogada com sab que sie morta.
E dix que ela testimoni [18r] ere emprada ha hunes noces de la Sartresa e avie hoyt tocar la campanes per morts, e n'encontrà Johan Gran en la plasa, aquí a la font, que ela se rentave les mans. E dix al dit Johan a què avien tocat, e lo dit Johan li dix que a huna

infanta sua, e li dix que anàs alí a casa sua. E ela deposant anà alí e trobà la infanta al brasol morta e vestida.

Interrogada qui y avie en la casa quant ela deposant anà a la ditta casa.
E dix que son pare e sa mare de la ditta infanta.

Interrogada si ela deposant cobrí ditta criatura.
E dix que hoc.

Interrogada ab a què la cobrí.
E dix que ab una capida.

Interrogada d'on ere exida la capida.
E dix que aquí l'avien portada.

Interrogada qui y avie present.
E dix que bonament no u porie dir que y agés sinó sa mare, que son pare se n'ere anat defora.

Interrogada mentre que ela cobrie la ditta infanta, si conexie si l'avien tocada ni premuda.
E dix que no. [18v]

Interrogada si la mare de la criatura, veent-li menejar la fila, si li demanà que fos stada tocada e menejada.
E dix que no.

Interrogada si ela deposant vegé que la ditta criatura se soltàs de sanc per la boca o per lo nas.
E dix que no.

Interrogada si ela deposant meté degun tros de drap en la bocha per tapar-li la bocha.
E dix que no sinó solament li posà una bena per strener lo cap dejós les bares.

Interrogada si ela deposant, abans que cobrís ditta criatura ab la capida, si l'avie cuberta ab altro drap.
E dix que no.

Interrogada quant ela deposant agé cuberta la ditta criatura, si aribà ho sobrevingé la Riba.
E dix que hoc.

Interrogada des que na Riba fonc aribada, si tornaren descusir ditta criatura.
E dix que ditta Riba la volgé descusir.

Interrogada si li dix per què la va descudir.

E dix [19r] que hoc, que la ditta Riba li dix si li avie posat ganbux a la ditta infanta e ela deposant li dix que hoc, lo que ja·s tenie. E ditta Riba le'n volgé mudar altre, e axí la descusí. E si li'n mudà o no le'n mudà, que ela deposant no u vegé.

Interrogada si la Riba li dix per què havie mes draps en la bocha a la dita criatura.

E dix que no.

Interrogada si ela deposant vee que la ditta criatura tingés draps en la bocha ni si la ditta Riba li dix que n'i tenie.

E dix que no.

Interrogada si la ditta Riba la tornà cobrir ab aquell drap matex o le'n mudà altro.

E dix que ab aquell drap matex la tornà cosir, que ela l'avie ja cusida.

Interrogada mentre que ela deposant cosí la ditta criatura, si y avie degun mosso que li ajudave a cosir, anomenat Johan.

E dix que bé·s pot ser que y fos.

Interrogada si lo dit Johan li dix que la criatura n'anàs de sanc.

E dix que no l'i dix.

Interrogada qui li dix que cobrís la ditta criatura.

E dix que dues dones, sò és la Sartresa e la [19v] Ostesa sobirana. E digeren que faien lo fet de les noces, com dit ha desús. E com hageren fet lo dol, digeren que més valie que anàs la criatura davant a soterar que la nòvia. E axí la mare de la criatura li dix a ela deposant que la cobrís. E axí ela deposant la cobrí com dit ha.

Interrogada si la demanà nengú que anàs a casa.

E dix que lo Johan Gran li dix que anàs a casa.

Interrogada si ela deposant conex na Dolsa Nerbona de Vila.

E dix que hoc.

Interrogada com la conex.

E dix que perquè són tots de una parròquia, e anant hi tornant per les posseccions.

Interrogada si sab que ditta Nerbona sie infamada de ésser metzinera ni sab degun mals arts.

E dix que ela no li a vist fer degunes coses. És ver que ha oyt dir que la tenien en suspita.

Interrogada si sab que ditta Nerbona sàpie de conjurs de mal de mare ni de masclo ni de semblants coses.

E dix que no.

Interrogada si sab que ditta Nerbona age fet [20r] medacines ni conjurs a la Girauda d'Ancamp.

E dix que no.

Interrogada si ela deposant ha baralyada a la ditta Dousa perquè faye medacines a la ditta Girauda, dient-li que les acusarie e les dexalarie.

E dix que no.

Interrogada si sab que la ditta Nerbona age donat guiterms a les files de la Girauda ab peres.

E dix que no.

Interrogada si ela deposant és stada a donar guiterms ab la ditta Dousa Nerbona ab peres a les files de la ditta Girauda.

E dix que no.

Interrogada si ela deposant tén degun òs que sie stat de deguna criatura del sementiri, e que l'age mostrat a la ditta Dousa.

E dix que no plàcie a Déu.

Fuit sibi lectum et perseveravit

<Acaraments amb Joan Adger, Joan de Mateu i Guillema Riba>

Et incontinenti fuit factum acaramentum de dicte Marie cum Johani Gran, cerdo. Et lecta depossicione Marie Thomasa stetit et perseveravit in sua deposicione. Et lecta ibidem depossicione Johannis Adger alias Gran stetit et perseveravit in sua deposicione. Et sic discrepabant valde in multis et inter cetera en lo demanar, que dit Johan Gran diu que no la demanà [20v] ans la trobà dejós la casa de la Sartresa que-s rentave les mans. E encara discrepaven en la capida, que ela daie l'avie cuberta ab la capida e ditta Riba portà ditta capida e descusí la criatura e tornà-la cusir ab la capida que portada avie. E en lo fet de la sanc e en lo metre dels draps, que lo seu moso e sa muler de Johan Gran lo y digeren a él dit Johan Gran. E casi en totes ses coses segons se mostre en lurs deposicions.

Eadem die fuit factum acaramentum dicte marie cum dicto Johanni de Mateu. Fuit lecta deposicione dicti Johannis et perseveravit in ea et de verbo ad verbum resitavit eam dicte Marie.

Et dicte Marie stat et perseverat in sua deposicione.

Die XXIII mensis aprilis anno ut supra

Fuit factum acaramentum dicte Marie Thomasa cum Guilalme Riba. Et lecta depossicione dicte Guilalme Riba stat et perseverat in sua depossicione. E dix que aquella és la sua deposició vera, e encara de paraula lo y dix que axí és la veritat.

Et dicta Maria dix que ela stà e persevere en sa deposició. [21r]

<Petició de turments i concessió del termini defensori>

Dicta die

Johannes Moles, procurator fiscalis honorabile curie, requisivit que atès lo procés e los acaraments, requer sie procohit contre dicta Maria en turmentar-la.

Et ibidem dicta Maria petit rahonador e temps a responre.

Et dicta honorabilis curia, concessa copia dicte Marie dicte demande e publicare presente enquesta et tempus ad respondendum ad diem sabbati proxime venienti.

Donant licència a qualsevol la puge procurar e advocar.

<Interrogatori de l'acusada sobre la seva fugida de la presó>

Dicta die Marie Thomasa fuit interrogata qui l'a treta de la presó on stave.
E dix que ela matexa.

Interrogada com n'a exida.

E dix que ha dresada una post e que ha puyada ab los brasos prement-se a la bocha de la siga¹⁹. E a pres una busqualya e a-la dresada a la finestra e és saltada ab los ferres e tot. E d'aquí és anada fins a la valada, ha unes roques en vista del Puy.

Interrogada qui l'a tornada así.

E dix que alà l'a trobada Colat, lo batlle, e l'a tornada.

Interrogada si ha parlat ab degú anant anlà.

E dix que dues fadrines ha trobat e dos hòmens e una dona ab lo vel negre. E la hun li semblave [21v] que fos Rosel, enperò que bonament no·l conexie.

Interrogada per què fugie.

E dix que no per alre, que no·s sint malmirent de res, sinó que sos amics no la rahonen.

19 Sitja: ant. Presó subterrània. (DCVB)

Interrogada si li a aconselyat degú que fugís.
E dix que no.

Interrogada si li a ajudat degú ha exir de la presó.
E dix que no sinó Déu e la Verge Maria.

<Còpia de la deposició inculpatòria de Dolça Narbona>

Die vicessima nona mensis aprilis anno ut supra

De mandato honorabilis curia vallium Andorre fuit inserta sequens deposicione in presenti processu pro ut sequitur.

Die vicessima mensis aprilis anno ut supra, Dulcia Nerbona reinterrogata dixit que encara ela deposant tén un altro galàpet e que·l tén a la pardina al cap del calís²⁰, detràs lo seu seler, en un tarter que y ha. E que li done bren²¹ e pa e que he desús una gavarrera que y ha. E que·l tén de Santa Maria de febrer ensà. E que [22r] ara ela se'n vol tolre, que jamés no n'usará pus.

E més dix interrogada, present mossel veger e Miquell Colat, que da Goyda, mare de da Thomasa, lo y ha mostrat.

E més dix interrogada que ela e da Thomassa an donat guiterns a les files de la Giralda ab peres. E que diu que dita Thomasa tén hun òs que és de qualque infant del simintiri, e que li semble que ere de cama, e que li mostrà dins casa sua. E que ditte Thomasa donà peres huntades a les files de la ditte Girauda, e ela deposant li donà avelanes.

Die vicessima tercia mensis aprilis anno ut supra, fuit lecta dicta depossicione dicte Dulcie, presentibus Bartolomeu Robí, Lombart Thomàs, Coxet Lombart et presentibus andós los vegés e jutge e notari legint les dittes depossicions. E la dita Dolça, mudada en la cambra de Johan Moles, sens [22v] fer-li res e tota liberta, persevere e diu que axí és.

Dicta die fuit factum acamentum de na Dolsa Nerbona ab la ditte Maria Thomasa et fuit interrogata dicta Nerbona alà hon diu que avien dat guiterns andues a les files de ditte Girauda. E la dita Nerbona persevere en sa depossició e diu que andues, sò és ela deposant e ditte Thomasa, an dat guiterns a les dittes files de da Girauda. E axí matex com la baralyà que fes salut a la ditte Girauda. E la ditte Thomasa nege que no y ha res de veritat. E axí matex là hon diu que ditte Thomasa li a mostrat hun òs, enperò no sab de què ere, ditte Nerbona persevere en sa [23r] depossició e dita Thomasa nege que no és veritat.

20 Callís: Camí entre dues parets o fileres d'arbres. (DCVB)

21 Bren: Segó. (DCVB)

<Presentació de la defensa>

Die vicesima nona mensis aprilis anno a Nativitate Domini M° CCCC° nonagesimo nono.

Testes productis dicte delate pro parte sua in suis defensionibus.

Johana Sartresa, loci de Mosquera, parrochie d'Ancamp, testis citata, jurata et intorogata dicere veritatem quam sciat in et super hiis quibus intorogabatur.

Et primo fuit intorogata si sab ela testimoni depossant que age mort una infanteta a Johan Gran Sabater d'Ancamp.

E dix que bé li recorde li'n morí una.

Interrogada si sab ni ha oyt dir de quin mal és morta.

E dix que ha oyt dir que-s pensaven que fos morta per males gents.

Interrogada si els testimoni veé la criatura morta.

E dix que hoc, que ela faie nocés de una filya e oy plorar la mare de la criatura. E anay e veé-la tota vestida al bresol ab la [23v] bocha uberta axí com si popàs.

Interrogada si y fo ela deposant com ditta Thomasa cobrí la ditta criatura.

E dix que no, que anà-se'n per causa de les nocés que stave ocupada, que bé y fore stada volentera.

Interrogada si hoy dir que agessen sospita que degú l'agés morta.

E dix que avien sospita en la dona que tenen presa, sò és da Thomasa, perquè y ere stada. Ab ela present aquí, ela, per algunes coses que volie dir, va dir a la ditta Thomasa que mal bé hi metés Déu, per què y anave. E ella li dix que no y anave, que a casa sua hanave per ajudar a lavar les scudeles, e que encontrà Johan Gran e dix-li que [24r] anàs a casa sua.

E més dix interrogada que axí com la Thomasa comensà de penre la ditta infanteta e la discutave, ela deposant se n'anà, e que no vegé gens de sanc.

Fuit sibi lectum et perseveravit

Dicta die

Coram honorabilis curia comparuit Bernardus Thomàs, jener Marie Thomasa, lo qual fonc interrogat per la ditta cort si vol prodoyr més testimonis.

E dix que no.

Et ibidem dominus iudex mane publicar lo dit testimoni, atorgant còpia al dit Bernat

Thomàs e assignavit ad declarandum super altercatis atenta calitatis delicti ad defensionibus datis ad crastinam diem proxime, instante et interim ad dandum, allegandum et producendum quit quid dicere, allegare et producere voluerint. E més dix que fos spedida la justícia que no la fessen star aquí.

Enaprés lo dit dia matex fonc legida la deposició de na Johana Sartresa de Mosquera, prodoyda per la part de na Maria [24v] Tomasa per testimoni, present ditta Thomasa, per mi notari, e presents mossèn Johan Mercer, veget, misser Johan Cafarrera, jutge, Johan Moles e Guillem Colat, balles de les valls de Andorra. E aquí matex mossel jutge mana publicar ditta deposició e atorge còpia a la ditta Thomasa e asigne a oyr declaració a demà, e entretant que digen, allegen e prodoesquen lo que dir, allegar e prodoyr volran.

E aquí matex ditta Thomasa demane que li sie donat rahanador e temps.

E la dita cort li fa resposta que ja sis jorns ha que li és stat donat e atorgat rahanador e advocat, e son jenre ha procurat e prodoyt testimoni, e que après ha dit Thomàs que no volie prodoyr més testimonis. [25r]

<Interrogatori sota turment>

Die XI mensis maii anno a Nativitate Domini M° CCC LXXXX nono²²

Dicta Maria delata, interrogata per dictum mangificum dominum iudicem, presentibus magnifico domino Johanne Mercer, vicario, et Guillermo Colat, baiulo vallium Andorre et Egidius Fita ducattu Aquitanie, dixit que fahent-se les noces en casa de la Sartressa, axí com ya ha dit desús, na Riba d'Encamp y ella deposant anaren a la miyanit a la casa d'en Johan Gran e prengueren la infanta, sò és la dita Riba la pres per lo coll e ella deposant pels costats, e axí la strenseren de manera que ella morí. E ya com la dita Riba la y donà, ya la infanta no plorave.

Interrogada qui fou la primera trobadora de assò.

Et dixit que la dita Riba, que dix a ella deposant que anassen fins a la casa de Johan Gran. Que ella deposant may havia usat del [25v] art fins lavors.

Interrogada com intraren elles a mijanit dins dita casa de Johan Gran essen les portes tanchades.

Et dixit que per lo fumental.

Interrogada qui les guiave per entrar.

Et dixit que lo mal sperit nomenat Astorot.

22 A partir d'aquesta data es constata de nou un canvi d'escrivent.

Interrogada com se n'isqueren.
Et dixit que se n'isqueren per la porta de l'ort.

Interrogada qui·ls obrís dita porta de l'ort.
Et dixit que creu que lo dit mal sperit.

Interrogada com demanaren elles lo dit mal sperit ans no y anassen.
Et dixit que la dita Riba li digué hi anassen. E que demanaren lo dit Astarot, que axí li ho dix la dita Riba lo cridàs, “Astarot”. E donà-li no sap què, que se n'ontàs les mans, lo peus e les axelles. E axí ne anaren. [26r]

Interrogada si anaren per l'ayre o per terra.
Et dixit que per l'ayre.

Interrogada qui l'a mesa en amistat ab aquell Astarot.
Et dixit que na Riba.

Interrogada si ella deposant lo ha may adorat.
Et dixit que na Armengoua lo y féu adorar en aquesta manera, que li féu besar una palla e ella la besà, dient-li renegàs Déu²³. E ella deposant stigué axí, e après dix que pus que fet era, fet fos. E axí·l renegà e adorà dita palla.

Interrogada com lo renegà, quines paraules dix.
Et dixit que no sap quines paraules se digué.

Interrogada com anaren a la dita creatura, si portaven lum.
Et dixit que hoc.

Interrogada qui portave dit lum.
Et dixit que la dita Riba.

Interrogada quina lum.
Et dixit que ab un os. E que era de creatura. E que lo ble era [26v] de un drapet que ella se prengué del sé²⁴. E la dita Riba ne féu dit ble e meté-lo dins dit os. E la dita Riba li dix que hi metessen de assò, e ella deposant digué què era, e la dita Riba dix que crisma era.

Interrogada quina lum fahia.
Et dixit que fahia-se blava.

Interrogada per què anà ella deposant a cobrir la dita infanta sens demanar-la cobrint-la en la manera que la cobrí.

23 Palla o pàl·lia: ant. Mantell, capa. a) fig. Haver palla amb algú: posar-se sota la protecció d'algú, acollir-se al seu ajut a canvi de serveis. (DCVB)

24 Sé: Sina, pits de dona. (DCVB)

Et dixit que ella deposant hi anà per cobrir-la en manera que degú no hagués sentiment que la hagués streta. E com la levà del bressol, la minoneta féu una goryareta de let mesclada ab sanch. E ela deposant posà-li una beneta per les barres e per la bocha perquè no isqués aquella let entrevaiadeta de sanch.

Interrogada ella deposant si ha [27r] may cabut en altres mals.

Et dixit que no. Ver és que és stada demanada per dita Riba a una infanta d'en Ramón de l'Areny, e ella deposant no y volgué anar, ans se n'anà al [cortal].

Interrogada si ella deposant ha may donat guitarnons.

Et dixit que bé ne ha dat a dos dels seus. E la Armengoua ne donà a una filla d'ella deposant e a les sues axí matex de dita Armengoua.

Interrogada qui meté en dits guiternons.

Et dixit que de la scuma del grapalt.

Interrogada com prenen la scuma del grapalt.

Et dixit que lansen-li sal als ulls e fan-lo scumar. E baten-lo ab una vergueta e prenen la scuma que fa ab lana o drap, e meten-la en lo pa o altres menyàs que volen dar als a qui volen dar dits guiternons.

Interrogada si ella deposant té dit galàpet o grapalt.

Et dixit que hoc. [27v]

Interrogada a ont lo té.

Et dixit que al corral, a la primera entrada sota una pedra plana grossa, al portell a ont a vegades donen sal al bestiar. E que li done a menjar pa. E que stà a mà dreita com hom entra en dit corral.

Interrogada si sap ni ha hoyt dir que a casa d'en Calba se hage fet denguns malificis atès que axí són morts marit e muller.

Et dixit que no sinó tant com ha hoyt dir al Calba que atès havien trobat un galàpet a na Narbona, havien sospita que la dita Narbona ho hagués fet.

Interrogada si ella deposant és may pus anada de nit sense aquella que anaren a dita infanta.

Et dixit que hoc, una volta ab na Riba e na Ermengoua. [28r]

Interrogada ont anaren.

Et dixit que a les ovelles.

Interrogada que feren a dites ovelles.

Et dixit que stigueren alí una gran stona. E après les dites Riba e Armengoua lansaren algunes pólvores e vingué una gran broxonada. Però que no féu gayre mal, que no devallà de mig solà avall.

Interrogada quines pólvores eren aquestes.

Et dixit que no sap, que elles li digueren que pólvores eren de fer venir temps. E que li havien dada la saqueta que la portàs e va-la penre. E après, com foren un tros amont, va-la perdre. E après elles hi tornaren e trobaren-la, e barallaren-la molt. E varen-li dir que si no volia tenir la lur seta, que elles la mataren. [28v]

Interrogada si elles se ontaren com anaren a les ovelles.

Et dixit que hoc, en assò de na Riba.

Interrogada de què és lo onct de que se ontaren.

Et dixit que no sap, que ella no hi volia anar sinó que li varen dir que se ontàs e que anàs.

Interrogada si lo dit Astarot hi fonch com anaren a les ovelles.

Et dixit que hoc.

Interrogada qui lo demanà.

Et dixit que totes lo demanaren.

Interrogada si ella és may stada al boch de Biterna.

Et dixit que no.

Interrogada si sap que les altres hi sien stades.

Et dixit que ella no u sap si hi són stades.

Interrogada si ella depositant té en casa sua dels ons ni àssos ni malificis ab que fahien dites coses. [29r]

Et dixit que no, que les altres ne fahien prou per totes.

Interrogada qui li ha mostrat dit art, ni si li ho mostrà sa mare, atès que fonch per semblants arts executada.

Et dixit que sa mare may li'n mostrà, que la Riba li ha mostrat tot quant ne sap. Que ella depositant no hi volia star.

Et illico in presencia honorabilis Johannis Moles, baiuli, Bertholomei Guillermo et Martini Aymar, fuit sibi lectum et perseveravit.

Ipsam eadem die, hora quasi tertia post meridiem, fuit personaliter sibi lecta dicta depositio, presentibus dictis dominis iudice, vicario, baiulus ac Egidio, et etiam pro testibus Johanne Vidal et Bernat Ribot, parochie de Andorra, et perseveravit. [29v]

Die XVI dictorum mensis et anni

Fuit personaliter interrogata si li recorda lo que ha depositat.

Et dixit que bé li recorda.

Interrogada si stà e persevera en sò que ha dit e depositat.
Et dixit que sò que ha dit, per dit se n'irà.

Et illico fuit sibi lecta de verbo ad verbum dicta depositio et perseveravit, presentibus dictis domino iudice et domino Johanne Mercer, vicario, ac dicto Egidio, ministro dicte curie.

<Acarament amb Guillema Riba i Ramona Ermengoua>

Ipsa die

Fuit factum acaramentum de ditta Guillema Riba, parochie d'Encamp, cum dicta Maria Tomasona.

Et illico fuit dicta depositio lecta dictarum Riba e Tomasa, et dicta Tomasa perseveravit in ea et dicta Riba negavit contenta in [30r] dicta deposicione, in quantum fit mencio de ea fore vera.

Et dicta Maria Tomasa dixit reinterrogata que axí és, que ella l'a mesa en tot sò que ella és. E que requir ella saga en sò que ella stà, perquè ella l'a trahida e enganada.

Interrogada dita Tomasa com la hi meté dita Riba ni hon lo y ha comensat de mostrar ni com.

Et dixit que llavors comensaren, com dit ha, en la creatura d'en Johan Gran, que la dita Riba la hi ha mesa cap y peus. Et dicta Riba negavit.

Et pluries contensiose fuerunt dicta verba repetita inter eas, ipsa Tomasa affirmando et dicta Riba negando.

Que omnia et singula fuerunt locuta [30v] negata affirmata prout [premietunt] per dictas mulieres, presentibus dictis magnificis dominus iudice, vicario ac baiulus.

Ipsa eadem die fuit factum acaramentum dicta maria Tomasa cum dicta Ramona Ermongoua, et fuit eisdem lecta dicta depositio. Et dicta Tomasa perseveravit. Et dicta Ermengoua negavit.

Et ambe contentiose habuerunt multa verba negando ipsa Armengoua, dicta Tomasa vero affirmando, dicendo que si elles no fossen, que no fóra en sò que és, que la hi ha mesa e amostrat sò que-n sap.

Presentibus dictis magnificis dominus iudice, vicario et baiulus.

<Rebuig de les defenses i provisió de sentència>

Et illico dicta Maria Tomasa fuit interrogata si se vol sometre o deffensar de les coses per elles deposades. [31r]

Et dixit que ella se sotmet a gràcia e misericòrdia de la present cort.

Presentibus ad his pro testibus vocatis, rogatis specialiter et assumptis, Bernardo Ribot de Viellas, peroche de Andorra, et Fransicho Peres, ville Bagani, et Stephano Coll, nothario et scribe huiusmodi processus pro ut mea scriptura denotat, in ultimo [tum suscrivo].

Et dictus magnificus dominus iudex ad dandum suam sententiam diem sexta proxime assignavit, et interim quandocumque, viso, retenato, et maturate recognito processu. [31v]

<Declaració exculpatòria abans de l'execució>

Die XX^a mensis juny anno predicto, na Maria Thomasa, essent al juy, axí com la volien stacar al pal per cremar-la, present lo veger de la Seu e molta altra gent, dix que lo que avie dit de na Riba, que ere bruxa, que no y ha res de veritat e que u daie per mala voluntat. [32r]

Inquisitio recepta contra beneficas mulieres sive bruxes parrochie d'Encamp.

Document 19

1512 [setembre-octubre. Estac]

Còpia de l'acta notarial certificant l'execució de Caterina Mora d'Estac i Margarida Saya d'Escós, condemnades per metzineres, bruixes i fetilles pel baró d'Estac i senyor de Peramola¹.

O. ADM, Vilamur, doc.71, d/s

Còpia de lo testimonial del jutge de les bruixes de Escós.

Sia manifest a qualsevol oficial al qual o quals les presents pervendran e presentades seran. Com dimarts XXVIII del mes de setembre ayn M D XII, per lo maniffic mossèn Gylem Ramón Desbruy, donzel e senyor de Peramola et cetera, com Caterina Mora de la vila de Estac, e na Margarida Saya del loc de Ascós, co<m> ha metzineres, bruixes e faytylles són estades condepnades a mort, ço és que primerament fosen offegades, de manera que la ànima fos separada de lurs cossos, cremats e polvoritzats en lo foc. La qual sentència lo mateix dia per Gili Boren és stada executada.

La qual condepnació és stada feta per virtut de una enqesta rebuda en la vila de Estac, en la qual enqesta la dita Margarida Saya, en lo seu fet sens jurament, en lo dels altres ab jurament, depossa que ela ab quatre dones, la una a nom na <espai en blanc>, e na Blanca de Vilamur, e de Sorigera la muler que·s diu del Gascó, <que> està a cap de la vila, se applegaren e se untaren ab ·I· engoent que·ls donà na Blanca, despuylant-se totes nues. E se trobaren en unes montanyes. E lo boc de Biterna isqué·ls al camí e abrassàs ab elas. E féu-ho primer a na Blanca, e après a la Sorigera, e après a la Sayha, e après a la altra. Après se n'anaren per lur camí, prestat que ageren omenatge al boc de Biterna, renegant Déu e prenent lo Diable per senyor. E après se trobaren a matar ·I· infant a Mesons, e a Castelàs ·I· altre, a Juyent ·I· altre, a Frexa ·I· altre, a Perameyga ·I· fyl d'en Lesuy, e a Bernuy ·I· fylla d'en [Mirande], a Malpàs una dona veylla muyller del Farer e a Isabel muler de Johan Fetenc de Arcalís, dues fylles e ·I· fyl de Noltís, e a Lavanés, ço és una fylla de Johan de Lavanés, muler de Bernat fyl del senyor de Tornafort. E assò és stat aprovat per molts testimonis.

E après de éser condepnades a mort dites Caterina Saya e Margarida Mora², estant ab lo dogal al col, foren interrogades que per lo descàrec de lurs consiènsies digesen si avien inculpat de bruxas falsament les qui avien denunciades. E la Saya dix que bé e vertaderament avie dit les que eren bruixes ab ela. E feta aquesta darera testificació, prest foren offegades e posades al foc. Les quals cosses, ab lo present scrit de ma pròpia mà,

1 El document es troba interpolat entre les actes del judici per bruixeria contra Blanca de Vilamur (apèndix 20), assenyalada com a bruixa per Margarida Saya.

2 *Error de l'escrivent.*

vos fem fe ab sotescrit. E na Mora testifficà e perseverà que la muler de Guillem Esteva e na Ramona del loc de Malmercat eren bruxes, e fins a la mort stant ab lo dogal al col a perseverat.

Misser Pere Miquel Mugo doctor en quiscun dret

Document 20

1512 octubre. Vilamur

Judici per bruixeria contra Blanca de Vilamur.

O. ADM, Vilamur, doc.71

a. Transcripció parcial a càrrec d'Eduard Griñol¹.

b. César Alcalá, *Històries encantades de Catalunya*, Columna, Barcelona 2011, p.215-223, ex a².

Vilamur contra Bruxa³

Sobre la susdita previsió e a instància de l'honorable procurador fiscal, e a provar les <espai en blanc> articles per él prodohits e donats, prodoex per devant vós, mosel balle de Vilamur, los testimonis dejús scrits.

E tot primerament, per a provar lo qui és stat posat a na Blanca de Vilamur, fornera, sien interrogats.

<Deposicions testimoniais>

A XII del mes de octubre any M D XII, fonch pres de jurament Bortomeu Tartera de Vilamur, que dirà la veritat del que serà interrogat.

E primo fonch interrogat per lo sacrament que fet ha, [1v] què sab él testimoni per què stà presa a licència Blanca en la tore de Vilamur.

E dix que perquè te fama de éser bruja.

Interrogat com ho sab él testimoni.

E dix que lo que él testimoni hi sab és que hohí dir a la filla de Guilem lo Prior que la dita Blanca li avie donat gatirrons. E que no y sab alre.

Ffuit sibi lectum et perseveravit

Lo matex dia fonch sitat Guilem del Prior e jurà ab sacrament que dirà la veritat del que serà interrogat. [2r]

E primo fonch interrogat si sab él testimoni si per què stà presa na Blanca dins la tore de Vilamur.

1 <http://www.ieshugroger.com/malmercat/bruxes.htm>

2 L'autor plagia la transcripció de Griñol sense citar-la tot afegint-hi nombroses alteracions.

3 *Afegit per una mà posterior.*

E dix que és fama que bruxa.

Interrogat si hi sab res él testimoni.

E dix que lo que él testimoni hi sab, que hun digous de matí, en vida de son huncle, que staven al priorat⁴, que stave hun gascó ab els, e diu que na Blanca aparelà lo dinar. Na Blanca menestrave e lo dit testimoni portave la scudela. E lo gascó no la volie penre. E convidaren-se'n enta<n>t, que lo gascó prengué dita scudela. E aver dinat anà-se'n a la vezeria⁵, <e> lo mal lo prengué. [2v] E tornà lo pa que tenie, que no pogé mengar ni al vespre sopar. E entant que lo disabte ya fonch mort. E après de éser mort, hun dia hun germà del mort pasave per la carera, <e> diven les dones: “Na Blanca, no haneu per les careras que lo germà del mort hi és e él vos gosarie donar”, que volén dir “que vós li aveu mort son germà”. E dix la dita Blanca no n'avie paor: “Sol jo·l vega”. E que no y sab res alre.

Fuit sibi lectum et perseveravit

Lo matex dia fonch sitat en Johan Sagara de dita vila e jurà ab sacrament que dirà la veritat del que serà interrogat. [3r]

Interrogat si sab él testimoni de sarta siència o per hohir dir, si per què stà presa na Blanca en la tore de Vilamur. E dix que per quant l'an acusada de éser bruxa.

Interrogat si què és lo que él testimoni hi sab. E dix que na Blanca lo pregà molt si li acolire en sa casa d'él testimoni. E él dix que no podie. E ela lo·n pregà molt que li acolís sa filla. E tant lo·n pregà que él la li acolí en hun paller que tenie. E stigué sinch o sis dies e despux se n'anà e tornà a cap de huns dies. E él testimoni no la volgé acolor [3v] en dit paller. E a cap de tres o IIII dies lo mal li prengé a hun bou que tenie él testimoni. E de la malautia se pelà e de aquel mal morí dit bou. E creu él testimoni que perquè no la avie volgut acolor li avie mesinat lo bou, per la mala fama que té de bruxa. E més ha hohit dir a un moço que stave ab lo Gagnau, que li prengé una coentura a la gola e que na Blanca li avie donat alguna cosa. E lo dit moço anà a na Blanca e dix-li que la gola li cohie. E dita na Blanca li toquà a la gola⁶ e tantost fonch milorat. E que no y sab més.

Fuit sibi lectum et perseveravit [4r]

Lo matex dia fonch sitat Bortomeu Peliser de dita vila, e jurà ab sacrament que dirà la veritat del que serà interrogat.

E primo fonch interrogat si sab él testimoni si per què stà presa na Blanca dins la tore de

4 Priorat hospitaler de Santa Maria de Vilamur, depenent de la comanda de Susterris.

5 Es tracta probablement de la vegueria d'Urgell, fronterera amb el vescomtat de Vilamur per l'est.

6 *Segueix e dix-li cancel·lat.*

Vilamur.

E dix que creu que perquè l'an acusada que és bruja.

Interrogat si hi sab res él testimoni. E dix que sa muler, esent a la honor de Martí de la Gardia quondam, que na Blanca li donà a beure. E de continent agé begut la prengé lo mal a dita sa muler. E a cap de quatre dies ya fonch morta. E més dix dit testimoni que [4v] hun dia abans de la honor de dit Martí, que sa muller ere al Moro⁷, que prenie ayga. E na Blanca menave hun bou. E sa muler no·s volgé apartar de dit Moro perquè lo dit bou begés. Na Blanca fonch felona e dix-li: “Cala que yo te'n faré penedir”.

E més dix dit testimoni que hara hun any la dita na Blanca li aconseguí⁸ hun bou a Riballs⁹ e menà-lo a la plasa. E dix dita Blanca a él testimoni: “Veus así lo bou que m'a mengats les cols”. E él testimoni avia dit “bou defora”. E lo bou stigé per dos o tres dies que no·s trobà, e despux lo trobà mort a la roca de Selent¹⁰. E lo dit testimoni dix a la dita [5r] Blanca: “Vostre cor n'és stat complit”. E dita na Blanca no dix res sinó que calà. E que creu él testimoni que la dita Blanca lo li matà. E que és fama per tota la vila e val que la dita Blanca és bruja. E que n'a hohit clamar a molts. E que no y sab més.

Fuit sibi lectum et perseveravit

Lo matex dia fonch sitat en Joan Orteu de dita vila, e jurà ab sacrament que dirà la veritat del que serà interrogat.

E primo fonch interrogat si sab él testimoni per què stà presa na Blanca dins la tore de Vilamur. E dix que perquè l'an acusada de bruja. [5v]

Interrogat si què hi sab él testimoni en la dita Blanca.

E dix que totstamps a hohits dir que és bruja. E que él testimoni la·n mire ab aquell parer e la té per bruja. E que hohí dir que hun gascó, que aquel gascó que morí a l'espital, que na Blanca lo avie mesinat ab una scudela de sopes. E lo dit gascó morí de aquell mal. E que él ho sab que·n morí, sinó que és fama per tota la vila e val que la dita Blanca és bruja. Que él testimoni a bé ·L· anys, que totstamps a tengut fama de bruja. E que no y sab més.

Fuit sibi lectum et perseveravit [6r]

Lo matex dia fonch sitat Johan Vidal de dita vila e jurà ab sacrament que dirà la veritat del que serà interrogat.

7 Font del Moro, situada a la banda sud del poble de Vilamur.

8 Aconseguir: Arribar a una persona o cosa que es mou, a força de fer més via en la mateixa direcció; cast. *alcanzar*. (DCVB).

9 Lo Ribell és un terreny situat al nord-est de Vilamur, sobre el barranc de Coma-sarrera.

10 Actualment hi ha una font de Sallent i un prat de Sallent propers a Vilamur pel sud, als peus de la serra de Bovet i vorejats per un engorjat per on passa un torrent conegut com el Saltinant de Sallent.

E primo fonch interrogat si sab él testimoni per què stà presa na Blanca dins la tore de Vilamur. E dix él testimoni que creu que perquè totstems a hohit dir que és bruxa e tal fama és en la vila e val.

Interrogat si què és lo que él testimoni hi sab.

E dix que ha hohit dir a Johanot d'Espot que na Blanca li avie donat gatirrons, e que lo dit Johanot li hisqué al camí e li dix que ela li havie donat gatirrons. E la dita na Blanca [6v] dix que calàs: “En bona hora que no·n tens”.

E més dix que en dies passats feren hun matrimoni ab hun fil de na Blanca ab una fila del gascó, neboda de él testimoni, e na Blanca no u volie fos muler de son fil. E complit lo matrimoni, la dita muler de son fil fonch malauta, tenint parer ho avie fet na Blanca, que la avie mesinada. E son fil anà cercar a na Blanca, sa mare. E <na Blanca> anà a sa muler de son fil, sa nora, e féu-li salut, e milorà. E si dita na Blanca no la agés milorada, ere de parer dit testimoni e Johan Molins, pare de dita dona, que ageren morta a la dita Blanca. E tal ere son deliber, enperò que tantost que dita na Blanca li agé fet salut [7r] dita dona fonch milorada. E que no y sab res alre.

Ffuit sibi lectum et perseveravit

A XIII del present mes any damont dit, fonch sitat Johanot d'Espot e jurà ab sacrament que dirà la veritat del que serà interrogat.

E primo fonch interrogat si sab él testimoni per què stà presa na Blanca dins la tore de Vilamur.

E dix que creu él testimoni que perquè l'an acusada de éser bruxa, e él testimoni a hohit dir que és bruxa, e él testimoni la·n té en aquel parer. [7v]

Interrogat si hi sab res él testimoni. E dix que lo que él hi sab és que él tenie guiterns, e hun dia él testimoni dix a na Blanca que ela li avia donat gutirrons. E ela dix que ela no ere de aquelles, ni: “Ab què·ls te agera donats?”. E dix él testimoni: “Ab beure”. E dit testimoni dix: “Jo us jur que si no me'n milorau, jo us degolaré”. E dix na Blanca: “Yo no sé quom los te agera donats”. E él testimoni dix: “A beure ab la farada¹¹”. E de lavons ensà él testimoni trobà remey e és garit de dits gatirrons. E més dix él testimoni que és fama per tota la vila e val que és bruxa. E que no y sab més.

Ffuit sibi lectum et perseveravit [8r]

Lo matex dia fonch sitat Johan Orteu, fil d'en Johan Orteu, e jurà ab sacrament que dirà la veritat del que serà interrogat.

11 Ferrada: Recipient cilíndric o troncocònic, fet de dogues de fusta voltades de cércols de ferro, per a tenir aigua, vi, llet, etc. (DCVB)

E primo fonch interrogat si sab él testimoni si per què està presa na Blanca dins la tore de Vilamur.

E dix que perquè l'an acusada de éser bruxa, e tal fama és en la vila de Vilamur e per tota la val, e que él testimoni també la-n té en aquel parer. E encara dix que dita na Blanca li a donat gatirrons de aquesta manera; que una volta, una germana de dit testimoni se agagé¹², e la dita na Blanca la servie. E hun vespre dit testimoni vengué en desora, que tots los altres avien sopat, e dita na Blanca donà a sopar a él testimoni. E sopat que agé, li prengé gran coentura a la gola, e dix: “O mesquí, e com me cou la gola”. [8v] E dix la mare de él testimoni: “A la ventura o fa lo pebre”. E ya no pogé dormir de tota aquella nit, tant li cohie la gola, ffins se sentí los gatirrons. E dins dos dies se li conegeren los giterns. E dix la mare de dit testimoni: “Na Blanca te aurà donats giterns”. E que no y sab alre.

Ffuit sibi lectum et perseveravit

Lo matex dia fonch sitat Bortomeu Marquet, de dita vila, e jurà ab sacrament que dirà la veritat del que serà interrogat.

E primo fonch interrogat si sab él testimoni per què stà presa na Blanca dins [9r] la tore de Vilamur. E dix que perquè l'an acusada de bruxa. E és ffama en la vila de Vilamur e per tota la val que la dita Blanca és bruxa, e yo que la-n tinch en aquel parer.

E més dix él testimoni que tenie mal a les bares, e anà al genre de na Blanca que li fes salut. E el feu-o volenter, e lo mal se li espasà. E a cap de dies lo mal li tornà e él testimoni tornà a l'home que li avie fet salut, e no lo y trobà. E trobà na Blanca e ela li dix si a què lo volie. E él testimoni dix: “Venie que-m fes salut”. E dix la dita na Blanca: “Yo te'n faré”. E él testimoni dix que la salut de les dones no valie als homes, perquè no volie que ela li'n fes, que ya la tenie él testimoni en mal parer. E dix na Blanca: “O Déus te vale¹³, ya n'e fet yo a d'altres”. E ela li dix [9v] que avie mester una novena e ela li'n ferie salut, e “yo hi venré a casa”. E vingé-hi en l'endemà. E segé-se-li de part darere e feye-li salut. E tirà-li los cabells del col de darere, de que encara ni té senyal. E dix él testimoni: “Per què tirau los cabells, que jo no vul que nigú me toch al cabells”. E dita na Blanca no dix res, sinó que-l lexà. E despux may dit testimoni no ha fet de son prou.

E més a hohit dit testimoni a sa mare, que hun dia ela portava grexes defora, e na Blanca va-li dir: “Ya teniu grexes”. E ela dix: “Hoch, més no tinch vinagre”. E dix na Blanca: “Yo us ne daré”. E li'n donà una escodela. E ela mengà les grexes ab lo dit [10r] vinagre. E de continent que agé mengat les grexes, lo mal la prengé al cor, de continent. E li durà més de tres mesos. E ne haneren a mege, e lo mege dix que mal bocí li havien dat. E él testimoni tingé openió que la dita na Blanca o avie fet ab lo dit vinagre.

12 Jaure: Estar en el llit per malaltia. (DCVB)

13 Corresponent a l'expressió "Déu et valgui" o "valga't Déu".

E més dit testimoni dix que a la novena de Antonico de Sorigera, que na Blanca donà una tasa de vy a Johan [Pina], e ab aquella tasa de vy ora per ora lo pres lo mal al ventre, que may l'a gaquit¹⁴. E de aquel mal és mort, totstemps dient que aquel vy o avie fet de son mal. E més té pensament él testimoni, que de son mal, que la dita Blanca ho ha fet.

E més dix que ha mort un nét de la dita na Blanca. E que el lo hohí plorar, més que no sab si·l mataven o si plorave al part. E que no y sab més.

Fuit sibi lectum et perseveravit. [10v]

A XV de octubre any M D XII, fonch sitat Johan Vilarobia, de dita villa, e jurà ab sacrament que dirà la veritat del que serà interrogat.

E primo fonch interrogat si sab él testimoni per què stà presa na Blanca dins la tore de Vilamur. E dix que creu él testimoni que perquè és acusada de bruja.

Interrogat si què és lo que él testimoni hi sab. E dix que lo que él hi sab, dix que ha hohit dir a molts que és bruja, e que él la·n té en aquel parer.

E més dix él testimoni que hun dia el [11r] se trobave a Bescarbó e trobà alí hun que·s diu Bortomeu Monsarat, del loch de Miraval. E dix: “Digau, dien que les ties teniu pres<es> en la tore”. E dix dit testimoni: “No y sé res”. E dix dit Monsarat: “Si, sabeu bé, una volta me donà giterns na Blanca; enperò demanau-ho a Pere Gagnau, que u sab”. Que dix que la sua Sebriana mengave esponxa per garir dels giterns e dit Monsarat no li volie donar esponxa. Hun dia trobà na Blanca e lo dit Monsarat dix: “D'on aveu aguts vós la fruyta que m'aveu donat, que ab aquella me haveu donat los giterns”. E dix na Blanca: “No e pas”. E dix dit Monsarat: “Si, aveu bé; e si vós no me'n gariu, jo us mataré o vos difamaré pertot, [11v] perquè jo sé bé que ab aquella fruyta me són stats donats”. E lavors la dita na Blanca dix: “Que no u diges ni me'n disfames, que yo te'n gariré”. E li conjurà la gola e de continent prengué milora hi és garit. E més dix dit Monsarat que hun dia el anave laurar a Sent Genís, e com fonch al portal trobà na Blanca e dix la dita Blanca: “Hon ne vas Monsarat?”. E dix Monsarat: “Vax laurar a Sent Genís”. E dix na Blanca: “Es dinat?”. E dit Monsarat: “Hoch, ya só dinat”. E dix na Blanca: “Ges¹⁵, vet así hun tros de coqua”. E lo dit Monsarat dix: “No·n vul”. E dix na Blanca: “Ges, menga-la't”. E [12r] dit Monsarat prengé dit tros de quoqua, enquera que ere ensafranada, e anà-se'n a Sent Genís. E donà lo tros de la coqua al gos. E de continent agé mengat la coqua, lo gos morí, encara que ere del Gagnau. Enperò de açò bé u sab Pere Gagnau que la trobà morta. E més hun altre dia, na Blanca li dix al dit Monsarat: “No t'as mengat la coqua”. E lo dit Monsarat dix: “Si, é bé”. E ela dix: “No has pas”. E que no y sab més.

14 Jaquir: Deixar, en tots els seus significats. (DCVB)

15 Jas: Forma d'imperatiu de segona persona singular amb què indicam a algú que prengui allò que li oferim; equival a “pren”, “té”. (DCVB)

Lo matex dia fonch sitat en Pere Gannau, de la vila de Vilamur, e jurà ab sagrament que de les coses susdites del que Monsarat [12v] lo al·lege per testimoni, que él testimoni agé trobat lo gos mort, e dix que per los sagrament que fet ha, que és axí de veritat, que el de sos huls lo a vist mort lo gos.

A XVI del present mes de octubre any sobredit, fonch sitat Bernat Vidal de Junyent, e jurà ab sagrament que dirà la veritat del que serà interrogat.

E primo fonch interrogat si sab él testimoni per què stà presa na Blanca dins la tore de Vilamur.

E dix que perquè és stada acusada de bruja.

E més dix que hun dia sa muler anave [13r] a Sent Salvador, que·s ffeye una caritat, e portave hun infant. E quant fonch a la Tore trobà na Blanca e na Rovina. E la dita na Blanca li prengué dit infant e dix: “E quin infant ha así tant gentil, e no·s ffa bel infant”. E hanaren-se'n. E lo matex dia pres mal a l'infant, en l'altre dia ja fonch mort.

E més dix dit testimoni que hun altre dia tenie un altre infant. E que vingé una nit, esent al lit él testimoni e sa muler, esent adormits, lo prengé plor en tanta manera que dit testimoni [13v] ni sa muler no·s podien despertar. E lo Gascó los cridave: “Bernat, Bernat e Blanquina! Què ha aquex infant que axí plore?”. E lavors él testimoni e sa muler se despertaren. E al despertar que feren, sentiren gran ffremir per casa e lo infant gran plor. E de aquell plor lo prengé lo mal, que de aquel mal morí, que no li durà sino hun dia o dos. E trobaren-li un senyal en lo costat. E tenien pensa que males gents o havien fet.

E més dit testimoni tenie un altre infant. E en la nit, tenint un erol encès. E que dit erol se apagà, que él testimoni e sa [14r] muler lo veren apagar. E lo infant lo prengué tant plor que en l'altre dia ja fonch mort. Tenen pensa dit testimoni e sa muler que males gens li amortaren dit erol, segons la vista que éls tenien. E lo dit testimoni mirave lo erol e lo veu apagar en hun pronte. E de continent pres mal al dit infant. E morí dit infant. Tenen pensa él testimoni e sa muller que males gens ho han fet.

E més dit testimoni, vist que los infants no li podien viure, dix un dia a mossèn Bernat Aninou: “Què·m conselau, los infants no·m poden viure; tinc pensa e mal parer que na Blanca los me mate”. E dix lo dit mossèn Aninou: “Fes-la comare, que més [14v] pot Déus ajudar que Diable no”. E él testimoni la féu comare. E <na Blanca> hanà a Junyent e enbolcà dit ffillol. Enbolcant-lo dit infant fféu hun pet e dix na Blanca: “Déus de vale”. De continent prengé mal a dit infant, que de dit mal morí. E que no y sab més.

Ffuit sibi lectum et perseveravit

A XVII del present mes de octubre any sobredit, fonch sitat Monsarat del loch de Miraval, e jurà ab sacrament que dirà la veritat del que serà interrogat. [15r]

E primo fonch interrogat si què és lo que él testimoni sab de na Blanca. E dix que li ha donats giterns, los quals li à donats ab dues o tres pomes que li donà. E mengà dites pomes. E mengades que les agé, li prengé coentura a la gola, que jamés dita coentura se li espasà, ffins se li conegueren los giterns. Los quals se li conegueren dins X dies. E lo dit testimoni la trobà hun dia a la dita Blanca al rengar de Bernat de Cappont, e dix-li: “Vós ab aquelles pomes que m'aveu donat, me aveu donat los giterns. Si <no> me'n voleu garir, jo us mataré o vos ffaré [15v] matar, o vos difamaré, que jo m'iré metre en poder de la justícia”. Dix la dita na Blanca: “No·ls te day yo”. E dix dit testimoni: “Sí, aveu bé”. E lavores la dita Blanca li dix que calàs, que ela lo garí. E aquí li feu salut e li conjurà dues voltes. E de continent dit testimoni trobà remey ffins a tant que fonch garit. Enperò de açò sab bé Pere Gannau, si·n tenie <e> si n'e garit.

E més a cap de uns dies na Blanca isqué al portal nou e dix al dit Monsarat: “Hon vas Monsarat?”. E él testimoni respòs que a Sent Genís. Dix na Blanca: “Es dinat?”. “Hoch”, dix dit testimoni. E dix na Blanca: “Ges, ve-te así [16r] hun tros de coqua”. E lo dit testimoni dix que: “No·n vul”. E ela dix “Ges”. E él testimoni la prengé e hanà-se'n a Sent Genís. E menave hun gos que ere del Gatnnau. E com ffonch a Sent Genís donà la coqua al gos. E dit gos, mengat lo pa, de continent lo prengé lo mal. Devant él alí morí solament, no pogé tornar a casa. E Pere Gannau lo trobà mort. A cap de huns dies dita Blanca li dix: “Monsarat, no t'as mengat la coqua”. Él testimoni dix que sí. E ela dix: “No has pas”. [16v]

<Sentència interlocutòria de turments>

[17r] Die XVIII¹⁶

Comparent per davant vosaltres, molt magnífichs mossèn Grau de Peguera, procurador general¹⁷, e mossèn lo jutge ordenari del present vescomdat de Vilamur, lo procurador fiscal requerint que, atés conste per vertader procés que na Blanca, fornera, és notòriament bruxa e metzinera, e mortes moltes criatures e donat gatirrons a diverses persones, dit procurador demane e reyer la dita na Blanca ab vostra diffinitiva sentència sie condepnada a mort e cremada, a fi que a ela sie càstic e a d'altres exemple, protestant et cetera.

Et dictus magnificus procurator, de consilio sui iudicis ordinarii, ordinavit et mandavit quod videatur processus et secundi merita dicti processus procedatur pro ut iuris facit et rasionis, mandans intimari dicte Blanque. Et de continenti per baiulum dicte ville de Vilamura fuit sibi intimatam.

16 A partir d'aquesta data es constata un canvi d'escrivent.

17 Guerau de Peguera era procurador del maquesat de Pallars i vescomtat de Vilamur pels ducs de Cardona.

Die XX et cetera.

Unde Nos procurator, atento quod dicta Blanca negat quem sibi [± 6], visso tenore huiusmodi processus, ex eo quod talia aparent indisia quod suffisiunt ad dandi turmenta, per hanc nostram interlocutoriam centensiam et declarationem dicimus, declaramus et mandamus quod dicta Blanca turmentis et torture subisiatur, ut ex sua propria confesione et ore proprio nobis clarius et lusive veritas nobis [audeatur] et manifesta sit, mandans intimari. Et illico fuit sibi intimata et cetera. [17v]

Procés de na Blanca a letras del senyor e protest contra mossèn Torrayla d'Erinyà sobre lo [parsonés¹⁸] e treva del comdat de Fox¹⁹.

18 Parçoner o porcioner: El qui té dret a una porció en un repartiment. (DCVB)

19 No hem pogut trobar cap rastre documental d'aquest protest, si bé pensem que podria estar relacionat d'alguna manera amb el present judici. Els diversos senyors de Toralla, uns dels més actius perseguïdors de bruixes a la zona (judicis de 1489, 1539, 1566, 1574 i 1593), havien entrat en conflicte en repetides ocasions amb els vescomtes de Foix i amb els de Vilamur per la possessió dels seus dominis. L'any 1512, el rei Ferran II confiscà els territoris dependents dels comtes de Foix, fronterers amb el domini de Vilamur, fet que estaria probablement a l'origen d'aquell "parçoners e treva" sobre el que versava el protest, dirigit a fixar els nous límits territorials. En aquest context, els judicis per bruixeria com aquest haurien servit potser als diversos senyors per a refermar la seva jurisdicció en aquestes terres en conflicte.

Document 21

1516 maig. [Sant Julià de Lòria]

Judici per bruixeria contra Marta Guisalda de Sirovall.

O. ANA, Tribunal de Corts, doc.2086

<Deposicions testimoniais>

Die II mensis madii M° D° XVI°

Miquael Ribot loci de Cirovall, parrochie Sancti Juliani de Lòria, testis, deponens in facto et cetera.

Et primo fuit interrogatus si sab, ha vist ni hoyt dir que en la sua parròquia ni en la vall de Andorra haie dones ni hòmens que sien tenguts en opinió de bruxes ho bruxots ho metziners ho metzineres.

Et dixit que no sab res sinó que és fama que na Martra Guisalda de Cirovall, de la sua parròquia de Sant Julià de Lòria, done [e a dats] guiterns segons ell testis [ha oyt dir].

[1v]

Interrogat a qui ho ha hoyt dir ell testimoni.

Et dixit que a la muller sua d'ell testimoni hi a sa nora. Y ha una fadrina de casa de Bonet, vehí seu d'ell testimoni.

Interrogat si sab, ha vist ni hoyt dir que persona ninguna se sie clamada de cosa ninguna de metzines ni maleficis de la dita Martra Guisalda.

Et dixit que hoc, que en Ramón de Lumeneres se n'és clamat y sa filla del dit Ramón, qui és muller del Pellicer Guisalt, se'n són clamats.

Interrogat de què·s són clamats los dits Ramón de Lumeneres y sa filla de la dita Martra.

Et dixit que de algun infant que deyen que·ls havie mort. E més ha hoyt dir que la muller de Posol [2r] de Sant Julià se'n clame de la dita Martra, emperò que no sab ell testimoni de què ni de què no.

Interrogatus de fama.

Et dixit que molts ho dien, y los més de la parròquia dien que és bruxa.

Interrogat qui hi pot saber.

Et dixit que los de casa sua propers de dita Guisalda, y los de casa de Bonet y altres.

Interrogat si sab que la dita Guisalda haie fet ninguns furts a ningú.
Et dixit que si que és veritat que ha ell testimoni ha robat una gallina, e que son fill mateix d'ell testimoni la li trobà. Y la nora mateixa de la dita Martra Guisalda.

Ffuit sibi lectum et perseveravit [2v]

[3r] Die predicta mensis et anni predictorum

Raymundus de Lumeneres, mansi de Lumeneres, testis citatus de mandato et cetera.

Et primo fuit interrogatus si sab, ha vist ni hoyt dir que en la sua parròquia ni en la terra haie nenguna dona o home bruxes ho metzineres ho bruxots ho metzinés.

Et dixit que stà ne veritat que allí en la sua parròquia de Sant Julià és fama pública entre los habitants de dita parròquia que na Martra Guisalda de dita parròquia és tenguda en opinió de bruja y mala dona. [3v] Y açò sab ell deposant per lo qui n'a hoyt dir ha huns hi altres de dita parròquia. Hi ha ell testimoni se seguí, circa tres ho quatre anys ha, de hun nét seu qui stave dolent. E la dita Guisalda hi vingué per a visitar-lo son nét. E essent aquí ella prengué lo dit son nét y tingué-l y-l menegà. Y ell testimoni a cap de una stona arribà aquí, vehent que lo dit son nét se aclipsave, que ja la dita Guisalda lo havie lepat. E aquí mateix finà en ses mans. Y ell testimoni, tenint sospita en la dita Guisalda, cridà ha ella que vingués ajudar-li a cosir lo dit son nét. Y així com ella fonch aquí e toquà dit son nét ja mort [4r] e finat, dit infant sclatà tot en sanch. E aquí mateix, vehent axò dita Guisalda, dexà-l y anà-se'n sens cosir-lo. E ell testimoni dix a la dita Guisalda: “Comare, açò no va gayre bé”. Dient-ho perquè tenia sospita hi opinió ab ella que no l'agués mort. Y axí sens dir-li res ni responre-li se n'anà e dexà ha ell y al dit son nét.

E més dix interrogat que ha hoyt dir ha hun son fill que guardave lo dit son nét, que la dita Guisalda, après que lo dit son nét fonch mort, signave devers lo dit son nét dient: “Aquí staràs”.

Interrogat si sab, ha vist ni hoyt dir que en la dita parròquia [4v] haie algunes dones que roben res.

Et dixit ell testimoni que no sab ni ha vist ni hoyt dir res de ningú, sinó que dita Guisalda té fama de robar algunes dolenteries. Y specialment ha hoyt dir al fill de Ribot que li levà una gallina y la li trobà entre les faldes.

Ffuit sibi lectum et perseveravit

Dicta et eadem die

Petrus Bonet loci de Cirovall, parrochie de Lòria, testis citatus, iuratus et interrogatus et cetera.

Et primo fuit interrogatus si sab, ha [5r] vist ni hoyt dir que en la sua parròquia de Sant Julià ni en la terra haie algunes persones, hòmens ho dones, que sien bruxes ho metzineres ho bruxots ho metziners, tenguts en tal reputació.

Et dixit ell testimoni que és veritat que essent arribada na Martra Guisalda de Barselona, la muller d'ell testimoni deposant, nomenada Marieta Boneta, e son fill Guillem, per quant són vehins y que s'estan molt prop, anaren visitar a la dita na Martra Guisalda en sa casa. E la dita Guisalda donà·ls ha mengar hi a beure y donà·ls algunes toronges y altres coses que no li recorde. E que après, a poch istant, se trobaren ab guiterns la dita sa muller y son fill. Y despuys tots han tengut aquella opinió que la dita dona los donà los dits guiterns. [5v]

Interrogatus de fama.

Et dixit que és veritat que allí entre ells que són vehins és pública fama. Y ells tots los vehins la tenen per bruxa y tal és sa fama. Y se'n guarden.

Interrogat si sab, ha vist ni hoyt dir que negú de dita parròquia ni de altra part se sie clamat de nengun malefici que la dita Guisalda hagués fet en dita parròquia, ni robat.

Et dixit que stà en veritat que ell testimoni ha hoyt dir que una volta la dita Martra Guisalda dormie a casa de son fill Guisalt lo Pellicer. E vingué son nét petit infant he obrí-li la bosa de dita Guisalda e trobà-y hun canó petit tapat a dos caps. E lo dit infant pres lo dit canó e destapà·l. E la dita Guisalda levàs e trobà lo minyó son nét que li havie hubert la bosa y destapat dit canó, y restà molt fellona contra l'infant. E que ha hoyt dir que menaçave contra lo dit infant, de que restà dit infant molt malalt y dins dos ho tres dies morí. Y tots la tenien en opinió que ella ho havie fet. E que ha hoyt dir al fill de Ribot que li havie robat una gallina dita Guisalda y la trobà. E que és cert que la fama sua és tal y per tal és reputada, que és també robadora, que robe gallines.

Ffuit sibi lectum et perseveravit [6v]

Dicta die

Joannes Posol, cerdo, habitator loci Sancti Juliani de Lòria.

Et primo fuit interrogatus si ell testimoni sab, ha vist ni hoyt dir que en la sua parròquia ni enloch de la terra haie algunes dones bruxes ho metzineres, ho hòmens bruxots ho metziners.

Et dixit que és veritat que ha hoyt dir allí a sos vehins de na Martra Guisalda, que dita Martra Guisalda és mala dona, emperò no sab de res de bruxa. [7r]

Die III mensis madii anno M° D° XVI

Martra Serra, mansi de la Serra de Nagual, testis, in facto suo et cetera.

Et primo interrogata si sab, ha vist ni hoyt dir que en la parròquia de Sent Julià ni en altra part de Andorra haie nenguna persona que sie inculpada de bruxa ho metzinera ho bruxot ho metziner.

Et dixit que és veritat que ha hoyt [7v] ella testimoni que na Martra Guisalda de Cirovall és bruxa. Hi també ho ha hoyt dir que na Margarida muller de Joan lo farrer de Sant Julià, dien que és bruxa, perquè és d'aquella part que dien són bruxes. Y de açò és fama pública en la parròquia.

Interrogada si sab, ha vist ni hoyt dir que negú sie clamat de alguna de aquestes, que·ls haien enmetzinat nu fet res de metzines.

Et dixit que ha hoyt dir a les vehines de dita Martra, çò és a les de casa de Bonet hi de Ribot y de sa casa, que se'n clamen.

E més que ha ho hoyt dir ha una sua jermana d'ella testimoni que hun dia, essent al cortal de la peguera, la dita Martra Guisalda y na Scotera de Andorra, que Déus perdó, se feren aparelladores de mengar y cuynaren lentilles a son parer. Y que despuys totes y tots los que·n mengaren cuydaren morir.

E més que ha hoyt dir que dita Martra Guisalda havie enmetzinat hun fill d'en Posol Sabater de Sant Julià. E açò ha hoyt dir a na Posola hi ha molts altres.

E que ella mateixa testimoni la n'ha tenguda en opinió en sa malaltia, que li semblave com la veye que li metés més lo mal al cos. E après la demanà ella testimoni y la dita Guisalda la coniarà y se'n trobà bé, de que ella testimoni en fa grat y gràcies.

E que n'ha hoyt dir també de les Tomases d'Encamp, çò és de Bernat Thomàs d'Encamp, que són bruxes, e tal és la fama.

Ffuit sibi lectum et perseveravit [8v]

[9r] Diluns a sinch de mag¹

Peyrona muller de Johan Posol, paròquia de Sen Jolià, mijansant jurament fonch entorogada en la forma següent.

E primerament fonch entorogada si sab, a vist ni hoit dir que en lur paròquia de Sen Jolià aje nenguna dona incolpada de bruxa ho metzinera.

Et dix que de siència no y sab res. És ver que ela tenye un infant petit que avie serca dos ans, ere molt gentil criatura e bel infant, sa e alegre. E un disabte a vespre ela lo tenia a la falda a la porta de l'ostal de Sent Jolià hon stava sa mare, e vingé na Marta Gisalda. E cant fonch devant ela, la dita Gisalda s'encorbà envés lo seu infá, coyx que·s lansà sobre ela e sobre lo dit infant. E aquí matex que fonch pasada dita Guisalda, lo dit son fil esten

1 A partir d'aquesta data, en que l'acusada ha estat ja empresonada, es constata un canvi d'escrivent.

los brasos e vingé [9v] a morir, e inflà tot de manera que may pus a fet de son prou, que es restà tot contreyt e afolat e la cara tota horca. E que tostems a tengut sospita e may ly a fet goy. Axí matex que a hoit dyr que los de la paròquia la tenen en mala hopenió.

És-li estat legit.

Die XX^a mensis madi anno ut supra

Margalida Tora, uxor Johanis Tor loci de Bexsari, parrochie de Lòria, testis citata, iurata et interrogata et cetera.

Et primo fuit interrogata si sab ela testimoni que en aquesta parròquia de Lòria ni en la val d'Andorra hage dones ni hòmens que agen fama de ésser bruxes ni bruxots.

E dix que no que ela testimoni sàpie. Bé és ver ha oyt dir que n'i a, emperò no li recorde a qui u ha oyt dir.

Interrogada si sab ella testimoni que la fila de da Guisalda qui vuy stà presa en Andora sie infamada de ésser bruxa.

E dix que alguns la tenen en aquell parer segons ha oyt dir.

Interrogada a qui u ha oyt dir.

E dix que no li recorda q ui u ha oyt dir.

Interrogada si sab ela testimon sàpie deguns malls arts.

E dix que no. És ver que ha oyt dir que fa mal de feridura, e que alguns si troben bé, altres mal. [10r]

E més dix interrogada que ha bé X ans que tenie una infanta, e quant se despertà trobà dita infanta fora lo lit. E axí el la tornà al lit. E axí ela testimoni, pus stave bé, no·n faie degun cas, sinó que no volie popar. E axí alguna dona vingé en casa sua, no li recorde qui ere, e dix-li que alguna persona no le·n nogués. E axí ela testimoni portà dita infanta a Sent Jolià, e moltes li asagaven la mamela e no volie mamar. E puys ela testimoni la portà a la dita Guisalda, qui vuy stà presa en Andora, e axí ela li féu salut e dita infanta gorí. E ela testimoni avie sospita a la dita Guisalda per quant lo marit de ela testimoni se ere baralayt ab lo marit de la dita Guisalda, e alguns havien dit que la dita Guisalda avie dit: “Se'n donaré paga”.

E més dix interrogada, que no li recordave, que après II o III jorns que la dita infanta fonc malalta, ela fonc lo diumenge a Sent Jolià e dita Guisalda li dix per què no avie portat la fileta que avie lexada a casa. E per axò ela testimoni la tenie en sospita.

Ffuit sibi lectum et perseveravit

Dicta die

Boneta loci de Siroval, parrochie de Lòria, testis citata, iurata et cetera.

Et primo fuit interrogata si sab ela testimoni ni ha oyt dir que en aquesta parròquia de Sent Jolià ni en les vall d'Andorra age dones que sien infamades de ésser bruxes.

E dix que no sab.

Interrogada si sab ela testimoni que da Guisalda, qui vuy stà presa en Andorra, tingue deguna mala fama.

E dix que ela no y sab res. És veritat que ha d'aquí a set ans poc mes o meys, dita Guisalda aribà de Barchalona e ela testimoni l'anà veure. E menjaren aquí toronges e pagó, e despuys ela fonc malalta bé un an, e van-li exir guiterns a ela e a un filet que tenie. E agé sospita sita Guisalda no u agés fet. E que altra [10v] cosa ella testimoni no y sab.

Fuit sibi lectum et perseveravit

Dicta die

Bartolona na Calbona testis et cetera.

Et primo fuit interrogada si sab ela testimoni que en aquesta parròquia de Lòria ni en la terra age dones ni hòmens que sien infamades de ésser bruxes ni bruxots.

Et dixit que no.

Interrogada si sab ela testimoni sol que la Guissalda qui vuy stà presa en Andora sie infamada de ésser bruja ni metzinera ni sàpie deguns malls arts.

E dix que no ni la té en tal sospita, que en casa sua avie aturat bé un an.

Interrogada si sab que age robat res a degú.

E dix que no que ela sàpie, ni no ha hoyt dir que sia bruja fins ara que stà presa. E que res de mal ela testimoni no sab en la dita Guisalda.

Fuit sibi lectum et perseveravit [11r]

<Interrogatori de l'acuada>

Die XXI mensis et anni predictorum²

Martra Guisalda loci de Cirovall, parrochie de Lòria, testis citatus, iuratus et interrogatus.

2 A partir d'aquesta data l'anterior escrivent reprèn la redacció de les actes.

Interrogata.

Et dixit que no sab per què stà presa.

Interrogada si coneix en Ramón de Lumeneres.

Et dixit que bé el coneix.

Interrogada si sab qui matà hun infant nèt de Ramón de Lumeneres y d'ella testimoni.

Et dixit que no u sab.

Interrogada com pot dir que no u sap qui l'haie mort, si ella testimoni lo matà.

Et dixit que d'altres n'i devien aver, si ella testimoni l'a mort, sense ella com morí, e que y ere sa fillola Martra Lumenera y sa nora d'ella testimoni.

E més dix interrogada que stant allí ella testimoni en la casa de son fill, arribà un disabte vespre quasi hora fosca que son fill ja no ere en casa, y essent allí sa nora volgué que s'aturàs en casa [11v] per filar set o vuyt lliures de lana. E axí e aturà. Y stant allí en casa, lo dit son nèt Anthoni se enmalaltí de la pigota. Y ella testimoni li ajudà tant com pogué. Y stant ella testimoni allí, una nafra que tenie al cap lo dit son nèt li sclatà en sanch. E après no visqué sinó dos ho tres dies.

E més dix interrogada que lo dit Ramón Lumeneres après dit son nèt Anthoni fonch finat, cridà ha ella testimoni que li vingués ajudar, dient-li: “Veniu ací comare, ajudau-me a despullar y regonèixer aquest minyó”. E axí ella testimoni se acostà e tirà-li les robes per despullar-lo.

Interrogada si aleshores quant lo dit son nèt fou finat, lo dit infant sclatà en sanch. [12r]

E dix que ella testimoni no u vehé que sclatàs en sanch.

E més dix interrogada que lo dit Ramón Lumeneres no la reptà gens ni li dix pas: “Comare, mal senyal és açò que toquant vós lo minyó sie sclatat en sanch”. Bé és veritat que lo cendemà de matí la reptà a la porta e que li dix: “Ho comare, bé y agueres tu pogut valer ací si agueses volgut”. Y ella respòs: “Ay lasa, de què li poria yo haver pogut valer?”. Y lo dit Lumeneres li dix: “Tu t'o sabs”.

Interrogada si com ella fou venguda de Barcelona, d'aquests anys pasats, la vingués a visitar la muller y hun fill de Pere Bonet de Cirovall y que·ls donàs a mengar y a beure. Et dixit que no·ls ne donà ni no y vingué negú per veure-la al dit temps. [12v]

Interrogada si sab que Johan Posol haie hun fill horch.

Et dixit que si, que Déu y gens ho saben, e que may l'a tocat ni cayguda ni lexada caure desús dit minyó.

Interrogada com pot dir que no, com sie sert que hun disabte a vespre, tenint la mare de dit infant a la falda lo dit minyó en la porta de l'hostal de sa mare, pasà ella per aquí y·s lexà anar sobre lo infant e aquí mateix lo prengué mal, que may pus ha fet de son prou.

Et dixit que no y sab res ni sab tal cosa.

Interrogada si ella testimoni se trobà ensemps ab na Scotera al cortal de la peguera e cuynaren lentilles ho altra cuyna y·n donasen als qui aquí eren presents.

Et dixit que no se'n recorde, que y anà-y dita Martra sens hi sie stada ab ella, [13r] ni ella aie apparellat lantilles ni alre ni n'haie donat a mengar ha dita Serra ni altres.

<Acarament amb Ramon de Llumeneres>

Dicta die fuit factum acaramentum de dicto Raymundo de Lumeneres cum dicta Martra Guisalda et lecta sua deposicione, et dictus Lumeneres dixit quod eo que deposuit sunt vero pro ut dixit, et dicta Guisalda negavit pro ut in sua deposicione continetur. [13v]

<Publicació del sumari i termini per a la defensa>

Dicta die

Petit fisci procurator dictam Guisalda delatam et incarceratam subponi quastionibus et turmentis in quibus tam diu detineatur donech veritas ore eius proferatur, cum protestacione quod super probatis et liquidatis racio posit haberi in futurum, iuribus fisci semper salvis.

Et dicta honorabile curia, habitis inquisicione et capitula pro publicatis, concessa copia de predictis cum venia de procuratore et advocato, assignat eydem ad dandum suas defensiones hinc ad diem veneris proximam hora octava cum sequencium dierum continuacione, asignando dicta delata pro procuratora suo Raymundo Narbona et cetera.

<Acarament amb Peyrona Posola>

Die XXII mensis et anni predictorum, fuit factum acaramentum inter dictam Posola et dictam Guisalda, et lecta depositio dictam Posola, et dictam Posola stat et perseverat in dicta sua deposicione et cetera et dictam Guisalda negat omnia. [14r]

Et dicta honorabile curia stat et perseverat in asignatum et interim ad dicendum quid quit.

<Sentència interlocutòria de turments>

Die XXIII et hora octava, coram honorabilem curia comparuit fisci procurator.

Procurator fisci acusat contumaciam contra dictam Guisalda, petens ut subponi quastionibus et tormentis ut fuit petitum.

Et dicta curia assignat ad declarationem super tortura post prandium hora diodecima cum sequenciarum horarum et dierum continuacione, intimetur.

Fuit intimata per me nothario die predica in presencia Marchi Asser et Bernardi Moles Andorre.

<Interrogatori sota turment>

Dicta die et hora

Dicta Martra Guisalda fuit posita ad tormentum de la stira cum quodam corda posita ad manus suas retro alligatas et cetera.

Et dixit interrogata que no y sab pus.

Fuit prorrogata dicta tortura hinc ad crastinam diem cim sequencium. [14v]

Die XXIII° madii M^o D^o XVI°

Martra Guisalda posita ad tormentum de la stira in quo tormento nichil dixit.

Prorrogatus ad diem lune proxime.

Et illico in quadam bursa dicte Guisalda, fuerunt reperte tres rehels y una mà petita que a comuna opinió és mà de algun animal, que no pot hom dir de cert què és, ni les rehels tampoch se pot dir de què són.

Fuit prorrogatus ad diem lune proxime et cetera cum sequencium.

Dicta die lune, prorrogatus.

Die martis dicta Guisalda fuit retornata ad dictum tormentum de la stira, alligando sibi quadam medicum quintale et quadam lapidem ibi alligatam.

Et in dicto tormento dixit: “A Déu deman justícia, que no y sé pus”.

Prorrogatus.

Dicta die mercurii XXVIII mensis et anni predictis et hora superius assignata, dicta Guisalda fuit posita supra quodam bancum alligata cum quibusdam cordulis canapis fuit datum eydem tormentum del foch als peus, in quo tormento nichil dixit. [15r]

Die XXVIII mensis et anni predictis, dicta Guisalda fuit interrogata absque tormento què sab ella depositant en la malaltia de na Aymara dels Vilars.

Et dixit ella depositant que no li ha fet sinó que bé, e que collí menta y fonoll y poniol y cremave·n, y açò li feye. Y també y metie [coscó], alre no li feye. [15v]

Inquisitio recepta super hominibus et mulieribus infamatis de bruxes y de bruxots.

Document 22

1516 juny-juliol. Vilamur

Judici per bruixeria contra Margarida Guitarda de Llagunes.

O. ADM, Vilamur, doc.76.

Llagunes del Vicondado de Vilamur
Bruxas¹

Ad auditum fisci procuratoris fama publica referente pervenit contra Marguarita, uxor Joannis Guitart, loci de Legunes, vallis de Vilamuro, diaboliquo spiritu seducta, maleficam artem cum aliis pessimis mulieribus exercuit per multos annos, et abnegato Dei Omnipotentis [1v] nomine, infamatum Diaboli se ipsum dedit, et ipsum neguifficum demonem secuta, et ab illo adjura, mortes et infirmitates diversis personis et maxime infantibus intulit et noxia venena dedit, multaue alia execranda maleficia comissit contra Sancta Matris Ecclesie, fidem catholicam [2r] et in maximum rei publice detrimentum, quam ob rem dicto fisci procuratore instante per magnificum dominum Berenguarium de Copons domicellum, procuratorem generalem marchionatum Pallariensi et vicecomittatum de Vilamuro pro multum illustri domino duci Cardone, magnoque Aragonum, contestabulo et marum almira<n>ti, marchio pallariensi, comitte montaneatis [2v] de Prades et vicecomitte de Vilamuro et cetera, et de consilio magnifici Salvatoris Tragó, legum doctoris, iudice ordinarii dicti marchionatus et vicecomittatus, ffuit processum ad inquirendum de premissis sub forma sequenti. [3r]

<Deposicions testimoniais>

Die IIII mensis junii anno a Nativitate Domini M° D° XVI° in villa de Vilamuro deposuerunt testes sequentis.

Joannes Cuberes alias Martell, loci de Legunes, vallis de Vilamuro, testis qui iuravit ad Sancta Dei quatuor evangelia manibus suis corporaliter tacta dicere et deponere omnimodam veritatem quam sciat in et super hiis de quibus inferius [3v] interrogabitur.

Et primo fuit interrogatus si sab ell testimoni, per lo jurament que ha fet, que na Marguarida, muller d'en Johan Guitart del loch de Legunes sia persona malèfica, bruixa ni metzinera, ni que haie comessos fets ni exercits deguns actes ni crims de homicidi, ni de metziners, ni altres qualsevol [4r] actes o crims facinorosos, que de tot lo que ell testimoni hi sapia, haie vist ni hoyt dir, digue la veritat.

¹ Llagunes del Vicondado de Vilamur Bruxas *afegit al lateral per una altra mà.*

Et dixit que ell testimoni no li ha vist fer ninguns mals, más de molt temps ençà té fama pública de bruixa y metzinera. E hoy dir ell testimoni a la dita Marguarida, hun dia que staven guardant los porchs los porqués de Legunes y ell testimoni guardava son bestiar, hoy que dita Marguarida cridà [4v] dient les paraules següents: “Ho, y vosaltres me pasau los porchs per lo meu blat! No cureu que yo faré de guissa que d'ací avant no·ls hi tornareu que facen son prou²”, dient-ho en gran malícia. E ell testimoni lavors dix: “Ho, tals paraules dieu vós i tant sabeu? Parau sment què haveu dit, que yo us faré castiguar a la justícia, [5r] e són axò paraules de bé qualque cosa sabeu vós, segons lo que dieu”. E la dita Marguarida dix: “Ells per què·ls hi meten”. E axò ell testimoni ho dix a son marit dient que, si res se'n segueie, que haurien de dir que ella ho hauria fet. E a cap de huns dies aquells porchs per aquells tingueren la gola grossa de golls³. E ha hoyt dir ell testimoni a alguns de la vila, que la dita Marguarida dix que per què havia vengut allà [5v] hun ramat de bestiar d'en Martell de la Pobla. E perquè deya que talava los blats y se mengava la erba, dix que ella faria en manera que no hauria desig de tornar-hi altre any. E axí sab ell testimoni que aquell bestiar no y tornà ni medrà, que enloch de augmentar ha desmenuït, ni ha fet may de son prou, ni [6r] ha agut desig dit Martell de tornar-la-y. E per çò creu ell testimoni que dita Marguarida deu ésser persona malèfica. E no y sab més.

Interrogat quines persones poden saber en dites coses.
Et dixit en Vilar maior hi sab, segons ha hoyt dir.

Ffuit sibi lectum et perseveravit [6v]

Dictis die, anno et loco

Bernardus Cortal dicti loci de Legunes, testis qui iuravit et cetera.

Et primo fuit interrogatus si sab ell testimoni que na Marguarida muller d'en Guitart sie persona malèfica, bruixa ni metzinera, ni que haie comesos fets ni exercits deguns actes ni crims de homicidi ni de metziners ni altres qualsevol actes o crims facinerosos, [7r] que de tot lo que ell testimoni hi sàpia, haie vist ni hoyt dir, digue la veritat.

Et dixit que és cert que de molt temps ençà té fama de bruixa per tota la terra. No que ell testimoni li haie vist fer ninguns mals sinó que a causa que⁴ la vila se aplegà a Vilamur als Palaus, demanant de consell a mossèn batle de Vilamur com se'n regirian, perquè ella tenie [7v] fama de bruixa y molts se clamaven de bestiar y de altres coses. E stant en aquest consell, en Guitart va veure de hun tros luny la murmuració, y perquè no l'havien demanat feya-se'n maravella. Y presumí que per sa muller tenien lo consell. E a cap de huns dies no trigà guayre que la filla de dita Guitarda infantà en la [8r] nit. E des que fonch desliurada, ella se n'anà ab hun son nebot fill de sa jermana, e passà a

2 No fer de son prou: no prosperar, no fer res de bo. (DCVB)

3 Golls *afegit al lateral per una altra mà*.

4 *Segueix fugí cancel·lat*.

Savarneda y se n'anà a Guiror. Y de aquí se n'anà a la vall de Buy a l'altre jermà, atretant més enllà. Y ha stat hun temps que no·n sabien res. E enaprés hun diumenge de matí, Peret Conilo de Legunes, cerquant una vaqua que havia perduda, [8v] va veure la dita Margarida en hun paller per lo cap de la porta, que stava tanquada en clau. E vista que la agué, anà-se'n a mossèn batle. E mossèn batle apleguà los promes de la vila e anaren tots ab ses armes stablir per les portes y trapes perquè no·ls scapàs. E lo dit batle e el testimoni entraren en lo paller y trobaren hun pa que stava [9r] ensatat. Y trobaren lo gas a hon here geguda. Y cregueren que se'n fos anada. E axí ells cerquant per lo paller e punxant per la erba trobaren a la dita Margarida que stava suterrada en la erba o palla. E hisqué desús la palla e prengueren-la y portaren-la así en poder de mossèn batle de Vilamur. E per çò tingué [9v] ell testimoni pensament que here bruixa, y ab maior sospita n'està que no feya.

E tantbé ha hoyt ell testimoni dir hun dia que·s barallaven la dita Margarida y una jermana sua, dient la dita Margarida a sa jermana que si bona fos, que no fóra venguda més ençà. E la jermana li dix: “Bé tens tu més vils coses, que est bruixa”. E axí s'i meteren y les [10r] havíngueren com pogueren. E de lavors ençà la han tenguda en més mal parer. Emperò ja de abans se'n parlava molt.

E recorde·s ell testimoni que hun disapte de [Pasqua] ell testimoni encontrà a la dita Margarida al pont de la vila. E dita Margarida dix a ell testimoni a hon havia la dona. E ell testimoni li dix que a la font here. E la dita [10v] Margarida se possà en lo camí a hon sa muller havia de passar. E venint sa muller de la font ab una collada d'aygua, e la dita Margarida donà-li dos o tres girades de crespells dient-li: “Vós que sou prenyada haveu desig de moltes coses, com fan les prenyades, y no u gosau dir”. E axí la dita sa muller les prengué. [11r] E quant fonch a cassa dix sa muller a ell testimoni: “Veus así que m'ha dat na Guitarda”. E ell testimoni li dix: “Com mangar-ne'n”, dix ella: “No pas”. E ell testimoni prengué·ls e lançà·ls per una finestra, e aturaren-se en una ramota. E en l'altre dia trobaren hun gat mort, y cregueren que havia mengat dels crespells y que allò lo matà.

E ha hoyt dir ell testimoni a Ramón [11v] de Pere Cortal, que la dita Margarida se barallà ab lo pare d'ell testimoni, perquè here batle, sobre algunes coses. E la dita Margarida dix que ella lo guardare que no y batlagara⁵ guayre. E a cap de cinch o sis jorns, a lo dit son pare li prengué mal, que ha stat cerca de hun any en pena y turment fins que és mort. Y creyen que per les flastomes de la dita Margarida li here vengut. [12r]

E té pensament ell testimoni que a causa que ha perdut en hun any, de entrada de mars fins a Sancta Margarida, tretze caps de bestiar gros, que la dita Margarida ho hauria fet, per la fama que té. E no y sab altra cosa sinó que és una gran flastomadora.

Interrogatus si sab ell testimoni qui pot saber en dites [12v] coses.

5 Per “batllejar”, exercir les funcions de batlle.

Et dixit que Johan Vilar de la Vila y Pere Aleu y saben molt. Y moltes altres.

Ffuit sibi lectum et perseveravit

Dictis die, anno et loco

Raymundus de Pere Cortal loci de Lagunes testis qui iuravit, et cetera.

Et primo fuit interrogatus [13r] si sab ell testimoni que na Marguarida Guitarda sie persona malèfica, bruixa ni metzinera, ni que haie comessos fets ni exercits deguns actes ni crims de homicidi ni de metziners ni altres qualsevol actes e crims facinerosos, que de tot lo que ell testimoni hi sàpie, haie vist ni hoyt dir, digue la veritat.

Et dixit que no y sab altra cosa sinó que hun dia la dita Marguarida se [13v] barallà ab una fadrina de Ramón Cortal. E la dita fadrina li dix que ella havia mort son pare, perquè havia dit que ella lo guardara que no batlagara guayre, perquè here batle. E axí ell testimoni y Fierro se meteren en havenir-les perquè no se'n parlàs pus.

E recorde·s ell testimoni que ha bé quatre anys que ell tenie qüestió ab en Guitart y se barallaren molt ab ell. [14r] Y après se avingueren. Y lo dit Guitart dix a ell testimoni que li fes erba, y ell testimoni dix que si li feye algun tinyol⁶ de pa, que ell testimoni serie content. E axí la dita Marguarida barallant y flastomant perquè li treyen lo pa de cassa. E la muller d'ell testimoni, hoynt les flastomes que ella deye, dix a ell testimoni que li tornasen lo pa. E a cap de tres o quatre [14v] dies se li enmalaltiren dues criatures e moriren a cap de tres jorns la huna y a altres tres dies la altra. E tingueren parer ells que la dita Marguarida ho havia fet. E aquí mateix vingué allí na Bernadeta, que és fugida, <e> dix a sa muller que no calie plorar, que enmatzinada la y havien, que pus no les hi havien [15r] pogudes fer mengar, que les hi havien fetes calsiguar.

E ha hoyt dir ell testimoni a·n Cuberes y sa muller que huns porchs feyen mal a hun blat de la dita Marguarida. E la dita Marguarida dix que ella·ls posaria una salsa que no se n'agradarien. E barallaren-se'n molt. E la dita na Cuberes li dix que si axò feya ella, que bona garbera de lenya.

E ha hoyt dir [15v] ell testimoni a·n Vilar de la Vila que sa muller here malalta y creya que here enmetzinada. Y anà-se'n a hun home que tenie fama que sabie de aquexes coses [e de] mals arts, per demanar-li quin mal tenie sa muller. E lo home dix-li que de prop cassa li stava qui la feya star de aquella manera. Y perquè la dita Marguarida li stà de prop cassa y per tenir fama de bruixa, creyen que here [16r] ella. Y lo home lo prengué de jurament que no digués res a ningú fins fos mort. E pus lo home aquell és stat mort, ell ha dit lo que li havia dit.

6 Tinyol: Pa sencer, sobretot el que passa de quatre lliures. (DCVB)

E ha hoyt dir ell testimoni a Domènec de Freixa, que ell ha hoyt legir lo procés de Joanico Ricart, y que na Guitarda here en lo procés.

E sab bé que tostemps se barralla ab la gent del loch.

Y hun dia la muller d'en Aleu la cridà bruixa y ella no y [16v] gosaria fer contrari.

E per tota la terra té fama de bruixa y metzinera. E no y sab més.

Ffuit sibi lectum et perseveravit

Dictis die, anno et loco

Petrus Aleu, loci de Legunes, testis qui iuravit et cetera.

Et primo fuit interrogatus si sab ell testimoni que na Margarida muller d'en [17r] Guitart sie persona malèfica, bruixa ni metzinera, ni que haie comesos fets ni exercits deguns actes o crims de homicidi ni de metziners ni altres qualsevol actes o crims facinorosos, que de tot lo que ell testimoni sàpie, haie vist ni hoyt dir, digue la veritat.

Et dixit que lo que ell testimoni hi sab és que dotze o tretze anys ha que lo loch de Legunes stanà⁷ bé algun tant. E una vegada se recorda que padregà molt [17v] a una partida de terme. Y na Guitarda tenie hun camp de blat allí prop. Y a totes les terres padregà que no y deixà res, y en lo seu camp no y toquà que mal hi fes. E tenien gran sospita en ella perquè tenie fama de bruixa.

E hun dia una filla de la dita Margarida se baralà ab la muller d'ell testimoni <per> lo bestiar, que les ovelles d'ella anaven primeres [18r] y les vaques d'ell testimoni anaven darrere y ella volie-les aturar. E axí, havent males rahons, a cap de huns dies ell testimoni trobà lo millor bou que tenie en la cort, destent⁸. Y creyen que a causa de les rahons, la dita Margarida li havia mort lo bou.

E ell testimoni ha vist dues ho tres vegades que la dita Margarida donave [18v] hun tust a la porta de hun stable d'ell testimoni. Y la muller d'ell testimoni diu la y ha vista d'altres voltes que y donava. E a causa que en aquell corral se pert molt bestiar d'ell testimoni, té cregut que la dita Margarida hi ha fet algun malefici per lo qual lo bestiar mor.

E ha vist ell testimoni que la dita Margarida se barallà hun dia ab una jermana [19r] sua, dient la dita Maguarida que ella havia aguda una minyonesa abans no vingués a Legunes. E la dita sa jermana dix que no havie agut niguna, más que ella usava de altres

7 Estanyar: 1. tr. Convertir en estany; omplir d'aigua una gran extensió de terra. 2. intr. ant. Embassar-se. (DCVB)

8 Distent: Pàl·lid, descolorit. (DCVB)

mals arts. E axí se n'entraren en ses cases, que no hagueren més rahons.

E hun dia hun fill d'ell testimoni guardava unes cabres [19v] en una vinya d'ell testimoni. Y les cabres passaren en hun ermal de la dita Margarida. Y una filla sua bravegant deye que mals lops les se mengassen les cabres. E aquí matex saltà hun lop entre les cabres e degollà·n huna.

E tenint tota terra e vila en sospita de bruixa a la dita Margarida, feren tots los de la vila o vilar consens de fer una requesta al batle que prenguessen [20r] deposicions de aquesta dona. De que se n'aplegaren a Vilamur als Palaus. E restaren en consell que enviassen a mossèn Pedrol, notari, que prengués aquexes deposicions. E a cap de dos o tres dies la dona se n'anà de nit. Y en aquella nit una filla sua infantà. E creuen que no féu sinó parir y no sperà que popàs, sinó que se n'anà. [20v] Y ha stat hun temps que no sabien ahon here. Fins a tant que hun que·s diu Peret de Conilo, cerquant una vaqua que havia perduda, va veure en la hera de Guitart que la dita Margarida here allí. E ell vingué al poble y dix-ho. E axí lo poble ab lo batle anaren a cerquar-la, la qual trobaren en lo paller dejús hun sostre, que s'here amaguada. E la [21r] prengueren e la portaren así a Vilamur, la qual posaren en la torre. E altre no y sab.

Ffuit sibi lectum et perseveravit.

Dictis die, anno et loco

Petrus Conilo, loci de Legunes, testis qui iuravit et cetera.

Et primo fuit interrogatus si sab ell testimoni que na Margarida Guitarda sia [21v] persona malèfica, bruixa ni metzinera, ni que haie comessos fets ni exercits deguns actes ni crims de homicidi ni de metziners ni deguns altres actes o crims facinorosos, que de tot lo que ell testimoni hi sàpie, haie vist ni hoyt dir, digue la veritat.

Et dixit que ell testimoni no li ha vist fer ninguns mals, bé és cert que molt temps ha que per tota la terra té fama de bruixa.

Y enquera quant [22r] ell testimoni anave d'ací ni d'allà li deyen: “Vosaltres dien que teniu una bruixa”. Y ell testimoni deye: “Y qui és?”. Ells deyen: “Na Guitarda”.

E recorde·s poch ha que la dita Guitarda se'n fogí y se n'anà, que no sabien hon here anada. Y ell testimoni, cerquant una vaqua que havia perduda, va veure en hun paller d'en Guitart que ella tragué hun poch lo cap, y conegué que here ella. Y ell testimoni cridant qui here aquí, [22v] si li havien vista la vaqua. Y ella callà y no digué res. E ell testimoni anà al batle ab d'altres, y anaren a cerquar-la. Y la trobaren que s'here amagada entre la palla. Y cerquant la trobaren y la prengueren y la portaren a Vilamur. E guaytant ell testimoni anit passada a la torre, la dita Margarida li dix per què no u havia dit a son [23r] marit, que no·u devia dir axí. Y ell testimoni li respòs que ell tenie prestat

sagrament y here cònsol, y que per çò no u podia dir sinó al batle. E tantbé lo marit de la dita Marguarida lo y ha dit per què no u deye a ell primer.

Ffuit sibi lectum et perseveravit [23v]

Dictis die, anno et loco

Joannes Vilar de la vila de Lagunes, testis qui iuravit et cetera.

Et primo fuit interrogatus si sab ell testimoni que na Marguarida Guitarda sia persona malèfica, bruixa ni metzinera, ni que haie comessos fets ni exercits deguns actes ni crims de homicidi ni de metziners [24r] ni altres qualsevol actes o crims facinorosos, que de tot lo que ell testimoni hi sàpie, haie vist ni hoyt dir, digue la veritat.

Et dixit que ell testimoni no li ha vist fer de ses mans res de mal.

E recorde·s ell testimoni que sa muller stava molt mal y contreta, y tantbé que no podia haver part ab ella. Y deyen-li que staven ligats. Y ell testimoni anà amunt y avall cerquant hun metge, que li ha costat prou. E fonch ell testimoni a mossèn Johan de [24v] l'Abat, en Aran, y a hun que·s deye Johan Guiem, de Aguiror, perquè tenien fama que sabien en tals coses. E ells li digueren que de prop li stava qui li feye lo mal. E cregué ell testimoni que, pus la dita Marguarida stà prop de sa cassa, que ella ho feya.

E ha hoyt dir ell testimoni a moltes dones que la dita Marguarida se [25r] barallà ab una germana sua que stava allí, dient-li que si fos bona no fóra venguda allí, dient que havia agut una criatura abans de cassar. E la dita sa germana li dix que pitgor era ella que here bruixa.

E ha entès ell testimoni a dir que hun dia na Conilona anà a cassa de la dita Marguarida per foch. Y trobà tres naps al foch. Y ella volent-ne [25v] pendre hun, la dita Marguarida dix: “No prengau aquest ni aquest, que la hun és de la Joana y l'altre de Cataró”. E la dita Conilona en prengué la hun. E quant fonch a cassa mengà·s lo nap y lo mal aquí mateix la prengué. Y les dones que foren allí anaren a na Guitarda que y [26r] vingués, y ella dix-los que li donasen sendrada ab oli. E axí lançà e millorà. E creyen que en lo nap ho havia pres y que na Guitarda ho havia fet.

E sab bé ell testimoni que la vila tingué consell de fer requesta al batle de Vilamur que la prenguessen. E axí hi anaren a fer la requesta, e lo batle los dix que “la dona bé la pendré”, emperò que si no here culpable, que ells [26v] ho paguarien. E los de la vila digueren que aguessen notari, y segons trobarien, si la pendrien. E en aquest endemig ella fugí de nit ab hun seu nebot. E lo dit son nebot a dit a ell testimoni que no gosà passar a Sort per por que no la prengué lo procurador, sinó que passà la palancha de Archalís. E après ha sabut ell testimoni que here tornada y here a la hera sua. Y perquè [27r] ell testimoni li és un poch parent no la volgué descobrir, sperant que altri ho fés. E

a cap dels huyt jorns que ella here allí [amagada], cerquant hun bou la trobaren y la prengueren, que stava cuberta de palla.

E recorde·s que barallant-se la dita Marguarida ab la muller de Cuberes, hoy ell testimoni que dix la muller de Cuberes a dita Marguarida: “Bona guarbera de lenya”. Y bé és cert té fama de bruixa. E no y sab més.

Ffuit sibi lectum et perseveravit [27v]

Dictis die, anno et loco

Anthonius Cortal, loci de Legunes, testis qui iuravit et cetera.

Et primo fuit interrogatus si sab ell testimoni que na Marguarida Guitarda sia persona malèfica, bruixa ni metzinera, ni que haie comessos fets ni exercits deguns actes ni crims de homicidi ni de metziners ni altres qualsevol actes o crims facinorosos, [28r] que de tot lo que ell testimoni hi sàpie, haie vist ni hoyt dir, digue la veritat.

Et dixit que ell testimoni no y sab res sinó per hoyr dir.

E recorde·s ell testimoni que hun jermà seu guardava bestiar e la dita Marguarida volia-li donar una sestelleta de prunes de Sent Johan. E lo dit son jermà no les volia pendre. Y anave-li darrera que les prengués. Y ell testimoni encontrà-s'i dient per què no les volia pendre, [28v] y lo dit son jermà li dix que may li havia volgut pendre res.

E quant ell testimoni se cassà, en Guitart los dexà una cassa. Y stant allí, la aigua⁹ de sa cassa donava ab la de ells. E ella flastomava molt. Y prengué·s a rahons ab sa muller e dix-li que no y veuria lo cap de l'any, y que mala ventura los hi vingués. E tornant [29r] ell testimoni de defora, trobà sa muller que stava negra. Y here prenyada. Y la dita sa muller li dix que s'ere barallada ab los de Guitart, y que la havien flastomada dient que no y ves lo cap del any. E axí fonch que ab poch dies ella morí. Y la obriren perquè tenie en lo ventre viva la criatura, e tantbé tantost morí. E cregué ell testimoni que ella ho havia fet. [29v]

E per les moltes sospites que tenien d'ella, y per la fama que tenie de bruixa deyen a son marit que ells la farien cremar. Y ell deye que no·n pervenien. E quant se barallen ab ella, tostemp los ve desastres ab lo bestiar y ab altres coses.

E ha hoyt dir ell testimoni a na Aleua que un dia here en cassa de la dita Marguarida y ell testimoni y sa muller passaven per lo carrer. E la dita Marguarida deya que tantost [30r] se pogués afollar. E lo marit d'ella deye-li: “Cala, en mala hora! Que no de> hom dir axò a una dona prenyada”. E ella dix que enquera ho fos perquè anaven

9 Aigua: ant. Aiguavés, pendent d'una coberta d'edifici. (DCVB)

tostemps de nit. E axí se afollà dins poch dies, e despuys may ha pogut florir ni haver creatures.

E ha hoyt dir ell testimoni a Johan del Batle de Sort que March lo samaler, adobant una ferrada a pixa a casa de Guitart, se barallà ab [30v] la dita Marguarida. E diu que perdé la vista. E enaprés quant és mort a Gerri, diu que ha dit que na Guitarda lo havia enmatzinat.

E sab que fugí y se n'anà. Y aprés quant és stada tornada la han trobada amagada en hun paller d'ells. Y axí la prengueren. E la han portada a la torre de Vilamur.

Ffuit sibi lectum et perseveravit [31r]

Dictis die, anno et loco

Joannes Vilar de la Plaça, loci de Legunes, testis qui iuravit et cetera.

Et primo fuit interrogatus si sab ell testimoni que na Marguarida Guitarda sia persona malèfica, bruixa ni metzinera, ni que haie comessos fets ni exercits deguns actes ni crims de homicidi ni de metziners ni deguns altres actes o crims facinorosos, [31v] que de tot lo que ell testimoni hi sàpie, haie vist ni hoyt dir, digue la veritat.

Et dixit que ell testimoni no li ha vist fer res. E ha hoyt ell testimoni que la jermana de dita Marguarida dix hun dia, en casa d'en Vilar de la Vila, que sa jermana deya que ella havia agut una criatura, y que més mal tenie ella que here bruixa.

E que té pensament ell testimoni que a causa del solà de Bosch [32r] ell testimoni ha penyorat [als de] Guitart, y que des que havent penyorat, sempre ha tengut desastres del bestiar y de les persones. Y creu ell testimoni que [±4] dita Marguarida és bruixa, que ella lo ha destrohit.

E hun dia, stant ell testimoni en sa casa, li vingué a dir en Guitart cridant a sa muller, dient-li que si no guardava los porchs de la sua hera, que ell los donaria salsa. De que ha agut ell testimoni mal [32v] en ell y en sa cassa perquè tots los porchs li moriren.

E bé ha més de deu anys que tostemps ha entés a dir que here bruixa. Y tal és la pública fama per tota la terra. E no y sab més.

Ffuit sibi lectum et perseveravit

Die V predictis mensis junii anno predicto, in dicta villa de Vilamuro

Marchus Conilo, loci de Legunes, testis qui iuravit et cetera. [33r]

Et primo fuit interrogatus si sab ell testimoni que na Margarida Guitarda sia persona malèfica, bruixa ni metzinera, ni que haie comessos fets ni exercits deguns actes ni crims de homicidi ni de metziners ni altres qualsevol actes o crims facinorosos, que de tot lo que ell testimoni hi sàpie, haie vist ni hoyt dir, digue la veritat. [33v]

Et dixit que ell testimoni no li ha vist fer coses males. Bé és cert que tothom se'n clame, y li fan fama de bruixa.

Bé·s recorde que una vegada los de Guitart posaren hun bestiar en una era que ell testimoni tenie logada. Y tenien-y palla y erba. Y ell testimoni los dix que·n traguessen lo bestiar que y havien mes. E los de Guitart digueren que no l'en volien traure. E la dita Margarida y son marit digueren flastomant que <de> los [34r] bous y de la palla ne haurien mal profit. E axí fonch, que hun parell de bous que ell tenie, moriren. Y una bèstia grossa y hun altre bou que mengaren de la palla, moriren. E quant los scorxaven, deyen les gents que heren enmatzinats. Y cregué ell testimoni que ella ho havie fet. E no y sab més.

Ffuit sibi lectum et perseveravit [34v]

Dicta die et loco

Margarita uxor Bernardus Cortal, loci de Legunes, testis qui iuravit.

Et primo fuit interrogata si sab ella testimoni que na Margarida Guitarda sie persona malèfica, bruixa ni metzinera, ni que haie comessos fets ni exercits deguns actes ni crims de homicidi ni de metziners ni deguns altres actes [35r] o crims facinorosos, que de tot lo que ella testimoni hi sàpie, haie vist ni hoyt dir, digue la veritat.

Et dixit que ella testimoni no li ha vist fer neguns malefics, bé que·s recorde que hun dia la dita Margarida se baralava ab una germana sua. E la dita Margarida dix a la dita sa germana que ella havia parit una criatura a les montanyes de Capdella. Y la dita sa germana li dix que: “Mereixes tu bona [35v] garbera de lenya”. E la dita Margarida li dix: “Yo dó fe en Déu”, que abans de tres dies agués mal goix¹⁰ del que més amava. E a cap de dos o tres dies trobà un bou que tenien, molt bell y bo. Y cregueren que per les flastomes que li digueren li seguí que perdé lo bou.

E hun dia, stant ella [partera], una minyona filla d'ella testimoni menava una altra filla sua més petita per la mà. Y anava perseguint-la per lo [36r] carrer. E la dita Guitarda va ésser allí y donà-li una nou. E la filla maior va-li trenquar la nou y donà-la a la xiqua. E en haver-la mengada, la filla maior va conèixer que li feye mal. E anà a ella testimoni y li dix que·s levàs, que la xiqua stava mal. E ella testimoni levà·s y prengué la xiqua y menà-la- en cassa. E enaprés la xiqua comensà [36v] a lençar. Y lançà més de una

10 Haver o veure mal goig: Acabar malament. (Vocabulari de la Llengua Catalana Medieval, IEC)

forcada de tantes coses grogues y males que tothom cregué que heren metzines. E ella testimoni contà-u a les vehines com here stat, y trameteren per la dita Margualida. Y ella no y volgué venir. Fins que mossèn [Perot], que here vicari de allí, vent que no y havia remey, que la xiqua se moria, anà-y per fer venir a dita Margarida. E axí la féu venir. E essent allí la dita [37r] Margarida li féu salut, y comensà a guarir. E axí és vuy en dia viva. Bé és ver que li hunflà tota la gola, y s'és umplida de guatirmons y té molt mala color.

E hun dia ella testimoni venie ab una collada d'aygua de la font. E essent per lo camí encontrà a la dita Margarida que portava dos girades de craspelles. E dix a ella testimoni: “Haveu aquests crespells e mengau-los-vos, que vós que stau prenyada [37v] en deveu tenir desig”. E axí ella testimoni les prengué y lo se'n portà a cassa, y posà·ls en lo scudeller. E vingué lo marit d'ella testimoni y dix: “Qui t'a dat asò?”. E ella testimoni dix que na Guitarda. E lo dit son marit prengué los crespells y lançà·ls per una finestra, y donare-n en la ramota de la cassa, en dret de una spillera que y ha. E en lo matí trobaren hun gat mort en dret de la spillera, [38r] y cregueren tots que havie mengat dels crespells y que here mort. E abans se here ella testimoni barallada ab ella.

E recorde·s ella testimoni que ells havien fet paria¹¹ que los guardassen les vaques, que ella testimoni los guardaria los porchs. E hun dia ella testimoni no pogué anar defora, perquè pastava, y lançà·ls dos crivels¹² d'ordi que mangassen. E la dita na Guitarda va venir a ells dient que ab son gos hauria [38v] de restaurar sos porchs. E ella testimoni li deye que bon recapte hauria agut. E la dita na Guitarda, flastomant, li dix que ella la·n faria penedir en aquell dia. E axí ella testimoni anà al forn y portà una coqueta a hun xich que tenie, y deixà·l en la plaça sa y bo y alegre. E quant ella testimoni se'n fonch tornada al forn, lo cor li bascava del xich. E anà-y per portar-lo-se'n allí hon ella here. E quant fonch allí, veu que lo xich stava de costat gemegant, [39r] que scassament podia dir res. E axí ella testimoni lo prengué y cridant anà a la dita na Guitarda, dient-li que ella n'i havia mort son fill. E en açò he<re> na Guillelma Bosca y son marit de na Margarida. E lo dit en Guitart [dix que] com parlava tant follament. E ella testimoni dix que fer-ho podia, que ella lo y havia mort. E les vehines prengueren-lo-y e feren anar a ella testimoni a cerquar [39v] una erba que és bona per conéixer si són toquats los infants. E quant ella testimoni tornà, trobà que na Guitarda feya salut al xich. E deya: “Què li coneixeu al vostre xich, que bé veig que va”. E axí fonch guarit. E tothom cregué que ella ho havia fet.

E hoy dir ella testimoni a sa sogra que guardant los porchs, entraren en una devesa de la dita Margarida. E ella va-u veure. Y flastomant deye que no·ls hi tornaria guayre sovint. E en lo [40r] matí trobaren los porchs tots morts sinó dos. E tingueren pensament que a causa de les flastomes los here vengut.

E ha hoyt ella testimoni dir a sa filla d'ella testimoni, que ha hoyt que la filla de na

11 Paria: Companyia, unió concorde (DCVB).

12 Crivell: Espècie de garbell fet de pell amb foradins (DCVB).

Guitarda ha dit que los del vescondat havien fet pendre a sa mare, y que ella los faria star a mals ayres. E no·s recorde de més.

Fuit sibi lectum et perseveravit [40v]

Dictis die, anno et loco

Catherina uxor Petrus Aleu, loci de Legunes, testis qui iuravit et cetera.

Et primo fuit interrogata si sab ella testimoni que na Marguarida, muller d'en Johan Guitart, sie persona malèfica, bruixa ni metzinera, ni que haie comesos fets ni exercits deguns actes ni crims de homicidi ni de metziners ni altres qualsevol actes o crims facinorosos, que de tot lo que [41r] ella testimoni hi sàpie, haie vist ni hoyt dir, digue la veritat.

Et dixit que no li ha vist fer maleficis deguns, perhò va veure que la dita Guitarda donà en hun fust que portava a la porta de la hera d'ella testimoni. Y açò ha vist bé dos colps. E après a caps de huns dies se'ls morí hun bou molt bell que tenien. Y tingueren cregut que ella ho havie fet.

E recorde·s ella testimoni que hun dia ella testimoni se barallà ab la dita Marguarida de huns porchs. E enaprés [41v] de lavors ensà may ha pogut criar ninguns porchs, que los huns heren guatirnosos y los altres contrets. Que creu ella testimoni que ella las n'és causa.

E hun dia la muller de Matheu Conilo anà a cassa de la dita Marguarida. Y essent al foch, tenien allí naps. E volent-ne pendre hun, la dita Marguarida li dix: “No prengau aquest ni aquest, sinó aquest”. Y axí·l prengué, y essent a cassa mengà'l-se. E en haver-lo mengat [42r] la prengué tant gran mal que cuydava morir, e axí cridà. Y ella testimoni ab altres anaren-hi y donaren-li cendra ab olli a beure, e feren-la lançar molt. E axí millorà y és guarida.

E recorde·s que hun cunyat seu stava malalt y malavegava molt. Y essent hun dia a la mola, na Calderona, aquella que se'n menaren per bruixa, li dix que males persones ho feyen, y que y anasa a cerca a Montcortés¹³. [42v] E ella testimoni no se'n curà. E après a cap de hun temps, lo dit son cunyat morí. E hun altre dia ella testimoni anà a la mola e la dita Calderona dix a ella testimoni: “Ja us o deye yo que males persones ho han fet”, y que na Guitarda hi havia tengut les mans. E après barallant-se hun dia ella testimoni ab dita Guitarda dix-li que na Calderona li havia dit que ella here stada en matar lo seu cuyat, y que y havia tengut les mans. E axí ella [43r] dix que ella la faria star a mals ayres. E de lavors ençà tostemps ha stat en mals y [perdent] bestiar.

13 En el judici contra Margarida Vilaspasa, jutjada per bruixa el 1539, l'acusada esmenta a un tal Salats de Montcortés, el qual havia estat cremat per bruixot anys enrere acusat d'haver emmetzinat el seu pare (apèndix n°28).

E hun dia va veure ella testimoni que la dita Marguarida portava al coll hun fill d'ella testimoni, que venien de defora. Y ella testimoni, com lo va veure, ja u tingué a mal senyal. Y après prengué mal al xich, que stigué més de hun mes que no·s podia moyre. Y cregué que ella ho havia fet.

E ha hoyt dir ella testimoni a na Guillema [43v] que la filla sua diu que na Guitarda li ha donats guatirrons. E no li recorde més.

Ffuit sibi lectum et perseveravit

*<Deposicions de dos testimonis
 presents durant un anterior interrogatori de l'acusada>*

Dicta die et loco

Petrus Gatnau, ville de Vilamuro, testis qui iuravit et cetera.

Et primo fuit interrogatus si sab ell testimoni que na Marguarida, muller de Johan Guitart, sie persona malèfica, bruixa o metziner, ni que haie comesos fets ni exercits deguns actes ni crims [44r] de homicidi ni de metziners ni altres qualsevol actes o crims facinorosos, que de tot lo que ell testimoni hi sàpie, haie vist ni hoyt dir, digue la veritat.

Et dixit que no li ha vist ell testimoni fer ninguns malefics, ni sab altra cosa, sinó per bocha d'ella mateixa. Car aquell vespre que la portaren presa, essent en la sarga de la torre, Andreu Roní la scrutava. E ell testimoni hoy com la dita Marguarida deye que here anada a matar a na Solera de Robió, ab na Aleua y ab na [44v] Cuberes de Legunes. Emperò que ella no entrà dins, que ella stava a la porta. E Andreu Roní dix que anasen a pendre-les. Y la dita Marguarida dix que no les prenguesen fins fos fora d'allí, emperò que les metesen en procés. E hoy ell testimoni que dix que ella here anada ab aquelles a matar una minyonesa de Domingo de Soriguera. Y tantbé here ab elles la muller de [Pere Crac].

E hoy ell testimoni que après la scrutava Fierro y Bonsom, y dix les mateixes rahons. E que tantbé here [45r] stada a matar hun minyó de Salvador de Freixa, ab aquelles mateixas.

E ells li digueren si n'e havia así en la vila ningunes bruixes. E ella dix que hoc.

Y ells li digueren qui heren. E ella bé dix que na Bortolona, y la muller de [±6] y na Calderona.

E ells digueren com ho sabia. E ella los dix que perquè hun dia se trobaren totes, e elles li demanaren què havien fet elles. E ella dix que no havien fet res. E elles digueren que sí havien fet elles, que havien [45v] mort hun bell minyó en cassa d'en Argullós.

E demanaren-li si y here stada ella. E ella los dix que no, sinó que les de la vila ho havien fet.

E Fierro li demanà si here stada al boch de Biterna. E ella li dix que no sinó al pla de Sterri ab totes les del solà d'Enviny y ab les de Ballera y les de así.

E lo dit Fierro li demanà si lo y havia fet lo boch de Biterna. E ella dix que no pas a ella, sinó que la bufava al cul e donava-ls cinquanta diners a cada [46r] una.

E Fierro li deye com ho havia après. E ella dix que li havien donat de lo [ungüent], y que li havien untat la spatla squerra. E digueren: “Pich sobre fulla, vage allà hon me vulla”. E [après] anaren. E dix que quant anaren a Robió, anaren en ayre, y que una cosa negra anave davant y obria les portes.

E axí agueren moltes rahons que serien largues de contar. Y creu ell testimoni que ella mateixa [46v] ho dirà. E de algun temps ensà la gent se guardava d'ella per la fama de bruixa que tenie.

Ffuit sibi lectum et perseveravit

Dicta die et loco

Bernadinus Archalis, ville de Vilamuro, testis qui iuravit et cetera.

Et primo fuit interrogatus si sab ell testimoni que na Marguarida Guitarda sie persona malèfica, bruixa ni metzinera, ni que haie comesos [47r] fets ni exercits deguns actes ni crims de homicidi ni de metziners ni altres qualsevol actes o crims facinorosos, que de tot lo que ell testimoni hi sàpie, haie vist ni hoyt dir, digue la veritat.

Et dixit que no sab ninguna cossa d'ella sinó per lo que a hoyt dir a molts, que la tenen en sospita de bruixa. E tantbé per lo que la dita Marguarida li dix ahir. La qual li dix que hun dia ella anà a cassa de Bernat Muntaner de Soriguera, e trobà la muller del dit Bernat que feya certes medecines [47v] en hun topí. E que la dita dona no la veu fins a tant ella li fonch de prop, perquè li stava d'esquena. E vent ella lo potatge que feya, dix-li per a què here bo. E la dita muller de Muntaner digué a la dita Marguarida que si ella en volia apendre, que ella li mostraria per a què here bo. E la dita Guitarda prometé-li que ella fóra contenta de apendre'n. E la dita Muntanera li dix que per al dijous vinent havien de comensar. E [48r] axí ella anà a cassa de na Guitarda lo dijous. E partiren de nit e anaren a Soriguera e prengueren hun minyó o minyonesa d'en Domingo e-l portaren a la cuyna. E na Bernadeta prengué una ditada del potatge aquel y untà-li'n de sobre lo [malic], y altra ditada que li'n meté en la bocha. E tornaren-lo al lit e se'n tornaren.

E tantbé li ha dit la dita Marguarida que és stada en [48v] companyia de dita dona a cassa d'en Argullós. E feren-lo semblant de hun fill de Johan Argullós.

Ffuit sibi lectum et perseveravit

<Interrogatori de l'acusada>

Deposició de la bruixa¹⁴

Die et anno predictis in dicto loco.

Margarita, uxor Joannis Guitart, loci de Legunes, testis qui iuravit in facto alieno, in facto vero proprio absque iuramento dicere et deponere omnimodam veritatem quam sciat in [49r] et super hiis de quibus [±8] interrogabatur.

Et primo fuit interrogata per quina causa stà pressa ella depositant en la present torre de Vilamur.

Et dixit que la han presa perquè deyen que ere bruixa y metzinera, y perquè han dit que ella depositant ha flastomat hun parell de bous.

Interrogata per quina causa fogí ella depositant y se n'anà, e enaprés és tornada de amagat y la han trobada amagada en hun [49v] paller cuberta de palla.

Et dixit que mossèn Lesuy li vingué dient com la vila se here aplegada per voler-la pendre, e que se n'anàs en Bellera entre los seus.

Interrogata per què donch tornà ella depositant.

Et dixit que hun jermà seu que·s diu Johan de Rogero, que stà en Bohí, a Tahull, li dix que se'n tornàs y que se'n fes neta. Perquè ella depositant li dix que la acusaven per bruixa.

Interrogata quants dies stigué [50r] ella depositant amaguada en lo seu paller [après que fou] tornada, ni qui li portava a mengar.

Et dixit que no y stigué sinó huyt jorns amagada, que li portava a mengar Catharina sa filla. E ella depositant li dix a sa filla que li fes venir a mossèn Lesuy o a Fierro [a parlar] ab ella.

Interrogata per què ella depositant com tornà no se n'anà a sa cassa.

Et dixit que volia primer saber ab sos amichs si se n'hiria a [Aguiror o a qualche villa] [50v] perquè no la poguessen pendre.

Interrogata quines coses o metzines havia ella depositant messes en hun nap que la muller de Matheu Conilo havia pres del seu foch y ella depositant lo y donà; lo qual nap après que l'hagué mengat la prengué tant de mal que cuydà morir; y li donaren cendra ab oli e lançà totes les metzines.

Et dixit que bé li donà hun nap, perhò que no y posà ella [51r] depositant res.

Interrogata en quina manera féu ella depositant [mal] a hun jermà de Pere [Aleu], lo qual morí; e una dona digué que ella y havia tengudes les mans.

¹⁴ Deposició de la bruixa *afegit al lateral per una altra mà.*

Et dixit que no li ha [donat] res que mal li haia fet.

Interrogata per què donchs la muller d'en Aleu digué a ella deposant que ella lo havia mort.

Et dixit que ella li dix que mentia per mig de la barba.

Interrogata quin mal féu [51v] ella deposant a hun fillet de na Aleua, lo qual ella deposant portava hun dia al coll de dafora y enaprés vingué mal al xich, que cuydà morir.

Et dixit que no y sab res.

Interrogata quines metzines havie messes ella [deposant] en una nou, la qual donà a una filla de Bernat Cortal, la qual en haver-la trenquada la donà a mengar a una xiqua que tenie. E en haver-la mengada li vingué tant de mal que li hagueren a dar [52r] cendra ab olli y lançà [±4] una farrada de colres¹⁵ y [tothom] deye que heren metzines. E trameteren per ella y no y volgué venir fins que mossèn [±5] hi anà.

Et dixit que no és veritat.

Interrogata què possà ella deposant a les girades de crespells que donà hun dia a la muller de Cortal, que venie de l'aygua.

Et dixit que no li n'ha donats ni y ha posat res.

Interrogata com ho pot neguar [52v] ella deposant que no·ls hi donàs si abans de donar-los-hi demanà a·n Cortal a hon here sa muller, y ell dix que a la font, y ella deposant anà-y y encontrà-la que portava una collada d'aygua, y li dix: “Aveu aquests crespells que vós que sou prenyada en deveu tenir desig”. Y ella va-les pendre, y quant [fonch] a cassa, son marit [va] pendre los crespells y lançà·ls en la [ramota] de cassa, e hun gat mengà'n y en lo matí va ésser mort.

Et dixit [53r] que no·ls hi ha donats ni·ls hi vol haver dats, y tot és mentida.

Interrogata si·s barallà ella deposant ab la muller d'en Cortal sobre huna xicha.

Et dixit que no.

Interrogata quin mal féu ella deposant a hun fill del dit Cortal ni que li donà, que stant per morir, ella deposant hi anà y féu-li salut y guarí.

Et dixit que no li n'ha fet ni y és stada, sinó a hun fill d'en Aleu que se'ls cuydà morir de mal d'ull.

Interrogata quin és lo mal [53v] d'ull.

Et dixit que algú que és bell, vindrà los aucells o persones y ficar-li hun mal d'ull. E ella deposant fa-y horació d'aquesta manera: “Tal qui t'a hullprés, cor hi lengua, qui te'n millorarà, del Pare y del Fill y del Sant Sperit, si Déu plaurà; si·n prengist a lo matí, valgue-te Déu y sant Martí; si·n prengust a ora [nona], valgue-te Déu y santa Coloma;

15 Còlera, bilis (DCVB).

si·n prengüist al migdia, valgua-te Déu y santa Maria; si·n prengüist a lo vespre, valgue-te Déu y mossèn sent Matheu”.

Interrogata com se barallà ella testimoni [54r] ab sa jermana y ella deye que havia agut una criatura, e la dita sa jermana li dix que més mal tenie ella que here bruixa. Et dixit que ella va-lo-y dir per fallonia, y ella deposant a ella.

Interrogata quins mals ha fets ella deposant ab d'altres males dones ab art de bruixeries, ni com ho ha après ella deposant.

Et dixit que bé ha quatre anys que ella deposant anà a cassa de na Bernadeta, muller de Bernat Muntaner de Soriguera. E entrant [54v] en cassa va veure que na Bernadeta tenie hun topí en les mans. Y ella deposant anà-y gentilment, que no la va veure fins que fonch [prop] d'ella, que la tirà per la roba. Y la dita Bernadeta menava lo topí ab una staua. E ella deposant li dix: “Què és axò?”. E ella li dix que huns engüaents, e si·n volia apendre. E ella testimoni dix que segons lo offici que fes, que ella n'apendria. E la dita Bernadeta li dix que si·n volia anar ab ella de nit. E ella [55r] dix que segons s'i trobassa, que ella n'apendria. E en lo dijous vinent la dita Bernadeta vingé a sa cassa de nit, quant tothom fonch colguat, [e li] dix que si la volia [haguntar], que lavors here hora. Y ella testimoni fonch contenta. Y van-se despullar e la dita Bernadeta va-la untar ab hun engüent negrot [y untà-li'n] les exelles y la spatla squerra. E la dita Bernadeta [senyàs] en la mà squerra e [digué]: “Pich sobre fulla, vage allà hon me vulla”¹⁶. E tantbé ella ho va dir. E anaren-ne [55v] en ayre ab [dues] altres dones que ella deposant no coneixia. E anaren a Soriguera a cassa de Domingo. E na Bernadeta va traure una minyonesa del lit y va-la portar al foch. Y elles totes staven al foch. E va pendre una ditada de l'engüent del topí y va-li'n metre en la bocha y a la bocha del cor. E tornà-lo-y al lit. E axí se n'anaren totes a ses casses.

Interrogata a hon se departiren totes.

Et dixit que endret [56r] de la font de Soriguera.

Interrogata com entrà en la cassa del dit Domingo.

Et dixit que per una forrella gran que ha en la cassa.

Interrogata quins altres mals ha fets ella deposant [ab] mals arts.

Et dixit que na Bernadeta la va demanar que anasen a cassa de [Argullós] a Vilamur, per fer mal. E axí se untaren axí com l'altra vegada y [anaren]. E na Bernadeta va entrar en cassa y tragué lo minyó [56v] del lit. No sab si here del lit de la cuyna o del de part [±4], y tragué·l al porxo. E axí com lo altre, va·l strényer y donà-li del engüaent. E ja la dita Bernadeta li dix que stava hun poch malalt lo xich. Y ella dix que l'anasen acabar de guarir, volent dir que·l matasen. E axí se'n tornaren. E quant fonch a cassa dix ella deposant que no·n volia usar pus, y que la·n tragués. E axí hun divendres de matí, na Bernadeta vingué a [57r] Legunes y anaren a la sglésia, y féu-la senyar, y digué que

16 e [digué]: “Pich sobre fulla, vage allà hon me vulla” *subratllat*.

renegava lo Diable y prengué a Nostre Senyor per pare¹⁷. E abans quant na Bernadeta li volgué mostrar lo offici de bruixa, li va fer dir que renegava a Déu y prenie lo Diable per senyor¹⁸. Emperò que ella deposant no n'ha usat sinó tres setmanes.

Detestabile facinus a quo nos liberet Deus trinus et unus per suam inefabili misericordiam¹⁹.

Ffuit sibi lectum et perseveravit [57v]

<Publicació del sumari i termini per a la defensa>

Post modum vero dicta et eadem die et hora quasi secunda post meridiem et anno iamdicto a Nativitate Domini Millesimo Quingentesimo Sextodecimo, coram iamdicto magnifico domino procuratore, comparuit dictus fisci procurator qui obtulit et presentavit quandam papiri cedula tenoris sequentis. [58r]

Quia ex contentis in hanc inquisitione, plene constat Margaritam uxorem Joannis Guitart graviter delinxisse, petit fisci procurator ad condiguam penam sub eundam condemnari, et si opus fuerit, de tormentis provideri. Fisci iuribus semper salvis.

Et dictus magnificus dominus procurator, de consilio sui magnifici iudicis [58v] ordinarii, habita inquisitione pro publicata et concessa de eadem copia dicte Marguarite Guitarda delate, et licencia pro avvocato et procuratore eadem ad dandas atque probandas [eius] suas deffensiones, tres dies assignat.

Mandatis predicta intimari e notificari dicte Marguarite Guitarda.

Que fuerunt intimata et notificata dicta et eadem [59r] die et hora tertia post meridiem vel inde circha dicte Marguarite Guitarda personaliter reperte intus turrim dicte ville per me dictum notarium et scribam.

<Fi de la defensa i petició de sentència>

Ceterum vero die lune, que computabatur nona die mensis junii, anno iamdicto a Nativitate Domini Millesimo Quingentesimo Sextodecimo, coram iamdicto domino procuratore [59v] comparuit fisci procurator, qui dicto domino procuratori obtulit et presentavit cedulam quandam tenoris sequentis.

Quia dilacio dicta Marguarita Guitarda ad suas offerendas et probandas deffensiones

17 digué que renegava lo Diable y prengué a Nostre Senyor per pare *subratllat*.

18 renegava a Déu y prenie lo Diable per senyor *subratllat*.

19 Detestabile facinus a quo nos liberet Deus trinus et unus per suam inefabili misericordiam *afegit al lateral per una altra mà*.

iamfluxa est, pro tanto cum constat de maleficiis de quibus dicta Guitarda inculpata est, petit et requirit, [60r] magna cum instancia dictus fisci procurator, sentenciari et declarari et dictam Marguaritam Guitardam in penis pro dictis maleficiis ab ea commissis a iure statutis sentenciali[ter] condempnari, et si opus fuerit de tormentis provideri. Fisci iuribus semper salvis.

Et dictus dominus procurator, [60v] de consilio sui magnifici iudicis ordinarii, habitis defensionibus pro publicatis et concessa de eis copia utrique parti, assignat ad audiendam sententiam seu debitam provisionem ad crastinum diem.

Mandatis predicta intimari et notificari utrique parti.

Que fuerunt intimata et notificata dicta et eadem et hora quassi septima ante [61r] meridiem et eiusdem diei dicte Marguarite Guitarda [per] procurator fisci [presente dictumque scribam].

Denique vero die martis, intitulata decima predicta mensis junii et anno iamdicto a Nativitate Domini Millesimo Quingentesimo Septodecimo, dictus magnificus iudex prorrogavit [61v] dictam sententiam seu provisionem ad diem lune proxime.

<Sentència interlocutòria de turments>

Jhesus

Et iudex, visa inquisicione eiusque publicatione, visis deffensionibus et publicatione ipsarum, attentis probacionibus de indiciis contra Marguaritam, uxorem Joannis Guitart loci de Legunes, delatam, ex processum inquisicionis apparentibus, interloquendo providet [62r] ac declarat locum esse torture ipsamque Marguaritam Guitarda torquendam esse ut ex ipsius ore veritas eruatur.

Lata et sentencialiter promulgata fuit preinserta interlocutoria sententia seu declaracio per dictum [62v] magnificum dominum Salvatorem Tragó, iudicem ordinarium, et per me dictum de infrascriptum lecta et publicata, sedentem pro tribunali intus turrim ville de Vilamuro, more iudicis recte iudicantis, die lune XVI mensis junii anno iamdicto a Nativitate Domini Millesimo Quingentesimo Septodecimo et hora vero octava ante meridiem [63r] eiusdem diei, presentis etiam pro testibus Bernardino Archalís, Petro Gannau et Anthonius Tartera, omnes ville de Vilamuro, ad hec vocatis specialiter et assumptis.

<Inventari dels béns de la delada>

Denique vero intitulata decima octava predictoris mensis et anni, ad instanciam et requisicionis dicti fisci procuratoris et ex provisione dicti magnifici iudicis ordinarii

[63v] fuit factum presens inventarium de bonis dicte Marguarite Guitarda delate, presente me, Petro Pedrolo nothario et scribe, et presentibus etiam pro testibus honorabilis Anthonio Fierro, baiulo ville et vallis de Vilamuro, et Bernardo Cortal loci de Legunes [±4] ut sequitur.

Et primo la cassa que stà en lo dit loch de Legunes, affronte ab en Bosch y ab n'Aleu, en la qual foren trobades les coses [64r] següents:

Primo una olla de coure
Item tres calderes d'aram
Item dues farrades
Item dos o tres lits de roba
Item sis fanques de blat
Let ametles²⁰
Item dos parells de bous
Item dues vaques ab dos vadells
Item una egua ab hun asse
Item cent ovelles y cinquanta borrechs
Item VI caps de vaques que té a parceria a Anchs y a Soriguera
Item XXX ovelles a parceria a Freixa [64v]
Item XVIII o XX cabres
Item algunes [±9]
Nulla alia bona.

Quequidem bona dictus Joannes Guitart promissi tenere iuxta comanda, promittens <et> faciens quodcumque requisitus fuerit restituere in posse domini Ducis seu a quocumque officiali dicti domini iamdicte Ducis nomine sui [±7]. Et pro hiis obligavit personam et omnia eius bona [etcetera, renunciat etcetera].

Testes videtur supra. [65r]

<Commutació del turment pel simple interrogatori>

In super vero die sabbati intitulata decima nona, mensis iulii, anno iamdicto a Nativitate Domini Millesimo Quingentesimo Sextodecimo, dictus magnificus dominus procurator, de consilio sui magnifici iudicis ordinarii, attento quod dicta Marguarita Guitarda est infirma in dictis carceribus ubi detinetur capta, et erit periculum in tortura, propterea fuit provisum quod non torquetur [65v] postquam confessa fuit delictis, sed per nothario reinterrogetur de delictis et maleficiis per eam perpetratis.

20 Let ametles *afegit a la interlínia.*

Die XX predicti mensis julii anno predicto

Margarita Guitarda, testis que iuravit in facto alieno in facto vero proprio absque iuramento dicere veritatem et cetera.

Et primo fuit interrogata quins altres mals ha fets ella deposant ab mals [66r] arts o ab art de bruixeries, ni en companyia de qui, ni quant temps ha usat de l'offici.

Et dixit que ja ha dit que no n'ha usat sinó dues vegades. La huna com ha dit a Soriguera, a una minyonesa de Domengo. Y l'altra a Vilamur, a hun minyó d'en Argullós.

Interrogata qui foren ab ella testimoni depossant a fer los dits mals.

Et dixit que na Bernadeta y na Cortala la vella de Vilamur, y ella deposant, y Catherina [66v] de Calderó, y Margarida de [Bertoló] de Vilamur. E enquera se recorde que quant foren a matar lo fill d'en Argullós, li dix que ella havia donat guatirrons a la filla d'en Fierro de Vilamur ab sarmeyes, y que havia mort hun minyó d'en Vilar de la Vila. E més se recorde que és stada ella deposant ab na Bernadeta y na Cortala al clot de Coma Farrera, y lançaren unes pólvores que na Bernadeta portava, y [67r] aquí mateix vingué gran mal temps de pedra y de tempesta que féu molt mal.

Interrogata de què heren les pólvores.

Et dixit que no sab de què heren.

Interrogata com entraven en les quases per a fer dits mals.

Et dixit que lo Diable o lo boch anava davant elles en forma de hun gat negre, y obria les portes y elles entraven.

Ffuit sibi lectum et perseveravit [67v]

<Provisió de sentència definitiva>

Posterea vero die lune, hora fere quinta ante meridie, que computabatur vicesima prima predictorum mensis et anni, dictus dominus iudex ordinarius, instante, petente et requirente dicto fisci procuratore, publicavit et publicari iussit eidem Margarite suas deffensiones. Et dictis deffensionibus habitis pro publicatis, assignavit eidem Margarite Guitarda [68r] ad audiendam diffinitivam sentenciam horam decimam ante meridiem eiusdem diei cum continuacione [dierum atque horarum].

Mandavit predicta intimari et notificari dicte Margarite.

Que fuerunt intimata et notificata incontinenti et eadem fere momento eidem Margarite personaliter intus turrim reperte [68v] per me dictum notharium et scribam.

Document 23

1517 maig 9. Madrid.

Trasllat d'una carta de la Suprema dirigida a l'inquisidor de Barcelona mestre Mercader ordenant-li dirigir-se a les muntanyes per predicar un edicte de fe contra les bruixes.

O. AHN, Inquisición, llibre 316, vol.I, fol.120r

Reverendo señor

Recebimos vuestra letra; y porqué por muchas cartas de Flandes que agora son venidas se tiene por cierta la venida del rey nuestro señor antes del mes de agosto, y luego que su alteza sea venido havrá buena disposición para que vengáys a entender en vuestro asiento, para el qual y en todo lo que tocare a vuestro acrestentamiento estamos prestos y aparejados, nos ha parecido que en este medio devays yr a las montañas a publicar los edictos contra las bruxas como veréys por la carta común, confiando de vuestra buena consciencia, doctrina y experientia que daréys cuenta y razón devida destos marcos que se vos encomiendan en servicio de Dios y honra dessa Inquisición. Al receptor screvimos que vos dé treynta dineros para ayuda de costa.

Nuestro Señor vuestra reverenda persona conserve.

De Madrid a VIII de mayo de DXVII.

Document 24

1517 octubre 17. Aranda de Duero.

Trasllat d'una carta de la Suprema dirigida a l'inquisidor de Barcelona mestre Mercader ordenant-li que actuï contra les bruixes del bisbat d'Urgell.

O. AHN, Inquisición, llibre 316, vol.II, fol.51r-52v

Al inquisidor de Barcelona

Reverendo señor

Dos letras vuestras havemos recebido y tenemos plazer de la razón que por ellas nos dáys a todo lo que antes vos havíamos scrito, que a esto estávamos maravillados como en tanto tiempo no havíades respondido sobre ello.

Ya nos havia enviado el reverendo ynquisidor Saldana el arquilla con los processos y scripturas que le enviastes, y vino a muy buen recaudo. Después es llegado monseñor Vedrena y mañana crehemos se presentará delante del señor cardenal ynquisidor general, que está con el señor ynfante en caça de monte en la Ventosilla dos leguas, de así que oy nos ha demandado un scrivano para que vaya con él a hazer los actos de su presentación y en su causa se hará lo que fuere de justicia. Y los actos que allá se fizieron también se han recibido y llegaron un dia antes que él¹. [50v]

Micer Damián Simón ha scrito que en el obispado de Urgel hay muchas bruxas, las quales han fecho y cada día hazen muchas muertes. Y que él, como juez del crimen en el dicho obispado, prendió algunas y las castigó conforme a justicia, de que dize quedó toda la tierra muy contenta². Y que después prendió otras y les fizo sus processos, y queriendo fazer justicia en ellas fue inhibido por vos, y assí quedaron syn punición comoquiere que havían otorgado haver cometido diez o doze muertes³. De que estamos maravillados, assí por haver sido según se dize ynhibido el dicho micer Symon como porque desto no nos haveys dado tan entera noticia. Sobre lo qual havemos consultado con el señor cardenal y hase deliberado que lo más presto que ser pudiere deys una vuelta por aquella tierra y si fuere menester esteys allí uno o dos meses, y que havida ynformación de lo susodicho procedáys contra las dichas bruxas y se haga complimiento de justicia contra ellas, assí de las muertes como de qualesquier otros delictos que han cometido y tocaren a esse vuestro officio y cargo, de manera que a ellas

1 Recibieronse los procesos que embió el inquisidor Saldana *afegit al lateral per una altra mà*.

2 Es tracta probablement del veguer i jutge de les valls d'Andorra pel bisbe d'Urgell, que presidí el judicis per bruixeria contra diverses dones uns mesos abans (apèndix 22).

3 Brujas. A escrito micer Damian Simon que ay muchas brujas en el obispado de Urgel que an hecho y hacen muchas muertes, castigadas por el juez del crimen, dicho micer Damian *afegit al lateral per una altra mà*.

sea castigo y a los otros exemplo⁴. Y fecho esto, si vos parecerá que havrá necesidad de hazer comission a alguna persona para que de allí adelante entienda en esto, y porque nos ha sido fecha buena relación de monseñor Joan Sala, canónigo de Urgel, darle ya poder para esto juntamente con el dicho micer Damián Symón, pues tiene el dicho cargo y ha puesto las manos en esto, para que procedan contra qualesquier personas que hallaren culpantes [52r] en este delicto fasta sentencia diffinitiva exclusive, para que después, vistos los dichos processos con vuestra yntervención o consejo, se determynen por justicia los dichos processos⁵. Y porqué el que la presente lleva, llamado mossén Juanot Ribas, ha venido aquí sobresto y muestra tener buen zelo al Sancto Officio de la Ynquisición, sy havida ynformación de su condición y bondad vos parecerá que se le puede bien encomendar el officio de lugarteniente o alguazil ya en esto se lo encomendaréys dándole la provisión necessaria para ello, que bien nos parece ha ya tal official para prender los tales delinquentes. Y porque él dize que en aquella tierra hay algunas personas cuyas statuas han sido quemadas, havréys ynformación sobresto luego o quando allá fuéredes⁶; y si assí es mandad prender sus personas y hazed justicia conforme a derecho. Y de lo que sobresto siempre hiziéredes daréys siempre aviso a su Señoría y a este consejo, ynformando e apercebiendo bien a este que, en caso que le [creardes] por lugarteniente de alguazil, faga su officio limpiamente y se aparte de cohechos y sobornaciones.

A lo demás contra en esas dichas vuestras letras. Y de lo que se offresciere, se vos servirá con otro. Y tened buen ánimo que pues loor es a Dios el Rey nuestro señor está ya en estos sus reynos, no faltará favor para que las cosas desse Sancto Officio vayan de otra manera que fastaquí. Y cada uno terna por bien de cumplir con lo que deve.

Guéelo Nuestro Señor todo a Su santo servicio y guarde y prospere vuestra reverenda persona.

De Aranda de Duero a XVII de octubre de DXVII. [52v]

Y entretanto que vos vays a esto de las bruxas, que es tan necessario y vos muchas vezes havéys scrito queríades yr, quede en vuestro lugar el canónigo mossèn Benet Symón, comissario en este Sancto Officio para que de conseio de micer Orrit proceda en esta civil y criminal fasta sentencia diffinitiva exclusive. Y este prodrá proseguir lo de las ynformaciones de los carteles y de las otras ynjúrias fechas al Officio.

Sy estas bruxas que se dize, son las que por vuestra señoría fueron absueltas y bueltas a las montañas haviendo confesado en vuestro poder muertes algunas, deviérase primero

4 Que salga el inquisidor a visitar este partido, y habida información, proceda contra las brujas *afegit al lateral per una altra mà*.

5 Comisión a comisario para proceder a formar procesos hasta la sentencia exclusive *afegit al lateral per una altra mà*.

6 Joanot Rivera dice que en aquella tierra <hay> personas cuyas estatuas an sido quemadas *afegit al lateral per una altra mà*.

haber <habido> ynformación sobre las dichas muertes y entonces se votaran mejor los processos y por todo rigor conforme a justicia ser determinados y no sentenciar antes de verificar las dichas muertes como diz que se hizo. Más en esto y en lo porvenir podrá mucho aprovechar vuestra presencia y en todo este camino.

Pues su alteza es ya en estos sus reynos y mestre Mercader havrá de venir como muchas vezes lo ha scrito a besar las manos de su alteza y entender en sus cosas, no es menester que de aquí adelante le deys parte en los negocios desse Sancto officio, y esto es con consulta del señor inquisidor general⁷.

Fecha ut supra, y sépanlo los officiales del secreto.

⁷ Que pues ha de venir mestre Mercader, no se le dé de allí adelante parte de los negocios *afegit al lateral per una altra mà*.

Document 25

1529 desembre. Andorra la Vella
Judici per bruixeria contra Francina Quera d'Engordany.

O. ANA, Tribunal de Corts, doc.2204

Inquisitio recepta contra Ffrancina Quera loci d'Angordany [1v]

<Interrogatori de l'acusada>

[2r] Die XIII° mensis decembris anno M^o D^o XXVIII°

Ffrancina Quera loci d'Angordany, parrochie Andorre, detenta in carceribus Andorre, testis, deponens in suo facto proprio sine iuramento et in alieno cum iuramento et cetera.

Et primo si ella sab ni presomix per què stà presa.
Et dixit que no y sab res.

Interrogada si ella testimoni a coneguda en son temps na Cases del Fener ni si sab sie morta ho viva.
Et dixit que sí, bé l'a coneguda, y que li deyen Maya, emperò que no sab si és morta ho viva.

Interrogada si sab ni ha hoyt dir que sie morta ni de què pot ésser morta ni qui l'a morta.
Et dixit que no y sab res.

Interrogada si ella testimoni és stada en casa de la dita Maya Cases al Fener en companyia d'altres, stant malalta, per veure-la, ni què li feren, que de tot digue la veritat.
Et dixit que no y sab res.

Interrogada si la dita deposant en companyia [d'altres], en sa malaltia de dita Cases y sie [stada ella] [2v] deposant ab sa jermana d'ella testimoni hi li aien vestida una camisa.
Et dixit que no y sab res.

Interrogada com pot dir que no sàpie ella deposant que la dita Cases no sie morta ni ella no sie stada en companyia de sa jermana Catharina Quera en la casa de dita Cases stant malalta, com la cort sie informada com ella deposant e sa jermana anaren a casa de la dita Cases en sa malaltia y li vestiren una camisa enmetzinada, essent partera dita Cases, y jamés hagué pus leyt.
Et dixit que may hi és stada.

Interrogada si ella deposant a conegut may les filles ho fills de Morató d'Angordany, ni quant temps ha.

Et dixit que sí, que ha bé XV ho dehuyt anys los ha coneguts.

Interrogada si sab que fosen guiterosos.

Et dixit que no y sab res.

Interrogada com pot dir que no sàpie que no tinguessen golls, com la cort sie informada que ella testimoni deposant y sa jermana los los donaren.

Et <dixit> que no y sab res.

Interrogada si ella testimoni ha parlat ab lo balle Colat ni quant ha ni què li ha dit.

Et dixit [3r] que sí, verament disabte pasat, que li dix ha ella testimoni deposant que per manament del senyor jutge ell la volia metre en presó.

Et illico fou despullada los braços fora les gonelles per veure si tenie pèls a les exelles. E fonch vist que n'i havie ben poch.

Et etiam fuit interrogata si la dita deposant pasà altres rahons ab lo dit balle més avant de les que ha dites.

Et dixit que no li dix más altres, sinó que li pesave fort per amor de ses filles, que anaven a mal recapte, y per la honra sua y de sos parents, que sie presa.

Interrogada per quin respecte deye que per la honra de sos parents li pesave que fos presa.

Et dixit perquè may pus sos parents ni amichs la miraran en bon hull.

Interrogada ha hon és stada ni en quins lochs despuys que d'ací s'és partida.

Et dixit que ha stat a [Pru]llans y a Bellver.

Interrogada per què és exida de Bellver ni quant ha [que] és fora.

Et dixit ipsa deponens que per causa que [stave] amiga ab Gregori lo Tamborí la-n lansaren [de Bell]ver, e que ella deposant no volie dir [la ve]ritat del que lo jutge la interrogava, la feren p[ujar] al castell.

Ffuit sibi lectum et perseveravit [3v]

<Deposició testimonial>

Die XV mensis et anni predictorum

Jacobus Cases loci del Fener, parrochie Andorre, testis citatus, iuratus et interrogatus.

Et primo fuit interrogatus si ell testimoni coneix na Francina Quera d'Angordany que vuy stà presa ací en Andorra.

Et dixit que sí, cert, que ha més de XX anys pasats que ell testimoni és ací en la parròquia d'Andorra y tostemps l'a vista y coneguda.

Interrogat com la coneix.

Et dixit ipse testis que la coneix com desús a dit, perquè tostemps l'a vista gran y grossa. Y que també perquè en dies pasats ell testimoni li féu una mostra perquè ella y una sa germana de la dita Quera li vingueren ací en sa casa. Y ell testimoni no y ere y sa muller na Cases stave partera. Y feren-se afaynades de calsar-li una camisa. Y n feren y la y vestiren, en tal manera que vingué dita sa muller molt malalta y per a morir, y li fogí la leyt que jamés pus ne [4r] agué. Y après, entre na Guisalda de Sant Jolià i altres li feren alguns perfums de herbes y altres coses, ella tornà poch a poch a guarir. Emperò may pus agué leyt. E jamés pus ell testimoni l'a tenguda en bon parer, ans sempre se n'és guardat y l'a tenguda per bruja, y tal és sa fama.

E més dix interrogat que hun dia, après de açò, ell testimoni ere a Les Caldes y la dita Francina Quera, que és presa, li dix: “Senyor en Jaume Cases, dit m'an que vós dieu que jo só bruja y que us e enmetzinada vostra muller. Jo us dó ma fe que jo us ne faré mostra y en torna vos ho gosaria fer ben pagar”. Y ell testimoni li dix que verament en tal parer la tenia que ella la havie enmalaltida, y que no partàs ma<ssa> sinó que ell la guardare de star <en> Angordany. Y axí pasaren allí moltes males rahons, y que no stigués de anar a la justícia, que <si ella ho> volie fer, que ell testimoni la y acompanya<ria>.

Ffuit sibi lectum et perseveravit [4v]

<Reinterrogatori de l'acusada>

Dicta die

Ffrancina Quera predicta detenta in carceribus Andorre iam interrogata et cetera.

Et primo fuit reinterrogata si ella testimoni és may stada en casa de Jaume Cases del Fener en negun temps.

Et dixit que no pas en negun temps.

Interrogada com pot dir que jamés y és stada, com la cort és bé informada y molt certa que ella ab sa germana y foren, y essent la muller de dit Cases partera, li vestiren una camisa.

Et dixit que may és stada ni may li ha vestida camisa ninguna ni no y sab res.

Interrogada si ella en negun temps ha agut negunes rahons ab dit Jaume Cases sobre açò, menaçant-lo.

Et dixit que jamés ha agut negunes rahons males ab ell ni bones.

Ffuit sibi lectum et perseveravit

Et incontinenti, in presentia magnifici domini iudicis et honorabilis Anthoni Pal et Raymundi Ribot, proborum [5r] virorum, fuit factum acamentum de dicto Jacobo Cases cum dicta Francina Quera medio juramento.

Et dictus Jacobus Cases stetit et perseveravit in sua precedente deposicione, dicendo que axí és la veritat com ha depositat y tal fe y crehensa té.

Et dicta Francina Quera delata et infamata dixit que no y ha mot de veritat.

In presencia dictorum testium.

Et illico actu continuo fuit dicta Quera reinterrogata per lo sacrament que ha fet, per què és fora de Bellver.

Et dixit que perquè stave amigada com ja a dit.

E més reinterrogada si ella conex lo Capità que li dien de Bellver, qui·s diu Anthoni.

Et dixit que bé·l coneix.

Interrogada quants fills té ni si sab si li n'ha mort negú.

Et dixit que té dos ho tres, y que sab bé que hu li n'ha mort enguany.

Interrogada si sab qui l'ha mort y de què és mort.

Et dixit que no y sab res, sinó del mal que tenie.

Interrogada si ella depositant l'a mort [ho] enmetzinat lo dit fill del Capità.

Et dixit que no pas [ho] ha fet ella.

Interrogada com pot dir que ella <no l'>ha mort, que la cort és informada que <a ella> l'an lançada de Bellver perquè <ella l'avie> [5v] enmetzinat.

Et dixit que no y a res de veritat, que ella no l'ha mort ni metzinat.

<Publicació del sumari i nomenament de procurador>

Et dictus dominus iudex habitis dictis inquisitionibus pro publicatis, concedendo dicte Francine delate licenciam et facultatem constituendo procuratorem et advocatum, necnon assignat fisci procuratori presente curie ad dandum suum [capitulum] sive libellum de die in diem et de hora in horam, iuribus fisci demper salvis. Intimetur.

Jacobus Ortodo iudex.

Et actu continuo fuit intimatum dicta Quera dicta provisione per me notario et ipsa constituit procuratorem suum super premisis Raymundum Ribot d'Angordany, qui presentis erat et cetera, in presencia dicti Anthoni Pal et Joannis Damiani Guilla, mercatoris civitatis Urgellensis. [6r]

<Reinterrogatori de l'acusada>

Dicta die

Fuit reinterrogata dicta Ffrancina Quera in presencia magnifici domini vicarii et baiuli et alios proborum hominum iam supradictorum.

Et dixit que és veritat que ella deposant stave hun dia prop casa de Pere Arnalt de la Font, al costat de casa, que cercave cuchs per a dar a mengar ha huns quants pollets que tenie petits. Y axí ve na Joana Sucarana, muller de Salvador Cases y diu-li a ella deposant si volie anar al Fener. Y ella testimoni deposant dix què fere de una petita que tenie allí. Y dita Sucarana dix: “Ton pare la guardarà”. Y axí lo pare d'ella testimoni prengué la petita e ella testimoni deposant ab la dita Sucarana anaren a Les Caldes. Y com foren allí trobaren Catharina Quera, jermana d'ella deposant, muller que és stada de Francí Moxella. Y axí lavors la dita Sucarana dix a sa jermana susdita d'ella deposant: “Vols venir ab nosaltres al Fener?”. Y aquella dix: “Hoc, que una camisa m'an comanada”. Y siu la dita Sucarana: “Y qui la t'a comanada?”. Diu la dita sa jermana: “Na Simona del Puy d'Andorra”. Y a[naren] a la dita casa del Fener y scalfaren la [dita] camisa y vestiren-la a na Cases, muller de [Jaume] [6v] Cases del Fener, que ere partera. Y après açò fet, elles totes tres se'n tornaren en ses cases. Y après na Francina Terrada, filla de na Joana Moles, les trobà y dix ha ella testimoni: “D'on veniu?”. Y ella testimoni dix que del Fener venien sa jermana y ella testimoni y na Sucarana. Y dita na Tarrada dix ha ella deposant que baldament no fes companyia ab sa jermana, que mala fama tenie, y que ja li havien clos lo procés.

E més dix interrogada que aquí mateix dita sa jermana d'ella deposant donà dos troços de pa a dos minyons ho minyoneses de Morató d'Angordany, no u sab si eren minyons ho minyoneses, y ella deposant dix a la dita sa jermana per què donave pa a neguns altres minyons, que ja tenie mala fama de bruja. Y la dita sa jermana li respòs que tanbé se n'i havie masa de criatures.

Interrogada si sab, ha vist que les dues criatures aquelles de Morató que mengaren aquells troços de pa, morisen après.

Et dixit que sí, cert <ne> moriren, que ella deposant ho hoy dir a Prullans <com> se n'ere anada. A cap de tal que una minyona de dit Morató lo y dix a sa encontra [±5] de Bellver, que ella deposant li [7r] deia d'on ere y la dita minyona li respòs que ere de Morató d'Angordany. Y stant ab rahons ab la dita minyona, vingué na Ferriola qui-s diu Catharina, qui stave a Bellver, que treye a mengar a la dita minyona, y aquella dix ha ella deposant que tots eren morts sinó la grosa.

E més dix interrogada que stant hun dia venint de Cerdanya ab na Catharina Riberaigua, allí part lo perer de Sucarana, ha bé nou ho deu anys, ella deposant demanà peres a na Riberaigua y aquella donà-li'n, y après li demanà a ella deposant se aturàs allí lavors <en> Angordany. Y ella deposant dix que no u sabia, que son pare ere ja vell y havie bé mester viure, y son jermà de ella deposant ere ome y millor per dar-li recapte

que no ella deposant, y que ere [±8]. Y aquella Riberaigua li respòs que no u fere pas ella, que més ho st<imava> per ella que per altres. Y ella deposant <li dix> que no u feye pas ella per amor, que n<o per> dar enug a son pare. Y la dita Riberaigua [7v] dix: “Bé és modona no u faria pas jo, que ja es guardaria bé que no y farien eretatge”. Y ella deposant dix: “Com ho faria yo axò? Aqueixa cosa Déu ho ha de fer”. Y dita Riberaigua dix: “Hoc, hi hom que s'i pot ajudar”. Y ella deposant dix: “Com ho poria fer axò?”. Y aquella lo dix: “Si tu ho vols fer, jo·t mostraré cosa que si tu la vols fer, que no y faran grans heretatges”. Y ella deposant dix: “No·t vull part ab tes almoynes ni saber”. Y aquella Riberaigua li tornà a dir: “Torna tu ací, que ta jermana és masa sobergua, que volrie los béns dels altres tots y los seus a miges, que cert entre ella y sa maynada m'an donat rebato en aquestes peres, que no me n'i han lexades. Emperò jo li he donat una salsa que no me'n robarà gayre temps”. Y ella deposant la reptave que mala s'ere levada, que axò sabés fer. Y aquella dix: “Vols que·t digua; si gran és lo pecador, maior és lo perdonador”. [8r] Así que dita Riberaigua li dix ha ella deposant après, que ella la havie morta ab metzines dita sa jermana d'ella deposant.

E més dix ella deposant que hun jorn, essent ella a casa de na Sucarana en la sala Angordany, sabent ella deposant que na Sucarana ere gran amiga ab na Francina Terrada, e stant allí, arribà la nora de na Terrada. Y a poch stant la dita Francina Terrada cridà fort foriosament la dita sa nora. Y ella testimoni dix a na Sucarana com ere axí foriosa y brava la dita Terrada, que ere padrina de ella deposant. Y la Sucarana dix: “Tant és curta que no bastarie aturar; una criatura han perduda y tostemps han cregut que jo la havia morta”, dient “pus que <tant> ho dien y tant ho volen que jo <l'age> morta, cert jo la he morta”. Y ella <deposant> dix: “Ay traydora, y per què u has <fet?>”, y> aquella respòs que per malí<cia ho> havie fet. E que cert ella deposant, per tot lo que ha vist y ella li ha dit, ella deposant la té per bruja.

Ffuit sibi lectum et perseveravit

Fuit reinterrogata iterum sobre lo que ha deposit de na Sucarana y na Riberaigua. Et dixit que axí pose per lo sacrament que ha fet de mot a mot y de punt a punt, in presencia dictorum procerum.

<Petició de turments i assignació del termini defensori>

Die XVI mensis et anni predictorum¹

Et quia ex meritis presentem inquisitionum clare constat ex depositionibus testium dictam Francinam Quera delatam fore inculpatam et indiciatam de nonnullis criminibus, quare dicti fisci procurator petit et requirit dictam delatam torqueri et questionari donec et quonsquem veritas ab eius ore exiat, et eam puniri et castigari taliter quem ei sit in penam ceteris vero in exemplum regis.

1 A partir d'aquesta data es constata un canvi d'escrivent.

Et dictus dominus iudex, concessa copia alteri parti, assignat ad dandi suas defensiones si voluerit cur petita et requisita fieri non debeat hinc ad crastinam diem aliter et cetera. Intimetur.

Que fuerunt intimata per me notarius causa dicte Francine Quera et etiam suo procuratori dictorum die et anno. [9r]

<Confessió espontània de l'acusada>

Postea actu continuo dicta Ffrancina Quera reinterrogata super predictis et iam alias. Interrogata dixit que verament ella depositant y sa jermana meteren metzines en la camisa que ella depositant y sa jermana vestiren a na Cases. Y que y havien mes arcènic polvoritzat y realguar un poch hornit per què·s tingués bé en la camisa. Y axí li levaren la leyt a dita Cases.

E més dix interrogada que na Simona Quera los ho consellà, y que ab les mans li fesen bé tocar la camisa a les mamelles per fer-li fogir la leyt. E que de les matexes metzines meteren ella depositant y sa jermana en los troços de pa que donaren a les criatures de Morató d'Angordany y moriren de allò. Y alre no ha fet.

Interrogada d'on agueren les dites metzines que meteren en la camisa, ni si les y meteren per matar dita Cases del Fener.

Et dixit que dita sa jermana les tenie, e que no les hi metien pas sinó per fer-li fogir la leyt.

Ffuit sibi lectum in p[resentia] dictorum procerum

<Defensa de l'acusada>

Adveniente autem dicta die crastina, dicte Francine <Quera> assignata, coram dicta curia comparuit <fisci> procurator qui petit ut supradicta Quera <delata>, torqueri et questionari acusando cont[±5]. [9v]

Et dicta curia assignavit utique partibus ad declarandum super premissis hinc ad duas horas post meridiem, concedens copiam dicte delate seu procuratori suo et interim ad dicendo et cetera, iuribus fisci semper salvis. Mandans intimari.

Que fuerunt intimata dicte Quera delata capcionata per me notario in presentia Francisci Canyelles et Joannis Anthoni Torres d'Encamp.

Et adveniente dicta hora secunda dicta delata assignata, comparuit dictus fisci procurator quin petiit et supra hoc est quod dicta Francina Quera torqueatur et cetera.

Ex alia nullus.

Et dicta honorabile curia prorogavit ex causa hinc ad diem mercurii hora prima post meridiem et interim ad dicendo uniuersum partibus et cetera, et intimetur.

Fuit intimata per me notario dictarum die et hora.

[±6] vero adueniente dicta die mercurii et hora [±5]a mensis et anni predictorum [±6] dictis partibus superius assignata, venit et [10r] comparuit dictus ffisci procurator qui verbo maxima cum instancia, attento quod non curavit dicta Francina Quera dare suas deffensiones, petit ut supra, et quod torqueatur taliter quod veritas ab ore eius exeat alias protestando.

Ex alia nullus.

<Sentència interlocutòria de turments>

Et dictus dominus iudex, visis indicis, iam ex deposicionis testium quam ex alia deposicione de na Simona Quera, et constat dicte curie dictam Francinam Quera f<uisse> indiciata de nonnullis criminibus ut clare <constat> in processu, quare declarat ut dicta Francina Quera torqueatur et questionetur donec et quousquem veritas ab ore eius exeat hinc et per totumdiem. Intimetur.

Que fuerunt intimata dicta Francina Quera per me notario dictorum die et anno in presentia [±6] Anthoni Puyal et Marchi Aser locu<mentis> botigerii Andorre. [10v]

<Inici de l'interrogatori sota turment>

Die predicta

Fuit reinterrogata dicta Francina Quera medio juramento ut deponeret omnimodam voluntatem et cetera.

Et dixit que ella testimoni deposant sab que na Joana Boxona enmetzinà ha Leonarda, muller de [Pelicer] ab hun parell de pomes.

Interrogada com sab que aquella Joana la enmetzinà ni com ho féu.

Et dixit que a Sent Miquel de setembre pasat ha agut hun any lo y dix la dita Joana Boxona, que ella ho havie fet.

Et iterum fuit alligata suis manibus recto cum quadam corda canapis et fuit per dictum iudicem coniurata per hunc modum: “Coniuro te per amorosas lacrimas a Nostro Salvatore Domino Nostro Jhesu Christo in cruce pro salute mundi effusas ac per ardentissimas lacrimas ipsius gloriosissime Virginis Marie matrius eius super vulnera ipsius

hora vespertina sparsas et per omnis lacrimas quas hic in mundo omnes sancti et electi et cetera”. Et non flevit nec dixit aliqua.

<Et> postea fuit posita ad tormentum de la stira <et> in dicto tormento dixit: “Devallau-me que <jo> u diré”. Et foris a dicto tormento dixit que ella <és> stada en companyia de na Simona Quera a enmetzinar na Maria Ballea del Puy, <germ>ana de dita Simona Quera².

2 Les anotacions s'interrompen aquí. Els folis següents, corresponents a la confessió sota turment, haurien estat probablement extrapolats per a ser utilitzats en un altre judici.

Document 26

1532 març 14. Medina del Campo.

Trasllat d'una carta de la Suprema dirigida a l'inquisidor de Barcelona Fernando Loazes, referent a un grup de persones de la baronia d'Erill jutjades per bruixeria.

O. AHN, Inquisición, llibre 321, fol.30r-30v

Al lugarteniente de Barcelona doctor Loazes

Reverendo señor

Tres letras vuestras havemos recebido y los processos [...]. Y asimismo recibimos otra carta vuestra del primero de març sobre lo de las bruxas, con el traslado de una confesión de Antònia Vadia, y en esta se os responderá lo necessario.

[...]

En lo que toca a lo de las bruxas que havéys scripto, ha parecido buena la diligencia que señor hezisteis, y el alguazil receptor y el scrivano de sequestros deven ser reprehendidos porque no fueron luego a la varonía de Erill a tomar presos los dos ombres y siete mugeres que dezís señor estavan allí presos por bruxas. Ha parecido en este consejo que en estas causas de las bruxas se deve proçeder conforme a las instrucciones que se hizieron en este conseio sobre esta materia para la Inquisición de Navarra, traslado de las quales será con la presente. Conviene que aquellas se guarden tan bien en esse Sancto Officio como en ellas se contiene, porque fueron hechas con mucha deliberación de letrados assí canonistas como teólogos.

[...]

Nuestro Señor guarde vuestra reverenda persona.

De Medina del Campo a XIII de març de DXXXII.

Document 27

1532 maig 17. Medina del Campo.

Trasllat d'una carta de la Suprema dirigida a l'inquisidor de Barcelona Fernando Loazes, referent a la confiscació dels béns d'un grup de persones de la baronia d'Erill jutjades per bruixeria.

O. AHN, Inquisición, llibre 321, fol.43v-45v

Al lugarteniente de Barcelona doctor Loazes

Reverendo señor

[...]

Las confessions y processos de bruxas que embiásteis se verán vrevemente y embiar se os ha a dezir lo que se deva de hazer.

[...]

Ya se vieron las confessions y processos de las bruxas en que parece que se ha tenido por plática de confiscarles los bienes. Y por ser esta materia delicada y tan dificultosa de averiguar la verdad, y en que no se puede tomar muy entera satisfacción, se proveyó en la instrucción cuyo traslado se hos ha embiado con tanta templança. Y por esto devéis señor estar muy advertido para veriguar la verdad y hazer toda la diligencia que se podiere hacer humanamente sobrello, y quando hecho esto pareciere que alguna persona hoviere cometido crimen de heregía o apostasía, en tal caso guárdese la costumbre que en esse Sancto Officio se ha tenido quanto a la confiscación de los bienes. Y al tiempo de las capturas hágase inventario y sequestro de los bienes de las personas que se prendieren habiendo información de crimen de heregía o apostasía. Y las dichas informaciones y processos se os tornan a embiar.

[...]

Nuestro Señor guarde vuestra reverenda persona.

De Medina del Campo a XVII de mayo de DXXXII.

Document 28

1532 febrer 17. Lors

Deposicions testimoniais contra na Call de Lors, acusada de bruixa.

O. ANA, Tribunal de Corts, doc.2218

Die XVII mensis febroarii anno M° D° XXXII in loco de Lors, parrochie de Ordino

Super preventis in curia. [1v]

[2r] Dicta die in dicto loco

Bertranda uxor Anthonioni Gil [muliaris] loci de Sigerio comittatus Fuxi, nunc habitatrix loci de Lors, parrochie de Ordino, vallium Andorre, testis et cetera, deponens et cetera, iurat in facto suo et cetera.

Et primo fuit interrogata per què ha fet ella testimoni montar ací mossèn balle Colat ab lo notari per vuy.

Et dixit que sí, verament. És veritat que ella testimoni ha tramés a dir a mossèn balle Colat, que és ací, que vingués, com hahir que ere disabte li morí hun fill de edat de hun any ho per aquí, ací en lo loch de Lors, ha hon ella testimoni ab son marit y son maynatge stan. Que no sab què ha agut ni quin mal, sinó que li para ara com és mort que u han fet males gens, perquè és tot cascat y sanch truit, y també creu que l'han scanat perquè té axí mateix lo coll tot sanc troyt. E per çò ella testimoni ha fet venir a mossèn balle y que·l vehés, que may ella testimoni l'a volgut cosir no cobrir fins fos vist. E que certament ella testimoni té pensament y creu que males gens ho han fet. [2v]

Interrogada si ella testimoni a vist a dit infant, en lo temps que a stat malalt ans que morís, la persona y lo coll axí sanc truyt ni cascat y morat com ara que és mort.

Et dixit que per lo sacrament que ha fet, que may ella testimoni fins és stat mort li a vist ni conegut res del que hara veu com és stat mort, çò és axí sanc truyt tota la squena y part del coll.

Interrogada si ella testimoni, per lo sacrament que ha fet, sab, a vist ni hoyt dir ni presomeix que males gens ho li'n nogen ni u hagen fet, e qui són. Que u digue la veritat. Et dixit que ella testimoni no sab masa bé a qui tinge pensament, perquè no s'i coneix ací, que no ha molt que y fou. Bé és veritat que na Call, dona de Lors, viuda, y vingué l'altre dia ací en sa casa dient-li que li prestàs sal, y ella testimoni no li'n volgué prestar, que dix que no la y tornaven. Y axí se n'anà dita na Call. Y après l'endemà nit li vingué

lo mal a dit infant y és mort. Y creu ella testimoni que aquella na Call ho li'n nogué¹.

E més dix interrogada que la dita na Call y venie ací en sa casa cada colp y·l manegave lo dit infant, y ella testimoni lo y dexave manegar per veure si·l goriria, y perquè ella testimoni creu dita na Call ho aie fet. [3r]

Interrogada si ella testimoni ha jamés agut temor ni qüestió ni a tenguda malícia ab dita na Call.

Et dixit que jamés ha hagut ella testimoni neguna malícia ni qüestió ab dita na Call, ans sempre són stades com si fosen sors ho jermanes.

Ffuit sibi lectum et perseveravit

Dicta die

Joannis Jaume, loci de Lors, consillarius parrochie de Ordino, testis citatus, interrogatus.

Et primo fuit interrogatus si ell testimoni a vist ací en Lors a casa de [±5] hun infant petit de edat de hun any que és fill de Anthonio Gil de Siguer, mort.

Et dixit que sí verament, ell testimoni ho a vist, e més que y ere mossèn balle Colat y lo notari, que dit infant és mort.

Interrogat si ell testimoni li par que dit infant sie mort que u haien fet males gens perquè és axí cascat y sanc troyt tot lo costat y la squena y part [3v] del coll.

Et dixit que ell testimoni no y pot dir ell res ni presomir que u haien fet males gens, ni no y pot dir res. Bé és veritat que may ell testimoni n'a vist hun semblant cas, axí senc troyt y maltractat com aquell.

Interrogat si ell testimoni sab, ha vist ni hoyt dir que ací en lo present loc de Lors haie neguna dona infamada d'ésser bruxa ni metzinera.

Et dixit que no y té may ell testimoni ni ha tengut tal pensament que ací en tot aquest loch n'agués de inculpades que fosen bruxes ni metzineres, que ell testimoni tingue recort.

Ffuit sibi lectum et perseveravit [4r]

1 Noure: Fer mal; danyar. (DCVB)

Document 29

1533 novembre 5. Encamp

Deposició testimonial contra Martineta Pellissera d'Encamp.

O. ANA, Tribunal de Corts, doc.2223

Die quinta mensis novembris M D XXXIII

Guillelmus Areny loci d'Encamp, vallium Andorre, testis iuratus in posse honorabile curie dicere et deponere omnimodam quam sciat veritatem in et super hiis de quibus fuerit interrogatus.

Et primo fuit interrogatus si ell testimoni sab ny ha hoyt dir ny presumex que na Martineta Pellissera, muller de Johan Peyre Pellisser d'Encamp, sie bruxa ny metziner.

Et dixit que no u sab sinó per los seus parlás, çò és que hun dia, ara a Pascua prop passada, ella digué a la muller de ell testimoni que Déu los donàs bona passiència del minyó que tenien. Y dit minyó no ere malalt, sinó que ella dita Pellissera lo tenie al bras. Y après que dita Pellissera hagué tengut dit minyó fill de ell testimoni, lo dia mateix ho l'endemà dit minyó fou malalt y a cap de quatre ho sinch dies fou mort. Y com dit minyó fou mort, tornà tot blau. Y com dit minyó [1v] fou mort, ella dita Pellissera hy vingué. Y com fou allí, lo dit minyó stave casi ja cosit, y feren-lo descosir tres ho quatre punts a dita Pellissera. Y dita Pellissera, com vehé dit minyó mort, digué que ere stat manejat.

E més dix interrogat que hun dia, abans que dit minyó no fos malalt, la dita Pellissera vingué a la muller de ell testimoni y li amprà que li prestàs hun pa. Y la muller de ell testimoni li respongué que no·n fere res, que ella no la y havie servit. Y lavós dita Pellissera li digué que ella li'n darie pagua, que ella se'n venjare. Y assò ha hoyt dir ell testimoni a dita sa muller. Y après a cap de temps, lo dit minyó fou malalt y morí. Y tenen sospita que dita Pellissera no u hage fet, per lo que dalt ha dit.

[2r] Inquisitio recepta contra Martinam Pellissera d'Encamp.

Document 30

1534 febrer. Estac

Judici per bruixeria contra Caterina Picona d'Estac.

O. ADM, Pallars, doc.1592-1.— A. Còpia simple del segle XVII. ADM, Pallars, doc.1592-2.

+

Noverint universi quod anno a Nativitate Domini milesimo quingentesimo tricesimo quarto, die vero mercurii, decima octava mensis februarii intitulis, presente et vocato me, Joanne Monjo, oriundo ville Talarni, apostolica ubique terrarum regia vero per omnes terras et dominationes sacre cesaree catholice regieque magestatis auctoritatibus nottarius, et presentibus pro testibus honorabilis Petro Ferrer Talarni, et Jacobo Castell loci d'Estach, et Joanne Majoral loci de Arcalís habitatoribus, coram magnifico domino Francisco Sorita, domino baronia d'Estach, personaliter constituto intra castellum [1v] d'Estach hora judicii tenendi judicium tenente et faciente omnibus coram eo querelantibus, venit et personaliter comparuit Petrus Gil, procurator fiscalis stationis curie ac dominationis eiusdem, qui dicto nomine eidem verbo dixit et exposuit in effectu hec vel similia verba:

Senyor molt magnífic, com sie pervengut a ma notícia fama pública refferint que na Catharina de Picó del loch d'Estach de vostra baronia sia bruixa, y per tal tenguda y reputada, y ha usat de art de bruxeria donant metzines a moltes persones en gran menyspreu de la divina magestat e perdició de la ànima sua e perjudici de la vostra punició y correcció, les quals coses no deuen sens gran [2r] punició y correcció passar; per tant et alias, yo, com a procurador fiscal denunciand estès coses, requir y suplique vostra mercè dita Catharina de Picó ésser presa e encarcerada y detenguda, offerint-me propte donar-li la demanda, dins legítim termini a mi assignat, de les coses contra ella preteses, prometent sentir-ne vostre juhí y pagar lo judicat ab les clàusules necessàries, jurant en ànima de mon principal que crech les coses per mi contra ella preteses són veres, y en aquelles no faltará proves.

E per sumària informació de les coses predites, vos presente la enquesta de voçe et fama contra ella y altres per sò presa, [2v] requerint ésser feta e administrada justícia e protestant de les despeses, requerint al notari en leve acte públich.

Et dictus dominus Franciscus Sorita, dominus predictus, de consilio magnifici Francisci Spanyol, decretorum doctoris et eius assessoris, admissa dicta requisicione si et in quantum de jure sit admitenda, visaque sumaria informacione inde recepta, et attentis omnibus predictis ne talia crimina et delicta si veritati nitantur impunita transeant, mandavit dictam Catharinam de Picó carceribus emancipari per baiulum loci d'Estach, qua capta assignat dicto procuratori fiscali [3r] ad suam contra eam offerendam

demandam et petitionem criminalem ad diem crastinam mandando dicta Catharina de Picó personaliter intimata.

Fuit intimata dicte Catharine de Picó personaliter per me dictum notarium dicta die.

<Presentació del libel acusatori>

Postmodum vero die jovis superius assignata coram jamdicto domino, comparuit dictus procurator fiscalis qui dicto nomine eidem obtulit et presentavit, ac per me dictum notarium legi publice petiit et requisivit, quandam inscriptis papiri petitionis criminalis scedulam articulos et [3v] alia in se continentem petens admitti, cuius tenor talis est:

+

Comparens coram vobis magnifico domino Francisco Sorita, domino baronie d'Estach, Petrus Gil, procurator fiscalis stationis curia ac dominationis vestre, loco petitionis et demanda criminalis rite et recte concludentis adversus et contra Catharinam de Picó loci d'Estach dominationis vestre captam et criminosam fama publica referente, dicit et exponit sequentia per articulos et alios legitime declarata ad superfluum nisi dumtaxat necessariam non se astringens probationem.

I. Et primo ponit, et si negatum [4r] fuerit probare intendit, que na Chatarina de Picó del loch de Stach és bruxa y metsinera, e per tal tinguda y reputada, y és ver.

II. Item ponit que dita Picona, ensemps ab altres, és estada en casa de Sartrot d'Estach a matar una minyonessa filla de dit Sartrot. E més dita Picona, ensemps ab altres, fonch a casa de Guillem Rey d'Estach a matar dos minyons, y és ver.

III. Item ponit que dita Picona ab altres fonch un vespre a la montanya sobre Enviny per matar bestiar, y quant foren allí lo gall cantà, y així no pogueren fer res. E més dita Picona ab altres fonch un vespre a Arcalís, [4v] que volien matar un minyó de Calderó, y no pogueren entrar en casa perquè trobaren una creu en herbes de Sant Joan a la porta; y après quant tornaven, croxiren y mataren un bou de la Lacaya d'Escós, y és ver.

III. Item ponit que dita Picona ab altres fonch en la vall de Asso un vespre de nit a un corral que està sobre Bernuy en una comella, y allí lansaren metzines sobre la squena a un ramat de bestiar que estava en dit corral. E més dita Picona ab altres fonch un vespre al loch de Angs y entraren en casa de na Peyrona per matar un son fill, y quan foren dintre lo gall cantà, y axí no pogueren fer res, y és ver. [5r]

V. Item ponit que dita Picona ab altres entrà un vespre en la casa de Joanot lo Francès de Mencuy, y allí mataren un fill de dit Francès. E més dita Picona ab altres entrà en casa de na Mora d'Estach y allí croxiren dos minyons fills de na Margalida de Mora, y és ver.

VI. Item ponit que dita Picona té en sa persona los senyals que algunes bruxes y metzineres solen tenir, y és ver.

Item ponit quod predicta omnia et singula sunt vera et de eis est publice vox et fama.

Ex quibus omnibus predictis dicta Catharina Picona est valde [5v] diffamata et legitime acusata, que sine magna punitione pertransire non debent, ideo petit et requirit dictus procurator fiscalis dictam Catharinam de Picó a carceribus abstrahi compellique ad adverandum vel negandum predicta, et eius confetio vel negatio in processu inseri et continuari, et super negatis ad provandum admitti congrua dilatione premissa hac dicens, salvo iure addendi et cetera, et de sumptibus protestando requirens notario et cetera.

Et dictus dominus Franciscus Sorita dominus predictus, de consilio dicti sui magnifici assessoris, admissa [6r] dicta petitione si et in quantum de iure sit admittenda concessaque copia dicte Catharine Picona si eam petierit et habere voluerit, mandavit dictam Catharinam de Picó a carceribus abstrahi et super preinsertis articulis interrogari eiusque confessio vel negatio in processu inseri et continuari, offerens se presto iustitiam ministrare de concilio dicti sui magnifici assessoris.

<Interrogatori de l'acusada>

Vigore cuius quidem provisionis fuit processum ad interrogationem dicte delata super preinsertis articulis in hunc qui sequitur modum. [6v]

Dicta die

Catharina de Picó, loci d'Estach, delata deponens in facto suo proprio sine juramento et in alieno cum juramento dicere et deponere omnimodam quam sciet veritatem in et super quibus inferius interrogabatur.

Et primus fuit interrogata super primo articulo ex preinsertis per dictum procuratorem fiscalem oblatis eidem testi de verbo ad verbum lecto et per eam audito et intellecto, super quibus dixit que ella no sab de aquell art.

Super II° fuit interrogata et dixit que no y ha res de veritat.

Super III° fuit interrogata et dixit que may no y és estada.

Super IIII° fuit interrogata et dixit [7r] que no y és estada.

Super V^o fuit interrogata et dixit que no és veritat.

Super VIº fuit interrogata si té pèls en les exelles et dixit que bé n'i té mas que són xiquets.

Generaliter autem fuit interrogata. Et dixit ad omnia quod non sed de mandato iudicis et jurata ut predicatur.

Fuit sibi lectum et perseveravit

Presente me notario et presentibus pro testibus Petro Ferrer Talarni et Jacobo Castell loci d'Estach et Joanne Majoral loci de Arcalís habitatoribus.

Et nichilominus dicta die, coram [7v] dicto domino comparuit dictus procurator fiscalis qui dicto nomine eidem verbo dixit et exposuit in effectu hec vel similia verba.

Senyor molt magnífich, en loch de probacions de la demanda per mi feta contra na Catharina Piconá del loch d'Estach, produesch les deposicions de voce et fama contra ella preses, e les acusacions d'en Gabriel Mora e de na Margalida Lacaya, delats, si e en quant toquen dita Piconá, e més produesch lo deslberament de la terra e la mia potestat, requerint ésser to insertat en lo procés e ésser feta e administrada justícia, e al més avant de la causa ésser procehit. [8r]

Et dictus dominus Franciscus Sorita, de consilio dicti sui magnifici assessoris mandavit producta inseri et continuari, offerens se presto justitiam ministrare de consilio sui assessoris.

Vigore preinserte provisionis fuerunt inserta omnia per dictum procuratorem fiscalem oblata et producta quorum tenores unus alterum sequitur et est talis.

<Enquesta de testimonis realitzada els dies 3 i 4 de febrer>

Die martis IIIº mensis februarii anno Mº Dº XXXIIIº

Dominicus Soler loci d'Estach, testis productus et nominatus per dictum procuratorem fiscalem juratusque in posse dicti domini dicere et [8v] omnimodam quam sciet veritatem in et super quibus inferius interrogabatur.

Et primo fuit interrogatus e ell si sab ni ha hoit dir que en la baronia d'Estach y hage algunes persones que tenguen fama pública de bruxots ni bruxes, ni que hagen dat metzines a alguns animals bruts o persones, e que fossen tengudes en sospita de alguns mals.

Et dixit que ha hoit dir ell testis a molta gent de Stach que na Piconá, muller de Jaume Picó de dit loch, té fama de bruxa.

Item fuit interrogatus quid est fama publica.
Et dixit que lo que los demés dien. [9r]

Generaliter autem fuit interrogatus ipse testis.
Et dixit ad omnia quod non sed de mandato domini et juratus ut predicatur pro hunch
modi veritatis testimonio perhibendo.

Fuit sibi lectum et perseveravit

Dicta die

Menant Carrera, loci d'Estach, testis et cetera.

Et primo fuit interrogatus super preventis in curia.
Et dixit que ha hoit dir a molta gent d'Estach que na Picona, muller del moliner dit
Jaume Picó, és bruxa y gran amiga de na Conilona de Mencuy, la qual tenen per gran
bruxa.

Interrogata de fama.
Et dixit que sò que los [9v] demés dien.

Generaliter autem et cetera.
Et dixit ad omnia quod non sed ut supra.

Fuit sibi lectum et perseveravit

Dicta die

Bernardinus Vidal loci d'Estach, testis et cetera.

Et primo fuit interrogatus super preventis in curia.
Et dixit que la molinera d'Estach, muller de Jaume Picó, té fama de bruxa y que en
Cortal d'Estach li fa fama que li ha dat guiternons. Y que ell testis lo y ha hoit dir a dit
Cortal.

Interrogatus de fama.
Et dixit que sò que los demés dien.

Generaliter autem fuit interrogatus. [10r]
Et dixit ad omnia quod non sed ut supra.

Fuit sibi lectum et perseveravit

Dicta die

Jacobus Cortal loci d'Estach testis et cetera.

Et primo fuit interrogatus super preventis in curia.

Et dixit que ell ha hoit dir a un son germà, lo qual se diu Anthoni, que tenia sospita que la molinera d'Estach, muller de Jaume Picó, no li hagués dat guiternons.

Interrogatus de fama.

Et dixit que sò que los demés dien.

Generaliter autem fuit interrogatus.

Et dixit ad omnia quod non sed ut supra.

Fuit sibi lectum et perseveravit [10v]

Dicta die

Anthוניus Joannes de [Morilo], loci de Stach, testis et cetera.

Et primo fuit interrogatus super preventis in curia.

Et dixit que la molinera, muller de Jaume Picó d'Estach, té fama pública de bruxa.

Interrogatus de fama.

Et dixit que sò que los demés dien.

Generaliter autem et fuit interrogatus.

Et dixit ad omnia quod non sed ut supra.

Fuit sibi lectum et perseveravit

Die IIII predictorum mensis et anni

Petrus Matheu loci d'Escós testis et cetera.

Et primo fuit interrogatus super preventis in curia.

Et dixit que ell ha hoit [11r] dir a molta que na Picona d'Estach té fama de bruxa. E que ell ha hoit dir a Jaume Cortal d'Estach que ell havia pres mal ab un pa que era exit de casa de dita Picona, y que tenia sospita que ella no ho hagués fet.

Interrogat de fama.

Et dixit que sò que los demés dien.

Generaliter autem et fuit interrogatus.
Et dixit ad omnia quod non sed ut supra.

Fuit sibi lectum et perseveravit

*<Confessions inculpatòries dels delats Gabriel Mora i Margarida Lacaya
realitzades els dies 12 i 13 de febrer>*

Die XII mensis februarii anno predicto

Gabriel Mora delatus loci de Stach, deponens in facto [11v] suo proprio sine juramento et in alieno cum juramento, dicere et deponere omnimodam quam sciet veritatem in et super quibus inferius interrogabatur.

Et primo fuit interrogatus super hiis de quibus fuit accusatus de art de bruxeria, que de tot diga la veritat per descàrrech de sa consciència.

Et dixit jo depose y confesse que na Piconà, muller del moliner d'Estach y na ·t· són bruxes. Y tots tres, sò és elles y jo, un dia entràrem en casa de Sartrot d'Estach y allí matàrem una minyonessa de edat de dos o tres anys, filla de na Isabel de Sartrot. Y a elles jo les y féu anar perquè me era barallat ab dit Sartrot. Y jo·ls amostré lo art [12r] de bruxeria en aquesta manera, sò és que un dia prenguérem un galapat que teníem en un corrallet de Pere Torres d'Estach, y batérem-lo fort ab unes vergues fins que fonch fort unflat. Y après morís. Y quant fonch mort cremàrem-lo. Y prenguérem vilandre y arsènit y picàrem-ho tot, y férem-ne pólbres. Y de aquelles li vag jo metre a la minyonessa de Sartrot en la bocha.

E après jo les vag menar al boch de Biterna, lo qual trobàrem en la montanya de Monsent de la vall de Asso en forma de un boch. Y allí li prestàrem sagrament y homenage y ell nos ho féu a tots per detràs. [12v] Y digué·ns que féssem mal, que ell mos daria sinch sous cada sentmana. Y féu-nos renegar Déu y la Verge Maria fent-nos fer la creu en terra y après calsigant-la, y scopir al cel. E après nos ne tornàrem de nit a cavall en uns cabrons axí com y erem anats.

Generaliter autem fuit interrogatus in alieno ut testis.

Et dixit ad omnia quod non sed juravit in facto alieno ut predicatur et de mandato iudicis.

Fuit sibi lectum et perseveravit

Die XIII predictorum mensis et anni

Margarita Lacaya loci de [13r] Scós, delata, deponens in facto suo proprio sine juramento et in alieno cum juramento dicere et deponere veritatem in et super quibus

<Desaforament dels habitants de la baronia d'Estac realitzat el 3 de febrer>

Die martis III mensis februarii anno M^o D^o XXXIII° in loco d'Estach

Honorabilis Jacobus Castell, baiulus, Bernardinus Vidal, Jacobus Picó, consules anni presentis [15v] loci d'Estach, Joannes Rey, Bernardus Matheu, Joanotus Comellar, Petrus Joannes Rey, sartor, Vidal Steve, Petrus Martí, sartor, Gabriel Mora, Guillelmus Altemir, Antonius Cortal, Matheus Massa, Joanotus Texidor, Jacobus Millero, Bernardinus Ferrer, Antonius [Thorroy], Petrus [Samor], Joannes Lobar, Dominicus Soler, Menant Carrera, Petrus Rollan loci d'Estach habitatores; Petrus Matheu alias Bialgues, Berengarius Torner, Petrus Say, Joannes de [Chorrolir], Michael Soldevila loci d'Escós; Petrus Joannes Torner, Franciscus Torner, Anthonius Conilo, Anthonius Pepi loci de Mencuy; Joannes Majoral, [16r] baiulus loci de Arcalís, Petrus Baro et Petrus Miró cónsules, Marsal Bartholomeus de [Sutoy], Joannes Calderó, Bernardus Prats, Bernardus [Picoy], magister, Arnaldus Fuster, Petrus Jolià, Petrus Millerés, Joannes [San], Bartholomeus Sansso, Paschasius Steve, Anthonius de Buseu loci de Arcalís.

Omnes habitatores predictorum locorum Baronie d'Estach personaliter constituti ac convocati et congregati intra castrum dicti loci d'Estach de mandato dicti domini Francisci Sorita, domini dicte Baronie, concilium generale tenentes, facientes et representantes tanquam maior et sanior pars attendentes et conciderantes quod dictus dominus [16v] de Stach eorum instigatione et requisicione precedentibus propter dillectionem iusticie que a celo prospexit, et etiam propter salvationem animarum suarum et rey publice gubernationem ac benorum dictorum universitatum et singularum earundem conservationem vult inquirere contra omnes et quoscumque maleficos seu maleficas vulgo dictas bruxots y bruxes in sua dominacione, et signanter intra dicta loca constitutos et inventos adeo quod crimina impunita minime transeavit quam inquisitionem seu inquisiciones per famam publicam vel alias denunciaciones recipiendas contra eos absque eorum voluntate et deslibertamento minime recipere neque [17r] igitur gratia et cetera; omnes insimul et quilibet eorum in solitum ac nomine dictarum universitatum et cuiuslibet earum ad tempus videlicet unius anni proxime venturi renunciarunt quo ad hec foro suo proprio ipsiusque fori privilegio et omnibus libertatibus, inmunitatibus, salvitatibus et privilegiis dictis universitatibus et singularibus earundem tam conjunctim quam divisim concessis vel concedendis, et omni iuri tam comuni quam municipali, et omnibus deffensionibus et constitutionibus Cathalonie, usaticis Barcinone, usibus, usanciis, praticis, stillis curiarum, prangmaticis sancionibus ac observanciis earundem et omnibus [17v] feriis et dilacionibus tam ab honorem Dei quam alio quoris iure statutis omnique alii iuri racioni et consuetudini hiis obviantibus seu eos iurantibus quorismodo submittentes se et bona sua foro districtui examini et cognitioni seu exequcioni dicti magnifici domini Francisci Sorita, domini predicti, promittentes parere eius sentenciis mandatis et provisionibus tam interlocutoriis quam diffinitivis super hiis ferendis, et non appellare sub pena carceris et sub pena mille librarum, de qua pena prima pars dicto domino et alia iudici de hiis exequcionem facienti, acquirantur qua pena et cetera, in super pro solvendis expensis ea propter faciendis promiserunt bona fide solvere et portare dicto domino omnes et

quascunque expensas [18r] eapropter factas seu faciendas intra tres dies postquam fuerint requisiti sine dilacione et excepcione et cetera, promittentes non firmare ius in ullo unquam iudicio sub pena centum librarum barchinonensium, de qua pena prima pars iudici de hiis execucionem facienti et alia dicto domino acquirantur, qua pena comissa vel non, soluta vel non, semel aut pluries sive graciose remissa nichilominus per et infra ratta maneant perpetuo atque firma, et adeo per observacionem omnino et efficaciter teneantur, omni contradicione cessante. Et pro predictis omnibus et singulis tenendis, [18v] attendendis firmiterque et inviolabiliter observandis, omnes insimul et quilibet eorum in solidum nomineque omnium universitatum predictarum et singularium earundem obligarunt omnia bona sua mobilia et immobilia, habita ubique et habenda etiam quorismodo et iure privilegiata renunciarunt et cetera, firmarunt et iurarunt et cetera.

Testes sunt honorabilis Petrus Ferrer et Jacobus Borrel villa Talarni habitatores.

Facio fidem de premissis ego dictus nottarius qui eisdem interfici.

Dicta die in eodem loco

Dictus magnificus dominus Franciscus Sorita, dominus predictus gratia et cetera, [19r] creavit in procuratorem fiscalem honorabilem Petrum Gil ibidem presentem et cetera; ad interessendum omnibus et quibusvis inquisitionibus et processibus contra quascunque personas quibusvis rationibus fulminatis seu fulminandis testis, libellos, petitiones, demandas et denunciaciones quascunque presentandum et cetera; et ab adverso obiciendum et cetera; sentencias tam diffinitivas quam interlocutorias audiendum et cetera; et eas ferri et promulgari petendum, ac debite exequutioni demandari faciendum et cetera; et generaliter ad omnes lides [19v] et cetera; ipse enim et cetera; promitendum et cetera; et se semper et cetera; fieri et cetera.

Testes Guillermus Altemir et Jacobus Castell loci d'Estach.

Facio fidem de premissis ego dictus nottarius qui eisdem interfici.

<Petició de turment i termini per a la defensa>

Rursus, vero dicta die <19 de febrer> coram iamdicto domino comparuit dictus procurator fiscalis qui dicto nomine verbo petiit et requisivit testes denunciaciones, accusaciones et alias probaciones preinsertas publicari et pro publicatis haberi carendique in causa interlocutoria turmentorum et super hiis iustitiam sibi ministrari.

Et dictus dominus Franciscus Sorita [20r] de consilio dicti magnifici sui assessoris, habitis probationibus pro publicatis concessaque copia dicta delata si eam petierit et habere voluerit, assignat eidem ad se deffendendum et alias ad dicendum et allegandum

in premissis quic quid dicere et allegare voluerit ad diem sabbati proxime venturum, et interim quandocumque, concessa sibi copia advocati et deffensoris, mandando dicte delate personaliter intimari et eius responsio apud acta curia continuari.

Fuitque interrogata dicte delate personaliter [20v] per me dictum notarium dicta die, donant-li a entendre per tres vegades que es submissís y que se'n deffensés, que quidem delata hiis habitis respondendo verbo dixit que ella ho té tot per entès y que no·s vol deffendre sinó sotsmetre y estar a la misericòrdia del senyor, y que renuncia a totes deffensions y dilacions per sò a ella dades y assignades, presente me nottarius et presentibus pro testibus Petro Ferrer Talarni et Jacobo Castell loci de Stach habitatoribus.

Postmodum vero dicta die sabbati superius assignate [21r] dicte delate ad deffendendum, coram dicto domino comparuit dictus procurator fiscalis qui dicto nomine eidem verbo dixit et exposuit quod attento dicte delate fuisset assignata dilatio ad se deffendendum intra quam non curavit se deffendere ymo se submitit a la misericòrdia del senyor; ideo, dictam submissionem acceptando, petiit dictas deffensiones publicari et pro publicatis haberi, accusando contumaciam contra dictam delatam et eius quemcumquem deffensorem; et dictam delatam, attento quod indicia sunt manifeste et ipsa interrogata non vult fieri veritatem, in torturis poni et condemnari adeo quod [21v] veritas facti ab eius ore proprio procedat et super hiis iusticiam sibi fieri et ministrari.

Et dictus dominus Franciscus Sorita, de consilio dicti sui magnifici assessoris, attenta submissione dicte Catharina Picona admissaque dicta contumacia si et in quantum de iure sit admitenda, habitis deffensionibus pro publicatis, assignat dicte delate ad audiendum sententiam interlocutoriam an si debeat torqueri vel non ad diem lune proxime venturum, mandando eidem personaliter intimari. [22r]

Fuitque intimata dicte delate personaliter per me dictum notarium dicta die, presentibus pro testibus Petro Ferrer Talarni et Jacobo Castell loci d'Estach habitatoribus.

<Sentència de turments>

Postea vero dicta die luna <23 de febrer> superius assignata, instante et requirente dicto procuratori fiscali, fuit processum ad interloquendum per dictum dominum iudicem super dictis torturis in forma sequenti.

Jhesu Christi nomine humiliter invocato.

Hont nos, Francisco Sorita, et cetera.

Lata, lecta et publicata fuit et cetera. [22v]

<Acaraments amb els delats Margarida Lacaya i Gabriel Mora>

Et nichilominus incontinenti instante et requirente dicto procuratore fiscali ac de mandato dicti domini, in aula superiori dicti castris d'Estach, fuit factum acaramentum de facie ad faciem de dicta Picona cum Margarita Lacaya delata. Et fuerunt lecte confessiones dicte Lacaye dicte delate de verbo ad verbum per me dictum notarium et per eam intellecte, super quibus incontinenti dicta Lacaya affirmando medio iuramento veritatis dicendo per eam prestito, dixit que tot lo que ella ha dit y confessat, tot és veritat. Et dicta [23r] Picona respondendo dixit que no és veritat. Et sic remanserunt dicta Lacaya affirmando et dicta Picona negando, presentibus pro testibus Petro Ferrer Talarni et Jacobo Castell loci d'Estach habitatoribus.

Et nichilominus incontinenti instante dicto procuratore fiscali ac de mandato dicti domini fuit factum aliud simile acaramentum de dicta Picona ab Gabriel Mora. Et fuerunt lecte confessiones dicti Mora dicte Picona in quantum eam tangunt de verbo ad verbum per me dictum notarium, quibus lectis dictus Gabriel [23v] affirmando medio iuramento veritatis dicende per eum prestito dixit que és veritat tot lo que ell ha dit y confessat; et dicta Picona dixit que no y ha res de veritat. Et sich remanserunt dictus Gabriel affirmando et dicta Picona negando presentibus testibus quibus supra.

<Interrogatori sota turment>

Postea vero incontinenti instante et requirente dicto procuratore fiscali ac de mandato dicti domini, dicta Catharina Picona, hora quasi tertia post meridiem, fuit posita in tormentis per Joannem Martinum, ministrum, hoc modo videlicet alligatis manibus retro cum [24r] quodam lapide in pedibus ponderis de mig quintal, cum quadam resti fuit in altum ellevata. Et ibidem existens per spacium medii quarti de hora parum minus interrogata et monita valde de premissis de quibus fuit acusata nichil dixit, sino baixau-me que jo us ho diré tot. Et sich fuit a dictis tormentis deposita, presente me nottarius et presentibus pro testibus Petro Ferrer Talarni et Jacobo Castell loci d'Estach habitatoribus.

Postmodum vero hora quasi quarta post meridiem dicti diey dicta Catharina de Picó deponens in facto suo proprio sine iuramento et in facto alieno cum [24v] iuramento ad Dominum Deum et eius sancta quatuor evangelia manibus suis corporaliter tacta, in posse dicti magnifici domini Francisci Sorita, prestito dicere et deponere omnimodam quam sciet veritatem in et super quibus inferius interrogatur.

Et primus fuit interrogata si ella és bruxa ni qui li n'ha mostrat, e de tot lo que ella ab altri y a soles ha fet diga la veritat.

Super quibus respondendo dixit que ella deposa y confessa que és bruxa y metzinera, e que Gabriel Mora d'Estach li n'ha mostrat sis o set anys ha en aquesta manera, que un dia eren tots, çò és ella y dit Gabriel, a una part se dien los plans; e allí dit Gabriel li diguí [25r] que micer Torres les conexia. E après aquí matex li féu renegar Déu y pendre

lo Diable per senyor, e aquí matex venguí aquí lo Diable en forma de un cabronot negrot ab unes banes grans, e ells lo adoraren al salva honor, e après ell los ho féu an abdosos per detràs ab allò seu negre y larch y spinós, e après digué·ls que fessen mal. E després tantost anà ella un dia ab dit Grabiél y na Lacaya y na Conilona y na Saya y la Texidora al loch de Arcalís per fer mal, y quant foren allà no pogueren fer res perquè los galls havien ja cantat aquell vespre, e axí se'n tornaren. E quant se'n tornaven trobaren [25v] un bou de la Lacaya en lo torrent d'Escós, y allí lansaren-li metzines desobre, e après morí.

E més deposa y confessa que un altre dia anaren ella y Grabiél y na Saya y na Lacaya y Bernadí y na Texidora y na Conilona al loch de Angs. Y volien matar una filla de na Peyrona de dit loch. Y quant foren allí no pogueren fer res perquè lo gall cantà.

E més deposa y confessa que un altre dia ella y Grabiél y Bernadí y na Lacaya y na Texidora y na Saya entraren de nit en casa de Guillem Rey d'Estach, y allí posaren los polses a la gola a una minyonessa filla de Joan Rey, la qual era d'edat de mig any. Y morí de aquell mal aquí matex.

E més deposa y confessa que un altre [26r] dia abans ella y Grabiél y na Lacaya y na Conilona y na Saya y la Texidora y Bernadí trobaren una germana de Joan Rey d'Estach en la part se diu Los Pous. Y allí li meteren unes pólvores en la boca, de les quals dita fadrina morí.

E més deposa y confessa que après a cap de quinze jorns anaren ella y Grabiél y Bernadí, na Saya, na Conilona, na Lacaya y na Texidora, anaren a un corral sobre Bernuy en la Vall de Asso. Y allí lansaren metzines sobre la squena a un ramat de bestiar. Y de aquell bestiar ne morí après bona part.

E més deposa y confessa que tres anys ha que ella y Grabiél y Bernadí y na Lacaya y la Texidora y na Saya y na Conilona y [26v] Francina Dorella y sa filla la Sposada del loch de Larvent, anaren de nit a la muntanya sobre Enviny per matar bestiar. Y quant foren allà no pogueren fer res perquè lo gall cantà.

E més deposa y confessa que més de quatre anys ha que ella y Grabiél y Bernadí y na Lacaya, na Saya, na Texidora y na Conilona anaren a Mencuy y allí mataren un fill de Joanot lo Francès, lo qual se deya Perot. Y meteren-li un engüent en la boca, lo qual portava Grabiél, y de allò morí.

E més deposa y confessa que sis o set anys ha que ella y Grabiél y Bernadí, na Lacaya, na Saya, na Conilona y na Texidora entraren un vespre de nit en casa de na Mora d'Estach. Y allí prengueren [27r] un minyó que popava, fill de na Margalida de Mora, y meteren-li en la boca un engüent que portava Grabiél. Y de axò dit minyó morí.

E més deposa y confessa que tres anys ha que ella y Grabiél y Bernadí, na Saya, na Lacaya, na Conilona y na Texidora, tots entraren en casa de dita Mora. Y allí prengueren

un fill de dita Margalida de Mora que popava y jugaren-se'n un poch a la pilota. Y après meteren-li un engüent en la boca, lo qual portava Grabiél, y tantost dit minyó morí de aquell mal.

Generaliter autem fuit interrogata in alienis ut testes. [27v]

Et dixit ad omnia quod non sed per descàrrech de la consciència et iurata in alienis ut predicatur.

Fuit sibi lectum et perseveravit

Et nichilominus in continenti, presentibus pro testibus Petro Ferrer Talarni et Jacobo Castell loci d'Estach habitatoribus, instante dicto procuratore fiscali fuit prorrogatus actus turmentorum usque ad diem martis proxime venturum, mandando in processu continuari et dicte delate personaliter intimari.

Fuitque intimata dicte delate ibidem, presenti personaliter per me dictum notarium in continenti. [28r]

<Ratificació de les confessions sota turment>

Postea vero die martis superius assignata, instante et requirente dicto procuratore fiscali ac de mandato dicti domini, hora quasi octava ante meridiem, preinserte confessiones fuerunt lecte de verbo ad verbum per me dictum notarium dicte delate et per eam intellecte, super quibus medio iuramento veritatis dicende per eam prestito respondendo dixit que tot lo que ella ha dit y confessat tot és veritat, y no ha fet altra cosa que a ella li recorde. Presentibus pro testibus Petro Ferrer Talarni et Jacobo [28v] Castell loci d'Estach habitatoribus.

Rursus vero dicta die hora quasi quarta post meridiem, instante et requirente dicto procuratore fiscali ac de mandato dicti domini, preinserte confessiones fuerunt lecte de verbo ad verbum per me dictum notarium dicte delate et per eam intellecte, super quibus respondendo medio iuramento veritatis dicende per eam prestito in posse dicti domini dixit que tot lo que ella ha dit y confessat tot és veritat, y no ha [29r] fet altra cosa que a ella li recorde. Presente me notarius et presentibus pro testibus Petro Ferrer Talarni et Jacobo Castell loci d'Estach habitatoribus.

Et nichilominus dicta die, instante dicto procuratore fiscali, fuerunt prorrogati actus turmentorum per dictum dominum iudicem usque ad diem mercurii proxime venturum, mandando in processu continuari et dicte delate personaliter intimari.

Fuitque intimata dicte delate ibidem presenti incontinenti personaliter per me dictum notarium [29v].

Postea vero dicta die mercurii superius assignata, instante et requirente dicto procuratore fiscali ac de mandato dicti domini, preinserte confessiones fuerunt lecte dicte delate per me dictum notarium de verbo ad verbum et per eam intellecte, super quibus medio iuramento veritatis dicende per eam prestito in posse dicti domini respondendo dixit que tot lo que ella ha dit y confessat tot és veritat, e no ha fet altra cosa que li recorde. Presente me notarius et presentibus pro testibus Petro Ferrer Talarni et [30r] Jacobo Castell loci d'Estach habitatoribus.

Rursus vero dicta die mercurii hora quasi quarta post meridiem, instante et requirente dicto procuratore fiscali ac de mandato dicti domini, preinserte confessiones fuerunt lecte de verbo ad verbum per me notarium dicte delate et per eam intellecte, super quibus medio iuramento veritatis dicende per eam prestito in posse dicti domini respondendo dixit que tot lo que ella ha dit y confessat tot és veritat, e que a ella no li recorde [30v] haver fet altra cosa. Presente me notarius et presentibus pro testibus Petro Ferrer Talarni et Jacobo Castell loci d'Estach habitatoribus.

Post modum vero die jovis subsequenti, instante et requirente dicto procuratore fiscali ac de mandato dicti domini, preinserte confessiones fuerunt lecte de verbo ad verbum per me notarium dicte delate et per eam intellecte, super quibus medio iuramento veritatis dicende per eam prestito in posse dicti domini respondendo dixit que tot lo que ella ha dit [31r] y confessat tot és veritat, e que a ella no li recorde haver fet altra cosa. Presente me notarius et presentibus pro testibus Petro Ferrer Talarni et Jacobo Castell loci d'Estach habitatoribus.

Rursus vero dicta die hora quasi quarta post meridiem, instante et requirente dicto procuratore fiscali ac de mandato dicti domini, preinserte confessiones fuerunt lecte de verbo ad verbum per me dictum notarium dicte delate et per eam intellecte, super quibus medio iuramento veritatis dicende per eam prestito in posse dicti domini respondendo dixit que tot [31v] lo que ella ha dit y confessat tot és veritat, e que a ella no li recorde haver fet altra cosa. Presente me notarius et presentibus pro testibus Petro Ferrer Talarni et Jacobo Castell loci d'Estach habitatoribus.

<Publicació de les deposicions testimonials recollides el 21 de febrer>

Et nichilominus dicta die actu continuo coram dicto domino comparuit dictus procurator fiscalis qui dicto nomine eidem verbo dixit quod in locum probacionis confessiones dicte delate et criminorum per eam perpetratorum, petiit testes quas ministravit super dictis criminibus recipi et examinari [32r] et in processu inseri et continuari. Et dictas confessiones et deposiciones ac omnes actus presentis processus et eundem processum publicari et denunciari ac pro publicatis et denunciatis haberi, et ad ulteriora causa procedi iustitiamque subministrari.

Et dictus dominus Franciscus Sorita dominus predictus, de consilio dicti sui magnifici assessoris, mandavit producta inseri et continuari assignando ad publicandum dictas confessiones et omnes actus processus ad diem veneris, mandando dicte delate personaliter intimari.

Fuitque intimata dicte delate personaliter per me dictum notarium dicta die. [32v]

Vigore cuiusquidem provisionis fuerunt inserte infra depositiones per dictum procuratorem fiscalem oblate quarum tenores unus alterum sequitur et est talis:

Die sabbati XXI mensis februarii anno a Nativitate Domini M° D° XXXIIII°

Jacobus Castell loci d'Estach, testis productus et nominatus per dictum procuratorem fiscalem ac iuratus in posse dicti domini dicere et deponere omnimodam quam sciet veritatem in et super quibus inferius interrogabatur.

Et primo fuit interrogatus e ell si ha vist may ningun bou de la Lacaya d'Escós malalt [33r] ni de quina malaltia morí o iudicaven que era malalt.

Et dixit que dos anys ha poch més o menys que na Lacaya d'Escós envià a demanar a ell testis que anàs a Scós per veure-li un bou que tenia malalt, y pensava que los lops ho havien fet. E axí ell testis anà y trobà lo bou malalt, sò és que estava tot sgarranyat lo ventre y les pernes totes negres de sanch presa. Y ella li diguí que en lo torrent sobre [Vinyós] lo lop lo havia pres. E après ell testis ha hoit dir que quant fonch scorxat tenia la carn tota podrida y macada. Y que ell no y sab altra cosa. [33v]

Generaliter autem fuit interrogatus ipse testis.

Et dixit ad omnia quod non sed de mandato domini et iuratus ut predicatur pro huiusmodi veritatem testimonio perhibendo.

Fuit sibi lectum et perseveravit

Dicta die

Ysabel de Sartror loci d'Estach, testis et cetera.

Et primo fuit interrogata si ella testis ha tengut may ninguna filla que sia morta ni de que malaltia és morta ni si té sospita en mala gent que la y haguessen morta.

Et dixit [34r] que dotze anys ha que ella tenia una filla de edat de quinze jorns poch més o menys. Y lo dia de Cap d'Any li coneguí lo mal e al vespre ja fonch morta. E que ella no sab ni té sospita en ninguna persona.

Generaliter autem fuit interrogata ipsa ut testis.

Et dixit ad omnia quod non sed de mandato domini et iurata ut predicatur.
Fuit sibi lectum et perseveravit

Dicta die

Joanna de Mora, mater Margarite de Mora loci d'Estach quondam, testis et cetera.

Et primo fuit interrogata si ella [34v] ha tengut may ninguna filla que-s digués Margalida y que haja hagut fills ni de quina manera són morts e quant ha.

Et dixit que ella tenia una filla la qual se deya Margalida, casada ab Pere Gran. Y aquella ha hagut dos fills, los quals ha sinch o sis anys que són morts. Y moriren de aquesta manera, que prenien un gran xiscle y prenien-se a plorar. E a cap de vuyt o quinze jorns que eren nats moriren. E que dita sa filla après també s'és morta. E que ella y la dita sa filla tostemps han tengut sospita que Grabiell Mora ho feya y los li matava. E que ella no y [35r] sab altra cosa.

Generaliter autem fuit interrogata ipsa ut testis.

Et dixit ad omnia quod non sed de mandato domini et iurata ut predicatur.

Fuit sibi lectum et perseveravit

Dicta die

Joannes de Guillem Rey loci d'Estach, testis et cetera.

Et primo fuit interrogatus si ha tengut may ninguns fills que fossen morts per mans de males gents ni quant ha que són morts ni de quina malaltia moriren.

Et dixit que sinch anys ha que a ell testis se li morí una filla de edat de set o vuyt anys, la qual anava [35v] tostemps gemecant y tornàs sorda. Y quant vingué en la setmana de Rams, trobaren-las morta al costat. E també diu ell testis que sis anys ha poch més o menys que se li morí un fill de edat de un any, lo qual morí ab gran gemech. Y durà-li lo mal vuyt o deu jorns y après morí. Y de abdosos dit fill y filla tenia y té sospita ell testis que mala gent ho han fet.

Generaliter autem fuit interrogatus ipse testis.

Et dixit ad omnia quod non sed de mandato domini et iuratus ut predicatur.

Fuit sibi lectum et perseveravit [36r]

<Petició de sentència definitiva>

Et nichilominus incontinenti actu continuo coram dicto domino comparuit dictus procurator fiscalis qui dicto nomine renunciando pro prius residuo dilacionis sibi concessa ad publicandum eidem dixit quos habita causa et processu ac omnibus actibus eiusdem pro denunciatis et publicatis petiit et requisivit concludi in causa renunciando nunch de presenti eidem et ad sentenciam assignari iusticiamque sibi ministrari.

Et dictus dominus Franciscus Sorita de consilio dicti [36v] sui assessoris habita causa et processu ac omnibus actibus eiusdem pro publicatis et denunciatis assignat utrique parti ad renunciandum et concludendum et allegandum in premissis quicquid dicere et allegare voluerit ad diem sabbati proxime venturum et interim quandocumque mandando dicte delate personaliter intimare.

Fuitque intimata dicte delate ibidem presenti personaliter per me dictum notarium dicta die.

<Deposició d'un nou testimoni>

Die veneris XXVII predictorum mensis et anni

Petrus Torner loci de Mencuy testis et cetera [37r]

Et primo fuit interrogatus si ha tengut may ningun germà qui-s digués Joanot e que aquell tingués un fill lo qual se digués Perot lo qual fos mort ne de quina manera e quant ha que és mort.

Et dixit que ell tenia un germà lo qual se deya Joanot y estava a Mencuy. Y aquell tenia un fill lo qual se deya Perot, lo qual Perot morí quatre anys ha en aquesta manera, so és que estigué tres o quatre dies que no poguí orinar. E a cap de dits tres o quatre dies ja fonch mort. E que ell testis estava en casa de dit Joanot com dit minyó morí. E que tostemps ha tengut sospita que mala gent lo havia mort.

Generaliter autem fuit interrogatus ipse testis. [37v]

Et dixit ad omnia quod non sed de mandato domini et iuratus ut predicatur.

Fuit sibi lectum et perseveravit

<Ratificació i ampliació de les confessions>

Postea vero dicta die veneris instante et requirente dicto procuratore fiscali ac de mandato dicti domini preinserte confessiones fuerunt lecte de verbo ad verbum per me dictum notarium dicte delate et per eam intellecte, super quibus medio iuramento per eam prestito in posse dicti domini respondendo dixit que tot lo que ella ha dit y confessat tot és veritat, e més deposa y confessa per descàrrech de sa consciència e per

dir la veritat [38r] per lo jurament que ha fet que ·t· y na ·t· de tal loch y na Casala viuda de Sort y na ·t· de ·t· loch y la muller de Sala de Montardit, la qual és exida de casa de Rispa d'Enviny y na ·t· y ·t· y Catharina de Joan de Massa de Pahüls són bruxes y bruxots y són estats ab ella y ab los que ja demont ha dit a matar los minyons de Margalida de Mora d'Estach y a matar los minyons de casa de Joan Rey de dit loch. Y també són estats a matar la minyonessa de Sartror de dit loch. E també se anaren ab ella y ab los que demont ha dit al loch de Arcalís quant anaven per fer mal y no·n pogueren fer; [38v] e axí matex quant se'n tornaven, foren a matar lo bou de la Lacaya d'Escós. E més deposa y confessa que foren a la vall de Asso ab ella y ab los que ja demont ha dit al corral sobre Bernuy a emmetzinar un ramat de bestiar. E que no li recorda altra cosa. Presente me notarius et presentibus pro testibus Petro Ferrer Talarni et Jacobo Castell loci d'Estach habitatoribus.

Rursus vero dicta die, hora quasi quarta post meridiem, instante et requirente [39r] dicto procuratore fiscali ac de mandato dicti domini preinserte confessiones fuerunt lecte de verbo ad verbum per me dictum notarium dicte delate et per eam intellecte, super quibus medio iuramento per eam prestito in posse dicti domini de veritate dicenda, respondendo dixit que tot lo que ella ha dit y confessat tot és veritat e que no li recorda altra cosa. Presente me notarius et testes quibus supra.

Postea vero die sabbati subsequenti, hora quasi secunda post meridiem, instante et requirente [39v] dicto procuratore fiscali ac de mandato dicti domini preinserte confessiones fuerunt lecte per me dictum notarium dicte delate et per eam intellecte, super quibus medio iuramento per eam prestito in posse dicti domini de veritate dicenda, respondendo dixit que tot lo que ella ha dit y confessat tot és veritat, e que no li recorda haver fet altra cosa. Presente me notarius et presentibus pro testibus Petro Ferrer Talarni et Joanne Majoral loci de Arcalís habitatoribus.

<Assignació de sentència definitiva>

Et nichilominus dicta die [40r] coram dicto domino comparuit Petrus Gil, procurator fiscalis predictus, qui dicto nomine verbo petit et requisivit renunciando et concludendo in causa quod habita causa et processu ac omnibus actibus eiusdem pro conclusis et renunciatis ac publicatis, ad sententiam diffinitivam assignari et dictam delatam iuxta merita processus condempnari iusticiamque sibi semper ministrari.

Et dictus dominus Franciscus Sorita de concilio dicti sui magnifici [40v] assessoris, habita causa et processu ac omnibus actibus eiusdem pro conclusis, renunciatis et publicatis, volens iusticiam ministrare de concilio dicti sui assessoris, assignat sententiam diffinitivam ad diem martis proxime venturum et interim quodcumque cum continuacione dierum et hororum, mandando dicte delate personaliter intimari.

Fuitque intimata dicte Catharine Picona, delate, personaliter per me dictum notarium dicta die, presentibus pro testibus Petro Ferrer Talarni et Joanne [41r] Majoral loci de Arcalís habitatoribus.

Jhesum Christum et eius Virginis Matris humiliter invocatis

Hont Nos, Francisco Sorita et cetera.

Lata, lecta et cetera, die martis et cetera.

Document 31

1537 febrer 12. Valladolid.

Trasllat de la carta de la Suprema dirigida a l'inquisidor de Barcelona Fernando Loazes referent al judici per bruixeria contra Joana Pomarada.

O. AHN, Inquisición, llibre 322, fol.102r-102v

Al ynquisidor de Barcelona

Reverendo señor

Rescibimos vuestra letra de diez y ocho de henero con la confesión de Joana Pomarada y los votos de letrados que con ella ynviáis. Y quanto a lo que dezís acerca de las ynstrucciones que en días passados se os ynbiaron tocante a la manera que se a de tener en el proceder contra las bruxas, y escrivís discrepan de lo que en ese Sancto Oficio se a acostumbrado porque siempre se les han confiscado los bienes, bien tenemos entendido que la confiscación viene en consequencia del delito de la heregía como escrivís, más como esta materia de las bruxas es tan delicada y se prueba tan mal, y son cosas que en las mismas confesiones de las partes puede rescibirse engaño y suelen algunas vezes confesar que hizieron cosas que en la verdad no pasaron ni tienen verisimilitud sinó que lo soñaron; y por ser estas cosas de tal calidad y en que no se puede tener entera verdad de lo que pasa ni los omicidios de los niños que confiesan aber hecho sinó por su confesión, y esto puede ser yllusión de demonio que las ynduze a lo confesar aunque no haya pasado en realidad de la verdad; por todas estas cosas con grande deliberación y con acuerdo de personas muy graves y de muchas letras y calidad se tomó la resolución que se contiene en las dichas ynstrucciones, y así paresce que por agora aquello se deve guardar y no hazer cosa contra ellas, y con esto paresce que confirma un extravagante del papa Juan XXII° que está en el repertorio de la Ynquisición I^o parte xurquine.

Y quando tuvierdes algun proceso en que se averigüen cosas de las que las bruxas suelen confessar y se provase por testigos que no fuesen partícipes del delito, porque estos pueden rescibir la mesma illusión que las partes que lo confiesan, holgaríamos mucho de verlo, porque aún en este consejo se han visto muchos processos desta materia y de confisiones muy abomynables, no havemos estado enteramente satisfechos para tener por averiguados los delittos que confiesan. Y por esto vos rogamos y encargamos que estéis señor muy advertido en estas materias, que son muy delicadas y conviene proceder en ellas con mucho tiento guardando todavía las dichas ynstrucciones como está dicho, y la dicha confisión de Joanna Pomarada paresce que no tiene verisimilitud si no se provase por testigos que no son partícipes del dicho delitto. Y aún questa confisión baste para rescibirla a reconciliación, porque desto no se puede seguir sino salud a su ánima, más para que pierda los bienes no nos paresce muy bastante, mayormente que de quedar sin hazienda podrían suceder otros ynconvinientes. Y sería

bien proveer como después de admitida, estuviese donde pudiese ser dotrinada en las cosas de nuestra santa fe cathólica.

En las dichas ynstruciones ay una que dize que se consulten las causa de las bruxas que stovieren negativas, y porque se entiende que esto a de ser enbiando los processos originales enteramente con los votos y paresceres de los ynquisidores y letrados para que se vean en este consejo y se determine lo que conbiene hazer en ello, de aquí adelante siempre que ovierdes de consultar alguna cosa tocante desta materia debéis ynbiarnos los processos conforme a la dicha ynstrucción.

Nuestro Señor guarde vuestra reverenda persona.

De Valladolid a XII de febrero de DXXXVII

Document 32

1537 juliol 11. Valladolid.

Trasllat de la carta de la Suprema dirigida a l'inquisidor de Barcelona Fernando Loazes amb les instruccions a seguir en diversos judicis per bruixeria.

O. AHN, Inquisición, llibre 322, fol.143v-146r

Al ynquisidor de Barcelona

Reverendo señor

[...]

Los processos de las bruxas que embiastes se an visto en este consejo y en cada uno dellos va assentado lo que a parecido que se deve hazer. Y quanto dezís, que la ynstrucción que se embió deste consejo cerca desta materia de las bruxas dispone que por la confesión o deposición de las mismas bruxas no se prendan [144v] otras contra quien deponen y que desto se agravia al fiscal, y también de que no se tengan por convençidas quando están negativas y tienen contra sí muchos testigos que son cómplices del mesmo delitto. En quanto a la prisión dévese de advertir que la ynstrucción no dize que no se prendan, sino que hagan primero ciertas diligencias y haveriguaciones que se acordaron en este consejo, algunas de las quales estan espresadas al fin de la ynstrucción que allá señor tenéis; assí como si alguna confiesa que se halló en la muerte de algunos niños y en destruyr campos y heredades, áse de averiguar si los tales niños murieron en aquella sazón y de qué enfermedad, y también si ovo daño en los campos y heredades que dize que dañaron, porque desta averiguación resulta alguna claridad para ver la fe que se deve dar a sus dichos en lo demás. Y puédense también hazer otras haveriguaciones y preguntas que con la presente se os embían en un memorial. Y quando, hechas estas diligencias, paresçiese que quedava su dicho e deposición en verisimilitud, en tal caso no se deve dexar de proceder a captura y ahún según la calidad de los casos que ocurrieren y de la calidad de las personas, proceder a algunas diligencias de tortura o otras de las que el derecho dispone. Y asi ha parecido que se deve hazer, como veréys, en algunos de los processos que embiastes, los quales se os tornan a embiar.

Y quanto a lo que el fiscal pretende que las que estan negativas, convençidas por testigos cómplices, se deven relaxar a la justicia seglar, paresçe que deveys guardar la ynstrucción y conforme a ella hazer instanciam, embiando primero los processos a este consejo como la dicha ystrucción lo dispone. Y no os pene que el fiscal haga ynstanciam sobre esto porque de su officio es pedir lo que le paresciere y del vuestro hazer justicia.

Por algunos de los dichos processos paresçe que mandastes prender algunas destas mugeres por sola fama de que heran bruxas. Y aunque somos ciertos que esto se hizo

con buen zelo, pero todavía debéys estar advertido que no se haga prisión sin que haya información de más de ser bruxas, que cometieron crimen de apostasía o cosa semejante que toque al Sancto Officio. [145r]

Vimos el processo de Joana Rasquells, y puesto a vos y a los consejeros y médicos paresçe que esta muger no tiene juyzio natural, devéys la soltar con fianças como va asentado en su processo. Y quanto a lo que dezís de las pretensiones del fiscal, muchas vezes se os ha escripto que hagáys justicia conforme a derecho, y si él se agraviare podía appelar y aquí se hará justicia.

[...]

Los procesos que dezís se embiaron en días pasados a este consejo se an buscado y se an hallado los que van con el memorial que va en la presente, los quales lleva este mensajero. Paresce que faltan cinco processos que son el de Margarida Lasarda y el de Catalina May, el de Sibilla Quixigar, el de Isabel Castellasa y el de Joana [Escoch] y el ynventario de Guillem Veçerola, y estos no se han hallado acá. Devéys señor hazer diligencia en que se busquen allá y darnos haviso si se hallaren, y si no para que también se siga acá diligencia en tornarlos a buscar. Y avisadnos especialmente para qué effecto y en qué tiempo se embiaron estos proçesos.

De vuestra carta se collige que el fiscal deve hazer más ynstanciam de lo que a su officio yncumbe en pedir lo que le paresçe, no se contentando con pedirlo por escripto con toda modestia como deve. Escrívesele deste consejo lo que conviene sobre ello.

[...]

[145v] Conserve Nuestro Señor vuestra reverenda persona.

De Valladolid a XII de julio 1537.

Las diligencias que paresçe deven hazer los inquisidores con las personas que están o fueren presas por bruxas demás de las que se contienen en las ynstruciones que se les han embiado son la siguientes¹.

Han de ser preguntadas quantas vezes fueron al cabrón y en qué tiempos, y si heran casadas, y si tenían criados y criadas, y si quando dizen que yvan las hechavan de menos sus maridos, hijos o criados y si lo sabían. Y examínense sobre esto los tales maridos, hijos e criados como se contiene en las dichas ynstruciones. E si yendo o viniendo topavan en el camino algunas personas o pasavan por el dicho Coll de Berderio, e quando allí estavan [146r] declaren qué personas heran y examínense.

1 Diligencias que han de hazer los inquisidores en los negocios de las bruxas se contienen en estas instrucciones *afegit al lateral per una altra mà*.

Item si se han confesado y si confessavan esto que hazían a sus confesores o si an comunicado con algunas personas lo que hazían.

Item que se pregunten qué hedad tienen al presente y de la que tenían al tiempo que fueron al cabrón.

Item quando pareciere al inquisidor que algún preso está loco, que se escrivan en el proceso todos los actos que hiziere y palabras que dixere, por donde se pueda comprender su demencia.

Item han de ser preguntados si hazen algunos unguentos y con qué los hazen, y averiguar si los tienen verdaderamente y si usan dellos y para qué effecto.

Item si las mismas bruxas entre sí o con otras personas, después que viene el cabrón, comunicaron entre sí lo que allí pasaron o si conciertan quando han de volver allá.

Item si tienen días señalados para yr al cabrón y quien las llama, y si continúan su delicto en yr allá muchas vezes.

Document 33

1537 juliol 12. Valladolid.

Trasllat de la carta de la Suprema dirigida al fiscal de la inquisició de Barcelona reprenent-lo per la seva actuació en els judicis contra bruixes.

O. AHN, Inquisición, llibre 322, fol.146r-146v

Al fiscal de Barcelona.

Venerable señor fiscal.

Recebimos una carta de X de junio, y quanto a lo dél viene, al inquisidor se escribe lo que a paresçido a este consejo, dél lo podréys saber. Y parecieronnos bien las alegaciones y apuntamientos que vinieron en vuestra carta sobre esta materia.

Quando a los que fueron en la muerte del familiar havemos tenido pena semejante caso y desastre, y pues se a hecho justicia sobre ello no ay más que dezir sino que Dios tenga en gloria el deffunto. [146v]

Los procesos de las bruxas que embió el inquisidor se an visto y en cada uno dellos va asentado lo que a parescido a este consejo como allá veréys.

Del proceso de Joana Rosquells y de otros algunos de las dichas bruxas se a colegido que hazéys mayores ynstancias de las que los negocios requieren. Y puesto que vuestro zelo se a endereçado para que se hagan bien las cosas del Sancto Officio, más todavía esto se debe hazer con toda templança y moderación, pidiendo por escripto lo que os paresciere que conviene a vuestro derecho. Y quando no se proveyere sobre ello lo que os parece que es justicia, en tal caso podéys appelar para este consejo y usar del remedio del derecho con toda modestia y templança aunque se sienta en vos afliçión; ni mostréys desabrimiento porque no se provee lo que vos pedís, teniendo siempre mucho respecto y acatamiento a la persona del inquisidor como es razón que se haga.

Nuestro Señor guarde vuestra venerable persona.

De Valladolid a XII de jullio 1537.

Document 34

1539 novembre 10. Pobleta de Bellveí.

Ordre de captura contra set dones sospitoses de bruixeria, promulgada pel varvassor de Toralla després d'una enquesta de testimonis a la zona.

O. ACA, Sent. Tor. II.1 doc.13, fol.48^v.

Vistas las deposicions dels testimonis rebuts en la enquesta general o denunciació del procurador fiscal de la dita varvessoria y honor de Miralles, vista la publicació dels dits testimonis y enquesta general, vista la suplicació y requesta a Nos presentada y donada en escrit, suplicant manàssem proceyr per nostres officials a qui se pertany a capció de las personas diffamadas inculpadas de bruxas e metzineras e homicidas, e presas que sian menadas a la presó o casa assigna<da> per presó o càrrel, com lo dit procurador fiscal entén donar la demanda criminal e proseguir aquella segons forma, serie y tenor dels estatuts y desaforament dels cònsols, consells e prohòmens dels lochs de la varvessoria de Toralla y honor de Miralles.

Et Nos, vista la suplicació y requesta del dit procurador fiscal, de consell del magnífic micer Francí Espanyol, en decrets doctor, assessor nostre, pronunciam e declaram y manam als officials nostres a qui's pertany, que vayan als lochs nostres de la dita varvessoria e honor de Miralles e allà haon trobaran a la Margarida Vilaspasa del loch de Serradell, y a na Johana de Riu del loch de Erinyà, y a na Gràcia de Toralla, y a na Blanquina muller del balle de Mentuy, y a na Johana la Ferrera germana de mossèn Vilaspasa que és casera nostra en la casa de la Pobleta, y a na Caterina muller de Johan Castelló balle de la Pobleta, y a Guillemeta de la Pobleta¹, y presas y ben guardadas las damont ditas donas menen y aporten a la casa per Nos assignada en lo loch de la Pobleta de Belveí en la nostra casa y de nostra habitació sots la pena o penas per Nos arbitradoras en cas de contrafacció.

Utriusque Iurum Doctoris Franciscus Espanyol, assessore predictus.

1 y a Guillemeta de la Pobleta *cancel·lat*.

Document 35

1539 novembre 28 - 1540 gener 13. Pobleta de Bellveí
Judici per bruixeria contra Joana de Riu, d'Erinyà.

O. ACA, Sent. Tor. II.1 doc.13. fol.1^r-78^v

1539

Procés contra Joana y Margarida Riu de Erinyà, les quals tormentaren.

Noverint universi quod anno a Nativitate Domini millesimo quingentesimo tricesimo nono, die vero vigesima octava mensis novembris, presente et vocato me, Petro Murter, notario publico et in hiis scriba assumpto, presentibus pro testibus Bernardo Rivert, ligni faber loci de Perameya, et Guillermo de Mas regni Francie, in villa Trempi comorante, ad hec vocatis et assumptis, coram magnifico Rogerio Alamando de Toralla vasvessore, domino vasvessorie de Toralla et honoris de Miralles subvicarie Pallariensis, in loco de la Pobleta de Belvehí dicte honoris de Miralles et intus domum quam sonet in dicto loco ubi per huiusmodi causa et negocio cuira de presenti celebratur, adinvento et personaliter reperto venit et personaliter comparuit Alfonsus de Santillana predicatore oriundus civitatis de Toro, regni Cas[tilie], pro nunch vero in loco predicto de la Pobleta de Belvehí comoranttis, fisci procurator dicte curie dicti magnifici domini, quod [1v] dicto fisci procuratorio nomine eidem magnifico domino obtulit et presentavit quaddam publicam instanciam, creationem et potestatem ac constitutionem ipsius fisci procuratoris in se continentem, quod petit, supplicavit et requisivit in presenti processu inseri et continuari, nechnon eidem magnifico domino verbo tenus dixit et pro modum denunciationis exposuit:

Quod ad eius auditum et notitiam pervenit et fuit sibi datum intelligi pluries fama publica refferente in dicta vasvessoria et honore, ac per depositiones testium productorum et per ipsum ministratorum et receptorum in inquisicione generali, constat sibi quandam mulierem nuncupatam Joannam [de R]iu, uxorem Joannis de Riu, loci de Erinyà dicte vasvessorie de Toralla, delatam et in carceribus comunibus dicti [2r] loci de la Pobleta de Belvehí de presente captam et mancipatam, valde esse diffamatam et inculpatam ac indiciatam de criminibus maleficiorum sive de bruxeria et signanter de homecidiis, maleficis et delictis per eam perpetratis et comissis cum dicta arte de bruxeria in dicta vasvessoria de Toralla et honore de Miralles, una cum aliis suis consociis in eisdem maleficis simul et per se in solum, occidendo et faciendo et procurando cum dicta arte maleficiorum suffocari et extingui ac occidi parvus mulierum, animalium ferus, terre fruges, necnon homines, mulieres, juvena, pecora et alia [2v] diversorum generorum animalia, vineas quoque pomeria, prata, pascua, blada, fumenta et aliorum terre fructus, aliaque nefandissima crimina contra comunem utilitatem rei publice, que crimina probare intendi.

Ideo et alias supplicat, requirit ac petit mandare contra ipsam procedi, et de captionem ipsius continuari, et eam detineri ac bene custodiri, et super interrogatoriis per eum formandis interrogari, ad tradendum petitionem seu prevencionem contra ipsam sibi assignari et crimina et delicta per eam comissa declarari, offense, facere omnia et singula ad suum officium pertinencia; et ad formandum animum dicti domini, producit testes et eorum depositiones in dicta inquisitione generali receptos si et in quantum faciunt pro se contra dictam delatam, et etiam producit statuta et desaforamentum per singulares et habitatores dicte vasvessorie [et honore] et cetera, baiulorum firmata. [3r]

Et dictus magnificus dominus Rogerius Alamandus de Toralla, vasvessor predictus, de consilio magnifici Augustini de Bardaxí, in utroque iure baccallari, in hiis sui ordinarii assessorii presentis et assumptis una cum magnifico Petro Robió, iurum doctore et assessore etiam in his votante, mandavit producta in presenti processu inseri et continuari, visa inquisitione generali et testium depositionibus in eadem receptorum ad denunciacionem fisci procuratoris et curie sue, visaque requisitione et supplicatione dicti fisci procuratore sibi superius facta ad offerendum petitionem criminalem admitti, sequendo tenorem dictorum statutorum et desaforamenti; cum predictas depositiones testium in dicta inquisitione generali receptorum [3v] sibi constet amplissime ac latissime dictam Joannam de Riu uxorem dicti Joannis de Riu esse publice diffamatam et valde suspectam et indiciatam de criminibus maleficiorum sive de bruxeria, ideo mandavit ad captionem persone ipsius procedi per officiales suos ad quos pertinet aut eam jam alias captam et incarceribus domus dicti domini dicti loci de la Pobleta de Belvehí dettentam et mancipatam bene custodiri mandavit ac assignavit dicto fisci procuratori ad offerendum petitionem criminalem ac prevencionem hinch ad terciam diem et interim quandocumque, et mandavit eam intimari super interrogatoris pro parte dicti fisci procuratoris formandis et interrogetur.

Bardaxí assessor predictus. [4r]

Que fuerunt intimata et notificata superius proxime scriptis die et anno videlicet dicto fisci procuratori ibidem in iudicio recepto et dicte Joanne de Riu in carceribus domus dicti magnifici domini in loco de la Pobleta de Belvehí personaliter reperta per me pre et infrascriptum Petrum Murter notharium et scribam in his assumptis cuiusquidem provisionis et mandari vigore fuit dictum creacionis et constitutionis dicti fisci procuratoris insertum in presente processu scriptum et continuatum ac insertum de verbo ad verbum sub modo et verbis sequentibus. [4v]

<Trasllat del nomenament de procurador fiscal realitzat el dia 1 de novembre>

Dia prima mensis novembris, anno a Nativitate Domini millesimo quingentesimo tricesimo nono in loco de la Pobleta de Belvehí.

Magnificus Rogerius Alamandus de Toralla, vasvessor dominus vasvessorie de Toralla et honoris de Miralles, subvicarie Pallariensis et diocesis Urgellensis, de sui certa

sciencia constituit et creavit in fisci procuratorem presente vasvessorie de Toralla et honoris de Miralles predictorum Alfonso de Santillana, predicatorem civitatis de Toro regni Castellae oriundus, pro nunc in loco de la Pobleta de Belvehí habitatorem, presentem et acceptantem ad videlicet denunciandum, inquirendum, instandum, [5r] supplicandum et requirendum coram ipso domino et eius officialibus adversus et contra quascumque personas utrisque sexus publice diffamatas et diffamandas, acusatas et acusandas, culpabiles de criminibus maleficiorum sive de bruxeria et de homicidiis per easdem personas maleficas commissis et perpetratis in dicta eius vasvessoria et honore de Miralles; et quascumque querelas, instancias, peticiones et demandas, inquisitiones et processus, testes, letras et cetera contra easdem personas culpabiles de dictis criminibus maleficiorum presentandum et publicari petendum, et predictos et predictas ex adverso obediendum et cetera; contumacias acusandum in carceribus intrudi et cetera; [5v] et renunciandum et concludendum in causa seu criminis et cetera; supplicandum, petendum et requirendum etiam ad questionem et ultimi supplicii affectionem consententes gradatim et successive ac alias contra dictas personas dictorum criminum perpetratores; sententias civiles et criminales cuiuscumque generis fuerint questionem, exilii et etiam ultimi supplicii contra penominatas delatas culpabiles ac maleficas et alias audiendum et semipostulandum et petendum et supplicandum et generaliter omnia et cetera; promisit et cetera; obligavit bona et cetera; ad hec dictus Alfonso de Santillana predictus [6r] acceptans dictum fisci procuratoris officium et cetera, et prestitit iuramentum in manu et posse dicti magnifici domini, ad Dominum Deum et eius sancta quatuor evangelia manu eius dextra corporaliter tacta, de bene se habendo in dicto fisci procuratori officio et cetera; denunciare et accusare et cetera dictas personas maleficas de dictis maleficio criminibus culpabiles et earum depositiones et confessiones tenere secretas et alicui non dicere neque denunciare et cetera; omnia alia et singula facere promisit quodmodolibet spectant et promittent fideliter pro ut decet et tenetur et cetera; obligavit bona et cetera; et personam ad carceres casu quo contrarium fecerit et cetera, et iuravit ambo et cetera; fiat latis et cetera.

Testes Jacobus Canelles syndicus ville Areiani, et Petrus Canut loci de Paüls de la Coma de [6v] Mont-rós.

Quodquidem creacionis et constitutionis dicti fisci procuratoris infrascriptum fuit receptum et testificatum in dicto loco de la Pobleta de Belvehí dictis die et anno superius proxime scriptis per me, pre et infrascriptum Petrum Murter nothario et in his scribam assumptum.

<Petició del fiscal d'interrogar l'acusada>

Advenientem autem die vicesima nona dicti mensis novembris anno predicto a Nativitate Domini millesimo quingentesimo tricesimo nono, coram dicto domino Regerio Alamando de Toralla, vasvessor et domino predicto, intus domum quam sonet in dicto loco de la Pobleta, venit et personaliter comparuit dictus Alfonso de Santillana, fisci procurator, qui dicto nomine petiit eidem domino quod ante traditionem et

presentationem dicte petitionis criminalis per eum faciendam dicto nomine contra dictam Joannam, delatam captam ream [7r] et crimosam, super interrogatoriis per eum dictis nomine formandis, interrogarii bene et diligentissime.

Et dictus magnificus dominus Regerius de Toralla, vasvessor et dominus predictus, de dicto consilio magnifici Augustini de Bardaxí, in utroque iure baccallarii, in his sui ordinari assessoris, mandavit dictam Joannam delatam captam super interrogatoriis per dictum fisci procuratore formandis, interrogari in huius qui sequitur modum.

<Interrogatori de l'acusada>

Dicta die vigesima nona dicti mensis novembris anno quo supra.

Joanna, uxor Joannis de Riu, delata capta et mancipata in carceribus domus magnifici Rogerii Alamandi de Toralla, vasvessoris et domini predicti, quam sonet in dicto loco de la Pobleta, culpabilis et publice diffamata et [7v] suspecta de criminibus maleficiorum sive de bruxeria, testis deponens in facto proprio sine juramento, in alieno autem juravit ad Dominum Deum et eius sancta quatuor evangelia manu eius dextra corporaliter tacta dicere et deponere innimodam quam sciat veritatem in et super in hiis interrogatoriis, instante dicto fisci procuratore formatis.

Et primo fuit interrogata ella deposant si sap, pensa ni presumex per què l'an presa o per què stà presa ni dettenguda.

Et ipsa deponens respondendo dixit que no pensa que la tinguen presa per res de mal, més que la gent li poden haver apposat lo que ella no és culpable.

Interrogada de hont és ella deposant y de qui és filla, y si son pare y mare són [8r] morts o vius y de quin mal, si·s recorda, són morts.

Et ipsa deponens dixit que ella deposant és nada en lo loch de la la Bastida de Bellera, y son pare no l'ha conegut, y sa mare molt ha que és morta, y no sap ella deposant de què és morta. Y fonch casada en lo loch de Erinyà, y aquí stà vuy casada y té marit.

Interrogada si ha hoyt dir ni parlar ella deposant en lo dit loch de Erinyà de la matèria de bruixeria.

Et ipsa deponens dixit que prou voltes ne ha hoyt parlar ella deposant que hi havia prou bruixes y bruixots en lo dit loch de Erinyà, mas no sap qui.

Interrogada per què lo poble la té a ella deposant en sospita de bruixa y li fan fama que és bruixa.

Et ipsa deponens respondendo dixit que no sap per què, que ella deposant no ha fet mal a ningú ni ha donat fruyta ni altra cosa a ningú que hage fet mal. Y per mal que li volen [8v] creu ella deposant l'an acusada de bruixa.

Interrogada per quina causa dit poble la té en dita sospita y fama de bruixa, si sap ni

presum per què.

Et ipsa deponens dixit que ella deposant no u pot saber. Bé que·s recorda ella deposant una vegada Anthoni Pellicer, tenint una minyonessa malalta, y dit Pellicer y sa muller li digueren que ella que era anada per moltes parts <y> sabia moltes coses, que li fes alguna cosa. Y ella deposant hi anà a veure-la y trobà dita minyonesa malalta, que·s parava tota la persona. Y ella deposant la perfumà ab herbes de Sent Joan sobre·l foch de les herbes, la va senyar en nom del Pare y del Fill y del Sant Sperit, y après digué que no y havie perill¹ dita minyonesa morí. Y han tenguda sospita en ella deposant per axò. Altra cosa no y sap ella testimoni.

Fuit sibi lectum et perseveravit [9r]

<Presentació del libel acusatori>

Amplius antem dicta die vicesima nona dicti mensis novembris anno quo supra MDXXXVIII^o, coram dicto magnifico domino Rogerio Alamando de Toralla vasvessore et domino memorato personaliter in domo quam sonet in loco de la Pobleta de Belvehí ubi curia in presenciarum celebratur, venit et personaliter comparuit dictus Alfonsus de Sentilana, fisci procurator antedictus, qui dicto nomine eidem domino, satisfaciendo assignationi sibi facte, obtulit et presentavit quandam inscriptis papiri scedulam petitionem criminalem et prevencionem ac alia in se continentem, adversus seu contra dictam Joannam de Riu delatam, captam et de criminibus maleficiorum suspectam et valde diffamatam, petit et supplicavit fieri et provideri pro ut et quemadmodum in dicta papiri scedula continebatur [9v] et continetur.

Cuiusquidem scedule dicte petitionis criminalis tenor sequitur et est talis.

Coram vobis, domino Rogerio Alamando de Toralla, vasvessore domino vasvessorie de Toralla et honoris de Miralles, comparuit Alfonsus de Sentillana, fisci procurator, qui dicto nomine dicit et ponit presentem criminalem petitionem, demandam et prevencionem per articulos infrascriptos, declaratam contra Joannam de Riu, uxorem Joannis de Riu loci de Erinyà, vasvessorie de Toralla, delata captam, ream et criminosam de criminibus maleficiorum sive de bruxeria infrascriptos, contra quoscumque procuratores eiusdem quomodolibet constitutos protestaturum, in hunch presentem modum:

I. Et primo ponit dictus fisci procurator ac dicit et si negatum fuerit probare intendit, que la dita na Joana, rea y criminosa, és, està y és veïna y habitadora del loch de Erinyà de la vasvessoria [10r] de Toralla, vassalla del dit senyor mossèn Toralla a hu, dos, tres, sinch, deu anys continuos o més ansà, y per tal és tenguda y reputada. E axí és ver y és la fama pública en dit loch et cetera².

1 digué que no y havie perill *afegit a la interlínia*.

2 *Segueix* Et ipsa deponens respondendo dixit que és així veritat segons damunt se conté *cancel·lat*.

II. Item ponit et si negatum fuerit probare intendit que la dita na Joana se creu ha renegat Déu y fet pacte ab lo Diable, prometent fer tot quant ell volria, y li ha prestat obediència, y va de nit ab art de bruixeria a matar persones y bèsties. Y així és ver. Et respondendo dixit que no és veritat, que tal cosa no ha fet ella deposant.

III. Item ponit et si negatum fuerit probare intendit que dita Joana de Riu rea y criminosa té una mometa a la Bastida de Sarrocha de Bellera, ab la qual danya y procura dolor a qui vol mal, y per aquella [10v] sap fer moltes coses males. E així és ver y és fama pública en dit loch de Erinyà. Et ipsa deponens respondendo dixit que no y ha res de veritat, ans és mentida tot.

III. Item ponit et cetera que en lo stiu passat ha fet un any, donà dita Joana de Riu rea y criminosa a una dona del matex loch d'Erinyà que·s diu Catherina, muller de Joanot del Barber, una scudella de matons o let presa, dient-li que las mengàs. Y dita Caterina, tement-se del que·s seguí, donà dita scudela de matons a un gat que tenia en casa dita Catherina, y dit gat hisqué de casa aquí matex. Despuix no és aparegut devant ningú dit gat sinó que és mort. Y així és ver. Et ipsa deponens respondendo dixit que no és veritat, que [may n'i] ha donat de matons a dita Catherina, ans és mentida.

V. Item ponit et cetera que parlant un dia dita Joana de Riu [11r] rea y criminosa ab na Catherina, muller de Anthoni Cabrot del matex loch d'Erinyà, sobre lo mal de un fill contret té dita Catherina, li dix que ella bé y faria lo que poria per a guarir-lo, “más la que u ha fet és morta”, volent-ho dir de alguna altra bruixa. Y així és ver. Et ipsa deponens respondendo dixit que mentida, que may li ha parlat tal cosa.

VI. Item ponit et cetera que dita Joana rea y criminosa tenia en la muntanya de Camporan hun galapat en la falda. E així és ver. Et ipsa deponens respondendo dixit que menten, y que no és veritat.

VII. Item ponit et cetera que hun dia, essent malalt hun fadrí que·s dehia Monserrat, fill del Balleuell del matex loch de Erinyà, li anà al lit dient que·l guariria. Y li feya certs coniuers, y dita Joana [11v] badallave molt. Y així és ver. Et dixit que bé creu y hanà a veure'l al dit fill del Balleuell, más no li féu coniuers ninguns sinó que li fregà los [verdans/veidans] hi·l va senyar, e Nostre Senyor lo garí.

VIII. Item ponit et cetera que deu haver vuyt o nou anys, tenint una minyonesa malalta, filla de Anthoni Pellicer y de Joana sa muller, dits marit y muller feren anar a veure dita minyonesa a la dita Joana de Riu, rea y criminosa. Y essent en la casa dels dits marit y muller, prengué dita Joana a la dita minyona en los brassos y la passà sobre·l foch dos o tres vegades en senyal de creu. E après dix que no podia guarir ni scapar dita minyonesa, e que prenguessen bona paciència. E après dita minyonesa morí. E així és ver. Et dixit que bé la passà sobre·l foch, al fum de les herbes de Sent Joan, mas no li dix

que morria ni que guarria.

VIII. Item ponit et cetera que dita Joana de Riu, rea y criminosa, ha donat gatirlons a una porcha teia a mitges ab na Catherina [12r] Conilona de Erinyà. Y axí és ver. Et respondendo dixit que no li n'ha donat de gatirlons a la dita porcha, y és mentida.

X. Item ponit et cetera que totes e sengles coses damunt dites són veres, y de aquelles és pública veu y fama en lo dit loch de Erinyà y en tota la vasvessoria de Toralla y honor de Miralles y en altres parts. E axí és ver. Et ipsa deponens respondendo dixit que no y sap res més del que dit té ella depositant³.

<El mateix dia 29 de novembre el fiscal demana procedir segons el desafor i aplicar la pena màxima. Seguidament, s'interroga un cop més a l'acusada i se li ofereix la possibilitat de sotmetre's o de defensar-se. L'acusada tria defensar-se i escull com a procuradors o raonadors al seu fill Jaume de Riu d'Erinyà i a Joan Ramon Jordana de la Pobleta. Esgotat el termini defensori, el dia 1 de desembre el procurador fiscal demana procedir a provar els articles de l'acusació, ja que el defensor Joan Ramon Jordana diu "que no sap ab què poder-la deffensar, y del que la acusen y inculpen no y ha res de veritat (fol.19r)". Finalment, el dia 3 de desembre el fiscal presenta com a prova contra Joana les declaracions dels testimonis en l'enquesta general realitzada entre els dies 1 i 9 de novembre.>

<Trasllat de les deposicions testimoniais>

[23v]

Et primo tenor dictorum testium a dicta inquisicione [...] sequitur et est talis.

Die prima mensis novembris anno a Nativitate Domini M^o D^o XXXVIII° in loco de la Pobleta de Belvehí.

Anthonijs Pons, guanteri loci de la Pobleta de Belvehí, monitus et compulsus de mandato magnifici Rogerii Alamandi de Toralla, vasvessoris et domini predicti, in manu et posse dicti domini, juravit ad Dominum Deum et eius sancta quatuor evangelia nam eius dextra corporaliter tacta dicere et deponere omnimodam quam sciat veritatem in et super, in his preventis in curia denunciante et instante fisci procuratore, super [24r] quibus fuerit interrogatus.

3 A partir d'aquest punt, el mal estat en el qual es troba el document en desaconsella la transcripció detallada. Optem per oferir-ne el regest i aportar una transcripció parcial de les deposicions testimoniais (fol.23^v-40^v) i els interrogatoris sota turment (fol.60^r-69^v), i una transcripció completa de les confessions de l'acusada (fol.71^r-78^v).

Et primo fuit interrogatus si sap ell testimoni ni ha hoyt dir que en lo present loch de la Pobleta, ni en la terra y honor de Miralles, ni vasvessoria de Toralla, senyoria ni terres de mossèn Roger de Toralla, vasvessor y senyor de les dites terres, haia hòmens ni dones que tinguen fama de bruxots ni bruxes, metzinés o metzineres, o que hagen mort infants o persones grans o animals bruts, o hagen donat gatirlons; diga tot lo que y sàpia de axí de fama com de fets, ni haver-ho hoyt dir ni refferir a altri, ni a quines persones ho ha hoyt dir, que de tot diga la veritat.

Et ipse testis respondendo dixit que en [24v] Erinyà ha hoyt dir que na Joanota de Riu era bruxa. Altra cosa no y sap ell testimoni.

Interrogat que què és fama pública.

Et ipse testis respondendo dixit que lo que públicament se diu, és fama pública.

Fuit sibi lectum et perseveravit.

Fuit sibi injunctum scilencium per juramentum.

[...]

[25v] Die octava dicti mensis novembris anno predicto a Nativitate Domini millesimo quingentesimo tricesimo nono in loco de Erinyà, vasvessorie de Toralla.

Catherina uxor Anthonii Joannis Conill, baiuli loci de Erinyà, testis et cetera.

Et primo fuit interrogata et cetera.

Dixit que ella testimoni per fama pública bé ha hoyt dir que una que·s diu Joana, mare de Jaumet de Riu, havie donat matons a una altra dona que·s diu Margarida de la Barbera. Y dita Barbera los prengué dits matons y los posà sobre una post, y après <los> donà hun gat, y dit gat morí tantost.

Interrogada que si·s recorda a qui u ha hoyt dir y si·s recorda quan és stat.

Et ipsa respondendo dixit que ha hoyt dir a hu qui·s diu Anthoni Pellicer del present [26r] loch de Erinyà, e que no ha hoyt dir quant fonch. E més se recorde que ha hoyt dir ella testimoni a la muller de Anthoni Soriguer, que·s diu Catherina, que dita Joana mare de Jaumet de na Joana, tenia una mometa a la Bastida de Sarrocha, y que tot quant sa nora feya ho sabia ella dita Joana. E també moltes voltes ha hoyt dir ella a la nora de la dita Joana que dehia que plagués fos a Déu que y vinguessen a penre bruixes assí en Erinyà. Mas no nomenave ningú ni sabia ella testimoni per què ho dehia.

Interrogata que és fama pública.

Et ipsa testis respondendo dixit que lo que públicament diu la gent ho té ella per fama pública.

Fuit sibi lectum [26v]

[...]

[27v] Die et anno predictis in dicto loco de Erinyà

Catherina de Riu, vñidua, uxor que fuit Anthonii de Conilo quondam, loci de Erinyà, testis.

Et primo fuit interrogata.

Dixit que ella testimoni ha hoyt a Anthoni Pellicer y a Joana sa muller que una volta los anà a casa sua una dona que-s diu Joana de Riu per a veure una minyonesa que tenien malalta. Y quant fonch alà, dita Joana coniuà lo foch fent certs senyals de creus sobre'l foch, e après los dix que dita minyonesa lur filla del dit Pellicer y sa muller no podie scapar, sinó que havie de morir. Altre cosa no y sap ella testimoni, sinó que li par que dita minyonesa morí.

Fuit sibi lectum [28r]

Die et anno predictis in dicto loco de Erinyà

Catherina uxor Joannoti del Barber, loci de Erinyà, testis et cetera.

Et primo fuit interrogata et cetera.

Dixit que l'estiu passat ha fet hun any, ella testimoni stava prenys. Y sens demanar-li'n, li vingué a casa de ella testimoni una dona que-s diu Joana de Riu, muller de Joan de Riu, mare de jaumet de Riu, y li portà una scudella de matons y la li donà dient-li que las mengàs. Ella testimoni, per causa de la fama que li fan, duptà que no y hagués alguna cosa de mal y no las volgué mengar, sinó que la donà a mengar a hun gat que tenia en casa. [28v] Y dit gat, mengada que hagué dita scudella de mató, comensà a urxegar y lansar dits matons y après passà la porta de casa. Y may despuix dit gat l'an pogut veure. No que l'age vist mort, sinó perquè se n'anà de aquella manera té sospita que morí, que dits matons li haguessen fet mal. Ella testimoni no sap que dita Joana los li donave per bé o per mal, ni sap que y hagués res de mal, més del que veu del gat com dit té ella testimoni damunt. Y no sap si és bruixa o no, sinó per quant los de casa de ella testimoni li han dit que se'n guardàs. Altra cosa no y sap ella testimoni.

Fuit sibi lectum et perseveravit. [29r]

Die et anno predictis in dicto loco de Erinyà

Catherina uxor Anthoni Cabrot, loci de Erinyà, testis.

Et primo fuit interrogata.

Et ipsa testis respondendo dixit que per fama pública bé ha hoyt dir que una dona que·s diu Joana de Riu, del present loch de Erinyà, és fama que·s bruxa. Y se recorda hun dia que ella testimoni era a la font ab dita Joana de Riu, demanave-li ella testimoni si sabia ninguna cosa per a son fill, a causa que ella era anada ansà y anlà y sabia moltes coses, que son fill pogués guarir del peu y del bras, que [29v] té lo bras que a penes se'n pot valer, tot prim, y lo peu que no·l pot posar sinó de punta. Y dita dona la dix: “Ay Déu vos valla, que yo bé li faré lo que poré, mas la que u ha fet és morta”. Y la dita Joana no digué més, sinó que despuix lo li lavà y rentà ab hunes herbes y serp y altres herbes, mas dit fill de ella testimoni per çò no és guarit y s'istà axí matex. Y és fama que tenia en la muntanya de Camporan un galapat en la falda, y que los pastors lo y veren. Y se recorda ella testimoni que ha hoyt dir que ere anada dita Joana de Riu a casa de Pellicer y que li havie [30r] coniuat una filla que tenia malalta, y feya unes creus sobre lo foch. Y una altra volta se recorda ella testimoni, que ho veu de sos ulls propriis ella testimoni, com coniuava y feya salut dita Joana de Riu a hun fadrí que·s dehia Montserrat del Ballevell de Riu sobre hun lit que jahia. Y vehé ella testimoni que fent-li salut feya grans badals dita Joana. Altra cosa <no y sap> més de la fama pública que és bruxa.

Interrogata de fama publica.

Fuit sibi lectum et perseveravit.

Fuit injunctum scilencium. [30v]

Die et anno predictis in eodem loco de Erinyà

Joanna Pelicera, uxor Anthoni Pelicer loci de Erinyà, testis.

Et primo fuit interrogata.

Dixit que deu haver vuyt o nou anys que ella testimoni tenia una minyonesa <que> mamave, y se li enmalaltí y no sabia quin mal era. Y una dona que·s diu Joanona de Riu, mare de Jaume de Riu del present loch, la anà a veure y la li bolcave tot sovint. Essent a casa d'ella testimoni prengué dita sa filla y las passà en las brassas y après la passà sobre el foch fent lo senyal de la creu. E après se prengué a plorar dita Joana, e li dix a ella testimoni que prengué bona paciència y que se n'aconortàs, que dita minyonesa no podia scapar sinó que·s moria. Y après se morí. Y ella testimoni [31r] ne ha tenguda despuix a la dita Joana en sospita que u havie fet y la li havie morta.

Altra cosa no y sap ella testimoni, sinó que·s recorda que ha hoyt dir que·ls pastorets del bestiar del present loch dehien que en la muntanya de Camporan li havien vist un galapat en la falda y en les mans. No·s recorda ella testimoni dits pastorets qui eren, ni·ls nomenaven dits pastorets, sinó per fama pública que dehia que u havien dit.

Interrogata de fama.

Fuit sibi lectum.

[...]

[32r] Die et anno predictis in dicto loco de Erinyà.

Catherina uxor Anthoni Soriger, loci de Erinyà, testis.

Et primo fuit interrogata.

Et dixit que bé ha hoyt dir ella testimoni que moltes persones dehien que na Joana de Riu ere bruxa y li'n fan fama. Ella testimoni no y sap res si u és o no u és. Bé que·s recorda que ha hoyt dir que havie donat gatirlons a una porca que tenie a mitges ab na Conillona. Ella testimoni ho ha oyt dir a una altra dona que·s diu la Pellicera de Erinyà. [32v] E així matex se recorda ella testimoni que una vegada tenia ella testimoni una filla malalta, y la dita Joana de Riu li digué a ella testimoni que si podia anar de assí a la Bastida que bé guarria dita sa filla d'ella testimoni, y que faria tot lo que pogués y li donaria bon recapte, que creu que guarria.

Interrogata de fama publica.

Fuit sibi lectum.

Dictis die et anno in eodem loco de Erinyà.

Margaritta uxor Mathei de Françoy, loci de Erinyà, testis et cetera.

Et primo fuit interrogata et cetera.

Et dixit que na Joana de Jaumet bé·n té fama de ésser bruxa. Y ha hoyt dir a Joana, [33r] muller d'en Pellicer, que la dita Joana de Riu li ere anada <a veure> una minyonesa que tenia malalta, y prengué dita minyonesa y la senyà y conjurà sobre·l foch, més per çò no dexà de morir-se dita minyonesa. Y sap fer moltes metgies en guarir los minyons del enfit y del mal de coll y moltes altres coses, y tén fama que·s bruixa.

Interrogata de fama pública.

Fuit sibi lectum.

[...]

[34v] Die et anno predictis in loco de Erinyà.

Joannes de Soldevila loci de Erinyà, testis.

Et primo fuit interrogatus et cetera.

Et dixit que ell testimoni públicament ha hoyt dir y se diu que Joana de Riu és bruixa y la gent la'n té en mal parer. És ver que, per lo que la gent ne parla, moltes voltes [35r] dita Joana li donave moltes coses que les menyàs y ell testimoni, per la sospita que·n té del dir de la gent, no fa, sinó despuix que li ha donat o lansa en part que persones ni altres coses no puga danyar. Una volta la muller de ell testimoni donà de hun mató, que dita Joana li havie donat, a un gat, y may despuix dit gat lo han vist.

Interrogatus de fama publica.

Fuit sibi lectum.

[...]

[35v] Die et anno predictis in dicto loco de Erinyà.

Anthonium Pellicer loci de Erinyà, testi et cetera.

Et primo fuit interrogatus.

Et dixit que ell testimoni una volta, essent vengut de Urgell, trobà una minyonesa malalta filla de ell testimoni. Y la muller de ell testimoni li digué que na Joana de Riu li havie senyada sobre la flama del foch tres vegades y li havie dit que no ploràs ni se ambulas, que la [36r] minyonesa no podia scapar sinó que·s morria. Y més dix la muller de ell testimoni a ell testimoni, que li havie dit dita Joana que encara que dita Joana de assí que de allà fóra, faria salut assí. Y si·s trobave dolenta la minyonesa, que la n'avisàs que ella veuria si hi havia remey perquè pogués scapar.

Y més ha hoyt dir ell testimoni que dita Joana deien havie donat a huna dona de assí, no nomenave qui ni qui no, una scudella de let. Y no las volgué menyar, y après la donà a un gat. Y lo dit gat passà la porta de casa y nuncha l'an vist més. Y après li tornà a donar matons y no·ls se volgué mengar y las donà a [36v] un lobató que tenia en casa. Y que·s morí dit lobató. Y així u ha hoyt dir ell testimoni.

Altre cosa no y sap ell testimoni sinó que despuix que dita Joana de Riu hagé conjurat dita filla sua de ell testimoni, que morí. Y per la gran fama de bruixa que té, l'a tengut sospita que no la li hagués morta dita Joana de Riu.

Interrogatus de fama publica.

Fuit sibi lectum.

[...]

[37v] Dictis die et anno in eodem loco de Erinyà.

Anthonium Soriguer loci de Erinyà testis.

Et primo fuit interrogatus.

Et dixit que per fama bé ha hoyt dir que na Joana de Riu del present loch de Erinyà és bruixa y li'n fan fama. Y ha hoyt dir ell testimoni que havie senyat huna creatura de Pellicer passant-la sobre'l foch y que après se és morta. Y també que havie donat let a la nora de la Barbera y que la dita nora de la Barbera la havie donada a hun gat, y que s'ere mort dit gat.

L'altre dia, parlant ell testimoni ab dita Joana, dient-li que [38r] pus sabia que li feyen fama que ere bruixa, que si n'ere que se n'anàs, que bé li valie més que no sperar què serie. Y dita Joana respòs a ell testimoni dient que no u ere gens bruixa, encara que la gent la miràs per aqueixa.

Fuit sibi lectum.

[...]

<El dia 4 de desembre, a Erinyà, la cort ratifica les deposicions dels testimonis i publica l'enquesta. Després d'un termini per les al·legacions, el dia 9 de desembre el fiscal demana un cop més la sentència de turments, que serà promulgada pel varvassor. No obstant, l'acceptació de la sentència apareix cancel·lada, i les actes del judici continuen amb el nomenament per part del varvassor Toralla de dos procuradors especials per al crim de bruixeria, els quals es faran càrrec del judici a partir d'aquell moment. Són Francesc Piquer, castlà de la vila de Salàs, i Joan Pere Bescarbó, de la Pobleta de Bellvehí, que accepten el càrrec el dia 11 de desembre. L'endemà, davant del procurador Francesc Piquer i de l'assessor Agustí de Bardaxí, Joana de Riu és interrogada de nou sobre els càrrecs, els quals nega tot dient "que no y sap més del que dit té dessus, y que no és veritat que may haia fet mal a ningú (fol.58r)". Seguidament, el procurador fiscal demana un cop més la sentència de turments, promulgada finalment pel procurador Francesc Piquer el dia 15 de desembre, presents com a testimonis Jaume Canelles, estudiant d'Areny, i Joan Oller, de l'orde dels predicadors de Monistrol. Aquell mateix dia, el ministre de cúria Joan Martinexa començà a turmentar l'acusada>

<Interrogatori sota turment>

[...]

Et illico dictus Joannes Martinexa, carnifex, de dicto mandato, accepit dictam Joanam de Riu ad questionandum condempnatam et accessit in [60v] quadam cameram intus dictam domum de la Pobleta de Belvehí, ubi questiones et tormenta parata et fabricata erant. Et ibidem in ipsius questionibus sive tormentis vulgo dictis del torn, dictus carnifex ponit et legavit ipsam delatam condempnatam modo et forma sequentibus.

E primerament la ligà los dos polzes y los dos dits menorells, e les mans girades a part darrera, y les [61r] dos mans a les canelles dels brassos ab huns cordells de cànem. Y après li ligà una soga a les dites mans, fet en aquella hun las scorredor segons se acostuma, y dita soga passada per una corriola que stava en una biga y ligada a un torn. Y dit ministre Joan comensà a tòrzer dit torn y puyar alt a la dita Joana de Riu en lo dit turment. Comensà a cridar grans crits: “Verge Maria de Montsarrat! Verge Maria ajudau-me! Mossen Toralla ajudau-me que no só bruixa!”. E après de hun poch fonch baixada de lo turment y no volgué dir res. E après [61v] hi fonch tornada y cridà: “Ay, ay, ay, mossèn Toralla, vós no m'ajudareu? Verge Maria de Montsarrat! Verge Maria falaguera ajudau-me!”. Aprés de hun poch fonch bayxada dita Joana delada del dit turment y no volgué dir res. E après altra volta hi fonch puiada, ligada una pedra a les cames de pes de una arreua y miga poch més o menys. E après de hun poch d'espai fonch bayxada dita Joana delada, y no volgué dir ni confessar ni atorgar res.

Pro testibus dictus Jacobus Canelles et Joanne Ollers ad hoc presentibus.

Et sich ut predicatur, factis actis atque subsecutus, dictus honorabilis Franciscus Piquer, procurator [62r] iam dictis, de dicto consilio dicti magnifici iudicis et assessoris magnifici Augustini de Bardaxí, iuris utriusque professoris in his adhibiti et assumpti, ex officio prorrogavit dictas questiones et tormenta assignavitque dicte Joanna de Riu, delate capte et ad questionandum condempnate, ad crastinam diem ad questiones continuandum, ut ab eius ore proprio veritas facti eruatur cum continuacione horis et momentorum. [62v]

[...]

[63r] Die decima sexta predictis mensis decembris anno quo supra [...].

Et primo fuerunt ligate eius manus [63v] a parte retro ut est moris, et fuit suspensa in questionibus iam dictis. Et dixit: “Verge maria de Montsarrat ajudau-me!”. Y après fonch bayxada y no volgué dir res, sinó que no és bruixa.

<Examen de senyals>

Et dictus honorabilis procurator ex officio, de dicto consilio dicti magnifici Augustini de Bardaxí, attento quod non confiterit veritatem facti esse aliqua malefica causa excondita in eius [corporis], mandavit recognosci eam; et continuando dictam recognitionem fuit [invent] sine pilis insuper illis et cum quadam signo in spatula eius sinistra, quod simile [formam] malefice [64r] habere consueverunt.

<Continuació dels turments>

Et facta dicta recognoscione fuit illico suspensa in dictis questionibus sive turmentis et fuit sibi alligata in eius camis quidam lapis oneris unius aroue vel inde circa. Et vociferavit dicendo: “Ay Verge Maria de Montsarrat!”. Et dixit que la bayxassen, que se volia confessar, més que no era bruixa. E après de hun poch fonch bayxada, y no volgué dir res.

Presentibus pro testibus dictis Jacobo Canelles et Joanne Ollers.

E fonch puiada altra volta en lo dit turment y li foren ligades dues pedres, pesaven mig quintar o més, a les cames. Y cridà: “Verge Maria de Montsarrat!”. E après de hun poch fonch bayxada del dit turment dita Joana de Riu, e no volgué dir res.

Presentibus testibus predictis.

Et dictus honorabilis procurator de [64v] dicto consilio assignavit dicte Joanne delate capte ad crastinam diem ad questiones continuandum ut ab eius ore veritas adhibeatur cum mutatione vel diminucione dictorum questionum et cum continuatione horarum, et mandavit intimare.

Fuit dicte Joanne illico intimata et dicto fiscus, personaliter repertis in dicta camera ubi dicte questiones parate erant, per me pre et infrascriptum notario et scribam dictis et superius proxime scriptis die et anno.

Nempe autem die decima septima dicti mensis decembris anno quo supra [...].

Dictus honorabilis Franciscus Piquer, procurator antedictus, [...] assignavit dicte Joanne delate capte ad questiones continuandum ad crastinam diem proximam cum augmentatione vel diminutione vel mutatione dictorum questionum donech ab eius ore proprio veritas facti eruatur et mandavit intimare. [...]

Iterum die autem decima octava predicti mensis decembris anno quo supra [...].

Dictus honorabilis procurator de dicto consilio prorogavit ex officio tormenta et questiones supradictas et assignavit eidem Joanne delate capte crastinem diem ad questionem [...].

Consequenter autem die decima nona dicti mensis decembris anno quo supra [...].

Et continuando dictas questiones fuit posita dicta Joanam per dictum magistrum Joannem Martinexa, carnificem, in questionibus predictis sibi ad presentem diem et horam superius assignatis modo sequenti.

Primo ambabus manibus ligatis a parte retro in quibus fuit ad ligata quedam funis posita in quodam turno, et in altum posita sine lapidibus nec alio onere in pedibus, habito respecti ad eius etatem et corporis inbesilitatem. Et [66v] dicta Joanna, sich in altum posita, cepit vociferare verba sequencia: “Verge Maria de Montserrat! Senyor ver Déu misericòrdia!”, y que no era bruixa. Et postposillum fuit descendita et in terra posita et dixit que no sabia de l'art de bruxeria ni volia aleva fals testimoni a ningú. E no volgué confessar ni atorgar res del que ere inculpada, ans dix que tot és mentida. [...]

Tandem autem nona mensis januarii anno a Nativitate Domini millesimo quingentesimo quadagesimo, coram honorabilie Joanne Petro Bescarbó, procuratore legitime constituto ab magnifico domino Rogerio Alamando de Toralla [...]. Et dictus honorabilis procurator, de consilio dicti magnifici Augustini de Bardaxí, iure utriusque professoris, cum voto magnifici Georgi Aler, iurum professoris civitatis Ilerde, habito processu in debita assignacione, ad questiones continuandum cum diminutione aut aimentatione vel mutatione dictorum questionum ad crastinam diem proximam dicte Joanne de Riu delate capte assignavit et mandavit intimare.

Que fuernut intimatis et notificatis dictis et superius proxime scriptis die et anno dicto fisci procuratori et dicte Joanne delate capte personaliter in dicta domo de la Pobleta de Belvehí respective repertis per me iamdictum Petrum Murter, notario et scribam predictum. [68r]

Deinque autem die sabbati decima dicti mensis januarii [...].

Dicta delata capta fuit in [69v] questionibus sive tormentis exposita per Joannem Martinexa carnificem, modo sequenti.

Li foren ligades abdues les mans y los dos dits polzes y los dos dits manonells ab un cordell de cànem, y li foren posats entre los dits de les mans sinch bastonets redons

poch més grossos que lo dit polze, y ligats al hun cap y posats entre los dits segons és dit. Dit mestre Joan, minstre, comensà a strényer dits bastons y ligar ab hun cordell que tenia preparat per això en les mans. Dita Joana de Riu delada presa digué ab veu no molt alta en semblant manera: “Ay, ay, ay, Verge Maria de Montserrat, ayudau-mi. Mossen Toralla, ajudau-mi”. E no volgué dir altra cosa, ans callà.

Interrogada si era bruixa ni si sabia de l'art de bruixeria. E dita Joana de Riu responent y menant lo cap dix que no. E après [70r] de hun poch li foren desligats dits bastons de les mans e no volgué dir res. E foren-li altra volta ligats dits bastons per lo dit Joan Martinexo, e no volgué dir res, ans interrogada si sabia de l'art de bruixeria ni si havia fet lo que lo fisch la inculpava y era stada interrogada; e menave lo cap, volent dir que no. E stigué per spay de miga hora poch més o menys, e no volgué confessar ni atorgar res. E foren-li desligades les mans.

Presentibus honorabilis Joannoto Rocha, mercatore ville Trempi et Jacobo, studente ville Arenni, presentibus ad premissa vocatis et adhibitis. [70v]

Et dictus honorabilis procurator de dicto consilio ex officio prorrogavit questiones et tormenta usque ad diem lune proxime [...].

Denuo autem die duodecima dicti mensis januarii [...]

Cuiusquidem vigore fuit dicta Joanna de Riu delata capta ad questionandum [71v] condempnata in questionibus sive tormentis de igne exposita per dictum carnificem in hunc infrascriptum qui sequitur modum.

Et primo fonch ligada sobre un banch y, los peus descalsos, fonch acostada prop lo foch dins la cambra hont se celebra de present per aquesta matèria la cort. E abans descalsada comensà a dir y cridar que ella diria la veritat del que sabia. E fonch desligada per lo dit mestre Joan.

<Confessions sota turment>

Y aquí mateix comensà a dir y confessar que ella és bruixa y metzinera, y que li n'ha mostrat na Jaumeta de Riu de Erinyà. Y li'n mostrà quan criava a Ysabel, lur filla, que deu haver vint-i-sinch o vint-i-sis anys. Quant la hagué parida en Vilanova de Meyà, la se'n tornaren a ella dita confessant a Erinyà. Y quant fonch venguda de Vilanova, dita na Jaumeta de Riu y ella confessant hun dia eren [72r] a la muntanya de Camporan. Y era lo dia de la caritat de Sent Alís. Li dix a ella deposant que, pus que eren allí, que anassen a cercar unes herbes per a fer metzines, que també los metges hi venien a cercar-les, que bé n'i havia prou. Y ensemps ab elles dues hi era na Balusta de Toralla, y

era lo dit dia⁴. Y anaren per la muntanya de Camporan amunt y essent en lo clot de Cérvoles, axí nomenat, colliren unes herbes que no sap ella confessant lo nom, sinó que és una herba axí quasi com lo maruch. Y en dit clot trobaren sinch hòmens grans tots negres y vestits de negre, y tenien uns capellots negres al cap. Y dits hòmens [72v] los digueren: “Bé siau vengudes, galanes”. Y les prengueren per les mans y les abressaren y les besaren y ballaren y cantaren tots plegats. Y après a cap de una stona les prengueren y los ho feren per darrere. Per part de la squena se'ls lansaren damunt y los ho feren per lo cull, y no y prenien molt plaer. Y los prestaren obediència y los prometeren de fer lo que ells volrien. Y renegaren a Déu hi'ls prengueren per senyors als dits hòmens que eren diables. Y ella confessant li recorda que anava primera y los prestà la mà als dits diables. Y havent fet tot açò que té dit, [73r] totes elles dites dones dexaren allí dits hòmens diables y se'n tornaren a la dita caritat. Y après totes tres cremaren de les dites herbes, y après en aquella cenra mesclaren segó y posaren-ne en hunes salineres de la pleta de na Jaumeta, y mengà-n lo bestiar de ella confessant y de l'altra dita Jaumeta. Y après se moriren los cordés de ella confessant y de l'altra dita Jaumeta, que'ls exia la sanch per la bocha. Y dels de ella confessant se'n morí quatre o sinch cordés; y ovelles y cabres velleres no li recorda quantes. Y a la dita Jaumeta no sap quants caps. Y los diables que té dits la ho havien dit que fessen aquell mal. Y era lo matex dia de Sent Alís quant hagueren fet dita caritat, al vespre, [73v] donaren dites pólvores metzines al dit bestiar en dites salineres.

E axí mateix se recorda ella deposant que après de hun any que hagueren fet lo sobre dit, dita na Jaumeta la cridà hun dia a ella confessant, que era ja vesprada, y li dix que anassen Anseroles, que y havia hun anoll⁵ de dita Jaumeta, y meté fama en lo loch de Erinyà que ere caygut. Y elles dues, ella confessant y dita Jaumeta, anaren primeres. Y dita Jaumeta y meté-li, dita Jaumeta al dit bou o anoll, unes pólvores negres en la bocha. Y dit anoll caygué aquí matex en terra. Y après arribà la gent [74r] y veren dit bou o anoll que jahia en terra. Lo giraren de l'altre costat y dit bou fonch mort aquí matex. Y la gent crehia que ere caygut y que s'ere mort de la cayguda, y elles havien-ho fet ab dites metzines. Y no li recorda quin dia era. E no vol dir més.

Et post pacta predicta, dictus magnificus Rogerius Alamandus de Toralla, dominus curie, de dicto consilio magnifici Augustini de Bardaxí, iuris utriusque baccallari, sui ordinarii assessoris, ex officio prorogavit ad questiones continuandum ad crastinam diem et mandavit intimare.

Que illico fuerunt intimate dicte Joanne delate capte dictis et superius porxime scriptis die et anno per me iam dictum notario et scribam. [74v]

4 Na Balusta de Toralla *afegit al lateral per una altra mà*.

5 Anoll: Bou o vaca d'edat d'un any fins a dos. (DCVB)

Ceterum die decima tertia dicti mensis januari anno prelibato superius proxime scripto, dictus magnificus Rogerius Alamandus de Toralla, dominus prefatus, de dicto consilio dictorum magnificorum Augustini de Bardaxí et Georgii Aler iurium professorum, iterum iusit dicta Joannam de Riu delatam captam pro residio tamen in questionibus sive tormentis predictis poni ut ab eius ore veritas ipsius culpe habeatur et eriat, instante super his dicto fisci procuratore. Et de dicto mandato dicta Joanna de Riu delata capta illico fuit in dictis questionibus sive tormentis posita per dictum carnificem modo sequenti.

Et primo fonch ligada en hun banch per dit mestre Joan ab huns [75r] cordells de cànem, les mans al dit banch. Y li foren possats los peus a tocar al foch y li foren huntats ab una corna de carnsalada grassa. Y cridà grans crits: “Mossèn Toralla! Mossèn Toralla!”, que ella diria la veritat. E aquí matex, de manament del dit mossèn Toralla, senyor damunt dit, de fet fonch dita Joana desligada.

E comensà a dir y confessar que més avant se recorda ella confessant que una vegada que stava una mossa a casa de la dita Jaumeta, que la havien portada de la Pobla malalta. Y dita Jaumeta la amprà a ella depositant perquè la untàs, dient-li que ya ella la havie huntada. Y al capvespre ella confessant y anà, y dita Jaumeta li donà hun engüent tot negre, que li dix que l'havie comprat de una botiga de la Pobla, [75v] mas no li dix de quina botiga. Y ella depositant prengué dit engüent tot negre y ensemps ab dita Jaumeta anà a untar la dita mossa, filla de la dita Jaumeta, que no li recorda com se dehia. Y la huntà ella confessant en la squena y en lo ventre. Y era ja vespre, que hi tenien lum. Y dita Jaumeta volia que-s morís dita sa filla perquè tenia set filles, y que-n tenia massa, y perquè no li calgués pagar la dot. Y per çò la mataren ab dit engüent. Morí dins quatre dies après que la hagueren untada.

E més se recorda una altra vegada que, de la mateixa manera, ab lo matex engüent negre, mataren una altra filla de la dita Jaumeta que stava a la Pobla ab na Moratona. Y era ja fadrina casadora. Y per no casar-la ni pagar lo dot. Y li par se dehia Margarida. Y axí matex com la primera <metzina>, la havien portada de la Pobla. Y morí dins sinch o sis dies après que la hagueren huntada ab lo dit engüent. Y per tenir-ne tantes <filles> dita [76r] Jaumeta, les se feya matar. Y ella matex y ajudava a matar-les dita Jaumeta, que li feyen fàstich. No li recorda del temps, deu haver vuyt o nou anys. Y se recorda ella confessant que dins hun any moriren abdues dites dues filles de na Jaumeta. Y a la darrera de aquelles, quant la mataren, hi era la dita na Balusta de Toralla.

E més se recorda que una altra vegada donaren de les dites herbes que havien collides en la dita muntanya de Camporan als cordés d'en Cabrot de Erinyà. Y posaren-ne en dites salineres de Coma Pregona, de les dites herbes que feyen metzines en pólvora ab segou, y morí-si-li'n sinch fins en vuyt caps.

E més dix y confessa que tenia una empoleta de metzines negres, y la empoleta és negra, a sòls del corral de les ovelles del fill de ella confessant, en una finestreta o forat. Y despuix la ha mudada en una [76v] altra finestra davall les farrades de casa de ella

confessant, y allí les ha desades. Y la empoleta és quasi negra y les metzines també són negres. Y ab dites metzines matà dites dues fadrines de na Jaumeta y també lo bestiar que té dit, y lo bou. Y és com hun engüent.

E més dix e confessa que té una mometa a la Bastida de Bellera que és de cera, feta com hun pollet xich, dins una cayxa en casa de Ricou de la Bastida, que stà endret de allà hont mengem. Y ab aquella, ficant-li una agulla en lo costat, ha mort hun bou del dit Ricou. Y que ha tres o quatre anys matà una vaca que tenien a mitges ab dit Ricou, que digueren que ab una cantera⁶ la havien morta, y ella y les altres que té dites la havien enmetzinada, ha sinch o sis anys. E més se recorda que ha sinch o sis anys que ficà una agulla en lo costat de la dita mometa y matà [77r] hun minyó del dit Ricou que·s dehia Pere. Y dins un any après que se li fonch mesa la dolor al costat, morí.

E moltes nits se recorda ella depositant y confessant que és anada de nit en companhia de les sobre nomenades y de na Rosseta de Toralla⁷. Y anaven a Camporan, hun vespre a Coma Pregona, altre vespre a Sentalís. Y anaven a cavall, quant en crestons negres, quant en somers negres. Y quant eren allí trobaven uns crestons negres y altra gent, huns hòmens negres tots barbuts y dones mal ligades que no les conexien. Y quant eren allí ballaven y cantaven. Y après dits crestons los ho feyen per darrere. Y de aquí anfora, quant havien pres plaer, anaven per la dita muntanya de Camporan anlà fins envista de Cérvoles y de Pinyana, y trobaven bous y bestiar y mataven-ne. Y après se'n tornaven axí matex a cavall a ses cases, quiscuna de hont [77v] ere exida. No·s recorda quantes vegades hi és stada, li par set o vuyt vegades o més. No li recorda si era dijous. Par-li que algunes nits que era lo divendres a vespre. Tampoch no·s recorda ella confessant y depositant de qui eren los bous y bestiar que trobaven y mataven, no u pot ben dir ella confessant y depositant.

<Ratificació de les confessions>

Post modum autem dicto die decima tertia dicti mensis Januari anno predicto a Nativitate Domini millesimo quingentesimo quadragesimo, de mandato dicti Joannis Petri de Bescarbó, procuratoris predicti, instante dicto fisci procuratoris in presencia et audiencia magnificorum Augustini de Bardaxí, iurium et legum professoris et Michaelis Ferrer, legum et iurium doctoris [78r] vecinorum civitatis Ilerde, assessorum dicti magnifici Rogerii Alamandi de Toralla domini ante dicti, super his assumptorum et assistencium, presentibus testibus infrascriptis, fuerunt lecte depositiones et confessiones dicte Joanne de Riu delate capte et questionate post spacium sex aut septem horarum eiusdem diei, hora solis ad occasum declinantis, post factas dictas torturas et tormentu, extra aspectum dictorum tormentorum, alta et perceptibili voce distincta de verbo ad verbum pro ut superius continentis per Jacobum Canelles, studentem ville Arenni, in his substitutum et iuratum a me pre et infrascripto notario et

6 Cantera: Pedra grossa (val., mall.); cast. pedrejón. (DCVB)

7 Na Rosseta de Toralla *afegit al lateral per una altra mà*.

scriba mediante juramento predictam Joanam de Riu delatam, torturatam et questionatam predictam, prestito in manu et posse dicti Joannis Petri Bescarbó, procuratoris prenominati, ad Dominum Deum et eius sancta quatuor evangelia manu eius dextera corporaliter tacta de veritate dicenda, ut moris est, in facto [78v] proprio sine juramento, in alieno cum juramento dicere veritatem super dictis depositionibus et confessionibus per eam factis super quibus fuerit interrogata, et sibi lecte fuerunt.

Quequidem Joanna delata capta respondendo ad omnia et singula superius in eius deposicionibus et confessionibus contenta dixit quod omnia contenta dicta nominata et explicata in eius depositionibus et confessionibus fore vera, estando et perseverando in dictis eius confessionibus et deposicionibus pro ut in eidem superius continetur excepta tamen quod dicit que quant al fill d'en Ricou de la Bastida, encara que fes lo que té dit en sa confessió, ella no l'a mort, sinó que ell s'és mort.

Fuit sibi lectum et perseveravit

Presentibus Joanne Sent Serni, studente ville Arenni, et Joanne Oller pictore loci de Ministrol pro testibus ad premissa vocatis et assumptis⁸

8 Les actes del judici acaben aquí, i es troben relligades juntament amb el judici contra Margarida de Riu àlies Jaumeta, iniciat el març de l'any següent, i en el que Joana apareix ja com a quondam.

Document 36

1545, desembre, 5. Santa Coloma d'Andorra
Deposició testimonial contra Margarida Guisalda de Sant Julià de Lòria, empresonada per bruixa.

O. ANA, TC, doc.2342

Depositio Bortomeue Vila de Sanct Julià contra Margaritam Guisalda

Die V mensis desembris anno a Nativitate Domini millesimo D XXXXV in loco Sancto Columbe

Honesta mulier Bortomeua Vila, uxor Micaelis Vila, loci Sancti Juliani et cetera.

Et primo fuit interrogata si ella testis deposant coneix na Margalida Guisalda que vuy stà presa y detenguda en les carces de Andorra.

Et dixit que la coneix de XXX anys ensà, per quant estan abdues en la parròquia de Sanct Julià.

Interrogada si sab ny a oyt dir que la dita Margalida Guisalda tingue fama de bruixa he metzinera et cetera.

Que vuy a quinse dies que na Clemensa Ribota deye en l'ostal de Sanct Julià que la dita Guisalda ly havie fets contrets y metzinats los minhons.

Document 37

1545. [Valls d'Andorra]

Anotacions del procurador fiscal de la cort d'Andorra sobre possibles testimonis contra Joana Mora de Canillo i Tomassa del Tarter, sospitoses de bruixeria.

O. ANA, TC, doc.2342

Esteve Pelliser, genre de Babot, deposarà que hun minyó fil del dit Esteve, que havie vengut mal en la cuxa, he tenie sospita que la fila de na Mora ho avie fet, fa intorogat.

Fan citar a Call del Tarter y sa sogra, que ella dirà la veritat de sa veyna na Tomasa del Tarter. Lo fill de Pere Joan Soldevila de Canillo y pot saber en lo fet de da Tomasa¹.

Jaume Mora de Canillo, cunyat de na Joana Mora, digué a Joan Victor son fill que una dona, no ly volgué dir qui era la dona, y diu que la dita dona demanà si Peremàrtir Victor cavave encara lo artich. Y lo dit hom respongué com lo cabave, que encara y havie molta neu. Y ella respongué que aquesta primavera ell aguera tantes de tribulacions que no ly recordarie de l'artich. E après an agudes ell y sa muller y sos fills malalties, que són pensats morir. N'y a de morts.

Sie interrogada Joana Babota si ara dos anys, havent-se enmalaltit hun minhó². Sa muller o dirà, sò és la muller de Steve Babot.

1 Lo fill de Pere Joan Soldevila de Canillo y pot saber en lo fet de da Tomasa *afegit en una crida*.

2 *Segueix cancel·lat*: trameteren cercar na.

Document 38

1546, maig, 1. Andorra la Vella

Confessió de Joana Mora de Canillo, jutjada per bruixa.

O. ANA, TC, doc.2348

Die prima mensis madii anno a Nativitate Domini millesimo quingentesimo quadragesimo sexto in loco Andorre.

Joanna Mora de Canillo, detenta in carceribus Andorre pro diversis criminibus per ipsam una cum aliis mulieribus perpetratis et commissis, in facto suo proprio sine iuramento, in alieno autem cum iuramento, dicere et deponere veritatem omnimodam quam sciat in et super hiis de quibus fuerit interrogata.

Et primo fuit interrogata per lo jurament que fet ha, si ella deposant sab que en la parròquia de Canillo ny en altra part age negunes dones que sien bruxes ny metzineras, ny encara en les valls de Andorra, y que de tot lo que sàpie ny age oyt dir, digue la veritat per lo jurament que fet ha.

Et dixit que sab que la Pedrica la vella, viuda, muller de Pedrico quondam de Canillo, y la muller de Giraut Thomàs de Mosquera, parròquia d'Encamp, nominada Anthònia Tomasa, y la viuda Riba, muller relictà de Guillem de Porro quondam de Mosquera, parròquia d'Encamp, y na Tomasa del Tarter, muller de Thomàs del Tarter, filla de Nandina, y Anthònia Martina, muller de Figot àlies Martí del Tarter¹, y la muller de Gabriel de Meuxell, que primer és estada muller de Regi de [1v] Soldeu, y la muller de Calbo de Soldeu, y na Babota del Puy d'Andorra són metzineras.

Item interrogada com sab ella deposant que les sobredites sien metzineres.

Et dixit que ellas mateixas ly an dit que havien fets innumerables malefics, sò és que havien matats porchs y vidells y personas.

Interroagda com sab ella deposant que na Babota del Puy d'Andorra sie metzinera.

Et dixit que na Babota de Andorra, en companyia de na Pedrica, metzinaren la filla de Martinxo de Canillo, muller de Joan Bondancia de Canillo, y morí. Y assò sab perquè ellas mateixas lo y an dit.

Interrogada si ella deposant, la deposició que ha feta de na Jaumina Armanya y de na Guillaumeta Casala de Canillo en lo procés, si és vera y si està y persevera en aquella.

Et dixit que està y persevera en aquella y que tot lo que ella a dit en dita deposició és

¹ Antònia Martina, muller de Figot *subratllat*.

ver per lo jurament que fet ha, y que no ho diu per alguna malícia que ella tingue ab ellas sinó per la veritat. [2r]

Et illico in presencia Verduni Thor loci del Puy, parrochie de la Massana, et Joannis Colat, loci Andorre, fuit lecta dicta depositio dicte Joanne Mora et fieri et perseveravit in eadem in presentia honorabilem Guillermi Raymundi Colat et Micaelis Deulofeu, baiulorum vallium Andorre.

Document 39

1551, maig 15-20. Canillo-Encamp-Sant Julià de Lòria
Enquestes contra bruixes realitzades pel procurador fiscal de les valls d'Andorra a les parròquies de Canillo, Encamp i Sant Julià de Lòria.

O. ANA, TC, doc.6053

Inquisitiones recepte instante procuratore fiscali vallium Andorre per honorabilem curiam vallium Andorre contra mulieres malefficas sive bruxes y metzineres parrochiarum de Canillo et d'Encamp. [1v]

<Enquesta de testimonis a la parròquia de Canillo>

[2r] Die XV mensis madii 1551 in loco de Canillo

Honorabilem Tomàs Babot loci et parrochie de Canillo, testis qui iuravit et cetera.

Et primo fuit interrogatus si sab ny ha oyt dir que en la present parròquia de Canillo age bruxes ny metzineres o que tinguen fama de ésser bruxes ny metzineres, ny que age oyt dir que agen fets alguns malefícis, que de tot lo que sàpia ny age oyt dir, digue la veritat.

Filla de la Pedrica ¹	Et dixit que la filla de la Pedrica tén fama de bruxa y metzinera, la qual és casada ab Jaume lo Bragayre. Y que ne a oyt queixar a Arnauto lo carboner que stave a Canillo, que deye que venent una conqua o greala, la dita filla de la Pedrica la volia, y lo dit Arnauto dix que la era promessa, que no la podia haver. Y la dita filla de dita Pedrica ly posà la mà sobre lo coll y tantost se trobà mal del coll, y la cara ly girà a part darrera. Y dit carboner deye y·s clamave que la dita filla de dita Pedrica lo havie emposat sive metzinat, y assò diu fins al darrer badall. Y per aqueixa causa y altrás, tota la parròquia la tén en mala reputació, y ell testimoni tantbé la tén en mala reputació. [2v]
----------------------------------	---

Naudina la vella	E més dix interrogat que fan mala fama a na Naudina la vella y a doas fillas, la una és la casada ab lo fill de Julià y l'altra és fadrina. Y més dix interrogat que fan fama a la Rectora àlies Soma la vella, de Canillo, y tot lo món la tén en mala reputació, y ell testimoni tantbé la tén en mala reputació. Y tantbé ell testimoni a entès a dir que la muller de Ramón lo sastre Beti, tantbé tén fama de bruxa y metzinera. Y tantbé és veritat que la muller de Joan Guillem de Canillo tén fama de bruxa y metzinera, y que Matheu Casal deye avia metzinada sa mare.
Soma	
La muller de Ramón lo sastre Beti	

¹ Els noms de les persones sospitoses es troben afegits al lateral per una altra mà.

La muller de Joan Guillem de Canillo Y na Molnera la vella tén molt mala fama de bruja y metzinera, y que se n'ere fugida axí de là [a Mérens²] y tothom cridat “la bruja, la bruja”, y se n'és aguda a venir.

Molnera la vella Interrogatus de scientibus.
Et dixit que Mateu Casal sab de la muller de Joan Guillem com metzinà sa mare. E més dix que lo Farrer [Catolar] y Joan Mora y Pere Armany Peyrot lo Farrer.

Fuit sibi lectum et perseveravit. [3r]

Dicta die in dicto loco de Canillo

Joannes Mora de Canillo, testis qui iuravit et cetera.

Et primo fuit interrogatus si ell testis sab ny a hoyt dir que en la parròquia de Canillo age algunes donas que tinguen fama de bruxes ny metzineras, ny que agen fets ny comessos alguns maleficis ab l'art de bruxeria ny metzinas.

Et dixit que ha entès a dir que na Pedrica la vella tén fama de bruja y metzinera, y la filla, la muller de Jaume lo Bragayre, y la Rectora àlies Salasarda Soma, y na Molinera la vella, y la Salasarda que vuy stà presa, a entès a dir y los fan mala fama de bruxas y metzineras.

Fuit sibi lectum et perseveravit

Die XVI mensis madii anno a Nativitate Domini millesimo quingentesimo quinquagesimo primo in loco de Canillo.

Petrus Armany loci et parrochie de Canillo, testis citatus, iuratus et interrogatus et cetera.

Et primo fuit interrogatus si ell testimoni deposant sab ny a oyt dir que en la parròquia de Canillo hage negunas donas que tinguen fama de bruxas y metzineras, ny que agen fets [3v] ny comessos y perpetrats alguns maleficis ab l'art de bruxeria o metzinas.

Et dixit que ha oyt dir que na Molinera la vella, de Canillo, tén fama de bruja y metzinera y és tenguda en mala reputació, y ell testis tantbé la tén en mala reputació. Y que sa muller d'el testimoni ly a dit que ara dos o tres anys, que la dita Molinera vingué davant casa sua, y ell testimoni tenien una porcellada de porcells molt bonicos. Y la dita Molinera digué “oh com eren gentills”, y aquí mateix vingueren tots malalts y pensaren morir. No sab si la dita Molinera los donà neguna cosa a mengar, pur ells tingueren

2 Mérens-les-Vals, en occità Merens, localitat propera a Andorra i situada a l'alta vall del riu Arieja o vall d'Acs.

pensa que no·ls hagués donat alguna cosa a mengar. E més dix interrogat que son fill y sa nora de dita Molinera se clamavan de dita Molinera de hun minhó que·ls era mort, y tenien pensa que la dita Molinera no ho agués fet per causa que la nora no agués ocasió de star-se en casa ab lo fill.

E més dix interrogat que ha oyt dir que la filla de na Pedrica tén fama de ésser bruxa y metzinera. Y que essent ell a Ax, al comptat de Foix, ly digueren unas donas que la dita filla de la Pedrica havien enmetzinat hun carboner que·s deye Arnautó, y per [4r] causa que la dita filla de dita Pedrica ly volia comprar una greala y ell no la volgué vendre al preu que ella la volia. Y axí la dita filla de dita Pedrica ly meté la mà sus lo coll y tantost se enmalaltí y se unflà y morí. Y sempre digué que ella lo avia enmetzinat.

Interrogatus de scientibus

Et dixit que Aymar de Canillo y sa muller d'el testimoni.

Fuit sibi lectum et perseveravit

Dicta die in loco de Canillo

Joanna Casala alias Armanya, uxor Petri Armany parrochie de Canillo, testis citata que iuravit et cetera.

Et primo fuit interrogata si ella testis deposant sab ny a oyt dir que en la parròquia de Canillo hage negunas donas que tinguen fama de ésser bruxas y metzineras, ny que age fets ny comessos alguns crims ny delictes ab l'art de bruxeria o metzinas.

Et dixit que ha oyt dir que na Molinera de Canillo, la vella, y la filla de la Pedrica, y na Vidalia de Arinsala, y na Soma de Canillo, la vella, tenen fama de bruxas y metzineras. Enperò no sab que agen fet nengun mal.

Fuit sibi lectum et perseveravit [4v]

Dicta die in dicto loco de Canillo

Joannes Cella loci dels Plans, parrochie de Canillo, testis citatus, iuratus et cetera.

Et primo fuit interrogatus si ell testimoni a hoyt dir que en la parròquia de Canillo age negunas donas que tinguen fama de bruxas y metzineras, ny que agen fets ny comessos alguns maleficus ab l'art de bruxeria o metzinas.

Et dixit que ell testimoni ha oyt dir que na Molnera de Canillo y na Salasarda de Prats tenen fama de bruxas y metzineras. Y que ha oyt dir que las tenien en mala reputatió, y ell testimoni no sab que agen fet negun mal.

Fuit sibi lectum et perseveravit

Dicta die in dicto loco de Canillo

Joannes Torenti faber loci et parrochie de Canillo, testis qui iuravit et cetera.

Et primo fuit interrogatus si ell testimoni sab ny a oyt dir que en la present parròquia de Canillo age algunas donas que tinguen fama de bruxas ho metzineras, ny que agen fets alguns maleficus ab l'art de bruxeria o metzinas. [5r]

Et dixit que ha oyt dir que na Molnera de Canillo, la vella, tén mala fama de bruxa y metzinerera, y que per aquesta causa se n'és fugida en lo comptat de Foix. Y aquesta és la pública fama per tota aquesta parròquia de Canillo. Y tantbé a oyt dir que en lo comptat de Foix la volien penre per aqueixa causa.

E més dix interrogat que ha oyt dir que la filla de la Pedrica de Canillo tén fama de bruxa y metzinerera, y que deyen que havia enmetzinat Arnautó lo carboner, y despuys may ha fet son pro y és mort.

E més dix interrogat que fan mala fama a na Naudina de Canillo, la vella, mare de na Tomasa del Tarter, de bruxa y metzinerera.

Fuit sibi lectum et perseveravit

Dicta die in dicto loco de Canillo

Joannes Martí alias Aymar de Canillo, testis qui iuravit et cetera.

Et primo fuit interrogatus si sab ny a oyt dir que en la parròquia de Canillo age algunas donas que tinguen fama de bruxas ny metzineras, ny que agen fets alguns maleficus ab l'art de bruxeria o metzinas. [5v]

Et dixit que ha oyt dir que na Molnera de Canillo, la vella, tén fama de bruxa y metzinerera, y se n'és fugida per aquexa causa en lo comptat de Foix. Y tantbé a oyt dir que l'an treta del comptat per bruxa, y que per los lochs del comptat de Foix la cridaven “bruixa y metzinerera”.

E més dix interrogat que ha oyt dir que la filla de na Pedrica tén mala fama de bruxa y metzinerera, y que ne a oyt a clamar Arnauto lo carboner, que deya que la dita filla de na Pedrica li avie mesa la mà al musclo³ y tantost lo coll ly unflà y lo cap ly feu mal, y lo musclo. Y de aquel mal morí. Y que ell testimoni ho sab perquè lo dit Arnauto matex lo y dix que la dita filla de dita Pedrica lo havie enmetzinat.

Fuit sibi lectum et persveravit

3 Musclo: (ant. i dial.) Muscle, part lateral de l'espatlla. (DCVB)

<Enquesta de testimonis a la parròquia d'Encamp>

Dicta die in loco d'Encamp

Joannes Arnaldus Martí de Mosquera, parrochie d'Encamp, testis qui iuravit et cetera.

Et primo fuit interrogatus si ell testimoni deposant sab que en la parròquia d'Encamp age negunes donas que tinguen fama de bruxes ni metzineras. [6r]

La muller de Joan Gran, na Calva, Ponte, Jalmeta, Arenya

Et dixit que fan fama de bruja y metzinera a la muller de Joan Gran, sabater, y a na Calba la vella, de Vila, y a la Ponta de Les Bons, la vella, y a na Jaumeta Arenya d'Encamp.

E més dix interrogat que de la Jaumeta Arenya ne a oyt clamar Pallarés d'Encamp, que tenya hun minhó y vingué malalt y morí. Y tenian sospita en dita Jaumeta. Y assò per quant com cosiren dit minhó la dita Jaumeta y anà, y dit minhó ere tornat com hun fetge de porch. Y per aqueixa causa deyen que ella lo-n tenia culpa.

E més dix interrogat que ha oyt clamar a la Mora de na Garreta de Les Bons, filla de na Call del Tarter, que deya que la dita muller de Joan Gran ly havie ligats uns vells, y tantost ly vingué mal y morí. Y deye que la dita muller de Joan Gran la matave.

Interrogatus de scientibus et cetera.
Et dixit que Pagot y la muller de Pagot.

Fuit sibi lectu et perseveravit

Dicta die in dicto loco de Mosquera

Anthonium Pere Martí de Mosquera, parrochie d'Encamp, testis qui iuravit et cetera.

Et primo fuit interrogatus si ell testimoni sab ny a oyt dir que en la parròquia d'Encamp [6v] age algunes donas que tinguen fama de bruxas ny metzineras, ny que agen fets alguns malefícis ab l'art de bruxeria y metzinas.

Olivera

Et dixit que ha oyt dir que na Calba de Vila, la vella, tén fama de bruja y metzinera. Y la muller de Jaumetó Areny, y na Ponta la vella, més la Sabatera, y na Olivera d'Encamp, y la muller de mestre Pere Pradales, aquestes desús dites tenen fama de bruxes y metzineras.

E més dix interrogat que ne a entès a clamar de la Sabatera a·n Martí de Les Bons, que deye que presumie que la dita Sabatera ly avia mort algun fill y hun germà de dit Martí.

E més dix interrogat que la Jaumeta d'Encamp ha requerit a ell deposant que ly fes testimoni com la Olivera ly deye bruxa, per causa que ly avia donat a brenar y de aqueix brenar ere vinguda malaltia, tot hun stiu havie malaltegat.

Interrogatus de scientibus et cetera.
Et dixit que Martí y na Jaumeta d'Encamp.

Fuit sibi lectum et perseveravir [7r]

Dicta die in dicto loco de Mosquera

Margarita Pallaresa, uxor Guillermi Pallarès, loci et parrochie d'Encamp, testis que iuravit et cetera.

Et primo fuit interrogatus si ella testimoni deposant sab ny a oyt dir que en la parròquia d'Encamp age nengunas donas que tinguen fama de bruxas ny metzineras, ny que agen fets ny perpetrats alguns malefics ab l'art de bruxeria y metzinas.

La muller de mestre Pere Et dixit que ha oyt dir que na Calba la vella, de Vila, na Ponta la vella y Pont lo vell, na Olivera, y na Jaumeta muller de Jaume Areny d'Encamp, y la muller de mestre Pere, y la Sabatera muller de Joan Gran.

E més dix interrogada que ella deposant tén pensa que na Olivera ly a mort lo marit. Y que son marit deya que ella lo matave, y deye que la y fessen venir que ell lo y diria en la cara. Y que ho havie fet per causa que se eren barallats de unas ovellas, que lo fill de dita Olivera las volia fer passar a la Ginebrosa de sobre los ladrerols, y las menà fins a Senct Romà dels Camps. Y per aqueixa causa lo dit son marit tenia fantasia que lo avia enmetzinat. Y stigué malalt cerca de hun any y morí. [7v]

E més dix interrogada que na Olivera donà pa y formatge a hun son fill, y après és eixit tot guiterós. Y que tén sospita que ella no los y age donats dits golls.

E més dix interrogada que ho oyt dir que tenyan sospita que la Sabatera, muller de Joan Gran, no agués enmetzinada na Garreta la jove, filla de na Call del Tarter. Y que deyen que ligant-ly uns bells la avia enmetzinada, y morí. Y assò a oyt dir ella testimoni a la muller de Joan Payot d'Encamp.

E més dix interrogada que la dita Olivera donà un rapat⁴ de prunhons a una filla sua y tantost vingué malalta, y tantost ly isqueren gols, la gola plena. Y més dix interrogada que la dita Olivera donà guiterns a hun fill de Guillem Pallarès, fillastre d'ella deposant, ab una coca no gayre gran; y que assò ly a dit son fillastre en la cara⁵.

Interrogata de scientibus.
Et dixit que Areny d'Encamp y na Payota.

Fuit sibi lectum et perseveravit

Dicta die in dicto loco

Peyrona Olivera uxor Germanii Oliver d'Encamp, testis qui iuravit et cetera.

Et primo fuit interrogata si sab ny a oyt dir que en la parròquia d'Encamp ny en las valls de Andorra age algunas donas que tenguen fama de bruxas ny metzineras, ny que agen fets ny comessos alguns crims ny delictes ab [8r] l'art de bruxeria o metzinas. Et dixit que ha oyt dir que na Molinera de Canillo tén fama de bruxa y metzinerera.

Fuit sibi lectum et perseveravit

Dicta die in dicto loco d'Encamp

Joannes Areny loci d'Encamp, testis citatus, iuratus et interrogatus et cetera.

Et primo fuit interrogatus si ell testimoni deposant sab, a vist ny oyt dir que en la parròquia d'Encamp age negunas donas que tenguan fama de bruxas ny metzineras, ni que agen fets ny comessos alguns crims ny delictes, ny que ne age oyt clamar a nengú. Et dixit que ha oyt dir que na Calba de Vila, la vella, tén fama de bruxa y metzinerera, y na Olivera la filla, y na Jaumeta d'Encamp, tenen fama de bruxas y metzineras. Y que ne a oyt queixar de dita Olivera los de Pallarès, que deye que tenia pour que la dita na Olivera ly agués mort son marit.

E més dix interrogat que de na Jaumeta Arenya ne a oyda queixar na Pallaresa d'Encamp, que deye que tenia sospita no ly n'agués mort a hun seu fill.

Fuit sibi lectum et perseveravit [8v]

4 *Variant dialectal de grapat.*

5 *Tot el paràgraf és afegit a la interlínia.*

Dicta die

Honorabilem Petrus Martí loci de Les Bons, parrochie d'Encamp, testis citatus, iuratus et cetera.

Et primo fuit interrogatus si ell testimoni sab ny a oyt dir que en la paroquia d'Encamp age nengunes donas que tinguen fama de ésser bruxas ny metzineras, ny si sab que agen fets ny comessos ny perpetrats alguns maleficis ab l'art de bruixeria ny metzinas.

Et dixit que a entès a dir que na Calba la vella, de Vila, y na Olivera la filla, y Jaumeta Arenya, y la muller de mestre Pere, y la Sabatera muller de Joan Gran, y na Malhola la vella, y na Ponta la vella, de Les Bons, tenen mala fama de bruixas y metzineras, y ell testimoni las tén en mala reputació. No volria que ly fessen sopas.

Fuit sibi lectum et perseveravit [9r]

<Enquesta de testimonis a Sant Julià de Lòria>

Die XX mensis madii anno predicto in loco Sancti Juliani.

Guillemus Bover de Sirovall, parrochie Sancti Juliani de Lòria, vallium Andorre, testis qui iuravit.

Et primo fuit interrogatus si ell testimoni deposant sab ny a oyt dir que en la parròquia de Sanct Julià age algunas personas, així homes com dones, que tinguen fama de bruixas ny metzineras, ny que agen fets alguns maleficis ab l'art de bruixeria o metzinas. Et dixit que la Joanica tén fama de bruixa y metzinerera, y així ly fan mala fama.

Fuit sibi lectum et perseveravit

Dicta die in dicto loco

Joannes Bosquer, fusterius, loci Sancti Juliani de Lòria, testis citatus, iuratus et cetera.

Et primo fuit interrogatus si ell testimoni sab ny a oyt dir que en la present parròquia de Sanct Julià age algunas personas, així hòmens com dones, que tinguen fama de bruxas o metzineras, y que ne age entès a clamar a nengú.

Et dixit que a entès a dir que fayan fama a na Joanica de Senct Julià de bruixa y metzinerera, y que alguns se'n clamaven, que deyen [9v] que alguns porcs que deyen que eren entrats en casa sua y après las orellas los eren caygudas, y tenien a dita Joanica que ella ho agués fet.

Fuit sibi lectum et perseveravit

Document 40

1551 maig 6-9. La Cortinada/Ordino
Judici per bruixeria contra Jalmina Cella de Lors.

O. ANA, TC, doc.2417

Inquisitio recepta per honorabilem curiam vallium Andorre instante procuratore fiscali vallium Andorre contra mulieres maleficas parrochie de Canillo y la maleuta que fa Cella de Lors de sa muller a la honrada cort. [1v]

[2r] Die VI mensis madii anno a Nativitate Domini millesimo quingentesimo quinquagesimo primo.

Pervenit ad auditum honorabile curie et cetera. [2v]

<Deposicons testimoniais>

[3r] Dicta die in loco de La Cortinada

Joana Nafreua uxor Guillermi Nafreu loci de Lors, testis, que iuravit et cetera.

Et primo fuit interrogata super curie perventis et denunciatis.

Et dixit que és veritat que ella testimoni a perduts sis fills, sò és quatre mascles y dos minhoneses, y que dels quatre ha tengut sospita que algunes malas gents o bruxas no los agessen morts, maltractats o metzinats, per quoant los huns eren tots cremats y los altres masegats tot blaus, y venian tots sechs y petits. Specialment de una minhona de edat de sinch mesos, la qual ere tota cremada y petita. Y tots los que la veren, deyen y dictaven que no podie ésser que malas gents no l'aguessen maltractada y mal adobada. Y per aqueixa causa feren que fessen venir totes las donas del loch a cosir lo cos y que quada huna y donàs hun punt, perquè deyen que si nenguna ho havie fet, que se'n mostraria alguna sang. Y així las feren venir totes les dones del loch, enperò ella testimoni no poyria testifficar si totes y cosiren o no, pur no s'i demostrà cosa neguna. He après a cap de alguns dies, ella testimoni se encontrà ab na Jalmina Cella del loch de Lors, la quoyal ly dix, [3v] après de altres rahons, que ella testimoni havie dit per aquent que ella ly havie morta la dita minhona. Y ella testimoni li dix que no ho havie dit. Y dita Jalmina Cella li dix que ella ho provaria, enperò may ho pogué provar ny podrà provar, pus no havie dit.

E més dix interrogada que ha oyt dir ella testimoni a tot lo veynat de Lors que la dita Jalmina Cella era bruxa y metzinera. Y que ella testimoni la tén en mala reputació y no s'i fiaria gayre.

E més dix interrogada que la mateixa fama fan a la muller de Jalme de Lors, a la vella, sò és que tantbé dien que tén fama de bruxa i metzinera. Y que ha oyt dir a molts que·s clamen de las ditas, sò és de la Jalmina Cella y de Catharina Jalma del loch de Lors, parròquia de Ordino.

Interrogada de scientibus.

Et dixit que Call de Lors y altres y Guillem Nafreu, marit d'ella testimoni.

Fuit sibi lectum et cetera

Dicta die in dicto loco

Guillermus Nafreu loci de Lors, testis, qui iuravit et cetera.

Et primo fuit interrogatus super curie preventis et denunciatis et cetera. [4r]

Et dixit que és veritat que ell testimoni la coneix molt bé a la dita Jalmina Cella de XV anys ensà, per causa que és veyna sua. Y a oyt dir que tén fama de ésser bruxa y metzinera. Y ell testimoni la tén en mala reputació per lo seu parlá mateix, per quòant la dita Jalmina digué hun dia a la muller del testimoni: “digau, vós haveu dit que jo no us volia cosir ny cobrir la vostra minhona?”. Y la muller del testimoni ly respòs: “no plàcia a Déu que jo ho age dit”. E dita Jalmina ly dix: “que encara haveu dit alre, que haveu dit que jo l'e morta”. Y la muller del testimoni dix “no plàcie a Déu que jo ho digue, més gordau-vos-y vós si ho haveu fet”. Y sobre assò agueren molts rahons la dita sa muller y la dita Jalmina, dient “sí ho has fet, no ho has fet”, y dita la muller respongué que no plagués a Déu que ella digués que ho agués fet. Y assò se'n vingué a casa y comptà a ell testimoni tot lo qui avia passat ab dita Jalmina Cella, encara que ell testimoni ja ho avie oyt com passaven dites rahons. Y hun jorn, anant a les salinas, la dita Jalmina dix a ell testimoni que ly pesave molt les rahons que havie dites a sa muller. Y ell testimoni ly demanà quinhas rahons ly avia dites, y la dita Jalmina dix que ly avian dit [4v] que la muller avia dit que ella dita Jalmina ly avia morta la sua criatura. Y ell testimoni ly dix: “Déu vos ho perdó, que no u devieu dir aqueixas paraulas, perquè ma muller no tenia tal sospita sobre vós”. Y ella dix que las gens deyen que ella ho havie dit que ly avia morta la criatura. Ensi que avans no tenia sospita en ella y ara la y tenya. Y si no fos per son marit, que fora anat <en> Andorra a fer-ne enquesta.

E més dix interrogat que a set o vuyt o deu anys que, venint ell testimoni de Cardona y trobant-se en lo loch de Arfa, ly digué a ell testimoni Joan Bosch de Arfa que avien pengada per bruxa una dona en lo loch de Monfarrer, que ly par que·s deya na Cella, que ere eixida de casa de Riba d'Encamp. Y que deyen que tenia y avia leixadas doas

nebodas bruxas, la una era la dita Jalmina Cella y l'altra era la que vuy tenen presa en Andorra, que fonch casada <en> Ancamp.

E més dix interrogat que a oyt dir a Pere Jalme de Lors que la dita Jalmina Cella ly havie posades metzinas en ung [cubot] de leyt stant en los corrals de les salines. Y dit Jalme se havie begut de dita leyt y se enmalaltí y mo[...]. Y digué que tenie molta sospita en la dita Jalmina Cella per quoant lo dit Jalme la [...] de la cort hon tenia [...] que no l'an agués vista eixir.

Fuit sibi lectum et perseveravit [5r]

Dicta die in dicto loco

Maria Call de Lors, testis, citata, iurata et interrogata dicere et deponere veritatem omnimodam quam sciat et cetera.

Et primo fuit interrogata super curie preventis et denunciatis et cetera.

Et dixit que ella testimoni ha entès a dir que na Jalmina Cella del loch de Lors tén molt mala fama de ésser bruja y metzinera per tot lo loch de Lors. Y ella testimoni la tén y reputa per tal, sò és per bruja y metzinera. Y assò per quoant ella testimoni fonch casada, que a cerca de deu anys a la Magdalena que vindrà, y en lo dia de les noces fonch ligada de tal manera que ela testimoni no podia aver còpula carnal ab son marit ny lo podia conportar¹ en neguna manera. Y quant ere absent no podia viure sens ell, y quant ell ere present y se volia acostar a ella, tota la sua persona formiguegave de tal manera que venia per a morir y no podia sofrir que se ajustàs ab ella. De manera que stigué d'aquella manera quatre anys. Y leshores envià son marit y hun altre home a la metgesa de Pallás per a veure quin mal tenia, y la dita metgesa dix que la pus veyna la tenya ligada e li'n tenya colpa. Y axí hun diumenge [5v] ella testimoni a Ordino encontrà a Maria [Arnaua] d'Encamp y ly digué: “Y tu nunca eixiràs de arri avant d'aquell envaràs ab ton marit?”. Y <ella> testimoni respòs que no, que ja n'y avie que la'n gordaven. Leshores respongué Jalmina Cella del loch de Lors que ly avian dit que ella testimoni deya que ella dita Jalmina li'n tenya tort², emperò que si ella li'n tenya tort, que ella la'n gariria. Y ella testimoni ly digué que bé ly seria menester que la'n garís, que sinó que ella faria posar en loch que s'i trobare. Y leshores la dita Jalmina Cella prengué a ella testimoni per lo bras e la apartà hun poquet e ly dix que la tingués secreta que ela la'n goariria. Y ella testimoni ly prometé que la tinguere secreta solament la goarís. Ensí que aquel dia mateix lo ligament de la testimoni fonch desfet y agué parts ab son marit. Emperò no sab ella testimoni què y féu no tantpoch sab de quina manera la va ligá, sinó que la dita metgesa digué que la avia ligada ab los cabells del seu cap.

1 Comportar: ant. Sostener, suportar. Especialment: Esser subjecte pacient en el coit. (DCVB)

2 Tenir tort a algú: tenir-lo ofès, haver-lo injuriat. (DCVB)

E més dix interrogada que la dita Jalmina Cella ere [6r] leshores quant ella stave ligada, y vuy és, la més propveyna que tén. Y per totes aquestes coses ella testimoni la tén en mala reputatió.

Y més dix interrogada que, stant ligada, mossel balle Deulofeu, en presència del notari que assí és present, fonch interrogada de qui tenia sospita que ho agués fet, y ella testimoni no gosà dir perquè no ho sabia perfetament, encara que n tenia alguns indicis.

E més dix interrogada que ella testimoni sempre a tingut gran sospita que no ly age mortes dues criatures, la una no li visqué sinó tres dies. Y la dita Jalmina y vingué per levadora, y tingué sospita que no lo y manegàs y maltractàs. L'altra, que clarament conegué ella testimoni y los que la veheren que era estada masegada y maltractada, y per asò moí. Y tingué sospita en dita Jalmina, que pus la avia ligada y donats tants desatens³, que tantbé no ly aguesse mortes les altres creatures.

E més dix interrogada que ha oyt clamar de dita Jalmina Cella a Nafreu de Lors, que tenia sospita que no ly aguesse mortas algunas criaturas. E assò és lo que y sab.

Interrogada de scientibus.

Et dixit que son marit Call y Soler de La Cortinada.

Fuit sibi lectum et perseveravit [6v]

<Acarament amb Maria Call>

Dicta die in dicto loco de La Cortinada

Fuit factum acaramentum de dicta Jalmina cum Maria Call de Lors.

Interrogata dicta Maria Call si coneix na Jalmina Cella qui assí ly stà present y si és aquella na Jalmina Cella de la qual ella testimoni a deposit que la avie ligada y que és la més propveyna.

Et dixit que és aquella per aquella, de la qual ella testimoni a deposit que la avia ligada y que és la pus propveyna que tingua.

Interrogada dita Jalmina Cella si coneix na Maria Call que ly stà davant y com la coneix.

Et dixit que sí que la coneix y que a vint anys que la coneix, y que és la plus propveyna.

Interrogada si ella depositant ha may tenguda ligada la dita Maria Call sa veyna que assí ly stà davant, ny si sab que may sie stada ligada.

Et dixit que no en tota sa vida l'a tenguda ligada, y que ha oyt dir a la dita Maria Call que ere ligada.

3 Traslals; estat de gran anormalitat i pertorbació; cast. *trastorno*. (DCVB)

Fuit sibi lectum et unaquam perseveravit in sua depositione. [7r]

<Deposicions testimoniales>

Dicta die in dicto loco

Miquela Sobiela uxor relictæ Petrimartiris Maguiges, loci de Lors, testis, que iuravit et cetera.

Et primo fuit interrogata si coneix na Jalmina Cella, muller de Joan Cella de Lors y com la coneix, y si sab que ha oyt dir que tingua fama de bruja ny metzinera ny que age fets ny comessos alguns crims ny delictes ab l'art de bruxeria ny metzinas.

Et dixit que la coneix molt bé perquè és del loch de Lors y l'a vista moltes voltes, y que tén fama de bruja i metzinera. Y que ne a entès a clamar a huns y altres. Los huns deyen que los matave los minhons, los altres que los havie ligats. Y ella testimoni la tén en mala reputació y no s'i fiaria massa. Y n'a entès a clamar specialment a Nafreu, que deye que ly avia matats los minhons. Y ella testimoni ne a vists morir y soterrar tres de dits minhons de Nafreu, emperò ella testimoni no sab de què moriren, sinó que a entès a dir que avian trobat hun que ere cremat al costat. Y tantbé ne a entès clamar a na Call, que deye que ella la havie ligada.

E més interrogada que la muller de Jaume de Lors tén fama de bruja y metzinera. [7v]

Dicta die in dicto loco

Jalmina Vilara uxor Joannis Vilar de La Cortinada, testis, iurata et cetera.

Et primo fuit interrogata si coneix na Jalmina Cella del loch de Lors ny si sab que tingua fama de bruja ny metzinera ny que age fets ni perpetrats alguns maleficis ab l'art de bruxeria o metzinas.

Et dixit que bé la coneix perquè l'a vista y parlat ab ella sovint y són las dos de una parròquia, sò és de Ordino, y que és veritat que tén fama de bruja y metzinera. Y que ha entès a dir que Call de Lors se'n clamava, que deya que tenia sospita d'ella y que no's fiava d'ella que no ly agués mortes algunes criatures.

Fuit sibi lectum et perseveravit

Dicta die in dicto loco

Jalmina Cella uxor Joannis Cella loci de Lors, parrochie de Ordino, testis citata, iurata et interrogata et cetera.

Et primo interrogata si sab ny presum perquè la han feta venir assí a depositar.
Et dixit que no sab ny presum perquè l'an [8r] feta venir assí a depositar.

Et dixit que presum que la y an feta venir per causa de na Maria Call de Lors, perquè la acusa dels dits ligaments. Y ella depositant no·ls a fets.

Interrogada com pot dir que no age fets dits ligaments com la cort sie informada que ella depositant los ha fets, y ella depositant ly dix que la tingués secreta y la desligaria.
Et dixit “que la dita Call m'o aleva”.

Interrogada si la dita Call ly a dit may que si no la garie de dits ligaments que ella se n'aniria a clamar a la cort d'Andorra y la faria posar alí hon se trobaria.
Et dixit que és veritat que na Call ly dix que la metgessa deya que la pus propveyna la'n tenia tort, y que si ella no la volia desligar, que ella la feria venir Andorra. Y ella depositant ly respongué que no ly tenie tort en res.

E més dix interrogada que la dita Call ly dix que la metgesa ly avia dit que lo y avia feta veure en hun bassí d'aygua.

Interrogada si ella depositant encontrà a la dita [8v] Call hun jorn que anave a missa y si li digué que la tingués secreta, que ella la gariria de sos ligaments.
Et dixit que no lo y a may dit tal cosa.

Interrogada com pot dir que no lo y a dit com la cort sie informada que lo y a dit, y que lo y a dit y mantengut en la cara.
Et dixit que no és veritat.

Interrogada si sab que la dita Call sia estada ligada.
Et dixit que ha oyt dir que és estada ligada, no sab quoant ny sab res en son ligament.

Interrogada si sab ny a oyt dir que en la parròquia de Ordino age algunas donas que tinguen fama de bruxas o metzineras.
Et dixit que ha oyt dir que na Molnera de Thor és bruja y metzinera. Y que tantbé a entès a dir que na Jalma de Lors la vella tén fama de bruja o metzinera, y ne a oyt rancurar lo nét de Cella, que·s clamava del cap y fou malalt, y ly avia donada una pinat[...]. [9r] pinatge no ly agués donat metzinas.

E més dix interrogada que lo fillastre d'ella depositant se'n clamave de dita Jalma, y que lo seu mihó ly havie aportat una pinatge⁴ que avia pres de dita Jalma y que aquella pinatge ly avie fet mal. Que ly avie donat na Jalma y que tenia fantasia que no y agués mes metzinas en dita pinatge.

Interrogada si ella depositant sab que na Maria Call age perdudes nengunes criatures ny

4 Panada?

si sap ny a oyt dir que sien estades enmetzinades ny masegades.

Et dixit que ne a perdudes tres criatures y que de les duas la dita Call a tengut sospita que no fossen stades masegades o maltractades per algunes persones y que de assò sien mortes. Y així ho deyen.

Interrogada si sab, a vist ny oyt dir que Nafreu de lors age perdudes algunes criatures ny si sab que sien stades metzinades o maltractades o de què són mortes.

Et dixit que sab que ne a perdudes sis, y ella deposant ne a vistes morir duas. Y la minhona ere tota plapada y masegada [9v] y maltractada. Y assò sab ella deposant perquè tenia una plapa blava al costat. Y oy com digueren que la avien tant mal adobada.

Interrogada si oy dir ni presum qui ho havie fet.

Et dixit que no assenyalaren qui ho avie fet, sinó que deyen que en mal loch o[±2]opia qui ho havie fet.

Interrogada com pot dir que no sàpia qui ho a fet com la cort sie informada que ella deposant ho a fet.

Et dixit que no ho a fet.

Fuit sibi lectum et perseveravit

<Document de manlleuta a favor de l'acusada>

Dicta die in loco de Ordino

Ego Joannes Cella de Lors, parrochie de Ordino, etatis et cetera, pren a maleuta la persona de Jalmina sa muller, la qual estava en mans de la honrada cort en la casa de Anthoni Pal de Ordino per alguns crims y delictes a ella aver fets e inposats. Promet aquella restituir en poder de dita cort totes hores serà request dins tres dies si serà dins la vall, [10r] y si serà fora les valls dins deu dies, no guiada ny assegurada, sots pena de cent ducats, obligant tots sos béns et cetera; renunciar a tota ley o dret per la qual a ell fos lícit scusar-se et cetera; intimatus fiat ad cognitionem notarius et cetera.

Testes Ale[ta] Blanch, familiar del senyor don Joan de Sers y de Steve Gordier, student del Pla de Sentís.

<Presentació de nous testimonis per part de l'acusació>

Dicta die in dicto loco

Maria Pal uxor relictæ Petri Pal de La Cortinada, testis que iuravit et cetera.

Et primo fuit interrogada si coneix madona Jalmina Cella, muller de Joan Cella del loch de Lors, ny si sab ny a oyt dir que tingue fama de brua ny metzinera, ny que age fets ny comesos alguns crims ny delictes ab l'art de bruxeria o metzinas.

Et dixit que bé la coneix de devuyt anys ensà, per causa que l'a vista y a parlat ab ella moltes voltes y són de una parròquia. Y és veritat que a oyt dir que és veritat que tén fama de bruja o metzinera, y que ne a oyt a clamar a na Call de Lors, la més [10v] propveyna que tingua, que deya la dita Call que la tenya ligada ab son marit y més que no ly leixava viure sa maynada. E més no y sab del que damont tén dit i depositat.

Fuit sibi lectum et perseveravit

Dicta die in loco de Ordino

Bortolomeus Call de Lors, testis qui iuravit et cetera.

Et primo fuit interrogatus si coneix na Jalmina Cella del loch de Lors ny si sab que tingua fama de bruja y metzinera, ny que age fets ny comessos alguns crims ny delictes ab l'art de bruxeria.

Et dixit que la coneix molt bé perquè és sa veyna y és veritat que tén fama de bruja y metzinera. Y que ell testimoni la tén en mala reputació per quoyant, quant fonch casat, stigué quatre anys ligat o cerca que no se podia acostar-se a sa muller. Ensí envià un home nominat Peremàrtir Soler de La Cortinada a la metgesa de Pallás per a saber qui ere la causa y qui ly'n tenie tort que no poguessa aver parts ab sa muller. [...] tornà resposta que la metgesa ly avia dit que una veyna que no stave gayre luny li'n tenie tort y ne ere causa. Aprés ly a dit la muller del testimoni que anant hun dimenge a missa en companya de la dita Jalmina Cella y de na Plau del Vilaró, vingueren a parlar de sos ligaments i-n passaren moltes rahons. Ensy quant se'n tornaven de missa, la dita Plau del Vilaró dix que lo que ellas havien parlat per lo camí, que fos entre ellas y que no anàs d'ellas enllà. Y la muller del testimoni dix que no ly faya bon callá. Enaprés, anant-se'n la dita sa muller ab la dita Jalmina Cella, la dita Jalmina Cella digué que si ella ly havie tort en dits ligaments, que ella la'n goariria. Y axí aquel dia mateix lo dit ligament fonch desfeyt. Y així ell testimoni en lo vespre se acostà y agué part ab sa muller sens neguna fatiga, lo que quoyant anys havie no havie fet per causa de dit ligament.

E més dix interrogat que a perdudes tres criatures. Y que la darrera que a perduda y s'és morta aquest any, tothom la judicave que ere stada tocada o masegada, enperò que ell testimoni no sab qui ho a fet ny de qui's tingua sospita.

[Interrogatus de] scientibus

[...] [11v]

Die VII mensis madii anno predicto in loco de Ordino

Joannes Raymundus Guiem, loci et parrochie de Ordino, testis iuratus et cetera.

Et primo fuit interrogatus si coneix Jalmina Cella et cetera.

Et dixit que la coneix molt bé despuys que és casada ab en Cella de Lors, y tén fama de bruja y metzinera de set o vuyt anys ensà. Y fan fama pública que la dita Cella havie enmetzinat Moles d'Arensal, gendre de dit Cella, per causa que y volia metre hun son germà en casa de dit Cella.

Interrogatus de scientibus et cetera.

Et dixit que Perich y altres de Lors.

Fuit sibi lectum et perseveravit

Dicta die in dicto loco

Guillermus Garreta, loci de Surnàs, parrochie de Ordino, testis et cetera.

Et primo fuit interrogatus si coneix na Jalmina Cella de Lors, de la parròquia de Ordino, y com la coneix, ny si sab, a vist ny oyt dir que la dita Jalmina Cella tingue fama de bruja y metzinera ny que age fets ny comessos algun crim ny delicte ab l'art de bruxeria [o de metzines]. [12r]

Et dixit que la coneix molt bé de bona passada ensà, perquè los dos són de una mateixa parròquia, y a mengat y begut en sa casa. Y tén fama pública de bruja y metzinera. E que ne a entès a clamar a Call de Lors, que deye que los tenia ligats marit y muller, que no poguessen haver còpula carnall.

Fuit sibi lectum et perseveravit

Dicta die in loco de Ordino

Honorabilis Anthonius Pal, loci et parrochie de Ordino, testis qui iuravit et cetera.

Et primo fuit interrogatus si ell testimoni coneix na Cella de Lors y com la coneix, y si sab, a vist ny oyt dir que na Jalmina Cella de Lors tingua fama de bruja ny metzinera, ny que age fets ny comessos alguns crims ny delictes ab l'art de bruxeria o metzinas.

Et dixit que la coneix molt bé, y que alguns se'n clamaven. Y que deyen que tenien lo metge en casa. No sab per quinha rahó ho deyen.

Fuit sibi lectum et perseveravit [12v]⁵

5 *Segueix cancel·lat el fragment d'una enquesta a la parròquia de la Massana: Die VII madii 1551 in loco de La Massana. Franciscus Beti, testis qui iuravit et cetera. Et primo...*

Die nona mensis madii anno predicto in loco Andorre

Anthònia Molnera, loci de Thor, testis qui iuravit in posse domini iudicis vallium Andorre dicere et deponere veritatem et cetera.

Et primo fuit interrogata si ella deposant coneix na Cella de Lors, muller de Joan Cella de Lors, y com la coneix, ny si sab ny a vist ny a oyt dir que dita Cella tingue fama de bruxa ny metzinera, ny que age fets ny comessos alguns maleficis ab l'art de bruxeria o metzinas.

Et dixit que bé la coneix perquè l'a vista moltes voltes com anaven y venien a missa, y parlat ab ella. Y que a entès a dir que ly fan fama que és bruxa y metzinera. Y ne a entès a queixar son nebot Joan Rossell àlies Balle, que és estat de Cespony, que està casat en casa de Balle de So[rnàs] que lo metge ly havie dit que lo avian enmetzinat ab una coca. Y lo dit Rossell deya que pensave que la dita Cella [...].

Interrogata de scientibus.

Et dixit que la muller de Joan Roddell filla de Cella de Lors.⁶

⁶ Aquesta darrera pregunta està anotada en el primer foli del document, probablement per evitar utilitzar-ne un altre.

Document 41

1551 abril-maig. Andorra la Vella
Procés per bruixeria contra Antonia Martina del Tarter

O. ANA, TC, doc.6052, fols.1^r-24^v

<Deposicions testimoniais>

Die XVIII mensis aprilis anno a Nativitate Domini millesimo quingentesimo quinquagesimo primo in loco Andorre.

Honorabilem Bernardus Call loci del Tarter, parrochie de Canillo, testis citatus, iuratus et interrogatus dicere et deponere veritatem omnimodam quam sciat in et super hiis de quibus fuerit interrogatus.

Et primo fuit interrogatus si ell testimoni deposant conex a n'Antonya Martina del Tarter, parroquia de Canillo, que vuy stà presa y detenguda en los carces en les valls de Andorra, ny si sab ny a hoyt que la dita Martina sie bruixa ny metzinera, ny que tingue fama de bruixa ny metzinera, ny si ell testimoni la ten en mala reputatió, y que de tot lo que·y sàpia, age vist ny oyt dir, digue la veritat per lo jurament que fet ha. [1v]

Et dixit que la coneix molt bé perquè tots són de una parròquia y és sa prop veyna, y la veu molt sovint. Y que ten fama de bruixa i metzinera, y ell testimoni la ten en mala reputatió per lo que n·a oyt dir.

Interrogat si sab, a vist ny oyt dir que la dita Anthonia Martina age fets, comessos ny perpetrats alguns crims ny delictes ab art de broixaria ny metzines.

Et dixit que ell deposant no sab de vera sciència age fets maleficus alguns, sinó és que aquesta Sempmana Sancta plus prop passada morí lo genre de la dita Martina. Y essent mort, lo germà del dit son genre se'n volia portar la roba, y no la gausave manega[r]. La dita Martina dix al jermà del dit son genre “per què no gausets manega[r] la roba?”. Y lo dit germà de son genre, nominat Peyrot de les Bordes, dix “poyria ésser mal que·s peguàs”. Y la dita Martina dix que no ere mal que·s peguàs sinó que·l féssen pegar. [2r] Y axí la dita Martina pleguà la roba y lo dit Peyrot de les Bordes, ab una lansa que possà ab una corda, la se alsà al coll. Y més no y sab.

Fuit sibi lectum et perseveravit

Die predicta in loco Andorre

Honorabilem Bernardus Gascó loci de La Costa, parrochie de Canillo, testis citatus, iuratus et interrogatus dicere et deponere veritatem omnimodam quam sciat in et super hiis de quibus fuerit interrogatus.

Et primo fuit interrogatus si ell testimoni deposant conex a n'Anthonia Martina del Tarter, que vuy stà presa en les carces y presons de Andorra, ny si sab ny ha oyt dir que sie bruxa ny metzinera, ny tingua fama de ésser metzinera ny bruxa, ny en quina reputatió la ten ell testimoni deposant, ni si sab que age comès ny perpetrats algun crim ab l'art de bruxaria.

Et dixit que la coneix molt bé per quant andós són de una mateixa parroquia, y és sa veyna y moltes voltes l·a vista y a parlat ab ella. Y és veritat que ten [2v] fama de bruxa y metzinera, y ell testimoni la ten en mala reputació segons lo que ne a oyt dir. Y que ha oyt dir que la dita Martina a mort bestiar, y li han dit que se·n guardàs.

Dicta die in loco Andorre

Andreas Pelisser, loci de Prat [Arteil], parrochie de Canillo, testis citatus, iuratus et interrogatus dicere et deponere veritatem omnimodam quam sciat in et super hiis de quibus fuerit interrogatus.

Et primo fuit interrogatus si ell testimoni deposant conex n'Antonia Martina que vuy stà presa en los carces y preso[n]s de Andorra, y com la conex, ny si sab ny ha oyt dir que la dita Anthonia Martina sie bruxa ny metzinera, ny que tinga fama de bruxa ny metzinera, ny que age fets, comesos ny perpetrats alguns crims ny delictes ab art de bruxaria, ny ell testimoni en quinha [3r] reputation la ten la dita Martina.

Et dixit que la coneix molt bé perquè és sa veyna y los dos són de una mateixa parroquia. Y que és veritat que ten fama de bruxa y metzinera, y ell testimoni la ten en mala reputació de bruxa y metzinera. Y més dix interrogat, que portan[t] son genre Jaume Prat a soterrar, sanguave. Y assò vehé ell testimoni perquè portave lo cos de dit Jaume Martí per a soterrar.

E més dix interrogat que ha oyt dir que hun germà del genre de na Martina¹. Essent mort son genre, vingué hun son germà del dit son genre de dita Martina, Anthoni Perot del Tarter, en companya de Cal del Tarter. Y lo dit Perot no volgué tocar la roba sinó que digué a la dita Martina que plegàs dita roba. Y la dita Martina ly dix “sembla que agau pour de tocar la dita roba”. Y lo dit Perot dix que no la volia tocar, que havie pour de penre lo mal. Y la dita Martina ly dix que no ly calia haver pour de [3v] aquel mal, que no·s pegave sinó que·l fessen pegar.

Fuit sibi lectum et perseveravit

1 *Segueix havia cancel·lat.*

Die XVIII aprilis 1551 in loco Andorre Veteris

Anthonium Perot loci de Les Bordes, parrochie de Canillo, testis citatus, iuratus et interrogatus dicere et deponere veritatem omnimodam quam sciat in et super hiis de quibus fuerit interrogatus.

Et primo fuit interrogatus si ell testimoni deposant coneix Anthonia Martina del tarter, parroquia de Canillo, y com la conex, ny si sab, a vist ny oyt dir que la dita Anthonia Martina tingua fama de bruxa ny metzinera, ny que age fets, comessos ny perpetrats alguns crims, delictes ab l'art de bruxaria y metzinas, ny ell testimoni en quinha reputatió la ten a la dita Martina.

Et dixit que la coneix molt bé per quant són vehins y de una mateixa parroquia, sò és de Canillo, y que la veu sovint. [4r] Y per pour d'ella ell testimoni se·n és anat en Cerdanya. Y que és veritat que ten mala fama de bruixa y metzinera, y tal és la sua fama pública per tota la parròquia de Canillo y per tal la ten ell testimoni deposant.

Y més dix interrogat que ha oyt dir a sa muller, Magdalena Peyrona. que dies fa que la dita Martina vingué en casa de Peyrot de les Bordes, sogre del testimoni deposant, ab una cassola de leyt. Y allí ne convidà al dit son sogre dient-ly que havie mengar d'aquella leyt que portave, y lo dit son sogre no ne volia mengar. Y tant lo importunà la dita Martina que lo dit son sogre ne mengà. Y encontinent lo prengué hun vòmit que revessà quant tenia. Y li continuà dit vòmit cerca de hun any y morí. Y may feu son pro despuys agué mengada dita leyt. Y tingueren opinió que la dita Martina no agués posat metzinas en la dita leyt, vist lo que se enseguí. Y despuys la dita Martina nonqua [4v] és volguda entrar en casa de dit son sogre.

Y més dix interrogat que hun germà seu que ere casat en casa de la dita Martina morí aquestes Carnestoltes passades. Y ell testimoni, volen-se·n portar la roba, no la gosave manega[r] la roba. Y demanà a la dita Martina si·s pegave aquell mal que son germà ere mort, y la dita Martina respongué que no·s pegave sinó que lo fessen pegar. Y ell testimoni, oynt aqueixas paraulas, tingué sospita que la dita Martina no agués enmetzinat al dit son germà.

Y tantbé hoy dir per aquent que fore dupte que ellas mateixas² no lo aguessen enmetzinat. Y assò és lo que ell testimoni ne a oyt dir.

Interrogatus de scientibus et dixit que no altri sinó ell testimoni y sa muller.

Fuit sibi lectum et perseveravit [5r]

2 Referit a les bruixes en general o a les altres acusades? L'escrivent, que havia començat a anotar "la dita Martina", es decideix finalment pel pronom en femení plural.

Die XX mensis aprilis anno predicto in loco Andorre

Bartolomeua Call, uxor relicta Raymundi Call loci del Tarter, parrochie de Canillo, testis citata, iurata et interrogata dicere et deponere veritatem omnimodam quam sciat in et super hiis de quibus fuerit interrogata.

Et primo fuit interrogata si ella testis coneix a n'Anthonia Martina del Tarter y com la coneix, ny si sab, a vist ny oyt dir que la dita Martina tingue fama de bruixa ny metzinera, ny que age fet, comés ny perpetrats alguns crims ny delictes per art de bruxaria, ny ella deposant en quinha reputatió la ten , y que de tot lo que y age vist ny oyt dir, que digue la veritat.

Et dixit que la coneix molt bé a la dita Martina perquè és sa veyna, y és veritat que ten fama de bruixa y metzinera, y ella testimoni la ten en mala reputatió y la ten per bruixa y metzinera.

Y més dix interrogada que hun dia los seus [5v] porchs staven darrere huna paret de hun prat de Rusquer, y la dita Martina acampà a veure los dits porchs. Y après los dits porchs se enmalaltiren, lo sendemà o l'altre moriren los sis. Y ella testimoni vehent assò tingué sospita que la dita Martina no·ls agués lansat metzinas.

E més dix interrogada que pergué una filla sua, nominada Paula. Y ella testimoni tingué sospita a la dita Anthonia Martina, perquè la dita Martina vingué en casa d'ella deposant y, essent aly la dita Martina, lo cos de la filla morta rayà en sang³.

Y més dix interrogada que ha oyt dir a na Vidalia de Arinsalt que hun jorn convidà a dinar a la dita Martina, y que brenant esgrunà pa y donà-lo a les galinas de dita Vidalia y moriren. Y la dita Vidalia tingué pensament y o dix a son marit y a ella testimoni que la dita Martina ly havie metzinadas las galinas.

Y més dix interrogada que na Gascona a dit a ella testimoni que la dita Martina ly avie donada una coqua, y aquell vespre ly vingué gran mal a la gola, y que tota la nyt havie agut a estar al capsal del lit de mal que tenie. Y que despuys ly isqué la gola tota plena de golls.

Y més dix interrogada que la dita Martina hun jorn portave una fulla y la leixà caure en terra y las suas galinas la picaren, y après los isqueren gols [6r] y ne moriren sicnh o sis galinas.

Interrogata de scientibus.

Et dixit que la Gascona y la Vidalia.

Fuit sibi lectum et perseveravit

3 Resposta afegida al lateral.

Dicta die in dicto loco Andorre

Joanna Call, uxor Bernardi Call loci del Tarter, parrochie de Canillo, testis citata, iurata et interrogata dicere et deponere veritatem omnimodam quam sciat in et super hiis de quibus fuerit interrogata.

Et primo fuit interrogata si ella testimoni deposant coneix n'Anthonia Martina del Tarter que vuy stà pres y detenguda en les carces y presons de Andorra, ny si sab ny a vist ny oyt dir que la dita Martina sie bruixa ny metzinera, ny que tingua fama de bruixa ny metzinera, ny si sab [o] ha oyt dir que la dita Martina age fets, comessos y perpetrats alguns crims o delictes ab art de bruixeria ny metzineas, ny ella deposant en quinha reputatió la ten.

Et dixit que la coneix molt bé perquè és sa veyna, y ten fama pública que [6v] és bruixa ny metzinera. Y tothom tén sospita que és bruixa y metzinera, y ella testimoni la tén en mala reputatió de bruixa y metzinera.

Y més dix interrogada que hun jorn la dita Martina dix que havie feta mantega, y portave una fulla en la mà y la lansà en terra y las gallinas ne mengaren. Y tantes galinas que·n mengaren los inflà la gola. Y ella testimoni dix a na Martina què y poguere fer, y la dita Martina dix que las rentàs les barbes, que bé·n garirien. Y ella testimoni los ho rentà, enperò no·ls y valgué res, que totes moriren. Y assò vehé ella testimoni de sos ulls.

Y més dix interrogada que ha oyt dir que la dita Martina anà hun jorn a casa de Vidal de Arinsalt y donà pa a les galinas de dita Vidalia, y se enmalaltiren y moriren. Y tenien opinyó que la dita Martina no agués donadas metzinas a ditas galinas.

Y més dix interrogada que ha oyt dir a la Companya petita que per aquent anave hun grapalt ab hun cascavell.

Fuit sibi lectum et perseveravit [7r]

Dicta die in dicto loco

Joannes Bonda[n]cia] àlies [Sinfreu] de Canillo, testis citatus, iuratus et interrogatus et cetera.

Et primo fuit interrogatus ut in aliis.

Et dixit que bé la coneix molt bé a la dita Martina del Tarter, perquè és de la parroquia de Canillo y l·a vista moltes voltes y a parlat ab ella, y que ten fama de bruixa y metzinera, y tal és la fama pública en la parroquia de Canillo, y ell testimoni la ten en mala reputatió per lo que ne a oyt dir.

Fuit sibi lectum et perseveravit

Die XXI dictorum mensis et anni in loco Andorre

Petrus Casal alias Calbo loci de Soldeu, parrochie de Canillo, testis citatus, iuratus, et cetera.

Et primo fuit interrogatus si ell testimoni coneix Anthonia Martina del Tarter y com la conex, ny si sab, a vist ny oyt dir que [7v] la dita Martina sie bruxa ny metzinera ny que age fet ny perpetrat algun crim ny delictu ab art de bruxeria y metzinas, ny si és pública fama que sie bruxa ny metzinera, ny ell testimoni en quinha reputatió la ten.

Et dixit que ell deposant coneix molt bé a la dita Martina, per quoant a moltes voltes parlat ab ella y són los dos de una mateixa parroquia, y per sò la coneix molt bé. Y que és veritat que és fama pública en la parroquia de Canillo que la dita Martina és bruixa y metzinera, y per tal és tenguda y reputada en la parroquia de Canillo. Y ell testimoni la [tén] en mala reputatió, maiorment perquè sa àvia fou presa y [es tirà]⁴ y foragitada d'elà per bruxa y metzinera. E alre no y sab.

Fuit sibi lectum et perseveravit [8r]

Die prima mensis madii anno a Nativitate Domini millesimo quingentesimo quinquagesimo primo in loco Andorre.

Joana Gascona, uxor Bernardi Gascó loci de La Casa⁵, parrochie de Canillo, testis citata, iurata et interrogata dicere et deponere veritatem omnimodam quam sciat in et super hiis de quibus fuerit interrogata.

Et primo fuit interrogata si ella deposant coneix Anthonia Martina del Tarter que vuy està presa en les carces e presons de Andorra y com la coneix, ny si sab ny a hoyt dir que sie bruxa ny metzinera, ny que age fets ny comessos alguns malefficis ab l'art de bruixeria o metzinas.

Et dixit que bé la coneix perquè és sa veyna, y [ha] parlat y comunicat moltes voltes ab dita Martina, y per sò la coneix, Y que és veritat que ha oyt dir ella deposant que és bruxa y metzinera. Y que tantbé ha hoyt dir que la dita [8v] Anthonia Martina havie metzinat y⁶ mort son genre, Jalme Perot, y que ho a oyt dir per aquent, que no ly recorda a qui ho a oyt dir. Et dixit que ly fan mala fama de bruxa y metzinera, y que ella deposant la ten en mala reputatió y no·s staria ab ella.

Fuit sibi lectum et perseveravit

4 Tirar: refl. Moure's en una direcció determinada. (DCVB).

5 Pas de la Casa?

6 metzinat y *afegit a la interlínia*.

<Interrogatori de l'acusada>

Dicta die in dicto loco Andorre

Anthonia Martina, uxor relictæ Jacobi Figat alias Martí, quondam, loci del Tarter, parrochie de Canillo, deponens in facto suo proprio sine iuramento, in alieno autem cum iuramento, dicere et deponere veritatem omnimodam quam sciat in et super hiis de quibus fuerit interrogata.

Et primo fuit interrogata si sab ny presum ny a oyt dir per què està presa. [9r]
Et dixit que no sab ny presum perquè està presa, sinó que lo balle ly dix “veniu fins assí que sò ara tornareu”.

Interrogada si sab, a vist ny oyt dir que en les valls d'Andorra age nengunas donas que sien bruixas ny metzineras.

Et dixit que ha oyt dir que na Thomasa del Tarter, que vuy està presa, y la Pedrica, y na Soma la vella, y n'Anthonia Thomasa d'Encamp, y na Molnera de Canillo, y que las damont dites tenen fama de ésser bruxes y metzineras, y que ho a oyt dir per aquent.

Interrogada si sab que las damont ditas agen fets nenguns maleficiis ab l'art de bruxeria o metzinas.

Et dixit que no y sab res.

Interrogada si ella deposant a coneguda may na Joana Mora de Canillo⁷, ny com l·a coneguda, ny [si] tenia amistat ab ella. [9v]

Et dixit que bé la coneixia perquè totes doas eren de una parroquia, sò és de Canillo, y que la veyá quant anave a missa. Y pot ésser que parlave ab ella algunas voltas, y que no tenia altra amistat ab ella.

Interrogada si ella deposant sab ny a oyt dir que na Joana Mora fos bruxa ny metzinerera ny que aguesse fets alguns maleficiis.

Et dixit que no y sab res.

Interrogada com [pot] dir que no y sab res, com la cort sia informada que ella deposant y na Mora y altres eren grans companyonas en aquella art de bruxaria y metzinerera.

Et dixit que no y sab res.

Interrogada si ella deposant a tengut genre ny si sab que sia mort y de què és mort, ny si sab ny presum que sia mort [10r] enmetzinat.

Et dixit que és veritat que tenia hun genre y que és mort. Y que és mort de les [passures]. Y que no sab que sia stat enmetzinat.

Interrogada com pot dir que no sàpia que fos metzinat, com la cort sie informada que

7 Executada per bruixa el 1546.

ella deposant lo a enmetzinat y per assò és mort.
Et dixit que no, com morí, que si ella lo agués pogut restaurar, ho aguera fet.

Interrogada si sab ny a oyt que quant portaven son genre a soterrar, que sclatàs en sang.
Et dixit que ella deposant no y anà, que tot lo dia stigué que no·s mogué del lit. Bé sés veritat que ha oyt dir que isqueren qualques gotas de sang del cos de son genre quan lo portaven a soterrar. [10v]

Interrogada si sab que son marit sie mort ny que sie mort enmetzinat.
Et dixit que bé sab que és mort cerca de dos mesos e mig ha, y que no sab ny may ly a dit que fos estat enmetzinat. Bé és ver que ha molt temps que, venint de Urgell, se enmalaltí y ly vingué mal a la una cama. Y secà y languí, y així és mort.

Interrogada com pot dir que no sàpia que sie mort enmetzinat, com la cort sie informada que ella deposant lo a metzinat.
Et dixit que no y sab res, “com ho aguera fet jo, pobra de my, com no sé sinó tot bé”.

Interrogada si ella deposant és anada may en casa de Peyrot de les Bordas, y si y a portat una casola de leyt, y si le'n feu menar o no.
Et dixit que en tots los jorns de sa vida n·y a portada, que sàpia.

<manca un o més folis>

[11r]

Et dixit que no pas fins avuy.

Interrogada com pot dir que no·n tingue de grapalt, com la cort sie informada que·n tenya huna ab un cascabell.
Et dixit que no·n ten ny may ne a vist.

Interrogada si ella deposant a may dit a n'Anthonia Thomasa del Tarter si volia anar ab ella a veure hun home, y que alà farian gran chera⁸ y ballarian.
Et dixit que a sa vida ho a dit.

Com pot dir que no lo y a dit, com la cort sia informada que ho a dit.
Et dixit que no lo y a dit may.

Interrogada si ella deposant és estada en companya de altres al boch de Viterna.
Et dixit que no, que en tota sa vida y és anada ny ten ganas de anar.

Fuit lecta depositio in presentia dictorum vicarii secularis et iudicis vallium Andorre et honorabilem Micaelis Deulofeu, baiuli vallium Andorre. [11v]

8 Xera: Demostració sorollosa d'alegria; cast. *algazara, gresca*. (DCVB)

<Acarament amb Antonia Tomasa>

Dicta die in dicto loco

Fuit factum acamentum de Anthonia Tomasa del Tarter cum Anthonia Martina dicti loci.

Interrogada dita Anthonia Tomasa si coneix na Martina del Tarter, la qual ly stà davant, y com la coneix.

Et dixit que bé la coneix, perquè són veynas, y se nomena Anthonia Martina, y per sò la coneix.

Interrogada dita Martina si coneix na Thomasa, la qual ly stà davant.

Et dixit que bé la coneix perquè és sa veyna, y se nomena Anthonia Thomasa.

Interrogada dita Thomasa si la dita Martina digué a ella deposant si volia anar ab ella a veure hun home, y que ballaven y feien gran chere.

Et dixit que si sinó que·s fes [cressadada]⁹.

Interrogada dita Martina si digué a dita Thomasa si volia anar a veure hun home, y que allí ballarien y feren gran chere, y que las Thomasa digués que no y volia anar.

Et dixit que no és veritat que ella sia stada en tots aquels afers. [12r]

Fuit sibi lectum et cetera.

<Deposició testimonial de Tomàs Babot>

Die secunda mensis madii anno a Nativitate Domini millesimo quingentesimo quinquagesimo primo.

Thomas Babot loci de Canillo, testis citatus, iuratus et interrogatus dicere et deponere veritatem omnimodam quam sciat in et super hiis de quibus fuerit interrogatus.

Et primo fuit interrogatus si coneix Anthonia Martina del loch de Canillo, y si sab ny a oyt dir que sie bruxa y metzinera ny que age fets ny comessos alguns crims o delictes ab l'art de bruxeria o metzines.

Et dixit que és fama pública que és bruxa y metzinera y que tantbé ell testimoni deposant a entès a dir que la dita Anthònia Martina havie mort son genre ab metzines. Y que la coneix molt bé a la dita Martina perquè tots vénen a missa en una parròquia.

Y més dix interrogat que ha oyt murmurar per aquent que la dita Anthonia Martina havie metzinat son marit, per quòant no ly durà gayre lo mal. Y sab ell testimoni que lo

9 Cresador: ant. Creedor ?

genre y lo marit de dita Martina són morts, y assò sab ell testimoni [per] quòant los a vist soterrar abdós en lo sementiri de Canillo. [12v]

Interrogatus de scientibus.

Et dixit que tots o la major part de la parroquia de Canillo y poden saber que són morts.

Fuit sibi lectum et perseveravit

<Petició de sentència i termini per a la defensa>

Ex meritis presentis inquisitionis clarissime constat Anthonia Martina loci del Tarter parrochie de Canillo esse culpabilem de contentis in eadem, ideo discretus fisci procurator vallium Andorre exhibens presentem inquisitionem ut ecce petit et instanter requirit predictam Anthoniam Martina culpabilem, debita iuris pena, puniri et castigari, et super negatio et suffitienter indiciatis de questionibus et tormentis oportunis provideri mandari ut veritas ipsa ab eius ore habeatur et justicia debite fiat et administretur ut illi sit in penam ceteris vero in exemplum sempiternum. Iuribus fisci semper salvis.

Oblata per fisci procuratorem vallium Andorre die quarta mensis madii anno a Nativitate [13r] Domini millesimo quingentesimo quinquagesimo primo.

Et dicta honorabile curia vallium Andorre, habitis inquisitionibus pro publicatis, concessa copia de illis et licencia advocati et procuratoris, assignat predictae Martine capte tertium ad dandum suas deffensiones hinch ad diem jovis proximam, et testes qui fuerint productus parata est recipere et examinare mandans intimari.

Que fuerunt intimate et notifficate dicte Anthonie Martine die quinta mensis madii anno a Nativitate Domini millesimo quingentesimo quinquagesimo primo per me Franciscum de Bauro, notarium et [huiusmodi] scribam. Presentibus Jacobo Xuxira, Joanne Anthonio Robí et Petro Deulofeu alias Pere Petit.

<Desestimació de les defenses i sentència interlocutòria de turments>

Discretus fisci procurator petit deffensiones pro parte Anthonie Martina datas, si que date fuit, publicari et pro [13v] publicatis haberi, et super puncto torture assignari ad declarandum et hora assignata declarari et amplius non disferri. Iuribus fisci semper salvis.

Oblata die sabbati intititata nona mensis madii anno predicto. Et dicta honorabile curia, habitis deffensionibus pro parte dicte Anthonie Martina datas si que date fuit pro publicatis, et concessa copia de illis, assignat ad declarandum super puncto torture hora tertia post meridiem cum dierum et horarum sequencium continuacione, [14r] mandans intimari.

Que fuerunt intimata et notificata dicte Anthonie Martina per me Franciscum de Bauro dicta die. Presentibus Stefano Gordiet, studente loci Plani Sancti Tirsi et Joanne Anthonio Robí civitatis Urgellensis.

Discretus fisci procurator vallium Andorre petit super puncto torture declarari et amplius non disferri. Iuribus fisci semper salvis.

Oblata die sabbati intitulata nona mensis madii anno predicto.

Et dicta honorabile curia vallium Andorre, visis et attenta meritis presentis inquisitionis, et diligenter examinato toto processu, [14v] quia ex predicta inquisitione resultant quamplurima indicia de criminibus et delictis de quibus acusatur dicta Matina sufficiencia ad torturam ex parte fisci procuratoris petitam, declarandam et faciendam, ideo et alias, salvo iure super probatis et penis ex illis resultantibus in suo robore remanentibus pronunciat, sentenciat sive interloquendo declarat predictam Anthoniam Martina, captam et culpabilem, iure posse et debite torqueri et tormentis subicii, et in tormentis interrogari de criminibus de quibus acusatur in dicta inquisitione; sicut cum [presente] torqueri et questionari providet et mandat moderare tamen iuxta calitatem criminum de quibus acusatur et iuxta concurrenciam indiciorum ex inquisitione resultancium ad fines et effectus ut veritas ipsa ab eius ore habeatur et justitia debite ministrari et fieri possit, mandans presentem provisionem et declarationem predicte [15r] Martina publicari et debite executioni demandari iuxta illius seriem et tenorem.

Lata, lecta et publicata fuit sententia sive declaratio per honorabilem curiam vallium Andorre et promulgata sententia et declaratio die XIII mensis madii anno a Nativitate Domini millesimo quingentesimo quinquagesimo primo, presentibus dominus vicario seculari et domini iudicis Joanne Anthonio Robí civitatis Urgellensis et Petro Deulofeu alias Pere Petit sutore parrochie Andorre.

Honorabile curia vallium Andorre aliis impedita negociis prorrogavit dictam torturam hinch ad diem crastinam hora octava ante meridiem, cum dierum et horarum sequencium continuatione, mandans intimari et illico fuit intimatam dicte Martine.

<Interrogatori sota turment>

Die XIII mensis madii anno a Nativitate Domini millesimo quingentesimo quinquagesimo primo in loco Andorre.

Anthonia Martina, vidua loci del Tarter, parrochie de Canillo, deponens in facto suo proprio sine juramento, in alieno autem cum juramento dicere et cetera. [15v]

Et primo fuit reinterrogata que digue la veritat si és bruixa y metzinera y quins malefficis a fets y perpetrats, que de tot digue la veritat.

Et dixit que ha cerca de tres anys que ella deposant anà a casa de na Tomasa del Tarter.

Y dita Tomasa essent en sa casa ly dix si volia ésser en sa companya en fer metzinas, y ella deposant ly dix que no·n volia ésser. Y dita Tomasa ly dix que ella las fere y ella deposant que las donàs. Y així ella deposant fou contenta.

Y après hun altre dia ella deposit fou en casa sua y, estant ella en la finestra, veu que la dita Tomasa faya les metzinas de baladre y aranya grossa. Y ella deposant ly demanà què feya, y la dita Tomasa ly respòs que pus no y volia ésser, que la leixàs fer.

Y hun altre dia dita Tomasa ly donà metzinas ab hun drap que las portàs a Canillo i que les arronsàs per aquent. Y ella deposant [16r] las prengué y no volgué fer mal a nengun, y las lansà ab lo dit drap en l'aygua.

E més dix interrogada que lo mateix dia donà pa a hun minhó de Nandi de Canillo, en lo qual pa avia metzinas. Y a cap de dies ly isqueren gols.

E més dix interrogada que quant la dita Tomasa donà lo dit pa a dita deposant ly dix que si no·l volia matar, que ly donàs aqueix pa que après li isqueren gols. Y vuy en dia los ten los dits gols.

E més dix interrogada que son marit vingué molt malalt de Urgell y stigué cerca de dos anys que la hun dia stava malalt y l'altra sa. E stant d'aqueixa manera, la dita Tomasa ly dix que més ly valia ésser sense marit que no star en aqueixa pena, y que fora millor donar·ly recapte, spedir-lo prest, que no star ab aqueixa pena. Y així la dita Thomasa ly portà hun picheronet de vi y ab una scudella mixturà del vi ab dites metzinas y posà un bossí de pa¹⁰, present ella deposant. Digué dita Tomasa: “Conpare, bebeu-vos assò [16v] que us farà gran bé”. E Encontinent ly feu mal he digué a ella deposant: “Mal gorn age tal d'aquella dona, que sempre me trobi més mal quant ella me dona alguna cosa”. Após lo dit son marit revessà per la boca unas coses totes grogues, y ly venia unas ayguas amargas per la boca. Y deya que no ly agradaven aquellas ayguas. Y a cap de tres o quatre jorns morí.

Interrogada si sab de què eren las metzinas y per quinha causa consentia que ly donassa dita Thomasa las dites metzinas al dit son marit.

Et dixit que las metzinas que·y posaren eren negras, y que devien ésser totes unas les damont dites. Y que consentí que les y donassa per causa que la dita Tomasa ly dix que tant se valia que lo acabassen prest perquè no stigués en pena tant de temps.

E més dix interrogada que lo dit son genre vingué a Canillo per a molre a la mola de Pelisser del Vilar, y tantost se trobà molt mal y se·n anà en sa casa [17r] d'ella deposant tot malalt. Y a cap de hun dia ho dos vingué la dita Thomasa en casa d'ella deposant y li dix què faya y com se trobave. Y davant lo dit son genre ly dix que ly fes ella deposant hun poch de brou que enmasclonat¹¹ stave. Y ja dias abans ly avia dit que tant se valia acabar-lo, que tampoch no ne ere gayre adreyt,¹² y que·y poyria aver algun altre que·n fora millor endressada sa casa que no del dit son genre. Y així ella deposant ly feu brou y meté·y metzinas que la dita Thomasa ly avia [billada]¹³ ab un paperet plegades, y ly

10 y posà un bossí de pa *afegit a la interlinia*.

11 Masclar(?): Acostar-se el mascle a la femella o vice-versa; anar mogut o eixit. (DCVB)

12 Adret: a) Apte, traçut, hàbil. b) Apte, útil. (DCVB)

13 Bitllar(?): Amollar diners o altra cosa valuosa, sense tenir-ne ganes. (DCVB)

dix que ere una falsa que ly avia restada de son marit. Y així ella depositant lo y meté al brou. Y que ere vesprada y morí cerca de l'alba del dia del sendemà.

E més dix interrogada que la dita Tomasa ly dix que na Call del Tarter quada dia deya que ly mataven los porchs y quada dia ne hoya queixas. E així la dita Tomasa ly donà en hun drap no sab què, que ho lansàs als porchs de dita Call. Y ella depositant ho lansà detràs una paret [17v] que·y eren los porchs de dita Call. Y a cap de una passada ne tornà hun tot sech. No sab si ho avia fet asò ho no.

Interrogada si sab que en dita parroquia de Canillo hage nengunes bruxas ny metzineras. Et dixit que sab que n·és la dita Tomasa del Tarter, per quoant ly digué si volia apendre aqueix art y ella dix que no, y leshores la dita Tomasa ly dix que ly donàs aqueixas metzinas al dit son marit y al dit son genre.

E més dix interrogada que ha oyt clamar a la dita Thomasa que deya la filla de la Pedrica ly avia danyat, y que era d'aqueix art. Per causa que la dita filla de dita Pedrica la avia emprada de blat y que no·l ne havie volgut leyxar, y per sò·s temya que la agués enmetzinada. Y vingué malalta una passada.

E més ha entès a dir que na Molnera de Canillo la vella és bruixa y metzinera.

Fuit sibi lectum in presentia dictorum vicarii et iudicis et honorabilis Micaelis Deulofeu baiuli vallium Andorre, et stetit et perseveravit. [18r]

<Còpia d'una declaració anterior de Bernat Mora durant l'enquesta a Canillo>¹⁴

Die XV madii anno predicto in loco de Canillo

Bernardus Mora alias Vidal de Prats, testis qui iuravit et cetera.

Et primo fuit interrogatus si coneix na Anthonia Martina del Tarter y com la coneix, y si sab, a vist ny a oyt dir que dita Martina tingua fama de bruixa ny metzinera ny que age fets ny perpetrats alguns maleficis ab l'art de bruxeria o metzinas.

Et dixit que la coneix molt bé per quant l·a vista moltas voltas perquè tots són de una parroquia y vénen tots a missa a Canillo. Y és veritat que ten fama de bruixa y metzinera. Y que no sab que age fets maleficis alguns, sinó que ha oyt dir a na Mora que·s queixaven de na Martina dient que ella ere vinguda a casa sua y que ly havie tocada una minyonesa y aquí mateix se ere enmalaltida. Y encara vuy en dia és malalta. Y la dita Mora los digué quin consell ly donaven, y ell depositant y [Simó] Pelisser ly digueren que lo millor concell ere que la tornàs a convidar en sa casa y en scusàs de

14 El testimoni fou recollit probablement durant l'enquesta general efectuada els dies 15 i 16 de maig a Canillo, Encamp i Sant Julià (apèndix 35).

assò que li·n parlàs si ly poyria donar recapte que goarís si ella lo y havie donat.

Fuit sibi lectum et perseveravit [18v]

<Assignació de termini per a la defensa contra els nous càrrecs>

Die XXI mensis madii anno a Nativitate Domini millesimo quingentesimo quinquagesimo primo in loco Andorre

Hech pars discreti fisci procuratoris petit super noviter actitatis et confessatis per dictam Anthoniam Martina, novas deffensiones concedi. Iuribus fisci semper salvis.

Et dicta honorabile curia, habitis noviter actitatis per dictam Anthoniam Martina confessatis pro publicatis et concessa copia de illis, concedit tempus ad se deffendendum ad diem lune, et testes qui producentur parata e si recipere, mandans intimari.

Dicta die fuerunt intimata et notificata dicte Anthonie Martina per me Franciscum de Bauro notharium et scribam, presentibus Stefano Gordiet loci Plani Sancti Tirsii et Bernardo Saure loci de Miglos. [19r]

<Consideracions legals i recomanació de sentència del doctor en lleis Pere Abella>

Jhesus

+

Visa inquisitione precedente formata ad honorabili curia vallium Andorre adversus Antoniam Martinam del Tarter, testium depositionibus, indiciis resultantibus, et propria ipsius Martine confessione ante declarationem torture, qua negavit se esse culpabilem de contentis in dicta inquisitione, et visa confessione eiusdem facta postquam fuit condemnata ad torturam, et omnibus processus meritis attentis et ponderatis diligenter ut decet in causa criminali, immo ut illam dicebat apud Juvenalem: “Nulla unquam de morte hominis cunctatio longa est”,¹⁵ et ubi majus periculum inest ibi cunctius et maturis est agendum, “Vulgata L.1 Desena, Carlo ·5· ubi majus de electio rejecta verborum multitudine quem potius obfuscaret mentem judicare debentis, ut inquit Paulus Castrensis¹⁶ in consilio CXCVIII^o in secunda parte, ad quod in materia veneficiorum sepe recurritur, et habitis hic pro repetitis, quem praemisi et praenotavi in processu

15 Juvenal, *Saturnalia*, VI.220-21 (Quan es tracta de la vida d'un home, el jutge no pot mai deliberar excessivament).

16 Jurista italià del segle XIV, professor de llei civil i canònica a Florència i Bolonya i autor d'un comentari sobre el Digest.

Antoniam Mulnere, considero quod licite dicta Martina realiter non fuerit torta, saltem non constat in processu, tamen ex quo fuit ad subetenda tormenta condemnata, pro inde iudicandum est de illius confessionem atque de illa quod facta fuisset in tormentis, immo confiteri in tormentis et confiteri formidine tormentorum paria sunt in iure, presertim in muliere debili et natura timida quem nunquam alias fuit torta · val · eleganter · in L[ege] novissime · per illum tex · ff · quod falso · tato · Antho · in principio · et soli · post Jacobi Butriga in L[iber] 2, C[apitulo] “De costodi[a] reorum” · Bar in 2 et ss. divus Severus · ff · De questionis in 2 et in principio, III · 43 · cum sequentibus [19v] usque ad III · 54 · ff · co · ti · , unde cum non appareat in processu quod dicta Martina, post debitum intervallum, perseveraverit in dicta confessione, non potest sequi condemnatio, etiam si ad declarationem torturem indicia sui stent legitima et sufficientissima, et erunt provata omnia provanda, quod hic non examino, idem in [Liber] et ss. divus Severus postquam ad finem rebus ss. ubi in proposito dicit multa bona ergo minus, variavit et retrocessit a dicta confessione, quo casu, tum quia non constat eo modo quo debet et poterat constare secundum quod petitur materia veneficiorum ut Paulus in concilio proxime citato et Alexandrus in consilio 115 val · 3 · dictos meritum et generum fuisse veneno necatos, tum quia confessio predicta videtur in multis erronea improvabilis et non verisimilis de facto alieno mageque proprio, dicerem praemissis et aliis attentis dictam Martinam esse relaxandum et nulla pena puniendam, attamen si ipsa semper et constanter perseveraret in dicta confessione et illam haberet ratam et firmam, nullis ad habitis minis tormentorum, nullis factis promissionibus pro honorabiles baiulos vel alios, quo in genere multa peccantur, ad hec tamen non videtur posse de iure condemnari aliqua pena corporali quia illius confessio non est provabilis nec verisimilis et est defecto alieno magis quem suo. Ipsa enim negat fuisse dicta venena, addo ego quod nec [20r] perfecte videre potuit de domo sua per fenestram quando fiebant ut dicit pro Antoniam Thomasa, nec est credibile quod propter asperta venena intumuerit guttur puero d'en Nandi de Canillo, cum huiusmodi gutturis tumores, tam in Alpibus quem in istis montibus Pyreneis, proveniant naturaliter in aliquis personis et brutis, secundum qualitatem et complexionem illorum, iuxta quod Juvenalis Satira XIII, inquit “Quis tumidum guttur miratur in Alpibus, aut quis in Meroe crasso majorem infante mamillam”,¹⁷ et que sequuntur quasi dicat nemo · et Paulo post subdit causam cur nemo miretur, dicens nempe quod hec illis natura est omnibus una. · et Dominus Cassa · in Constitu[tiones] Burgundia, circa principium, putat hec occidere forte ex nimio et frequenti aquae nivalis quae est viciosa testa ariscola insius sole · et refert Ant · Gelli · noctium acc_ · Li[ber] XIX C[apitulo] V. Et Plinius Lib[er] 32 C[apitulo] 3 Naturalis Historia dicit esse potum pestilentissimum certe, sive accidat ex hoch sive ex aere frigidere vel qua alia causa, illam constat accidere naturaliter et non per venenationem seu exhibitionem venenorum que possent quidem hominum necare, sed quod illum tumorem in collo generarent non est probabile neque verisimile, imo a phisicis reputatur impossibile, ex quibus apparet dictam confessionem videri erroneam, improbabilem, non verisimilem, imo in aliquibus impossibilem, et propterea tota ipsa confessio reditur suspecta et minime probabilis nec verisimilis, si tamen ipsa quod non

17 Juvenal, Sat.XIII, 162-63 (Qui s'estranya sobre un coll inflat als Alps? O qui a Meroe d'un pit més gran que una criatura?)

creditur, multum constanter et asseveranter perseveraret in dicta confessione cessante tamen omni formidine tormentorum et cessantibus promissionibus, impunitatis et persuasionibus, tunc et non alias ratione dubii et causa evitandi scandali, consulo quod relegetur et baniatur a territorio vallium Andorre sub solitis penis et conminationibus, et ita santio et iudicarem ipse sich, salvo semper iudicio testius sententis.

Petrus Abella Ilegis doctor

<Publicació de les defenses i assignació de sentència>

Die última mensis julii anno predicto in loco Andorre

Discretus fisci procurator vallium Andorre petit deffensiones propie Anthonie Martina dare, si que date sunt publicari et pro publicatis haberi, et ad sentenciam assignari et amplius non differi, iuribus fisci semper salvis. [21r]

Et dicta honorabile curia, habitis deffencionibus si que pro parte dicte Martine date sunt pro publicatis, et concessa copia de illis, assignat ad sentenciam hinch ad diem lune proximam, hora duodecima, cum dierum et horarum sequencium continuacione, mandans intimari.

Que fuerunt intimate et notifficate dicte Anthonie Martina die ultima julii anoo predicto per me Franciscum de Bauro, presentibus Bernardo Moles loci Andorre et Stefano Gordiet studente loci Plani Sancti Tirsi. [21v]

<Sentència final>

+

[22r] Los noms de Nostre Senyor Déu JesuChrist y de la gloriosa Verge Maria humilment invocats.

Nos don Joan de Sers, per lo molt il·lustre senyor comte de Foix veguer de les valls de Andorra, vista primerament la denuntiatió del discret procurador fiscal de nostra cort de ditas valls contra na Antonia Martina vidua del loch del Tarter, parrochia de Canillo davant Nos feta en y ab la qual dit procurador fiscal diu y exposa la dita Antonia Martina del Tarter ésser bruxa y metzinera y haver comesos y perpetrats molts crims ab metzines y art diabòlica, demanant que fos rebuda informatió sobre las cosas contengudas en dita denuntiatió y li fos administrat y fet compliment de justitia; vista la provisió per nostra cort feta manant ésser rebuda informatió sobre las cosas denunciadas offerint-se en fer y administrar tot compliment de dret y de justitia; vista informatió y testimonis contra dita Antonia Martina rebuts y los dits de aquells ab molta diligencia examinats; vista la deposició per dita [22v] Antonia Martina lo primer dia del mes de

maig del any present davant Nos feta; vist lo acarament y testimoni après fet y rebut; vista la scedula ho requesta per part del procurador fiscal de nostra cort davant Nos presentada en y ab la qual diu la dita Antonia Martina ésser culpable de las cosas y crims en dita enquesta contenguts, demanant sia punida y castigada segons las culpas de aquella, y sobre las cosas per dita Antonia Martina negadas ésser provehit de tortura per tal que la veritat de boca de aquella fos aguda y hustitia fos ministrada; vista la provisió per nostra cort feta, ab la qual ha publicat la enquesta concedint a la dita Martina còpia de aquella ab licència de advocat y procurador y temps competent per a donar ses defenses; vista altra scedula per part del dit procurador fiscal davant Nos presentada ab la qual demana las defenses per part de dita Martina donadas, si algunas ne havia donadas, ésser publicadas y sobre las cosas negadas ésser provehit de competent tortura y ésser assignat a declaratió de aquella; vista la provisió per nostra cort feta publicant las defenses per part de dita Antonia [23r] Martina donadas y assignant a declaració sobre lo punct de la tortura; vista la declaratió y prorogatió de dita tortura; vista la depositió per la dita Martina après la dita tortura davant Nos feta; vista altra scedula per part del dit procurador fiscal de nostra cort presentada demanant sobre los nous actitats y novas confessions per dita Antonia Martina fetas li fossen donadas novas defenses; vista la provisió per nostra cort feta donant-li sobre los nous actitats novas defenses; vista la publicació de las ditas defenses y la assignatió a sentència per nostra cort feta al dia y hora present, a la qual hoyr a la dita Antonia Martina a major cautela al present assignam; vista finalment tota la enquesta y vistas totas las cosas que se han de veure y consideradas totas las cosas que se han de considerar, tenint a sols Déu davant los ulls y los quatre sancts evangelis davant Nos posats y ab molta reverentia mirats y los ulls [23v] nostres al cel alsats per tal que de la fas de Déu lo nostre judici recte procehesca y los ulls de nostra pensa puguen mirar tota equitat y justitia, estant assentats en lo tribunal de nostra cort a costum y pràctica de jutge rectament judicant ha proferir la nostra present sentència, instant y requerint lo procurador fiscal de nostra cort, procehim en lo modo y forma següent:

E per quant dels merits de la present enquesta consta tant per testimonis com per sa confessió haver comesos alguns delictes ho haver consentit en que se cometessen, y consta de la pública infamia de bruxa y metzinera, y per consequent consta en assò la intentió del fisch ésser sufficientment fundada y provada, per sò et alias justis causis, las animas nostras movents ab aquesta nostra sententia, la qual de consell del magnífic Bernadí Coromines, doctor en drets, jutge de las valls de Andorra [24r] y assessor nostre, proferim, sententiam, declaram y la dita Antonia Martina del Tarter condemnam en que sia perpetuament exellada, banida y desterrada de las valls de Andorra y de totas las terras y senyories dels consenyors de ditas valls, com ab la present sententia exellam, bannim y desterram, y que en aquellas no torn ni ature après de vint y quatre horas de la probatió ho de la relaxatió de les presents carces a ella feta sots pena de sent assots¹⁸ per tal que lo present exili y commutació del loch li sia en pena y en esmena de sa vida y als altres sia en exemple sempiterno.

18 Sent assots *cancel-lat i substituït per la vida; la substitució tindria lloc durant un judici posterior celebrat al 1554* (apèndix 38).

Lata, lecta et publicata fuit presentis sententia per magnificos dominus vicarium vallium Andorre die quarta mensis augusti anno a Nativitate Domini millesimo quingentesimo quinquagesimo primo in loco Andorre.

Testes Raymundus Ribot de Las Caldas, Petrus Ricart Andorre [24v]

Document 42

1554, abril 4. [Andorra]

Judici contra Martina del Tarter per haver trencat la pena d'exili per bruixeria.

O. ANA, TC, doc.6052, fol.25r-28v

<Interrogatori de l'acusada>

Die IIII mensis aprilis anno a Nativitate Domini millesimo quingentesimo quinquagesimo quarto.

Antònia Martina vidua, uxor Jacobi Martí loci del Tarter parrochie de Canillo deponens in facto suo sine juramento in diem autem juravit ad Dominum Deum eius sancta quatuor evangelia in manu et posse magnifici Joannis de Sullà, vicarii secularis civitatis urgelli et vallium Andorre.

Et primo fuit interrogata vós com vos dieu y si sou estada casada y ab qui, y de quin loch sou.

Et dixit que a my me diuhen Antònia. Só estada casada ab Jaume Fiyat àlies Martí del Tarter.

Interrogada sou estada vós presa en les càrses de les presents valls per bruixa y metzinera.

Et dixit que sí, só estada presa per bruixa en les presents càrses, per bruixa y metzinera. [25v]

Interrogada vós sou estada ab sentència diffinitiva eixellada y desterrada de les presents valls y de totes les terres del senyor bisbe per a perpètuu per los dits crimps de bruixaria y metzineria.

Et dixit que lavors no u vaig entendre, emperò bé m'o van dir los balles de Andorra y molts altres.

Interrogada si vos digueren així ab la sentència com altrament que us bandejaven sus pena de perdre la via¹.

Et dixit que no ho vaig entendre.

Interrogada si us tragueren a sentència públicament y si vos publicaren la sentència.

Et dixit que sí, emperò no ho vaig entendre ny compendre. [26r]

1 Per vida.

Interrogada après de la dita sentència ahont aveu estat y habitat.

Et dixit que só estada bon temps en Cerdanya y també só estada a Nostra Senyora de Monsarrat y avall en Urgell. Y en casa que ere de mon marit, al Tarter, só estada algun poc de temps.

Interrogada lo balle Deulofeu ahont vos a presa y quant y hahont.

Et dixit que lo dit balle me prengué ahir que ere dimarts que comptaven III del present mes. Et dixit que m prengué dit balle a mig camí entre Encamp y Canillo, dins en les presents valls de Andorra.

Fuit sibi lectum et perseveravit [26v]

<Assignació de termini defensori>

Et dictus magnificus vicarius, habita presenti confessione toto que processu primitivo, instante fisci procuratore, pro publicatis, mandavit eos publicarii et concessa copia et licencia pro advocato ac procuratore dicta delata assignavit ad suas dandum deffenciones terminum trium horarum immediate sequentium assignavit et mandavit intimari. Et fuit intimatum estatim dicte Anthonie. [27r]

<Sentència>

[28r] Lo nom de Nostre Senyor Déu invocat y lo auxili de la Verge Maria inplorat.

E Nos Joan de Sullà, cavaller veguer de la ciutat de Urgell y valls de Andorra per lo il·lustre y reverendissimo senyor lo senyor don Miquel Dezpuig bisbe de Urgell, vista la captura per lo honorable en Miquel Deulofeu, balle de les presents valls de Andorra, feta de la persona de na Anthònia Martina muller que fonch d'en Jaume Fijat alies Martí del loch del Tarter, terme de Canillo, atrobada en lo camí que va de Encamp a Canillo dins en les presents valls de Andorra; vista una sentència diffinitiva donada per don Joan de Sers, veguer de les presents valls per lo il·lustre senyor compte de Foix a III del mes de agost any mil sinch-cents cinquanta hu, ab la qual dita Antònia fonch condempnada en eixilli y desterro perpètu de totes les presents valls de Andorra y de les terres de monsenyor sots pena de la vida per los crims de bruxaria y metzineria [28v] dels quals fonch trobada culpable; vist lo poch temor a tengut en servir la condempnatió contra ella feta en observar lo dit desterro; usant de misericòrdia y clemència envés aquella perhò tenint Déu davant nostres ulls, sentenciam, pronunciam, declaram y a la dita Anthonia condempnam en ésser assotada per la present vila de Andorra y lochs acostumats de aquella per a que a ella sie càstich y a altres eixemple, condempnant-la que de dotze hores après publicatió de la present en avant immediament venidores, serve y garde dita Antonia lo desterro per a perpètu de totes les presents valls y terres de monsenyor, així com ab la dita sentencia està condempnada sots pena de ésser penyada en alta forca ab hun las al coll en tal manera que muyre.

Document 43

1574 agost 2. Barcelona.

Carta enviada pel tribunal inquisitorial de Barcelona a la Suprema, demanant indicacions respecte a diversos processos per bruixeria endegats per tribunals seglars.

O. AHN, Inquisición, llibre 738, fol.60r-60v.

Muy illustres señores

Con esta embiamos a Vuestra Señoría una información que el comissario de Girona nos remitió contra Joana Salaverda, viuda de Sanct Martí ses Poses, inculpada de bruxa maléfica. Y como los negoçios desta calidad sean tan dificultosos y falibles, y por la deposición de los testigos no consta aver tratado ni comunicado con el demonio como conforme a derecho es necessario para ser de nuestra jurisdicción, la remitimos a Vuestra Señoría para que nos mande lo que en este negocio y en los semeiantes hemos de hazer; porque de la comisión que tenemos del ilustrísimo señor inquisidor general don Fernando de Valdés en Valladolid en veinte y ocho de setiembre de 1549 en estos negocios, y de una carta del emperador Maximiliano el mismo año en primero de octubre siendo governador destos reynos, pareçe que contra qualquier género de bruxas y xorguinas podemos inquirir asta entender si perteneçe el conocimiento de las tales causas a este Santo Offiçio, castigando lo que tocara a él y remitiendo lo demás a los jueses seglares.

Assí mismo, en la visita que al presente haze el doctor Morell nuestro collega, a allado que los offiçiales del obispo de Urgel, señor temporal del valle de Andorra, avían castigado tres mugeres por este delicto que confessaron aver sido bruxas y aver tomado el diablo por señor, como más claro consta por el processo que contra ellas se hizo, que va con esta, para que Vuestra Señoría aviéndole visto y pareçiendo que es bastante fundamento para que las prendamos y inquiramos de los cómplices, lo executemos.

También alló que en el viscondado de Castellbò, el governador dél avía procedido contra seys mugeres por este crimen; y aviendo las tres después de muchos tormentos confessado ser bruxas, reniegando de nuestra Sancta Fe, adorado al Demonio y tenido parte con él y finalmente haver hecho todo lo que comúnmente se scrive dellas, las hahorcó; y oy tiene las otra tres presas y estan negativas. Y por no tener estas otros testigos sino las muertas, no hemos abrassado el negoçio pues no podían ser ratificadas, aguardando que por ventura procediendo el juez adelante descubriría más tierra y ellas confessarían los delictos de que estavan testificadas. Aunque nos a pareçido excesso del juez que viendo cosas que tan claramente tocavan a este Sancto Offiçio, aya proçedido y executado; maiormente aviéndose en tiempos passados leydo edictos en que se prohibía y inhibía a los jueses reales el conocimiento destas causas. Y assí, siendo Vuestra Señoría servido, este juez se podría llamar a este tribunal y haser con él alguna forma de

processo condenándole en alguna pena pecuniaria para que otros jueces, viendo negocios que parezcan tocar a la inquisición, luego sobrecean y los remitan en todo.

Suplicamos a Vuestra Señoría se nos responda con la brevedad que oviere lugar, porque la Joana Salaverda tiene presa el comissario sin nuestra orden, como parece por su carta. Y lo mismo suplicamos a Vuestra Señoría en lo que tenemos consultado tocante a la materia de caua[±2] y a lo demás que tenemos escrito.

Oy hemos recibido el pliego de la inquisición de Cerdenya para Vuestra Señoría, que será con esta, cuyas muy illustres personas Nuestro Señor guarde y prospere para gran servicio suyo.

De Barcelona, a dos del mes de agosto de 1574.

Document 44

1574 agost 25. Madrid.

Trasllat de la carta enviada per la Suprema al tribunal inquisitorial de Barcelona en resposta a la demanda d'instruccions sobre diversos processos per bruixeria endegats per tribunals seglars.

O. AHN, Inquisición, llibre 326, fol.202^r-202^v.— A. AHN, Inquisición, llibre 326, fol.203^v-204^r ex O.

A los inquisidores de Barcelona.

Muy reverendos señores.

Rescebimos vuestra carta de 2 deste presente mes de agosto y con ella las informaciones de Juana Salaverda, viuda de San Martín, y Fadri Francés y defensas de Guillem Malven. Y como por otras se os ha advertido, las tales informaciones avían de venir en castellano, porque de otra manera acá ni se puede veer ny determinar en ellas lo que conviene. A cuya causa se os tornan a ymbiar para que cumpláis lo que sobre esto os está ordenado por tantas cartas. Y en entretanto, en el negocio de Joana Salaverda que dezís está inculpada de bruxa maléfica, ha parecido la prendáis y la examinéis y hagáis las diligencias necesarias y inquirir; y si dellas resultare perteneceros el conocimiento de las tales causas, haréys justicia. Y lo mismo haréys en el negocio de las mugeres que por el mismo delito procedió el obispo de Urgel y el governador del vizcondado de Castellbò.

También se rescibió el pliego de Cerdeña.

Guarde Nuestro Señor vuestras illustres personas.

De Madrid, 25 de agosto 1574.

Document 45

1574. Barcelona

Relació de causa sobre Joana Salaverda de Sant Martí Sapresa, enviat a la Suprema pel Tribunal de la Inquisició de Barcelona.

O. AHN, Inquisición, llibre 730, fol.192r.

Joana Salaverda, viuda, vezina de la parroquia de San Martín de ses Poses, obispado de Gerona, de edad de 44 años, fue acusada por bruja. Tuvo dos o tres testigos mayores, el uno hermano suyo y el otro su yerno, que dizen que estando enferma dixo al uno dellos que ella era bruja y había más de 25 años que una cierta muger ya difunta la había mostrado el arte, y que había muertos cuertos niños sola y caompañada con la dicha su maestra, y que la levassen a un monte y la quemassen allí antes que fuesse de día porque no se entendiesse lo que había hecho. Y este testigo llamó al otro y delante de ambos y de una hija suya de doze años bolvió a dezir lo mesmo, y que esto lo dixo estando en ceso y otras cosas con muy entero juyzio.

Examinose la hija de la dicha Salaverda, la qual dicho haverle oydo solo que havia muerto los muchachos y lo demás no porque no estava attenta. Examináronse otros diez testigos que deponen de auditu alieno y de fama que la dicha Salaverda era bruixa. Y uno dellos, que es una muger mayor, dize que la dicha Salaverda le dixo que tenía una cuca que mientras la tubiesse no le faltaría nada.

Con esta información se prendió sin secresto, consultado con Vuestra Señoría, y en todas las audiencias dixo no se le accordar haver dicho tal cosa, y que lo que dezía de la cuca era una piedra calamita, que se la había dado una muger. Así por sus deffensas como por algunos testigos rescebidos para offensa, constó con la dicha saber de estar mal su yerno, porque haziendo testamento no dexava la hazienda <a> su hija, muger del dicho; y que ella estava enferma de modorra; y la pública voz y fama haver procedido del dicho de su hierno y hermanos de la dicha Salaverda; y que quando estuvo enferma de modorra quiso con un cuchillo degollarse dándose con él por la garganta, con effusión de mucha sangre. Conclusa y vista su causa fue absuelta de la instancia.

Document 46

1574. Barcelona

Relació de causa sobre Joana Montaña d'Escaldes, enviat a la Suprema pel Tribunal de la Inquisició de Barcelona.

O. AHN, Inquisición, llibre 730, fol.192r-192v.

Joana Montaña alias Toneta, viuda, del lugar de Las Caldes de Andorra, obispado de Urgel, de edad de más de quarenta años, presa por el juez seglar de aquella valle con información que era fama pública que la dicha Toneta era bruxa y había muerto con yervas algunas personas. Confessó delante del dicho juez ser bruxa y que había 12 o 13 años que tres mugeres vinieron a su casa y le dixeron, estando ella enojada de una cierta persona, que si hazía lo que ellas le dezían, que ellas la vengarían, si hazía una cruz en tierra y sobre ella ponía las nalgas y renegava de Dios y de la Virgen María y santos y santas del Parayso. Y que ella lo hizo assí y tomó al Diablo por señor; y vino una visión negra que no podría dezir qué era, y habiendo hecho un ímpetu de veynto desapareció que no le vió más. Y después aquellas mugeres le amostraron a hazer vebediços, que en cathalan llaman metzinas, y se fueron. Y bolviendo después le dixeron que habían enponçoñado aquella persona de quien ella estava enojada.

Estando en este estado su causa, la repitimos habiendo primero consultado con Vuestra Señoría. Tuvo 12 testigos barones mayores y 6 mugeres, que son 18, que testifican ser pública vos y fama que la dicha Toneta es bruxa y que ciertas personas que estavan lesiadas y otros muertos, las havia lesiado y muerto la dicha Toneta. Y desto último deponen otras dos mugeres delante del dicho juez, presas por el mesmo delicto, y que con ellas les hechó las medecinas¹. Aunque estas no se pudieron rattificar por haverlas ya ahorcado el dicho juez.

Hecho aquí su proceso con ella, negó haver dicho ni hecho lo que le acusavan y revocó la confessión hecha delante del juez seglar, diziendo que si alguna cosa ella le dixo no se le acuerda, porque quando le tomaron su confessión había bevido vino y no estava en su juyzio. Presentó deffensas y provó algunas enamistades contra algunos de los testigos, aunque sabía más que procedían de la opinión en la <que le> habían puesto, de que era bruxa, y que haviéndoseles muerto o enfermado algunas parientes, sospechavan que ella lo había hecho.

Conclusa su causa fue votada a ponerla in conspectu tormentorum, adonde dixo que el juez seglar le yva preguntando si había renegado de Dios y tomado el Diablo por señor y las demás cosas que en su confesión se dize haver dicho, y prometiéndole que la libraría si lo dezía, y que ella yva diziendo que sí, pero que era falso y ella no lo había hecho ni dicho. Y en esto perseveró. Y vuelto ha ver su processo fue absuelta de la instancia.

¹ *Mala traducció de l'original català metzines.*

Document 47

1574 abril 1. Andorra la Vella

Testimonis rebuts en el judici contra Antònia Joanica de Sant Julià de Lòria

O. ANA, TC, doc.2730

Inquisitio recepta contra Antònia Joanica de Sanct Julià

[2r] Die I mensis aprillis 1574 in villa Andorre

Honorabilis Michael Alvinyà loci de Alvinyà, testis qui iuravit in posse magnifici domini Petro Coromines V[icarius] D[ominis] et iudicis ordinarius vallium Andorre dicere veritatem et cetera.

Et primo fuit interrogatus super premissis et curie preventis et cetera.

Et dixit que coneix molt bé Anthònia Joanica, viuda, perquè tots són de una parròquia. Y no poria dir aquí que és bruxa. Y li'n fan mala fama. No pas que jo'n sàpia de altra manera. E és veritat que també tén fama que robatineyave per aquen. He un dia me demanà que li prestàs un sach, no sé per què lo se volie, e yo li lo y dexí. Y veguí que l'onplie de blat de son cunyat quondam y portà-lo-se'n y amagà'l. Y assò here en la borda de la Hostessa d'A[...].

Ffuit sibi lectum et perseveravit

Dicta die

Anthonius Serturer, loci Sancti Juliani, testis qui iuravit in eodem posse et cetera dicere et cetera.

Et primo fuit interrogatus super premissis et curie preventis et cetera. [2v]

Et dixit que és veritat que coneix molt bé la dita Anthònia Joanica, la qual és ver que tén fama de bruxa, que molts ho diuen. No pas que jo ho sàpia altrament. És ver que ha serca de vuit ho nou anys que un fil de Irla d'El Quer estave ab mossèn Jaume. Y alí un dia diu que passant desota les finestres de la Joanica li vingé un mal, y mossèn Jaume me féu anar ha sercar lo pare de dit Irla. Y com fou assí ha Sanct Julià, enviaren ha sercar la Juanica que vingés ha veure dit minyó, y ella y vingé. Y en aver-lo vist, en la hora mateixa gorí. Jo no sé com lo gorí ni com no. És ver que dit minyó sempre cridave que dita Joanica, passant per lo carer, li havie lansat metzines. Y assò és lo que hi sé.

Ffuit sibi lectum et perseveravit

Dicta die

Martinus Thor, loci de Bexesari, parroquie Sancte Juliani, testis qui iuravit in eodem posse et cetera dicere et cetera.

Et primo fuit interrogatus super premissis et curie preventis et cetera.

Et dicit que és veritat que jo coneix ha la dita Anthònia Juanica y és fama pública que és bruja. No pas que jo ho sàpia altrament. És ver que estos anys passats, com prengeren y pengaren algunes bruxes assí en Andorra, dita Joanica isqué de la terra y se n'anà de assí. La fama pública here que fogie per bruja.

Ffuit sibi lectum et perseveravit. [3r]

Dicta die

Joannes Falip, loci Sancti Juliani, testis qui iuravit in eodem posse et cetera dicere et cetera.

Et primo fuit interrogatus super premissis et curie preventis et cetera.

Et dixit que no li sab cosa ninguna ha dita Joanica. És veritat que una minyona mia me digé que baralant-se ab dita Joanica a la font, dita Joanica li digé que abans de guayre li fere [p]engar. No pas que jo li sàpia altra cosa.

Ffuit sibi lectum et perseveravit.

Dicta die

Thomeua Falipa, decem ut dixit annorum, que propter effectum etatis non iuravit sed denuntiavit et exposuit sequentia.

Et dixit que ha serca de un any que na Anthònia Joanica un dia me dix a la font, que puaven aigua, perquè jo vaix puar abans que ella, que abans de guayre me fere posar sota la terra. Y jo no li dix res, sinó que vaix fogir. Y en assò no y havie sinó ella y jo.

Ffuit sibi lectum et perseveravit. [3v]

Dicta die

Honorabilis Anthonius Vila, loci Sancti Juliani, testis qui iuravit in eodem posse et cetera dicere et cetera.

Et primo fuit interrogata et cetera super premissis et curie preventis et cetera.

Et dixit que haurà més de vint anys que jo hohí dir la Montoliua y ha Jaume dell Sabater quondam, que vegeren un grapalt que passave per los horts y que se n'entrà en casa de la dita Joanica, lo qual grapalt portave una corda de lana al coll. E tanbé hohí que Guillem Darris quondam se baralave ab la dita Joanica. He lo dit Darris digé a dita Joanica: “Anau per sò bruxa, que vós haveu mort mon pare y mon germà”. E no tinch recort ella què li respongé.

E més dix interrogat que un dia un nebot de mossèn Jaume Thor, que se deye Irla, que estave per scolà ab dit mossèn Jaume, venint de la part de la casa de Darris, com fou devant les finestres de dita Joanica li vingé una gran malaltia per lo col e persona aval. Y alí [4r] trameteren ha sercar lo pare de dit Irla y ell féu venir devant lo malalt. Y digé ha dita Joanica que ella havie lansades metzines per la finestra ha dit son fill, y que·ll gorís, bravejant-li. Y assò entenguí a dir a dit Irla y altres. Y enaprés senpre anà milorant.

Ffuit sibi lectum et perseveravit.

Dicta die

Salvator Pusol, loci Sancti Juliani, testis qui iuravit in eodem posse et cetera dicere et cetera.

Et primo fuit interrogatus et cetera super premissis et curie preventis et cetera.

Et dixit que coneix a la dita Joanica, la qual ten fama de bruxa, la qual tinch por que no me hage donat golls a una minyona y morta una altra. No pas que jo ho sàpia sinó perquè som vehins y senpre amanyegen la companya donant-los fruyta y altres gormanderies. [4v]

E més dix interrogat que he hoit dir ha Guillem Darris que, essent malalt son pare de la malaltia que morí, digé que dit son pare deye que la dita Joanica ho havie fet, que l'havie anmetzinat, y que la y fessen venir devant. Y dit Guilem Darris requerí al balle Deulofeu quondam que la prengés.

E més dix interrogat que dita Joanica, volent tenir corts, se n'és anada fora de la terra moltes voltes, que no tornave tant que se tenien les corts fins heren acabades. Y la gent deye que fogie per por. No pas que jo sàpia hon se anave.

Ffuit sibi lectum et perseveravit

Document 48

1575. Barcelona

Relació de causa sobre Andreua Beltraneta, de Malmercat, enviat a la Suprema pel Tribunal de la Inquisició de Barcelona.

O. AHN, Inquisición, llibre 730, fol.207r-207v.

Andreua Beltraneta, muger de Beltranet, pagés natural francés, vezina de Malmercat, obispado de Urgel, de edad de 30 años poco más o menos, presa por el bayle de Tornafort allí en Tornafort, del mismo obispado, porque por información hecha delante del dicho bayle de muchos testigos constó de la pública vos y fama que la dicha Andreua era bruxa. La qual estando presa confessó delante del dicho bayle que a ella y a otras dos hermanas suyas amostró su madre el arte de venéficas, y que siendo ella de edad de nueve o diez años todas quatro mataron con ponçoña ciertos animales y¹. Y fueron algunas noches cavalleras en unos cabrones negros y vermejos y de diversas colores a cierto bosque² que ellas llamavan el bosque de Viterna³, adonde vinieron otras gentes que ella no sabía quienes eran y baylaron en corro. Y uno que allí estava con un gran sombrero vestido de negro como un hombre con las manos todas çerrudas, con uñas como de osso, tomava aora la una aora la otra, y tenía cuenta con ellas, conociendo a cada una por sí carnalmente, y que tenía el miembro áspero como un rallo, y quando estava sobre ellas pesava como un plomo; y que ellas estavan boca abaxo y ésta no rescibía ningun plazer, y las otras dezían lo mesmo, y que lo que comían era sin sabor y no les dava sustento. Y dize que la primera vez que fueron al bosque de Biterna, el Demonio les hizo renegar de Dios y renunciarle y tomar al mal espíritu por señor, y assí lo hizieron las demás y ella. Dize también haver ydo ella y otras dos al lugar de Alcalís⁴ cavalleras en unos cabrones, y que una de ellas se caya y dixo: “Jesús, Virgen María, no me desempareys”, y entonces se hallaron todas en el suelo sin poderse mover. Y una hora antes del día se bolvieron al lugar.

Verificó el juez seglar las muertes de los animales⁵, aunque no que la dicha Beltraneta ni las demás los oviessen muertos. Con esta información el juez seglar nos remittió a la dicha Andreua Beltraneta, y en las audiencias que con ella se tubieron confessó con algunas variaciones lo que tenía confessado delante de dicho juez seglar, assí cerca de las muertes de⁶ y animales como de lo que passó con el Demonio, diziendo que a persuasión del Demonio ella y otras dos renegaron de Dios y de la Virgen María y

1 *Segueix* niños *cancel-lat*.

2 Es tracta evidentment d'un error de comprensió lingüística per part de l'inquisidor, que canvia l'original català “boc” per “bosc”; *vid supra* doc.44.

3 de Viterna *afegit a la interlínia*.

4 *Per* Arcalís.

5 animales *afegit en substitució de* niños *cancel-lat*.

6 *Segueix* niños *cancel-lat*.

tomaron al Diablo por señor con intención de reconocerle por señor y darle la obediencia que se dava a Dios. Y que en esta mala intención estuvo dos o tres días, porque por enojo que tenía con su marido se quería desesperar y matarse. Y confessó también que las vezes que el Demonio la conosció era por el ciesso, y confiessa todo lo demás que está dicho de su confesión.

Rattificáronse los testigos que el juez seglar había rescibido y examináronse los cómplices que se pudieron haver y otras personas para averiguar si era verdad lo que dezía. Y las cómplices lo negaron. Y assí de sus confessions y variaciones como por haverse averiguado en este Santo Officio ser muchas cosas de las que dezía mentira y ella simple, concluso su processo sin deffensas porque no se quizo deffender, fué vottada a reconciliación en forma en el aucto de fe y que tenga reclusión en el hospital o en otra parte por un año y que confiesse y comulgue a menudo y se le quite el ábito en baxando del cadahalso.

Document 49

1575. Barcelona

Relació de causa sobre Margarida Boer, del lloc d'Escós, *enviat a la Suprema pel Tribunal de la Inquisició de Barcelona*.

O. AHN, Inquisición, llibre 730, fol.194v.

Margarida Boer, muger de Antonio Boer, natural del lugar d'Escós, obispado de Urgel, de edad de 20 años, presa en su mesmo lugar d'Escós acusada e inculpada de bruxa por ser desto pública voz y fama y por la testificación de Andreua Beltraneta su hermana, de edad de 30 años, que dize que a las dos y ha otra hermana suya su madre dellas las enseñó a ser bruxas y venéficas, mostrándoles ciertos unguentos que poniéndoselos ensima alguna persona o ganado morían, con los quales mataron algunas vacas y otros animales. Y que todas quatro, cavalleras en unos cabrones de todas colores, fueron a cierto prado llamado Tolzó¹, adonde se junctaron otras que ella no conosció y baylaron en corro cantando canciones. Y uno como hombre grande grande que traía un gran bonete, bestido de negro, con las manos pelosas y uñas como de osso, las conosció carnalmente por detrás. Y tenía el miembro áspero como rallo y quando estava sobre ellas pesava como plomo, y aunque las conocía no recebían deletación, y que lo que allí comían era desabrido y no las hartava ni dava mantenimiento alguno.

Con esta información y el dicho de un hombre a quien confessó lo mesmo la dicha Beltraneta se prendió. Y hecho su processo negó lo de que estava acusada y testificada, y por el que contra la dicha Beltraneta con este Santo Officio se hizo. Vistas las variaciones que hizo en lo que dixo de las cómplices, fue absuelta de la instancia.

1 Prat proper al nucli de Tolzó, a poca distància d'Escós.

Document 50

1577 octubre 8-25. Mont-rós/Sort

Enquesta judicial sobre la presència de bruixes i bruixots al senyoriu de Mont-rós.

O. Perdut.— A. ADM, Pallars, doc.510 ex O.

Pallars, Mont-rós

8 octubre 1577

Inquisitio contra beneficas

Bruxas [1r]

+

Noverint universi quod anno a Nativitate Domini millesimo quingentesimo septuagesimo septimo, die vero martis octavo mensis octobris intitulata, coram illustrissimis dominis Alamando de Queralt, gubernatore generali marchionatus Pallariensis et illius assessore et cetera, comparuerunt honorabilis Bernardus Lleonis, Arnaldus de Bernadet, consules loci de Mont-rós; Ciprianus Agulló, Joannes March, consules loci de Pubellar; Jacobus Palau et Petrus Rugall consules loci de Pahüls, Come de Mont-rós, qui verbo hispano dixerunt in effectu consimilia verba:

Honorable governador y assessor del present marquesat de Pallás,

En aquesta terra de la present Coma de Mont-rós estam molt oppresos, vexats y molestats per la gent venèffica, que de cadaldia nos trobam morts creatures y animals, y altres contrets y affollats. Y pretenem y pensam [1v] que axò no u fa ni devalla sinó de males gents y venèffiques, de les quals és fama pública que stam ben provehits. Y per sò, per scusar tant grans danys y maleficus y purgar la terra de tant enormes delinqüents, humilment supplicam a vostres mercès sien servits castigar semblants enormes delictes y punir los delinqüents de aquells. Que si vostres mercès fan diligent indagació y cerca de aquells, ho trobaran molt complidament, perquè segons se veu de cadaldia no poden ni deuen star cuberts. Y vena que en asò faran vostres mercès lo que tenen obligació en sos officis y servey a Déu omnipotent, nosaltres estarem a perpètua obligació et cetera.

E lo dit senyor governador, de consell del dit senyor assessor, provehí que sia rebuda informació sobre les coses supplicades offerint-se prompte en ministrar compliment de justícia.

Vigore proxime facte provisionis [2r] fuit processum ad recipiendum testes in hunch qui sequitur modum.

<Deposicions testimoniais>

Die octavo mensis octobris anno a Nativitate Domini millesimo quingentesimo septuagesimo septimo in loco de Mont-rós, diocesis Urgellensis et marchionatus Pallariensis.

Honorabilis Jacobus Lacayo, agricola et baiulus loci de Mont-rós, testis productus pro parte fisci procuratoris curie marchionatus Pallariensis nechnon ad instanciam sindicorum loci et Come de Mont-rós, qui iuravit in manu et posse dicti illustrissimi domini gubernatoris dicti marchionatus et cetera, ad Dominum Deum et eius sancta quatuor evangelia manibus suis corporaliter tacta, dicere et deponere omnimodam quem siat veritatem in et super his de quibus fuerit interrogatus.

Et primo super curie preventis et denunciatis fuit ipse testis interrogatus. [2v]

Et dixit haurà vint anys ho més que en Jaume Lacay del present lloch, qui era mon oncle, me dix estant en casa mia sobre de una ovella que era de la casa de Ramón del mateix lloch, lo qual havia perduda dita ovella. Dit mon oncle dix al dit Ramón que anàs a Bavemoll que allí trobarie la ovella sua <que> cercave. Y lo dit Ramón y anà y la se'n portà. Y una dona qui·s deya Margarida Rugalla, perquè la se'n portà dit Ramón dita ovella, li dix que bé li costaria a mon oncle, manassant-lo perquè lo y havia dit que en casa sua era la hovella. Y axí après dins poch dies, anant a garbes dit mon oncle al casal del dit Ramón de la present vila, adormís allí dit mon oncle. Y stant adormit se despertà ab gran por. Y stant despert li paregué veure a dita Margarida Rugalla y li féu gran por. Y aquí mateix se n'anà la visió li paregué veure de dita dona. Y se'n tornà a casa aquí mateix y caigué en malaltia en sent en casa, que no visqué [3r] quinze dies. Y ell dit mon oncle estant malant, demanant-li jo testimoni com li havia vingut lo mal <que> tenia, me dix lo susdit, y que axí li era vingut.

Més he sentit y hoït de Gostansa de Francí del present loch que dita Margarida Rugalla li havia mort un jònech sols entrant ella dita Rugalla en lo stable tenia lo jònech.

Més he hoït a Barthomeu de l'Hereu, del present lloch, que una dona qui·s diu Catharina de Ramón, del mateix lloch, que li havia mort un matxo, lo qual dita dona lo·n feu exir dit matxo del casal y que aquí mateix que fou fora li prengué lo mal y morí aquí mateix.

És veritat senyor que totes les susdites tenen fama de ser metzineres y per tales són tingudes y reputades per esta terra.

Fuit sibi lectum presentibus dictis dominis gubernatore et assessore et perseveravit [3v]

Dicta die in dicto loco de Mont-rós

Honorabilis Bartholomeus Cortina, agricola dicti loci de Mont-rós, testis productus et cetera, qui iuravit et cetera.

Et primo super curie preventis et denuntiatis, fuit ipse testis interrogatus.

Et dixit senyor dies ha que he sentit y hoït que na Margarida Rugalla del present lloch és stada en temps passat affermansada en Sort, perque la inculpaven de metzinera. No que jo sàpia que ella ne sia, sinó per haver-ho hoït a dir. Y que ara la tenen presa en Sort per axò. Bé és veritat que he oït a dir y és fama pública que és metzinera dita Rugalla.

Fuit sibi lectum et perseveravit presentibus dictis dominis gubernatore et assessore.

Dicta die in dicto loco de Mont-rós

Honorabilis Anthonius de Balló, [4r] agricola dicti loci de Mont-rós, testis productus et cetera, qui iuravit et cetera.

Et primo super curie preventis et denuntiatis fuit ipse testis interrogatus.

Et dixit aurà dos ho tres anys poch més ho manco que hoï jo testis, essent en Sanct Salvador, qui és en terme de Mont-rós, que aleshores y ere anada molta gent per una caritat, s'i donà que un formatge que una ma germana havia allí portat y donat a molts de menjar de aquell, als qui ne havien menjat, que-ls havia fet mal. És veritat que de la llet se era fet dit formatge jo testis ne mengí, emperò no-m féu ningún mal, ni a gent ninguna de casa mia. La qual dita ma germana se diu Catherina de Botiguer, està en lo present lloch. Y altra cosa de dita ma germana jo testis no he sentit.

Més he sentit a dir que deye un fadrinet que-s diu Cosme, que ma sogra Elsa de Bayló era metzinera. Y més senyor [4v] me han dit ahir o despús ahir un tal Joan Petit, que habite ara a Bretuy, así en lo present loch, dient-me que lo y tingués en secret, prometent-li jo que u faria, lo quoval me dix que ma sogra dita Elsa de Bayló havia promés una bona strena¹ a na Joana Galana, mare qui és de dit Cosme, que fes que dit Cosme no la dexalàs ni descubris que ella fos metzinera.

És veritat senyor que és fama pública per tot lo present lloch que na Rugalla y ditas ma sogra y germana y en Anthoni de Puyo, na Ramona y na Margarida de l'Hereu són metzineres.

Fuit sibi lectum et perseveravit presentibus dictis dominis gubernatore et assessore

1 Estrena: Gratificació, regal en moneda o en espècie que es fa a algú per celebrar el començ d'una cosa, la primera notícia, una festa anyal, etc.; allò que es dóna de més a més del preu contractat; cast. *aguinaldo*. (DCVB).

Honorabilis Joannes March, alias Cortal, agrícola dicti loci de Mont-rós, testis productus et cetera, qui iuravit et cetera.

Et primo super curie preventis et denuntiatis fuit ipse testis interrogatus. [5r]

Et dixit aurà dos ho tres anys poc més ho manco, que a mi testimoni me dix na Joana del Sastre, que per sobrenom li diuhen alguns na Joana Galana, que una dona de aquest lloch, la qual no la·m nomenà, li donava una bona strena que fes en que són fill qui·s diu Cosme no la dexalàs ni descubrí que fos metzinera. Y altra cosa més no·m dix, ni sé altra cosa més del que me han interrogat, salvo que és fama pública per así que na Rugalla que està presa en lo castell de Sort y na Elsa de Bayló són metzineres.

Fuit sibi lectum et perseveravit presentibus dictis dominis gubernatore et assessore

Dicta die in dicto loco de Mont-rós

Honorabilis Petrus Joannes de Francí Farrer, agrícola loci de Pubellar, testis productus et cetera, qui iuravit et cetera.

Et primo super curie preventis et denuntiatis fuit ipse testis interrogatus. [5v]

Et dixit senyor jo no y sé més del que me han interrogat, sinó que he hoït de Cosme, fill de na Joana Galana, que tres ho quatre vespres eren stats, ço és na Rugalla, na Cuyna de Pubellar y ell dit Cosme, a casa mia, per a matar a ma muller. Y digué·m que havia axò sinch o sis mesos. Y que no la pogueren matar per certes coses tenia. Y no·m dix altra cosa. És ver que és fama pública per esta terra són les susdites metzineres.

Fuit sibi lectum et perseveravit presentibus dictis dominis gubernatore et assessore

Dicta die in dicto loco de Mont-rós

Honorabilis Anthonius de Puyo agrícola dicti loci de Mont-rós testis productus et cetera, qui iuravit et cetera.

Et primo super curie preventis et denuntiatis fuit ipse testis interrogatus.

Et dixit lo que jo puch dir y deposar sobre del que m'han interrogat no és [6r] més de que he entès a dir y ha molts, que un formatge hera exit de casa de na Botiguera del present lloch, que hera portat y donat aquell a menjar a molts en una caritat en una capella de Sanct Salvador, havia fet mal ha molts. Y la casa hisqué dit formatge no y està sinó una dona qui·s diu Catherina Botiguera y dos ho tres minyons petits. Y no y sé altra cosa més, sinó que és fama pública per la present vila que na Rugalla, que està presa en Sort, és metzinera.

Fuit sibi lectum et perseveravit presentibus dictis dominis gubernatore et assessore.

Dicta die in dicto loco de Mont-rós

Honorabilis Petrus de Farrer, agricola loci de Pubellar, testis productus et cetera, qui iuravit et cetera.

Et primo super curie preventis et denunciatis fuit ipse testis interrogatus.

Et dixit encara no aurà dos anys [6v] que jo testimoni he hoït a dir a una dona de est lloch, qui·s diu na Rugalla, la qual està pressa vuy en dia perquè la inculpen de ésser metzinera en lo castell de Sort, que era anada en una casa d'Anthoni de Puyo del mateix lloch per a fer mal ho matar a la nora de dit Puyo. Y quant la volia matar ho fer mal, dita nora de dit Puyo se abràssà ab ella y se prengué en la tovallola portava en lo cap dita Rugalla, la qual li restà en les mans. Y li escapà dita Rugalla. Y que après conegueren que dita tovallola ere de dita Rugalla. És veritat que és fama pública per esta terra que és dita Rugalla metzinera.

Fuit sibi lectum et perseveravit presentibus dictis dominis gubernatore et assessore.

Dicta die in dicto loco de Mont-rós

Honorabilis Joannes Cuyna, agricola loci de Pubellar, testis productus et cetera, qui iuravit et cetera.

Et primo super curie preventis [7r] et denunciatis fuit ipse testis interrogatus.

Et dixit jo no y sé res senyor del que me han interrogat, sinó de fama pública que diuen que na Rugalla, qui està presa en lo castell de Sort, és metzinera. Y més me recorde que he hoït dir que ella y altres, la pedregada féu per esta partida lo dia de Sant Quirch, la feren caure.

Fuit sibi lectum et perseveravit presentibus dictis dominis gubernatore et assessore

Dicta die in dicto loco de Mont-rós

Honesta Joanna del Sastre Farrer, vidua, uxor relicta Joannis Galant, quondam, loci de Pubellar, testis producta et cetera, qui iuravit et cetera.

Et primo super curie preventis et denunciatis fuit ipsa testis interrogata.

Et dixit senyor, aurà tres ho quatre mesos que a mi me dix una dona de Pubellar, qui·s

diu na Agullona, [7v] que per amor de Déu que jo fes que son fill qui·s diu Cosme no les dexalàs ni inculpàs a dues dones del present lloch que fossen metzineres, que elles farien a mi una bona cortesia. Y les dones dix heren na Elsa de Bayló y na Andreua muller del Texidor. Jo li responguí que tal cosa no·m digués que jo fes, perquè no·n farie res per semblants coses.

Més senyor me ha dit mon fill qui·s diu Cosme, sobre que jo li diguí que anava per tot lo lloch que ell era metziner y que anava ab dones metzineres y que era stat en fer metzines, que m'o digués lo que feyen, amasant-lo jo si no m'ho deya, me dix que feyen les metzines en casa de una dona qui·s diu na Gaya, la qual mai és stada casada, y és de Pahulls y està a Pubellar. Y que eren les dones següents les qui feyen les metzines, ço és, na Rugalla, na Cuyna de Pubellar, na Ballona de Mont-rós, na Catherina Botiguera de Mont-rós. Y que totes juntes prenien aygua de cardot y galàpets y merda de gos y altres coses que a mi no·m recorden, y que ho mesclaven tot [8r] y de axò feyen metzines. Y que de les metzines <que> feren, mataren una dona a Gramenet, muller de Però. Y que dita dona ere morta entre dues Pasques prop pasades. És veritat que és fama pública que les susdites són metzineres, y assò se diu per tota la present Coma de Mont-rós.

Més senyor tinch pensa y sospita sobre que se m'és mort, aurà dos anys, un minyó de edat de quatre mesos poch més ho mancho, lo qual morí de esta manera, que de viu en viu li queya la carn dels brassos a trosos y també de les mans. Lo qual no visqué sinó dos ho tres dies. Y crech, de enmetzinar, que no u ha fet altri ni tinch sospita en altri sinó ab na Joana Cuyna de Pubellar, que ella ho aja fet perquè me té de tema² y malícia, y crech que ella ho ha fet.

Fuit sibi lectum et perseveravit presentibus dictis dominis gubernatore et assessore.

Dicta die in dicto loco de Mont-rós [8v]

Honorabilis Cyprianus Cuyna, agricola loci de Pubellar, testis productus et cetera, qui iuravit et cetera.

Et primo super curie preventis et denunciatis fuit ipse testis interrogatus.

Et dixit jo senyor no y sé res més del que me han interrogat, sinó que he hoït dir que na Rugalla y na Gaya de Pubellar havien morta la nora del Ballevell de Gramenet qui·s diu Casa de Canau. Y asò per fama pública. Y també ho he hoït dir que les susdites són metzineres.

Fuit sibi lectum et perseveravit presentibus dictis dominis gubernatore et assessore.

2 Tema: Tírria. Agafar o prendre de tema o en tema a algú: prendre'l amb malvolença, agafar-li tírria. (DCVB)

Dicta die in dicto loco de Mont-rós

Honorabilis Bernardus Lleonis agricola dicti loci de Mont-rós testis productus et cetera, qui iuravit et cetera.

Et primo super curie preventis et denunciatis fuit ipse testis interrogatus. [9r]

Et dixit lo que jo testimoni sé sobre del que só interrogat, no és més de que he hoït dir a Gostansa de Cortal de Paüls, qui està en casa mia: que na Margarida Rugalla qui vuy està presa per metzinera en lo castell de Sort, era metzinera. Y assò deya perquè dita Rugalla, un dia, exint de un corral de ell testimoni hont havia un jònech, la dita Gostansa lo trobà mort al dit jònech sens haver-li conegut lo mal al dit jònech, en lo punt que ne hisqué dita Rugalla. Per la qual cosa dita Gostansa, hoïnt-ho jo testimoni molt bé, li digué a dita Rugalla que era bruxa metzinera, que ella havia mort lo jònech. Y lo y mantingué dient-lo-y moltes vegades. Y la dita Rugalla li respongué que mentia, y dita Gostansa li digué moltes vegades que lo y mantindrie hont volgués.

És veritat senyor que he hoït jo testimoni moltes vegades de la dita Rugalla, sobre que les bèsties de aquest poble algunes vegades van perdudes per lo terme, perquè entraven en alguna pcessió ho terra sua y li feien [9v] algun poch de dany, deya dita Rugalla que si ningun mal los venia a les bèsties que no se'n meravellasen. Jo li responguí en aquexes paraules, dient-li que si mal prenien ningunes haveries, que a ella se donaré la culpa. Y ella no y respongué res.

És ver que dita Rugalla, segons he hoït dir, cridà metzinera a una dona qui's diu Issabell de Joan Coell, y la dita Isabel també li responia que ella també se n'era. És veritat que totes dos tenen fama de ésser metzineres per esta terra. Y no y sé altra cosa més.

Fuit sibi lectum presentibus dictis dominis gubernatore et assessore et perseveravit.

Dicta die in dicto loco de Mont-rós

Honorabilis Joannes Ramón, agricola dicti loci de Mont-rós, testis productus et cetera, qui iuravit et cetera.

Et primo super curie preventis et denunciatis fuit ipse testis interrogatus. [10r]

Et dixit jo senyor sobre del que me ha interrogat no sé res més de que he hoït dir que na Fontana de la Pobla acusà en son procés que na Margarida Hereua de así era metzinera. És veritat senyor que és fama pública per tota esta terra que dita Hereua y na Rugalla qui vuy està presa per metzinera en Sort són metzineres, y per tal tingudes y reputades com és dit per tota esta Coma present de Mont-rós.

Fuit sibi lectum et perseveravit presentibus dictis dominis gubernatore et assessore.

Dicta die in dicto loco de Mont-rós

Honesta Gostança Cortal, uxor Raymundi Cortal, loci de Tuxent, testis producta et cetera, qui iuravit et cetera.

Et primo super curie preventis et denuntiatis fuit ipsa testis interrogata. [10v]

Et dixit senyor aurà sinch ho sis anys que madó Margarida Rugalla, que vuy està presa en Sort y, segons he hoït dir, que stà pressa per metzinera, vingué a dir a ma mare que li fes plaher de dexar-li una vacca per a llaurar, dient-li que li'n faria molt plaher. Y ma mare li respongué que no la y podia dexar perquè tenia un jònech, que si la vacca no y estava ab lo jònech, se perdia lo dit jònech. Y que també tenia la vacca a mitges, y que no la y podia dexar en ninguna manera. Ella dita Rugalla va-se'n enujar molt perquè no li dexà dita ma mare la vacca, y dix que ella li daria recapte al jònech. Y après poch dies se enmalaltí lo jònech, y estigué malalt prop de un mes. Y un dia de Sincogesma, estant jo cercant ma mare, vaig anar al corral hont estava dit jònech pensant trobar allí ma mare, y vaig-ne veure exir a dita Margarida Rugalla, tota alterada segons me parexia, ab los vels negres tots plegats [11r] desobre lo cap. Jo en vent-la no ho tinguí a bon senyal. Vaig-me'n entrar aquí mateix en lo corral y trobí lo jònech mort. Y aquí mateix hixquí cridant y diguí-li a dita Rugalla "metzinera", que m'havia mort lo jònech. Y ella me dix que mentia. Jo li responguí que lo y mantindria, y ella se n'anà aquí mateix. Y jo testimoni moltes voltes que la y trobada li he dit sempre metzinera, que ella havia mort lo jònech ab metzines. Y moltes de altres li han dit que era metzinera. Y tala és la pública veu y fama per tota esta terra que dita Rugalla és metzinera.

Fuit sibi lectum et perseveravit presentibus dictis dominis assessore et gubernatore.

Dicta die in dicto loco de Mont-rós

Petrus Massa, filius honorabilis Petri Massa, agricola dicti loci de Mont-rós, testis productus et cetera, qui iuravit et cetera. [11v]

Et primo super curie preventis et denuntiatis fuit ipse testis interrogatus.

Et dixit senyor, les Carnestoltes prop passades a agut un any que jo testimoni, estant en casa de mon pare, me dix ma mare que jo aviàs los tosinos a pastura, y que jo testimoni los fes anar fins a hont guardava lo porquer comú del present lloch los altres tossinos. Y no-l poguí aconseguir al porcater fins a un tirat de ballesta. Y estant jo cansat, perquè havia estat de mala gana set ho vuyt dies, ajaguí·m en lo camí, que no·m podia guayre tenir. Y estant ajagut, me adormí en lo camí. Y estant adormit me tocà al ginoll dret na Margarida Rugalla, de modo que jo me despertí, y ella me dix: "A en traydor, assí vos sou adormit! No cureu que vostra mare vos matarà. Anau-hi prest que us crida". Jo volguí·m axecar y no poguí, perquè me feya gran mal lo ginoll ella me havia tocat. De modo que ab treball y molt a plaher me'n poguí tornar a casa. Y ere per lo dolor que·m

donava lo ginoll. Y de leshores ensà sempre me ha fet mal, y tinch de anar ab un bastó sostenint-me. Jo testimoni pens que dita Rugalla ho [12r] féu quant me tocà. És veritat senyor que tothom diu que-s metzinera y tala és la pública veu y fama per esta terra

Fuit sibi lectum et perseveravit presentibus dictis dominis gubernatore et assessore.

Honorabilis Joannes Anthonius Agnes, agricola loci de Pubellar, testis productus et cetera, qui iuravit et cetera.

Et primo super curie preventis et denuntiatis fuit ipse testis interrogatus.

Et dixit sobre del que me han interrogat jo testimoni no y sé res més de que és fama pública per esta terra que Margarida Rugalla, y en Puyo, Isabell de Joan Coell, y Botiguera, de así del present lloch de Mont-rós, són metzineres. Y altra cosa no y sé més.

Fuit sibi lectum presentibus dictis dominis gubernatore et assessore et perseveravit. [12v]

Dicta die in dicto loco de Mont-rós

Honorabilis Latgerius Bordal, agricola loci de Pubellar, testis productus et cetera, qui iuravit et cetera.

Et primo super curie preventis et denuntiatis fuit ipse testis interrogatus.

Et dixit senyor, del que vostra mercè me ha interrogat no y puch dir res perquè no y sé ninguna cosa, salvo que he hoït dir que lo fill de na Joana del Sastre, qui-s diu Cosme, a dit que quant ell y unes metzineres, les quals jo testimoni no sé qui són, anaven a tenir consell, se'n portaven a menjar. Y que dit Cosme a dit que se'n portaren carn salada de ma casa. Lo qual és veritat que jo he trobat mancho dita carn salada. Si la'n se'n portaren elles ho no, jo testis no u sé. És veritat que és fama pública per esta terra que na Rugalla qui està presa en lo castell de Sort és metzinera.

Fuit sibi lectum et cetera ut in proximo [13r]

Dicta die in dicto loco de Mont-rós

Honorabilis Jacobus Palau, agricola loci de Paüls, testis productus et cetera, qui iuravit et cetera.

Et primo super curie preventis et denuntiatis fuit ipse testis interrogatus.

Et dixit jo testis no sé res del que me han interrogat, sinó que és fama pública per tota esta terra que na Margarida Rugalla qui està presa a Sort y Anthoni Puyo són metziners. Y altra cosa més no y sé.

Fuit sibi lectum et perseveravit presentibus dictis dominis gubernatore et assessore.

Dicta die in dicto loco de Mont-rós

Bartholomeus Bertran, sartor loci de Paüls, testis productus et cetera, qui iuravit et cetera.

Et primo super curie preventis [13v] et denunciatis fuit ipse testis interrogatus.

Et dixit senyor aurà dos anys poch més ho mancho que a mi testimoni se'm morí una minyona de edat de dos anys poch més ho manco, la qual pretench y presum morí enmetzinada, perquè se tornà tota groga. Y no malalteià sinó sinch ho sis dies. Y tinch fantasia la m'a enmetzinada y morta Janot de Guillem de Paüls, lo qual té ja gran fama de metziner y lo y an dit moltes vegades en la cara, que may si a donat res que lo y diguessen. Lo qual per malícia me té, crech me ha enmetzinada y morta dita ma filla. És veritat també senyor que és fama pública que na Cuyna de Pubellar que és metzinera, y per tal és tinguda y reputada. Y no y sé altra cosa més.

Fuit sibi lectum et perseveravit presentibus dictis dominis gubernatore et assessore .

Dicta die in dicto loco de Mont-rós

Honorabilis Cyprianus Agulló, [14r] agricola loci de Pubellar, testis productus et cetera, qui iuravit et cetera.

Et primo super curie preventis et denunciatis fuit ipse testis interrogatus.

Et dixit jo no y sé res més de que he hoït dir y és fama pública que na Margarida Rugalla, qui vuy està presa en lo castell de Sort, és metzinera.

Fuit sibi lectum et perseveravit presentibus dictis dominis gubernatore et assessore .

Dicta die in dicto loco de Mont-rós

Honorabilis Petrus Monoy, agricola loci de Pubellar, testis productus et cetera, qui iuravit et cetera.

Et primo super curie preventis et denunciatis fuit ipse testis interrogatus.

Et dixit jo senyor no y sé ninguna cosa de res del que me han interrogat, sinó [14v] que és fama pública per esta terra que na Margarida Rugalla de así és metzinera, y per tal tinguda y reputada. Y per aqueixa l'an portada presa en lo castell de Sort, en lo qual castell està detinguda per la justícia.

Fuit sibi lectum et perseveravit presentibus dictis dominis gubernatore et assessore .

Dicta die in dicto loco de Mont-rós

Honorabilis Joannotus de Massa, agricola loci de Paüls, testis productus et cetera, qui iuravit et cetera.

Et primo super curie preventis et denunciatis fuit ipse testis interrogatus.

Et dixit senyor, jo no sé res del que me han interrogat, sinó que lo dia que jo testimoni acompanyava, juntament ab lo balle de así y set ho vuyt de altres de la present Coma de Mont-rós, a [15r] na Margarida Rugalla al castell de Sort perquè la inculpen de metzinera, parlant-li jo testimoni de secret a ella que·m digués la veritat si era metzinera, ella me dix que per sa part no s'i donaria res encara que la penjassen per ésser metzinera, sols una de Paüls y una altra de Pubellar ni hagués ab ella que eren metzineres, que per altra cosa no·s tenia per interessada. Y altra cosa no·m dix més. És veritat senyor que és fama pública per esta terra que dita Rugalla és metzinera.

Fuit sibi lectum et perseveravit presentibus dictis dominis gubernatore et assessore .

Dicta die in dicto loco de Mont-rós

Honesta Margaritta Puyona, uxor Petri de Puyo, agricola dicti loci de Mont-rós, testis producta et cetera, qui iuravit et cetera.

Et primo super curie preventis et [15v] denunciatis fuit ipsa testis interrogata.

Et dixit aurà dos anys poch més ho mancho que una nit, estant jo testimoni en lo llit tota sola, que mon marit no y era, me vingué un presonatge que crech era dona, que jo verdaderament no puch dir si era home ho dona, ni presumir-ho tampoch més del que tinch dit. Me par que era dona. Y estant jo en lo llit parexia·m que sentia seroll y que alguna cosa me venia a mi. Exequí·m en lo llit y allarguí les mans on sentia y paria era lo seroll y par·m'i que posí les mans sobre lo cap de alguna dona, y strenyent les mans me romangué en aquelles una tovallola molt blanca. Y lo presonatge se n'anà aquí mateix perquè jo posí·m a cridar: “via fora!”. Y quant la gent sentí los crits llevaren-se, emperò no y foren a temps a veure res. Jo testimoni no puch dir qui era ni qui no, y no y sé altra cosa més. Més de que és fama que na Rugalla és metzinera.

Fuit sibi lectum et perseveravit presentibus dictis dominis gubernatore et assessore.

[16r]Dicta die in dicto loco de Mont-rós

Honorabilis Petrus Rugall, agricola loci de Paüls, testis productus et cetera, qui iuravit et cetera.

Et primo super curie preventis et denuntiatis fuit ipse testis interrogatus.

Et dixit senyor lo que jo testis sé en lo que me han interrogat és que he hoït de na Gostança Cortal y de na Margarida sa germana, que un dia aurà sols dos mesos que havien trobat, cercant sa mare elles, a na Margarida Rugalla de la present vila que exia del corral seu, hont tenian un jònech. Lo qual jònech après aquí mateix trobaren mort que ella dita Rugalla fou fora del corral. És ver y fama pública per tota esta Coma que és metzinera, y per tal tinguda y reputada, y que per sò està presa. Y és ver també senyor que me oblidava que dita Rugalla digué après a dites Gostança y Margarida que no·n diguessen res que la haguessen trobada, [16v] que los ne daria alguna strena. Y més també he hoït a dir que en altre temps és stada affermansada per metzinera dita Rugalla.

Fuit sibi lectum et perseveravit presentibus dictis dominis gubernatore et assessore.

Dicta die in dicto loco de Mont-rós

Joannes March, agricola loci de Pubellar, testis productus et cetera, qui iuravit et cetera.

Et primo super curie preventis et denuntiatis fuit ipse testis interrogatus.

Et dixit aurà dos anys poch més ho mancho que jo testimoni he hoït de una ma germana, qui·s diu Joana, que una dona qui·s deya Cibilia, la qual era muller d'en Cebastià Canut de Stabill, que li digué al pas de la mort que des que na Joana Cuyana de Pubellar la havia tocada, un dia que la avia covidada a dinar ho a berenar, en lo bras, strenyent-li aquell dita Cuyana molt fort, de aquell dia la tocà may se trobà bona. Y que no visqué més de set o vuyt dies, [17r] que sempre se sentí dolor en lo bras la tocà y en lo costat. De modo que dita dolor diu la matà. És veritat que dita Cuyana té ja de altra part gran fama de metzinera per tota esta terra.

Fuit sibi lectum et perseveravit presentibus dictis dominis gubernatore et assessore.

Dicta die in dicto loco de Mont-rós

Honorabilis Ciprianus Colom, agricola loci de Paüls, testis productus et cetera, qui iuravit et cetera.

Et primo super curie preventis et denuntiatis fuit ipse testis interrogatus.

Et dixit jo testimoni no sé res del que me han interrogat, salvo que he hoït de ma tia de Pedanchs que, estant segant al ban de Pedanchs, na Margarida Rugalla qui està vuy presa en lo castell de Sort, qui·ls feu sopas, y ministrar aquellas perquè estava llogada ab ell<s> en un berenar a la segada feyen. Que ha [17v] tres ho quatre que y berenaren los pensà matar la scudella se menjaren, que si no haguesen revessat, los haguera mort. Y tenien pensa que dita Rugalla los havia posat metzines en la cuyna ho en la scudella perquè aquí mateix la hagueren menjada los pensà matar. És veritat que dita Margarida Rugalla té gran fama de ésser metzinera y per tal és tinguda y reputada per esta terra.

Fuit sibi lectum presentibus dictis dominis gubernatore et assessore et perseveravit .

Dicta die in dicto loco de Mont-rós

Honesta Elsa Agullona, uxor Joannis Agulló, agricola loci de Pubellar, testis producta et cetera, qui iuravit et cetera.

Et primo super curie preventis et denunciatis fuit ipsa testis interrogata.

Et dixit senyor un dia aurà tres ho quatre mesos poch més o mancho, jo testimoni vinguí en lo present lloch de Mont-rós per a fer texir un poch de [18r] drap, y quant fuy a casa de Arnau no lo y trobí, y anant-lo cercant sentí plors en casa de na Elsa Baylona, hont estava Andreua de Arnau. Y perquè som parentes y pugí. Y demanant-los jo per què ploraven me digueren perquè lo minyó nomenat Cosme les havia posat que eren metzineres. Jo los diguí que per sò no havien de plorar, que si no u heren lo minyó no bastaria ni altri tampoch a fer-los ningun dany. Y aconortí-les lo millor que jo poguí. Y a la darrerria me digueren que jo testimoni los fes plaher de parlar ab na Joanona del Sastre, qui és mare del minyó qui·s diu Cosme, y que li digués que elles tenien temor no les hagués acusades, per a que li volien parlar en que fes que lo minyó no les dexalàs ni descubrís res d'ellas, prometent que li donarian alguna cosa a ella dita Joanona mare de dit minyó. Y axí jo li parlí a dita Joanona tot lo que elles me havien dit, y ella me féu de resposta que no y volia anar. Y altra cosa més no y sé sobre del que me an interrogat. És veritat [18v] que les susdites tenen fama per esta Coma que són metzineres. Y no·y sé més.

Fuit sibi lectum et perseveravit presentibus dictis dominis gubernatore et assessore.

Dicta die in dicto loco de Mont-rós

Honesta Catherina Cayssa, uxor Petri Cays, loci de Pubellar, testis producta et cetera, qui iuravit et cetera.

Et primo super curie preventis et denunciatis fuit ipsa testis interrogata.

Et dixit la vigília de Sancta Lúcia prop passada soterrarem una ma filla qui-s deya Catherina, la qual tenia onse anys poch més ho mancho. Y morí ab lo ventre molt unflat y la bocha tota molt negra. Y fou de esta manera, que la dita ma filla estigué malalta tres sentmanes poch més ho mancho, que mai li pogueren saber lo mal. Y un dia estant malalta la vingué a visitar na Joana Cuyna del mateix lloch de Pubellar ab dos pomes en les mans, les quals aquí [19r] mateix fou hont era dita ma filla les hi donà, dient: “Veus así Catherina dos pomes, menjau-les vós”. Jo testimoni aleshores li diguí que les sestojàs³ a ma filla, y dita ma filla digué “ja n’i tenim nosaltres”, y no fêu sinó aquí mateix pendre'n un bosí de la una poma. Y aquí mateix li feu mal lo ventre, de modo que estava al tarrat al sol y la hagueren de baxar en casa y posar-la al llit. Y aquí mateix fou al llit la dona se n'anà, sò és dita Joana Cuyna. Y a cap de mitja hora dita ma filla morí, sens poder dir mot de què li feye mal. Jo senyor no tinch pensa sinó que lo bosí de la poma la matà, perquè devia ser la poma enmetzinada. Y pus ditas pomas li donà dita Joana Cuyna, la qual té fama pública per tota esta Coma de Mont-rós és metzinera, que ella la matà a dita ma filla. Y no y sé altra cosa més.

Fuit sibi lectum et perseveravit presentibus dictis dominis gubernatore et assessore.
[19v]

<Còpia de la confessió de Cosme feta el 31 de juliol d'aquell any>

Supplicatio oblata per fiscí procuratorem et sindicorum dicti loci de Mont-rós.

Exhibent et producunt fiscí procurator et sindici loci et Come de Mont-rós, marchionatus Pallariensis dictum et deposicionem cuiusdam pueri, si et in quantum facit pro earum parte adversus venefficos et venefficas dicti loci et Come de Mont-rós, petendo inseri et haberi rationem qualis de iure habendo sit, iuribus fiscí salvís.

Decimo quinto octobris millesimo quingentesimo septuagesimo septimo, illustrissimus dominus gubernator, de consilio sui magnificis assessoris, mandat productus inseri et habebitur debita ratio.

Vigore proxime facte provisionis, fuit procesum ad incertandum dictam depositionem in hunch qui sequitur modum:

Die trigesimo primo et ultimo mensis julii anno a Nativitate Domini millesimo quingentesimo septuagesimo septimo in castro ville Sortis marchionatus Pallariensis [20r].

Cosma, filius Joannis Galant, agricola loci de Pobellar come de Mont-rós, reus detentus in castro ville Sortis, etatis undecim annorum vel circa, qui propter exiguam etatem non iuravit sed interrogatus dixit:

3 Sestojar o Estojar: Posar dins un estoig o en altre lloc apte per a la conservació d'una cosa; cast. *guardar*. (DCVB)

Jo só bruxot y á-me'n mostrat na Rugalla de Mont-rós, qui està assí pressa, de esta manera, que un dia anarem a la montanya de Serra Spina, que és terra del varvessor Toralla, y portave·ns a cavall a ella una guineu y a mi un crestó. Y altres també n'i havia, que jo no les conexia, que venien en nosaltres, sinó a na Botiguera de Mont-rós, y una tavernera de Erta la vella, y Elsa de Bayló. Y totes cavalcaven ab crestons y ab guineus. Y davant mi ne cavalcava una en un crestó y jo anava a les anques. Y diguí "Jesús!" una volta y vaig caure, y après digueren-me que no digués Jesus. Jo torní a cavalcar en les anques del crestó y no vaig dir més Jesús. Y arribarem a la [20v] montanya de Serra Spina, que y ha mitja llegua ho més. Y quant forem allí també y hera la tia del del Castell que·s diu Catherina. També y eren Bellona y Joana d'en Joan Coell, y na Cuyna de Pobellar, Joana la Gaya de dit lloch de Pobellar. També y hera Cobilo de la Pobleta y una dona, sa germana, que no la conexia de nom, que està a la Pobleta. Y na Hierònima de Palau. Y també na Bernatxa la vella de Paüls, més na Anthònia la Blanquina de Paüls, més na Guillema de dit lloch, y Joan Xich de Bigorra de dit lloc, y na Botiguera de Mont-rós. Y só y estat a Serra Spina dotze o tretze vegades. Y allí ballàvem y ab so de una flahuta. Y era y lo diable, que era un home negre, y sempre venia de una manera y tant gran com un bou. Y allí menjàvem pa, carn salada, formatge, perquè los qui y venien ne portaven.

Més dix interrogat que anàvem per lo terme jo ab companyia de algunes [21r] d'elles çò és, ab aquesta que està presa y ab la Botiguera, y elles prenién galàpets y scorxaven-los y picaven-los llansant-ne la pell, y après mesclaven-ho ab aygua de cardo y ab merda de gos. Y tot mesclat de allò feyen metzines y ab allò enmetzinaven a qui volien.

Més dix interrogat que la dita na Rugalla que està presa, enmetzinà ab aquexes metzines la muller de Però de Gramenet, la qual morí. Jo y vaig anar ab ella y na Gaya, y jo·m restí al foch y elles la enmetzinaren, posant-li les metzines en la bocha. Y asò era a mitja nit quant hi anaren, y entraren per la porta de casa, la qual tenien uberta. Més un altra nit, a casa de Squerre de Mont-rós, les dites Rugalla y Gaya y jo, y dita na Gaya y jo nos aturarem a la porta de casa y na Rugalla y entrà y enmetzinà una filla d'en Squerre, la qual morí.

Més dix interrogat que quant no feyen [21v] mal, aquell home negre los asotava en una corretja de cuyro perquè sempre fesem mal. Y a mi me ha asotat dues ho tres voltes. Y més mal me feya un diable <que> venia devers la Pobleta que no lo de Serra Spina.

Més interogat dix que les dites metzines, des que les havien fetes, les posaven en un topí, y altres vegades en unes carabases.

Més dix interrogat que nossaltres li besàvem al cul al diable y ell nos besava a la boca.

Fuit sibi lectum et perseveravit presentibus illustrisimis dominis Alamando de Queralt gubernatore et cetera et Michaele Canyelles eius assessore.

<Interrogatori de Margarida Rugall de Mont-rós>

Die decimo octavo mensis octobris anno a Nativitate Domini millesimo quingentesimo septuagesimo septimo in castro ville Sortis.

Margaritta Rugalla, loci de Mont-rós, rea detenta in comunibus carceribus castris de Sort, que iuravit [22r] in facto suo proprio sine iuramento in alieno autem cum iuramento, in posse illustrissimis domini gubernatoris et cetera, prestito ad Dominum Deum et cetera.

Et primo fuit interrogata si sab ni presum ella deposant per què està presa y detinguda en los presents càrcers, y qui l'a presa y hont, que de tot digne la veritat.

Et dixit a mi me ha presa lo balle de Mont-rós estant de matí en una segada en un camp meu, en lo terme de Mont-rós. Y segons tinch entès me han presa perquè un petit minyó de edat de deu ho dotze anys que diuen me a inculpada que jo era bruxa y metzinera.

Més dix interrogada que no és pas veritat que lo dit minyó que-s diu Cosme, fill de Joan Galant, ni altra persona d'esta vida puguen dir ab veritat que sia jo bruxa ni metzinera, ans és una gran maldat y mentida, y falsament m'o alleven.

Més dix interrogada que no és pas veritat que [22v] jo, en companyia de dit minyó ni de altri, sia estada en ninguna part perquè anàsem al boch de Biterna ni ha tractar res ab lo Diable, com falsament me alleven. Y estich molt meravellada que y donen crèdit a un minyó de tant pocha edat en coses tant vergonyoses y infames, ans bé requer que una tant gran tacanyeria com és aquexa que me alleven, la-m proven o sien castigats.

Més dix interrogada que nunca he fetes metzines ni vistes fer, ni no sé de què les fan.

Més dix interrogada que no és pas veritat que jo aja metzinat la muller de Però de Gramenet ni hi sé res. Ni tampoch hi sé res en lo que me interroguen de la filla de Squerre de Mont-rós, ni sé si és morta enmetzinada ho no.

Més dix interrogada que no és pas veritat que jo sia anada ni a Serra Spina ni a la montanya de la Pobleta, ni aja fet mal ni dany a ningú.

Fuit sibi lectum et perseveravit presentibus dictis dominis gubernatore assessore. [23r]

Die vigesimo quinto predictorum mensis et anni in villa Sortis.

Dicta Margarita Rugalla, rea detenta in comunibus carceribus dicti castris de Sort, que fuit abstracta a dictis carceribus in quibus detinebatur et ducta ad locum iudicii, que iuravit in facto suo proprio sine iuramento in alieno autem cum iuramento, in posse dicti illustrissimis domini gubernatoris et cetera, prestito ad Dominum Deum et cetera.

Et interrogata dixit que està y persevera en la primera deposició per ella feta, y que és axí com li és stada llegida.

Més dix interrogada que no és pas veritat que jo aja amanasat a n'en Jaume Lacay perquè se'n menàs la ovella, a ell ni a altra persona, dient que bé la pagarien. Ni tampoch és veritat que jo li aja fet dany ningú. Si és mort, no sé que m'i fes una vegada, jo no só estat la culpa ni la causa.

Més dix interrogada que no és pas veritat que jo aja mort lo jònech de na Gostansa de Francí ni sia entrat en sa cort [23v] ni en la porta. Si lo jònech és mort no y sé res.

Més dix interrogada que bé és veritat que jo só stada pressa y affermansada, però no per bruxa ni metzinera, sinó per haver agut rahons ab na Belona de Joan Cuell.

Més dix interrogada que no és pas veritat que jo sia entrada en casa de Puyo per a fer mal a ningú, ni tampoch que la nora de dit Puyo me aja pres tovallola ninguna, ni tal me provaran.

Més dix interrogada que jo mai he stat en casa del balle de Gramenet, y ha deu anys que jo no só estat en Gramenet. Y tot lo que me inculpen de axò és mentira y maldat que me alleven.

Més dix interrogada bé és veritat que jo, barallant-me ab la dita Belona d'en Coell, ella me digué bruxa metzinera y jo també lo y diguí a ella. Y per sò me prengueren com tinch dit.

Més dix interrogada no és pas veritat que jo may haia trobat adormit al fill de Pere Massa, ni que jo may lo haje tocat al ginoll. Que tot lo que diuhen és maldat y m'o [24r] alleven falsament com a traydors quisvulla que tal deposa.

Més dix interrogada que bé és veritat que jo he dit quant me portaren presa en la present vila que bé era rahó que n'asenyalassen també ab altres de dones, com ab ella, y que les portassen preses, pus tantes ni enculpaven que n'eren de metzineres. Emperò que jo ho sàpia que n'i aja, jo no u sé.

Més dix interrogada que no és pas veritat que jo aja estat mai en ningú a Angs, ni may jo he ministrat a ningú sopes ningunes que los aja fet mal. Ni tampoch só estat en casa de dit Pedanchs ni haver-me llogat ab ell. Y tot és mentira y maldat lo que me inculpen.

Fuit sibi lectum et perseveravit presentibus dictis dominis gubernatore assessore.

<Corroboració del notari>

Copia huiusmodi in his viginti quatuor foleis huius forme mina eis presenti comparhent sumpta quidem fuit, et abstracta a suo vero, certo, legitimo et indubitato originali inquisicionis, et cum eodem de verbo ad verbum veridice [24v] correcta, collationata et comprobata per me, Joannem Ximenis ville Thoranni quod nunch in villa Sortis urgellensis diocesis et marchionatus Pallariensis habitatorem, auctoritatibus apostolicam et regia notarium publicum regentem scribaniam publicam marchionatus Pallariensis pro magnifico domino Francesc Artal de Pallàs, domicello in villa iamdicta Sortis domiciliato et auctoritatem excelentissimi domini Cardone et Sugurbi ducis, scribaniarum dicti marchionatus et vicecomitatus de Vilamuro scriba, et ut predictus, propria manu scriptus in iudicio et extra ab omnibus plena fides impendatur ego idem nothari hich me subscribo et meum quo utor in publicis claudendis inescriptis artis nothariale fide appono.

Sig[+]num

Document 51

1592 juliol 23-agost 1. València d'Àneu
Judici per bruixeria contra Gabriela Sancí d'Esterrí d'Àneu.

O. Perdut. A. ADM, Pallars, doc.666, ex O.

a. Jordi Ribera Llonc, *A l'ombra del castell. Esterrí i les Valls d'Àneu del 835 al 1939*, Pagès Editors, Lleida 2007, p.474-477.

Inquisitio recepta ad instantiam honorabilis sindicorum et procuratoris fiscalis vallis de Àneu contra Gabrielam viduam Marchi Sancí Ramón ville Sterrii.

Bruxa

Oblata a 23 jullio 1592
Como ex proseso continua [con otra] dada

Copia

És a la fi la sentència ab la qual fou condemnada a mort y data de aquella 1 agost 1592

Sub examine Illustrissimi domini Salvatoris Domènech et de Cortit, domicelli in vicarie Bergue diocesis Urgellensis, domiciliati castellani castri Valentie et totius vallis de Àneu pro excellentissimis dominis Cardone et Sugurbi ducibus marchionibus Pallariensis et cetera, de consilio magnifici Josephi Gilbert iurum doctoris assessoris¹ vallis de Àneu ad ista predictis excellentissimis dominis et cetera.

Scriba

Jacobus Campi nothario [1r]

Illustrissimis domine castellane

Cum ad auditum fisci procuratoris curie et stationis [vestre] et sindicorum presentis vallis de Àneu refferente fama publica Gabrielam viduam Marchi Sancí Ramón quondam, sartoris ville Esterrí dicte vallis de Àneu, veneficam esse et veneno aut alios maligno spiritu instigante et Dei timorem et iustitia correctionem non timens, extinguisse et occidisse cum veneno Joannotum del Corp et Paschasium ·t·, sartorem dicte ville Esterrí, in grave damnum totius dicte vallis et hominum in ea habitantium, et

1 *Segueix ordinarii cancel·lat.*

cum expediat rei publice ne crimina remaneat impunita, ideo et alias, dictus fisci procurator et syndici predicti denunciando hec omnia vobis suppliciter postulant et requirunt super omnibus premissis informationem recipi et dictam Gabrielam capi et castigari penis legitimis, officium vestrum humiliter implorando et cetera.

Altissimus et cetera.

Oblata 23 julii 1592. Recipiatur informatio super supplicatis et ea recepta providebitur quod iuris et rationis fuerit.

Gilbert assessor vallis de Àneu

Cuius quidem provisionis vigore fuit processum ad recipiendum informationem de premissis in hunc qui sequitur modum.

<Deposicions testimoniais>

Die XVI julii M D LXXXXII in castro Valentie vallis de Àneu

Honorabilis Sebastianus Serrado, anno presenti consul ville Esterrii vallis de Àneu, testis ad instantiam dictorum sindicorum et fisci procuratoris citatus et cetera, [1v] qui iuravit in posse dicti domini castellani in animam suam et cetera dicere veritatem omnimodam quam et cetera.

Et primo fuit interrogatus super curie perventis et denunciatis.

Et dixit que és veritat que ell testis ha oït dir a Janot de Galceran y a Janot del Corp de Esterri de Àneu que, fent la plega de Nadal o de Ninou, na Gabriela viuda de March Sanci Ramón quondam, sastre de dita vila de Sterri, los donà un bull, lo qual se meniaren, y diu los féu mal. En tant que ell testis diu ha hoit dir que dit Janot y Chicarro, gendre de Bernadí de Nicholau, ne moriren. Y diu que fóra mort també dit Janot sinó que que·s donà molts remeis.

E més interrogat dix ell testis que la dita Gabriela, per la dita vila de Esterri és tinguda y reputada per metsinera, y tal és la pública veu y fama. Y dix-ho saber per haver-ho hoit dir a la maior part del poble a boca plena. Y altre no y sap.

Fuit sibi lectum, presentibus dictis dominis castellano, assessore, sindicis et me nothario, et perseveravit

Dicta die

Joannotus Galceran, anno presenti in gradu secundo consul dicte ville Esterri, testis ad dictam instantiam citatus et cetera, qui iuravit in dicto posse in animam suam et cetera, dicere veritatem omnimodam quam et cetera.

Et primo fuit interrogatus super curie perventis et denunciatis.

Et dixit que és veritat que, fent la plega del dia de Ninou, Cebrià For, Janot del Corp [2r] y Chicarro, gendre de Bernadí de Nicholau, y ell testis, hoí dir als dits sos companys que la dita na Gabriela los havie donat un bull, del qual meniaren tots. Y ell testis tingué suspita de haver-li fet mal perquè après de haver-ne meniat, se trobaren tots de mala gana. Y ha hoit dir que-s pretenia per vila que los dits Janot y Chicarro pretenien que moriren de això.

E més interrogat dix que la dita na Gabriela és tinguda y reputada per metsinera. Y dix-ho saber per ser tal la pública veu y fama, y per haver-ho hoit dir públicament a la maior part del poble.

E més interrogat dix que ha tretse o quatorse anys, que-s prenien les bruxes en la present vall com fan ara, fugint Peyrona muller que era de Girons lo botiguer, ell testis y mossèn Nicholau Joanet la anaren acompanyar. Y anant camí caminant, ell dit testis demanà a dita Peyrona que li fes pler de dir-li de qui se havia de guardar en Esterri que no-l metsinassen. Y diu que ella lo avisà que-s guardàs de la dita na Gabriela y de la Mònia viuda del quondam mossèn Perot Montaner, nothari de Esterri. A la qual Peyrona diu és ver sentiaren per metsinera après que tornà en la present vall de Àneu. Y així passà en veritat en virtud del jurament que té prestat, refferint-se a la depositió que en anys passats ne feu, per no errar, que li appar la féu de la mateixa manera.

E més interrogat dix que ha oït dir ad alguns, que no porie dir qui, que tenien suspita de que Joanona, muller de [2v] Barthomeu del Corp, sia metsinera. Y altre no y sap.

Fuit sibi lectum presentibus et cetera et perseveravit

Dicta die

Marchus Maurici textor pannorum lini et lane dicte ville Sterrii, testis ad dictam instantiam citatus et cetera, qui iuravit in dicto posse in animam suam et cetera, dicere veritatem omnimodam quam et cetera.

Et primo fuit interrogatus super curie perventis et denunciatis.

Et dixit que és veritat que la dita na Gabriela és tinguda y reputada per metsinera y tal és la pública veu y fama. Y dix-ho saber per haver-ho hoit dir a la maior part del poble de

Esterri per los carrers públicament.

Fuit sibi lectum presentibus et cetera et perseveravit

Dicta die

Joannes Uguet dicte ville Sterri, testis ad dictam instantiam citatus et cetera, qui iuravit in dicto posse in animam suam et cetera, dicere veritatem omnimodam quam et cetera.

Et primo fuit interrogatus super curie perventis et denuntiatis.

Et dixit que és veritat que la dita Gabriela per la dita vila de Esterri és tinguda y reputada per metsinera, y tal és la pública veu y fama. Y dix-ho saber per haver-ho hoit dir públicament a la major part del poble. Y també perquè lo any passat és ver se apartà per metsinera quant sabé que les [3r] prenien com fan ara. Y açò se digué a boca plena.

Fuit sibi lectum presentibus et cetera et perseveravit

Dicta die

Jacobus Carpinet negotiator dicte ville Sterri, testis ad dictam instantiam citatus et cetera, qui iuravit in dicto posse in animam suam et cetera, dicere veritatem omnimodam quam et cetera.

Et primo fuit interrogatus super curie perventis et denuntiatis.

Et dixit que ell testis en la dita Gabriela no y sap res sinó per hoir dir, que la tenen en suspita de metsinera. Y dix haver-ho hoit dir a la major part del poble. Y també perquè lo any passat fugí sabent se feia exequutió d'estes coses.

Fuit sibi lectum presentibus et cetera et perseveravit

Dicta die

Blanquina uxor Jacobi Savall, habitator loci de Escalarre dicte vallis de Àneu, testis ad dictam instantiam citata et cetera, qui iuravit in dicto posse in animam suam et cetera, dicere veritatem omnimodam quam et cetera.

Et primo fuit interrogatus super curie perventis et denuntiatis.

Et dixit se nihil scire.

Fuit sibi lectum presentibus et cetera et perseveravit [3v]

<Ordre de detenció del dia 24 de juliol>

Oblata 24 iulii 1592. Illustrissimis dominus castellanus de consilio sui infrascripti ordinarii assessoris, visa presenti inquisitione et videndis quia constat Gabrielam Sancí Ramón esse culpabilem de contentis in dicta inquisitione, ideo et alias providet illius personam capi et mancipari carceribus castri Valencie, et ibi detineri donech alias sit provisum, et interim fortificetur inquisitio si opus fuerit.

Gilbert assessor

<Interrogatori de l'acusada>

Die vigesima quinta predictorum mensis et anni in dicto castro

Gabriela, vidua Marchi Sancí Ramón, capta et a carceribus abstracta et in bancho iuris ducta ad deponendum, que iuravit in dicto posse in animam suam et cetera, dicere veritatem omnimodam quam et cetera, in facto suo proprio sine iuramento, in alieno vero cum iuramento ut testes.

Et primo fuit interrogata com se diu y de hont és.

Et dixit que se anomena Gabriela, viuda de March Sancí Ramón quondam, sastre de la vila de Esterri.

Interrogada quants anys té.

Et dixit que passa quoranta anys.

Interrogada si presum per què stà presa.

Dixit que no sap ni presum per què la han presa.

Interrogada si és bruxa ni metsinera.

Dixit quod non. [4r]

Interrogada si sap fer conius ni metsines.

Et dixit quod non.

Interrogada si ha dat nunca metsines a persones ni bestiars.

Dixit que may ha comés tal.

Interrogada per què fugí lo any passat.

Et dixit que per anar a casa dels seus no entén haver fugit.

Fuit sibi lectum presentibus et cetera et perseveravit

<Petició de sentència i termini per a la defensa>

Scedula oblata pro fisci procuratorem

Procurator fiscalis et syndici vallis de Àneu petunt et supplicant inquisitionem Gabriele, vidue Sanci Ramón inquisite in vestris carceribus dettente, publicari cum licentia et termino ad se deffendum, et loco libelli criminalis producunt dictam inquisitionem, et quedam capitula presentis vallis de Àneu facta contra venefficas et crimen preditorium veneffici committentes in quantum disponunt contra veneficas et non alias, ut penes legitimis subiiciatur et protest et cetera.

Fisci advocatus

Provisio domini assessoris

Oblata 25 iulii 1592. Inserantur producta et habita inquisitione pro publicata, concedit copiam eiusdem et licentiam rahonerii seu procuratoris [4v] et terminum ad se deffendum usque ad diem martis proximioem et concessa copia intimetur et cetera.

Gilbert assessor

Que quidem provisio et omnia et singula precontenta fuerunt ipsam et eadem die proxime dictorum mensis et anni intimata et nottificata dicte Gabriele Sanci Ramón verbo per me notarium personaliter reperte intus carceres castri Valentie, presentibus Hieronimo Boxader, solidato castri Valentie, et Petro Monvert ville Castriboni diocesis Urgellensis pro testibus et cetera.

Et incontinenti dicta Gabriela, gratis et cetera, coram dictis testibus constituit procuratorem suum certum et cetera, itaque et cetera, Andream Cortina ville Sterrii, generum suum, sciet absentem et cetera.² [5r]

<Fi de les defenses i petició de turments>

Scedula oblata per fisci procuratorem

Deffentiones si que sint pro parte dicte Gabriele Sanci Ramón publicari et pro publicatis haberi, et ad debitam declarationem cum provisione tormentorum si opus et iuris fuerit assignari, postulat pars hec sindicorum et fisci procuratoris.

Fisci advocatus

² fiat ad omnes litted largetam civiles quem criminales *afegit al lateral*.

Provisio domini iudicis

Oblata 27 iulii 1592. Concessa copia³ habitis deffentionibus pro publicatis, assignat ad debitam declarationem super questionibus ad diem mercurii proximorem hora octava ante meridiem eiusdem diei et intimetur.

Gilbert assessor

Quequidem provisio et omnia et singula supradicta fuerunt ipsam et eadem die proxime dictorum mensis et anni intimata et notificata dicte Gabriele capte reperte intus carceres Valentie verbo per me notharium, presentibus Hieronymo Boxader et Francisco Coquet, solidatis castri Valentie pro testibus et cetera.

<Interrogatori sota turment>

Ihesus

28 iulii 1592. Dominus castellanus cum consilio sui infrascripti ordinarii assessoris, visa presenti inquisitione et visis in ea et circa ea, videndis quia meritis eiusdem constat clare Gabrielam, viduam Marchi Sanci Ramón, ream inquisitam esse valde indiciatam de crimine [5v] homicidii et veneficii, de quo ipsa in dicta inquisitione inculpatur ad eo quod indicia urgentia suffitiunt ad turturam qua propter et alias ad purganda et elidenda dicta indicia interloquendo pronuntiat et declarat dictam Gabrielam ream questionari et tormentari subiici iuxta indiciarum et persone illius qualitatem, et denique arbitrio iudicis ut veritas ex suo proprio ore oriatur et haberi valeat concessa copia intimetur.

Lata, lecta et publicata fuit huiusmodi provisio et interlocutoria declaratio predictos dominum castellanum et syndicos preffatos de consilio sui assessoris ordinarii vallis de Àneu, sedentes pro tribunali more iudicum ritte et recte iudicantium, die 28 iulii 1592, presentibus Hieronymo Boxader et Michaele d'Erta, solidatis castri Valentie pro testibus et cetera.

Et incontinenti, antequam duceretur ad locum torture, fuit monita per dominum assessorem que digués la veritat sobre les coses és stada interrogada, y no vulla arribar a patir un tant gran treball com se spera en la tortura, vehent clarament que no pot negar-la.

Et cum perseverasset in sua negativa, fuit ducta ad locum questionis et ibi iterum fuit monita ante omnia per dictum dominum assessorem que digués la veritat antes de pujar al torment, en lo qual mitjançant iusticia ha de dir-la y purgar las indicias [6r] dels crims que stà inculpada en la present enquesta.

3 *Segueix* intimetur et cetera *cancel·lat*.

Et illico dicta Gabriela dixit dicto domino assessore que més stimava dir la veritat que puïar al torment, demanant misericòrdia y que la interrogàs, que ella respondria.

Et dictus dominus assessor interrogando eam dixit et petit qui li ha amostrat de bruxar y metsinar.

Confessio dicte Gabriele

Et dixit que Catharina de Pedro quondam de Estaron, de que ha vint y sinch o trenta anys poch més o mancho, stant en casa de la dita Catharina brenant.

Interrogada de la serimònia que li féu fer quant li amostrà de dit art.

Et dixit que li féu fer tot. Primerament una creu en terra, y aquí mateix ella dita Gabriela besà dita creu ab lo ses. Y fet açò, dita Catharina de Pedro li féu renegar de Déu y li féu pendre al Dimoni per senyor. Y encontinent veu ella dita Gabriela un bocot tot negre, lo qual la abressà per darrera y li posà una cosa molt freda, la qual no li donà gens de pler.

E més interrogada dels mals delictes y crims que ha comesos y perpetrats.

Et dixit que lo primer mal que ella dita rea se trobà a fer fou que en companyia de dita Catharina [6v] de Pedro y Joana de la Gascona, anaren a matar una chica de Pere Buyda de dit loch de Estaron, la qual tenia un any poch més o mancho, que era en casa de dit Buyda de dia stant sola en casa. La qual mataren ab metsines, e les quals ella dita rea, presents les altres, li donà ab una scudella de aygua. Les qual metsines diu ella dita rea eren fetes de viladre y galàpet. La qual chica se deie Margarida y penà per dites metsines sinch o sis mesos y de aquelles morí.

Més dix y confessa que ella dita rea, juntament ab Catharina de Pedro, anaren a Aydí. Y quant foren allí mataren un minyonet que ere de un dels de Arnau Guillem, que·s deia Joan, de temps de un any, al qual donaren de les propdites metsines y malalteià dos mesos poch més o menys. De que ha 26 o 27 anys poch més o mancho. Y açò era al temps que era fadrina, stant en Estaron.

Interrogada dels mals que ha fet en Esterri y altre parts, y en companyia de qui.

Et dixit que és veritat que ella dita rea juntament ab Joana Aragó àlies Montanera, en altre manera dita la Mònia, viuda del quondam Perot Montaner, notari de Esterri, y Bernadina Lessuia, viuda del quondam Lessui de la vila de Esterri, anaren a Escalarre a matar a un minyó de Anthònia del Grealer de dit loch de Escalarre, lo qual era de hedat de dos anys poch més o menys. Al qual mataren posant-li metsines en la boca, dant-les-hi a beure. Y del nom diu no se'n recorda, de que ha vint anys poch més o mancho.

Item diu y confessa que juntament ab les propdites Joana Aragó àlies Montanera y Bernadina Lessuia, se trobà en donar a beurer [7r] metsines a Pasqual ·t·, sastre, que no sap lo renom, que stava casat en Esterri. Les quals li donà ella mateix de sa mà ab una tassa de vi, en la casa que ara stà Gabriel de Joangran.

Interrogada de què feien les metsines.

Et dixit que les dites metsines ella rea y ses companyones les compostaven de galàpets y viladre, fent secar dits galàpet y viladre y després ho picaven tot junt fins a que venian a ser com unes pólvores, de les quals diu ella dita rea donaren al dit Pasqual. Y no li durà lo mal sinó dos mesos més poch o mancho, de que ha devuyt o vint anys que morí més poch o mancho.

Fuit sibi lectum presentibus et cetera et perseveravit

<Declaració de nous testimonis>

Verificatio

Jovis 30 julii 1592 in dicto castro

Anthonia, vidua Petri del Grealer loci de Escalarre vallis de Àneu,
Fuit sibi lectum presentibus et cetera et perseveravit

Dicta die

Joannes Uguet dicte ville Sterri, testis ad instantiam dictorum sindicorum et fisci procuratoris citata et cetera, que iuravit in posse dicti domini castellani in animam suam et cetera, dicere veritatem omnimodam quam et cetera.

Interrogada ella testis quant ha que se li morí un fill.

Et dixit que es veritat que ha vint anys poch més o mancho que se li morí un fill de edad de dos anys poch més o mancho en Escalarre, en sa casa.

Interrogada Pasqual ·t·, sastre de Esterri y cunyat seu, si és mort.

Et dixit que és veritat que dit Pasqual son [7v] cunyat morí en Esterri en casa de hont stà ara Joana de Joangran, haurà vint anys poch més o mancho.

Fuit sibi lectum presentibus et cetera et perseveravit

<Ratificacions de les confessions de l'acusada>

Dicta die

Gabriela, vidua Marchi Sanci Ramón, capta et a carceribus abstracta et coram dictis domino castellano eorumque consistorio ducta, ad audiendum ansi per eam dicta deposita et confessata sunt vera del necne pro ut in confessione per eam facta continetur, que iuravit in dicto posse in animam suam et cetera, dicere veritatem omnimodam quam

et cetera, scilicet in facto eius proprio sine iuramento, in alieno vero cum iuramento ut testes.

Et ante omnia fuit sibi lecta confessio per eam facta ultimo loco de verbo ad verbum fora y apartada del dit torment.

Et dixit que passà de la manera que té dit en la postrera depositió que li és stada legida, en la qual stà y persevere, approvant, rattificant y confirmant aquella de la primera línea fins a la darrera.

Interrogada que ella rea deposant diga altra cosa, si sap, acerca del que és inculpada, y si en sa companyia en fet del bruxar y metsinar hi ha altri, y qui són, de tot diga la veritat.

Et dixit que no y ha més del que té dit y depositat. Que si més hi havia, ho diria.

Fuit sibi lectum presentibus et cetera et perseveravit [8r]

Veneris 31 iulii 1592 in castro Valentie

Gabriela, vidua Marchi Sanci Ramón, capta et a carceribus iterum abstracta et coram dicto domino castellano et assessore ac sindicis in eorumque consistorio ducta, ad audiendum et respondendum ansi per eam iam rattificata sunt vera vel necne, que iuravit in dicto posse in animam suam et cetera, dicere veritatem omnimodam quam et cetera, in facto eius proprio sine iuramento, in alieno vero cum iuramento ut testes.

Et ante omnia fuit sibi lecta confessio per eam facta ultimo loco una cum eiusdem prescripte rattificationis fora y apartada del torment y vista de aquell.

Et dixit que passe de la manera que stà contengut en la postrera depositió que li és stada legida, en la qual stà y persevere, approvant, rattificant y confirmant aquella de la primera línea fins a la darrera, com ja ab altra rattificació que hair féu ho digué.

Interrogada que ella rea deposant diga altra cosa, si sap, acerca de aqueix art, y qui són los de sa companyia.

Et dixit que no y ha més del que té dit y confessat. Que si més hi havia, ho diria.

Fuit sibi lectum presentibus et cetera et perseveravit

<Publicació dels nous càrrecs>

Scedula oblata pro parte fisci procuratoris

Noviter actitata contra Gabrielam, viduam Marchi Sanci Ramón, ream, publicari et pro publicatis haberi, petit procurator fiscalis, iuribus suis semper salvis. [8r]

Oblata. 30 iulii 1592, habitis noviter actitatis pro publicatis, concedit copiam de illis dicte Gabriele ree delate et terminum unius naturalis diei ad se deffendendum et intimetur.

Gilbert assessor

Quequidem provisio et omnia et singula precontenta fuerunt ipsam et eadem die intimata et nottificata dicte Gabriele Sanci Ramón verbo per me notarium, presentibus Hieronymo Boxader et Gabriele Tolosa, solidatis castri Valentie pro testibus, ad ista vocatis specialiter et assumptis atque rogatis.

Scedula oblata pro parte fisci procuratoris

Esta part del procurador fiscal de la vall de Àneu suplique y requer les deffentions, si algunes seran donades per Gabriela Sanci Ramón rea sobre los nous actitats, ésser publicades y ésser juntament assignat a sentència e deguda declaració pro testibus et cetera.

<Provisió de sentència definitiva>

Ob. 31 iulii 1592, habitis deffentionibus pro publicatis, assignat ad sententiam ad crastinum diem post meridiem, hora tertia.

Quisquidem provisio et omnia et singula precontenta fuerunt ipsam et eadem die intimata et nottificata dicte Gabriele Marchi Sanci Ramón verbo per me notarium, presentibus Hieronymo Boxader et Francisco Coquet, solidatis castri Valentie pro testibus et cetera.

Et veniente die sabbati, magnificus dominus Salvator Domènech et de Cortit, castellanus prefatus instantibus honorabilis Bartholomeo Blanco et Joan Carrera, síndicis, ac procuratore fiscali vallis de Àneu, de consilio sui ordinarii assessoris intum viso processu et videndis suam protulit sententiam in hunc qui sequitur modum. [8v]

Christi nomine invocato cum Beata Virgine Maria et beato Josepho omnibusque sanctis.

Nos, Salvador Domènech y de Cortit, donzell, en la vegueria de Berga domiciliat, senyor de la Spunyola y Montemaior, diòcesis de Urgell e per los excellentíssims senyors duchs de Cardona, marquesos de Comares y de Pallàs, castellà de la vall de Àneu y senyor de la vila y terme de Escaló, juntament ab los honorables Barthomeu Blanco y Joan Carrera, síndichs del desaffor de dita vall, atesos y considerats los mèrits del present procés y vista una demanda, requesta y acusatió criminal per part dels predits síndichs y procurador fiscal de la present vall per devant Nos y nostra cort produhida y rebuda, instant aquells contra la persona de na Gabriela, viuda de mestre March Sanci Ramón quondam, sastre de la vila de Esterri de dita vall de Àneu, rea y accusada, vist un homicidi fet y perpetrat per la dita Gabriela juntament ab dues companyones sues, matant una chica de Pere Buyda de dit loch de Estaron, lo qual tenia un any poch més o mancho, que era en casa de dit Buyda de dia stant sola en casa, la qual mataren ab metsines e les quals ella dita rea, presents les altres, li donà ab una scudella de aygua, les quals metsines eren fetes de viladre y galàpets, la qual chica se deia Margarida, y penà per dites metsines sinch o sis mesos y de aquelles morí; vist més avant altre homicidi fet y perpetrat per dita Gabriela juntament ab dites companyones sues, matant un minyonet que ere de un dels de Arnau Guillem, que·s deia Joan, de temps de un any, al qual donaren de les propdites metsines y malalteià dos mesos poch més o mancho, de que ha vint-y-sis o vint-y-set anys poch més o mancho; [9r] e vist més avant altre homicidi comés y perpetrat per la dita Gabriela juntament ab altres dues companyones sues confessant haver mort un minyó de Anthonia del Grealer, lo qual era de hedad de dos anys poch més o mancho, al qual mataren posant-li metsines en la boca, dant-les-li a beure, y de que ha vint anys poch més o mancho; vist més avant altre homicidi fet y perpetrat per la dita Gabriela juntament ab les propdites companyones sues confessant haver mort a Pasqual ·t· sastre, que stava en la casa que stà Gabriel de Joangran, dant-li a beurer una tassa de vi en la qual havia posat metsines fetes de galàpets y viladre a modo de unes pólvores picades, y li durà lo mal dos mesos, y a cap de dits dos mesos morí, de que ha divuyt o vint anys; y vist haver pres de dit art mostrand-li'n una companyona sua com més largament consta en dit procés, que per ser cosa odiosa y scandalosa, semblants crims no se specifiquen en la present sentència; vist los predits crims y homicidis ser confessats per boca de la dita na Gabriela, perseverant y rattificant aquells per una, dos y tres vegades fora del torment y vista de aquell; y vist quant neffandos crims sien y en drets ponderats matar ab veneno, y ser dignes de més castich que qualsevol altra manera de homicidis; y vist que ab bona amistat se cometten y perpetren; y vist quant convenient és a la república semblants crims ser castigats y punits per a que, a exemple de aquestos, altres no gozen acometrer ni perpetrar aquells; vist los predits homicidis ser comprobats y verifficats legítimament segons de dret se requereix; vista la requisitió de sententia per part dels predits síndichs y procurador fiscal requerida; y vist lo tenor del desaffor y statut de la present vall; y vist tot çò y quant havíem de veurer, de consell del magnífich y egregi mosèn Joseph Gilbert en quiscun dret doctor, per a estes coses nostron ordinari assessor, tenint a Déu devant los ulls del bulto, del qual tot recte judici proceheix, pronuntiam, sententiam y declaram, y a la dita na Gabriela condemnam a mort [9v] natural, çò és a

ser peniada en alta forca de tal manera que la ànima se li decepare del cos per a que a ella sia càstich y a altres exemple, y en les despeses sia feta prompta exequió. Et concessa copia, intimetur.

Vt. castellanus preffatus

Vt. et aliena manu scribere

Fecit Josephus Gilbert, assessor vallis de Àneu pro excellentissimis dominis ducibus Cardone et cetera.

Lata et publicata fuit huiusmodi criminalis sententia per dictum dominum castellanum, una cum honorabilis sindicis dicte vallis, die prima mensis augusti anno a Nativitate Domini M D L XXXXII, sedentes pro tribunali more judicum rite et recte judicantium, in platea maiori ville Valentie de Àneu, et lecta per me nothario infrascriptum alta et intelligibili voce. Presentibus illustrissimi domino Honoffrio de Escarrer, domicello, in loco de Son dicte vallis de Àneu domiciliato et Jacobo Aran, baiulo dicte ville Valentie pro testibus et cetera. Et quam plurimis aliis in multitudine copiosa ibi audientibus.

De premissis manu propria scriptis facit fidem Jacobus Campi, notarius et scriba ordinarius vallis de Àneu.

Document 52

1593 juny 11. Salàs.

Enquesta per unes acusacions de bruixeria llençades per una veïna contra Margarida Carrió d'Erinyà.

O. ACA, Sentmenat, Toralla, llig.9, doc.154.

Die undecima mensis junii 1593 in villa Salasii, territorio concesso per honorabilem Ciprianum Luçà, vic[arius] sec[ularis] dicte ville de Salasii.

Honorable Bernardus Figuro, regni Francie, testis proeductus quod iuravit in posse domini Ludovici de Toralla, vasvassoris vasvassorie de Toralla et dominus honoris de Miralles, dicere veritatem ad instanciam de na Margarida alias Doble, uxoris Joannis Carrió alias Doble loci de Erinyà.

Et dixit senyor, haurà no u sé quants dies que na Aparícia la Vella del dit loch de Erinyà me digué a mi testimoni que la muller de dit lo Doble, era estada a sa casa. Y que havent cridat y no havent-li respost ningú, perquè en casa no y havia sinó sa nora que està malalta y una filla sua que dormia, se'n muntà dalt y se assentà al costat de dita sa filla. Y després de haver-la despertada li va dir que hont era estada vuy. Y dient-li ella que no era estada en ninguna part, li replicà y digué sí, era bé, “que lo sayet te as mudat, y te està bé”. Y després de açò dita na Doble se n'anà de casa y aquí mateix comensà de cridar dita sa filla uns grans crits del cap y del muscle y del bras. Y que ella tenia en sospita la dita Doble havia fet lo mal. Y així dita na Aparícia me digué a mi que anàs a parlar ab dita na Doble que ella la tenia de mal parer perquè era entrada en casa no havent-li respost ningú, y pus leshores sa filla tenia salut y après que ella se'n fonc anada li prenguí dolor de cap, del muscle y del bras, que ella tenia en sospita que ella li havia fet lo mal. Y així aní yo a parlar ab la dita na Doble y li refferí yo testimoni les mateixes paraules que la dita na Aparícia me havia dit. Y la dita Doble me respongué que ella no era anada a sa casa per fer tal cosa sinó per cercar lo que havia mester, que lo mateix feya dita na Aparícia si res havia mester en nostra casa.

Fuit sibi lectum et perseveravit, presente dicto domino vasvessore. [1v]

Predictis die et cetera.

Coram magnifici Ludovico de Toralla vasvessori vasvessorie de Toralla, comparuit honesta Margareta Carrió alias Doble, loci de Erinyà, presente et vocato ach requisito me, Joanne Torroella, nothario et huiusmodi scriba, quod verbo denunciavit sequentia.

Senyor, vuy fa vuyt dies que vingué a ma casa un gascó que·s diu Bernat, lo qual me digué que na Aparícia, sa ama, lo enviava allí fent-me a saber que après que yo era estada en casa de la dita Aparícia, a sa filla li havia pres gran mal de cap y en les spalles, y que no·m mirava per bona ni per bella y que pretenia que ella li havia fet lo mal a sa filla. Y yo leshores li diguí que Nostre Senyor que lo y havia donat, lo y levàs, que yo no tenia tal poder, y que en sa casa no y anava per res de mal sinó per sercar una conquesta que havia mester. Y lo dia de Siquagesma, anant yo a la font, me cridà de la finestra de sa casa que si sa nora o sa filla moria, que de cent vides no'n tindria una, que ella em faria arronyar les cames, y que en sa casa no li entràs “que no us y tinch per bona ni per bella”. Y essent tornada yo de la font en ma casa, me cridava de sa casa, perquè està prop la mia, “bruixa metzinera”, dient-me que li bastava prou que li havia mort son fill, que no·m calie venir a donar lo mal als altres. Y yo li responguí que no y sabia res, sinó que tant com ella me n'havia mostrat. Y ella·m digué que no tenia tal fama, sinó “que vós ya teniu los mestres en casa”. Y sentint-me molt aggraviada y desonrrada d'estes coses, demane suplique y requereix a Vostra Mercè sia servit en compel·lir dita na Aparícia que·m prove lo que ha dit. Y sent així vull que Vostra Mercè me castigue, y no provant-m'o, requeresq a Vostra Mercè me fasse tornar la fama de la manera que la tenia abans.

Fuit sibi lectum et perseveravit

Dicta die et cetera.

Honesta Margareta Bartomeua, loci de Erinyà, testis producta quod iuravit in posse dicti domini vasvessoreis dicere veritatem ad instanciam Margarete de Carrió alias Doble dicti loci de Erinyà.

Interrogata ut denunciatis in curia.

Et dixit senyor, haurà fet set o vuyt dies poch més o manquo, estant yo a la porta de na Colla, passà per allí na Aparícia y yo li demaní què feya sa nora, y ella·m digué que després que una dona era entrada en casa, se trobà de molt mala gana. Y estant ab aquestes rahons, arribà na Margarida Dobra, la qual digué: “Ay comare, yo bé y só entrada en casa, que per çò no us y he fet ningun mal. [2r] Na Aparícia li respongué que baldament no y fos entrada, “que no us y mire per bona ni per bella”, y que lo endevinaire li havia dit que ab una camissa que li fes, ell vendria a vesitar tots los de sa casa encara que fossen cent. Y que ella y volia enviar a sercar-lo a Buseu, que ell li diria la dona que havia fet lo mal.

Fuit sibi lectum et perseveravit.

Predictis die.

Honesta Maria Amillat, loci de Llessuy, uxor Joannis Amillat, textor lini habitator loci de Erinyà, testis producta ad instanciam dicte Doble, quod iuravit in posse domini vasvassoris dicere veritatem.

Interrogata super denunciatis in curia.

Et dixit senyor, farà set o vuyt dies que arribant yo a la plassa del loch de Erinyà, hoy que na Aparícia de dit loch digué a na Doble: “Mira traydora, que si ma filla passe la porta”, volent-ho dir que si moria, “yo·t faré llevar les cames”. Y també hoy que li digué: “Calla bruixa”. Y encara que ha sabut passaren altres rahons. Yo no e hoyt més del que tinq dit.

Fuit sibi lectum et perseveravit.

Index toponímic

- Àger, 356
Ancs (*Angs*), 538, 559, 565, 570, 675
Andorra, vall d', 357, 361-371, 376, 377, 382, 384, 392-396, 410-412, 418-419, 422-426, 429, 453, 463, 465, 466, 490, 492, 495, 497, 509, 512-517, 541, 544-546, 551, 555, 557, 606-611, 616-620, 623, 627-648, 652-654.
Andorra la Vella, 357, 361, 362, 367, 377, 453, 465, 466, 544, 608, 628, 653
Àneu, 677, 678, 679, 680, 682, 683, 685, 687, 688, 689
Arcalís (*Archalís*) 498, 525, 537, 558, 559, 561, 565, 566, 570, 576, 577, 656
Barcelona (*Barchinona*), 355, 359, 360, 382, 500, 514-515, 540, 541, 553, 554, 578, 580, 583, 648-652, 656, 658
Berga, 688
Bernui (*Bernui*), 498, 559, 565, 570, 576
Bigorra, 673
Blanes, 356
Canillo (*Canileu/Canilleu*), 363, 366, 383, 389, 392, 393, 409, 426-429, 607-618, 628-647
Cardona, 410, 424, 507, 619, 688
Castella, regne de, 587
Castellàs, 498
Castellbò, vescomtat de, 648, 650
Castel·lciutat (*Castrocivitatís/Ciutat*), 366, 379, 383, 392, 396
Cervera (*Servera*), 423
Encamp (*Ancamp*), 363, 374, 380-386, 400, 406, 425, 453-459, 464-497, 512, 550, 557, 608, 610, 614-620, 634, 640, 647
Engordany (*Angordany*), 357, 364, 367-376, 394-398, 411-413, 420, 423, 458, 544-550
Enviny, 532, 559, 565, 570, 576
Erill, 553, 554
Erinyà (*Arinyà/Ariyà/Eriyà*), 430-439, 441, 442, 447, 449, 508, 584, 585, 588-597, 601-603, 690-692
Erta, 673, 683
Escalarre, 680, 684, 685
Escaldes (*Les Caldes*), 357, 364, 394, 412, 414, 546, 548, 652
Escàs, 402
Escós, (*Ascós/Scós*) 498, 559, 563-566, 570, 573, 576, 658
Estac, 351, 352, 498, 558, 566
Estach, 558, 559, 560, 561, 562, 563, 564, 565, 566, 567, 568, 569, 570, 571, 572, 573, 574, 576
Estaron, 684, 688
Esterri d'Àneu (*Sterri*), 532, 677-681, 684, 685, 688
Freixa (*Frexa*), 498, 523, 531, 538
Gerri de la Sal, 383, 527
Girona, 648, 651
Gramenet, 664, 673, 674, 675
Junyent, 498
Llavanes, 498
Les Bons, 389, 390, 463, 475, 482, 484, 614, 617
Llagunes (*Lagunes/Legunes*), 519-538
Lleida (*civitatís Ilerde/ Laida*), 423, 600, 604
Lòria, Sant Julià de (*Sent Jolià de*), 509-514, 606, 610, 617, 653
Lors, 402-405, 408, 555, 556, 618-627
Malmercat, 499, 656
Malpàs, 498
Margineda, La, 375
Mesons, 498
Montferrer (*Monfarrer*), 619
Mont-rós, 587, 659-674
Mosquera, 381, 384-386, 425, 466, 470, 474, 476, 478, 480, 482, 485, 491,

492, 608, 614, 615
Ordino (*Ordineu*), 366, 399, 401-405, 409, 454, 555, 556, 618-626
Pahüls, 576, 659
Pallars, 585, 586, 659, 660, 672, 676, 677
Paüls (*Pahüls*), 361, 410, 576, 587, 659, 665-670, 673
Peramea (*Perameyga*), 498
Peramola, 498
Pobellà, 672, 673
Pobleta de Bellveí, La, 584-592, 597, 598, 600, 673, 674
Puig d'Andorra, el, 548
Puyol, 388, 402-405, 410
San Martí Sapresa (*Sanct Martí ses Poses*), 648, 651
Santa Coloma d'Andorra, 399, 606
Serradell, 362, 436, 445-447, 584
Serra Spina, 673, 674
Seu d'Urgell, la (*civitate Urgellensis /sedis Urgellensis*), 361, 362, 381, 383, 497
Sirovall, 513
Soldeu, 383, 608, 633
Soriguera, 498, 505, 535, 538, 539
Sort, 525, 527, 576, 659, 661, 662, 663, 665, 666, 667, 668, 669, 671, 674
Surnàs, 402, 404, 405, 626
Talam, 366, 392, 396. 558, 561, 567-572, 576, 577
Tarragona (*Terracone*), 359
Tarter, El, 607, 608, 613-615, 628- 647
Toralla, 430, 432, 441, 444, 446, 449, 508, 584-592, 597-604, 673, 690
Tornafort, 498, 656
Tremp, 585, 601
Urgell, bisbat d', 366, 382, 351, 361, 367, 382, 406, 410, 421, 422, 501, 541, 547, 586, 596, 635, 639, 647, 648, 650, 652, 656, 658, 660, 677, 682, 688
València d'Àneu, 677, 678, 682, 683, 686-689
Vilamur, 498, 500-508, 519, 520, 524, 525, 527, 531-533, 535, 537-539, 676

Index analític

arsènic (*arcènic/arcènich/arsènit*), 420, 550, 564
art de bruixeria, 558, 564, 565, 590, 600, 601, 611-617, 622, 625-627, 632, 633, 636, 640
boc de Biterna, 383, 387, 389, 391, 393, 394, 395, 420, 421, 424, 495, 498, 532, 539, 564, 635, 656, 674
bruixa (*bruxa*), 359, 361, 362, 382, 386, 389, 394, 396, 397, 401-405, 409, 411-414, 422, 424, 427, 445, 453, 455, 456, 459, 464, 465, 468, 470, 471, 484, 497, 498, 500-514, 519-536, 546-549, 555-561, 588, 590-601, 606, 608-640, 643-646, 650-658, 665, 674, 675, 681, 691, 692
bruixes (*bruxes*), 347, 351, 352, 355, 356, 383, 387, 399, 402, 430, 466-485, 497, 498, 500, 508-514, 518, 531, 540, 541, 556, 560, 561, 564, 566, 576, 583, 588, 592, 608, 610, 611, 614, 630, 634, 654, 659, 679
bruixot (*bruxot*), 402, 405, 512, 588, 659, 673
bruixots (*bruxots*), 509, 510, 511, 513, 514, 518, 561, 566, 576, 592
pich sobre fulla, 387, 389, 532, 535
cavalcades nocturnes, 564, 604, 656, 658, 673.
criatura (*creatura*), 361, 386, 387, 401,

402, 406, 409, 418-420, 458, 459, 465, 467, 472-475, 478, 480, 483-488, 491, 493, 496, 507, 512, 522, 525-528, 535, 548, 549, 597 619-625, 642, 659

Diable (*Diabolus/Dimoni*), 389, 390, 498, 506, 536, 539, 570, 590, 674

diablers, 421, 450, 519, 602

freixura (*freixura*), 386, 388, 395, 396, 398, 417-420, 425

fugida de les acusades, 455, 459, 463, 464, 470, 474, 476, 489, 490, 520, 522, 525, 527, 610, 613, 654, 655, 679-681

gatirmons (*gatirlons/gortinyons/goternons/gotirmons/guiterms/guitermons/guternones/poponos*), 364, 365, 380, 381, 384-388, 390-395, 398, 404, 410, 420, 422, 424, 466, 478-481, 483, 488, 490, 494, 500, 503, 504, 507, 509, 511, 514, 562, 563, 591, 592, 595, 615

gripau (*galàpat/galàpet/grapalt*), 384, 385, 388, 390, 420, 426-429, 462, 490, 494, 564, 590, 594, 632, 635, 655, 664, 673, 684, 685, 688

infant/a, 355, 356, 359, 361, 382, 384, 386, 388, 390, 391, 393, 395, 413, 417, 419, 420, 437, 438, 440, 448, 454, 460, 461, 467-487, 490-494, 498, 506, 509, 510-515, 519, 529, 555, 556, 592

males gents, 430, 432, 433, 435, 440, 442, 447, 449, 451, 491, 506, 574, 659

medicina (*medecina/metgia*), 366, 398, 415, 532, 595

metge, 525, 601, 626, 627

metgessa, 402, 620, 623, 625

metziner, 380, 402, 405, 512, 664, 668

metzinera (*metsinera*), 361, 365, 368, 380, 381, 385, 389, 394, 396, 397, 405, 411-413, 422, 424, 427, 455, 456, 459, 464, 468, 470, 487, 507, 512, 514, 519-533, 556, 557, 569, 601, 606, 608, 610-638, 640, 643, 644, 646, 661-675, 678-681, 691

metzineres, 382, 399, 402, 467, 469, 470, 471, 473, 474, 475, 476, 478, 480, 481, 482, 483, 484, 498, 509, 510, 511, 556, 560, 592, 608, 610, 660, 661, 662, 664, 665, 667, 669, 671, 675

metziners, 509, 511, 519, 520-532, 668

metzines (*metzinat/metzinada*), 357, 358, 362, 364, 366-377, 380, 381, 384, 386, 388, 391, 395, 396, 403, 407, 411, 422, 425, 470, 471, 473, 476, 483, 484, 509, 512, 529, 533, 534, 547, 549, 550, 551, 558, 559, 561, 565, 570, 601, 602, 603, 610, 626, 628, 633-636, 639, 643, 653, 655, 664, 666, 671, 673, 674, 681, 684-685, 688

osculum infame, 387, 390, 395, 421, 424, 673

pedregada (*broxonada*), 398, 403, 413, 494, 523, 539, 663

pèls a les aixelles, 381, 545, 561, 599

pólvores, 388, 407, 420, 422, 494, 495, 539, 570, 602, 603, 685, 688

realgar, 550

ungüent (*engüent/unt*), 356, 357, 394, 397, 402, 404, 413-415, 421, 532, 535, 570, 571, 603, 604

viladre (*baladre/vilandre*), 366, 414, 480, 564, 639, 684, 685, 688

